

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

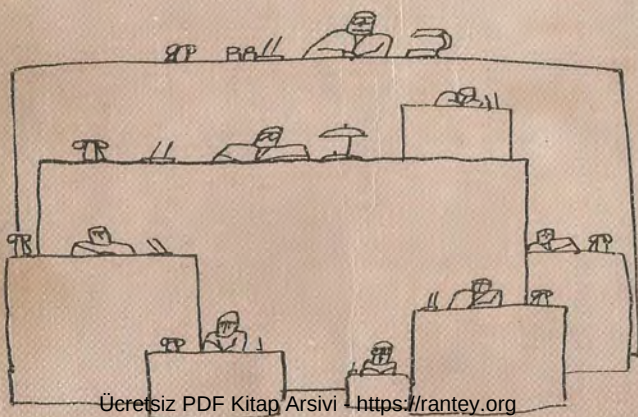
Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

YAYINLARI

BÜROKRATLAR

erhan
bener



BÜROKRATLAR
ERHAN BENER

MİLLİYET YAYIN LTD. ŞTİ. YAYINLARI
DİZİ DIŞI

Yayın hakkı: Erhan Bener

Türkiye'de yayın hakkı: Milliyet Yayın Ltd. Şti.

Birinci baskı: Mart 1978

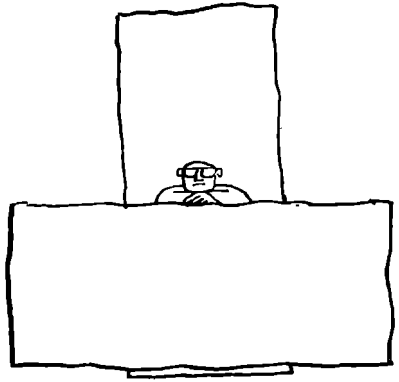
Ücretsiz olarak kitap ve tıbbi kitapları <http://www.digilib.org>

Baskı: Evin Matbaası

Erhan Bener

BÜROKRATLAR

Çizgiler
TAN ORAL



«Bürokratlar» bir roman değil. Salt bir anılar derlemesi de değil. Sözcük anlamıyla olsun, güncel dilde kullanılan anlamıyla olsun, Devlet'e işi düşen vatandaşlara yaka silktiren birtakım dar ve kısır görüşlü memurlar için küçültücü anlamda kullanılan bu sözcüğün anımsatabileceği gibi, salt. acılı tatlılı birtakım gülünç öyküler anlatmak amacıyla da değilim. Belki, buna, öyküleştiren anılar denilebilir. Bir öyküden farklı olarak, **sözü edilen her olay, gerçekten yaşanmıştır.** Öyküleştirmenin gereği olan birtakım ayrıntılar dışında, hiç bir şey sonradan yakıştırma değildir. Amacım, tarihe yardımcı olmak gibi bir sav da taşımamaktadır. Hele politika yapmayı, politik tartışmalara yol açmayı hiç düşünmedim. Bu bakımdan, çoğu henüz yaşayan, Devlet yönetiminde önemli görevlerde bulunan kişilerin isimlerini açıklamadım. İnönü, Ecevit, Demirel gibi önde gelen politikacılar dışında, genel olarak politika adamlarının da adlarını yazmadım. Bazılarını tanıyacaksınız. Bazılarını tanıdığınızı sanacaksınız. Bu sanınız doğru da olabilir, yanlış da. Bövle bir yönetimi, bana yöneltilebilecek eleştirilerden çekindiğim için değil, anlattığım olaylarda, kişilerden

çok, toplumun katlarını ve davranışlarını bir genelle-meye varmak amacıyla belirtmek istediğim için, yeğ-ledim. Belki yer yer, bir edebiyat adamının kendisine tanıdığı hak sınırında, abartmalara da düşmüş olabi-lirim. Ama gerçekçilik sınırını hiç zorlamadığımı söy-leyebilirim.

Hele amacım, hiç bir kurumu ya da kişiyi kö-tülemek, küçültmek değı'dir. Türkiye'de Kamu Düze-ni'ni yürütmekle görevli üst düzeydeki memurların -büyük çoğunluğu başımdan geçmiş olan, ya da tanı-ğı olduğum ama başımdan geçmiş gibi anlattığım- öy-külerini yazarken, az gelişmişlikten gelişme sürecine ge-çen bir toplumun önemli bir kesiminin davranış bi-çimlerini belirtmeğe çalıştım, sadece. Gerçekte bürok-rasi, Devletin bütün kesimlerini ilgilendiren bir olgu'dur. Bu bakımdan, anlattıklarımın, Türk bürokrasisi-nin tümünü kapsamadığı söylenebilir. Ne var ki, top-lum katları ve toplumun çeşitli bölümleri, sınıldığı ka-dar birbirinden farklı yapıda değildir. Fizik'teki «or-tak kaplar» deneyinde olduğu g'bi, toplumun çeşitli katları arasında bir karşı'lıklı etkileniş ve etkileyiş var-dır ve çok uzun sayılmayan dönemlerde bu katlar arasında şaşılacak benzerlikler bulmak, olasıdır.

Yeni Bir Dönem Başlarken :

27 Mayıs 1960 Devrimi'nden sonra yapılan ilk ge-nel seçimlerde, hiç bir parti tek başına hükümet ku-racak çoğunluğu elde edememişti. Uzun pazarlıklardan sonra, İsmet İnönü'nün başkan'lığında, C.H.P. ve A.P. nden oluşan Türkiye'n'n ilk koalisyon hükümeti ku-ruldu. Benim, Hazine Genel Müdür Yardımcısı olarak bulunduğum Maliye Bakanlığına da, C.H.P. kanadın-dan bir eski üniversite öğretim üyesi ve bir eski bü-rokrat atandı.

Yeni Bakan'ın göreve başlamasından bir gün ön-ce, eski Bakan, Bakanlığın üst düzeydeki memurlarını

bir toplantıya çağırıldı. Bu toplantı, büyük bürokratlarca, kuşkuyla karşılanmıştı. Ordu'nun seçim sonuçlarından hoşnut olmadığı, kurulan hükümeti beğenmediği, seçimlerin iptal edilerek eski hükümetin iş başında bırakılacağı söylentileri yaygındı.

Genellikle bir hükümet değişikliği, ya da salt Bakan'ın değişmesi olasılığı belirlediğinde, üst düzeydeki yöneticileri bir tedirginliktir sarar. Yeni hükümet üyeleri ve özellikle yeni Bakan'ın kim olabileceği üzerine yapılan tahminler, bunlar arasında yakın ya da uzak ilişkiler üzerine kurulan düşler ya da düşülen tasalar, bu yöneticilerin davranışlarını büyük ölçüde etkilediği gibi, onlardan başlayarak, daha alt düzeydeki memurlara da yansır ve işler genellikle sürüncemede kalır.

Devrimden sonra yapılan ilk genel seçim sonrası kurulan hükümette, birbirine zıt eğilimli iki partinin yeralması, bir bakıma üst düzeydeki bürokratları rahatlatacak bir durumdu. Ortaklardan sadece birisine şirin görünmek, yerini korumağa yetebilirdi. Yeniden Devrim hükümetine dönüş, seçim dönemine girildiğinden beri hesaplarını başlıca iki parti üzerine yapan yöneticiler için hiç de hoş sayılmazdı.

Özel Danışmanlar :

Toplantıya, Hazine Genel Müdürü ile, Bakan'ın iki özel danışmanı -o sırada askerlik görevini Planlama Teşkilâtında Uzman olarak yapan Süleyman Demirel ile Profesör Sadun Aren- katılmadılar. Hazine Genel Müdürü, Kurucu Meclis'e C.H.P. kontenjanından üye seçilmiş, seçimlere katılmış ama seçilememişti. Toplantıya gelmeyişi'nin nedeni, sanırım, eski Bakan'la aralarındaki kişisel anlaşmazlıklardı. İki özel danışman'ın gelmeyişi'nin nedeni'ni bilmiyorum. Ancak, bunların kişilikleri üzerinde biraz durmakta yarar vardır:

Birtakım düşü diktatör taslaklarının, ülke yöneti-

mini sözümona tam bir tarafsızlık ve bilim saygısı içinde yürütmek hevesiyle bazı ilginç yöntemler düşündükleri bilinir. Örneğin, yeni Anayasa'nın kabulünden sonra, Türkiye'de Demokrasi'nin yürümeyeceği kanısıyla askerî ayaklanmaya kalkışanlardan birinin kurmak istediği bir Devlet Konseyi tasarısı vardır. Bu Konseyde, Devlet Başkanının başkanlığında, sağcı ve solcu bilim adamları yer alacaktı. Başkan'ın yönelteceği sorunları bunlar aralarında özgürce tartışacaklar, bu tartışmaların ışığında, Başkan en doğru kararı alacaktı.

Eski Bakan'ın danışmanları da herhalde böyle bir düşünceyle seçilmiş olsalar gerekti. Bilindiği gibi, bunlardan birincisi, Adalet Partisi Genel Başkanı oldu, kısa bir süre sonra. Öteki ise, İşçi Partisinden Milletvekili seçildi. Bakan'ın kendisine gelince, Bakanlığı döneminde, ekonomide devletçiliği savunan, devrimci bir aydın olarak tanıdığım bu zat, devlet hizmetinden ayrıldıktan ve özel kesimde çalışmaya başladıktan sonra, aşırı bir özel sektör hayranı oldu.

Bakana Yakın Olmak :

Görevden ayrılan Bakan'ı, Maliye Müfettişliği döneminden tanıyordum. Meslek arkadaşı sayılırdık. Devrimden bir süre önce, Maliye Bakanlığında önemli bir görevde bulunurken, Başbakan Menderes ve bazı bakanlarıyla görevine ilişkin konularda tartışmış ve görevinden istifa ederek yurt dışına gitmiş, Uluslararası bir Mâlî kuruluştaki çalışmaya başlamıştı. Devrimin ilk Maliye Bakan'ı Ekrem Alican'ın, daha çok politik nedenlerle bakanlıktan ayrılmasından sonra, Komite, onu göreve çağırmış, o da günün güç koşullarına karşın, dışardaki güzel işini bırakarak, görevi kabul etmişti.

Bakan, işe başladığı ilk gün, yanına çağırarak, benimle uzun uzun konuştu. Beni tanıyordu. Düşüncelerimi ve eğilimlerimi biliyordu. Benden yakın bir iş arkadaşlığı bekliyordu. Bildiğim kadarıyla, devrimci, ilerici

ve sözlük anlamıyla ülkücü bir devlet adamıydı. Kendisine yardımcı olmağa çalışmanın benim için zevkli bir görev olduğunu söyledim. Bakanlığı süresince, gerçekten de, onun çizdiği ve belirlediği sınırlar ve yöntemler içinde, çok değişik konularda kendisine yardımcı olmağa çabaladım. Bu yakınlığın bana bir çıkar sağlamak şöyle dursun, üst düzeydeki bürokratların öfkesini üstüme çektiğini de buracıkta belirtmeliyim. Ne gibi görevler yüklendiğime, ya da ne gibi çalışmalara katıldığımıza, bir kaç örnek vermek isterim:

Asıl işim, Kambiyo Kontrol Dairesini yönetmektir. Kamu İktisadi Teşebbüsleri Reorganizasyon Komitesinde, Maliye Bakanlığı temsilciliği ve yönetim sorumluluğu, Bakanlıklarası Ekonomik Kurul Genel Sekreterliği, Maliye Bakanlığında Türkiye'ye Yardım Konsorsiyom'u, ile ilgili işleri yürütmek, Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı ön çalışmalarına katılmak ve Milli Birlik Komitesince kurulan soruşturma kurullarından birinde «sorgu yargıcı» etkisiyle soruşturmalar yapmak, bu görevlerim arasındaydı. Bütçe gerekçesi'nin hazırlanması işi de bana verilmişti.

Bu çeşitli görevlerim nedeniyle Bakan sık sık beni yanına çağırırdı. Oysa, çalışma odam, Bakanlığın uzak bir köşesinde olduğu için, kendisini bekletmek zorunda kalıyordum. Kendisi, bana daha yakın bir oda verilmesini istemiş. Bana, o sırada boş olan bir Bakanlık Danışmanlığı odasını verdiler. Benim o odaya geçişim, yaşıma göre o zaman çok yüksek bir görev olan Danışmanlığa atandığım biçiminde yorumlanmış ve üst düzeydeki memurlar bu atamaya çok kızmışlar. Oysa böyle bir şey söz konusu değildi. Nitekim, Bakan görevinden ayrılır ayrılmaz, bana haber bile verilmeden, eşyam apar topar toplanmış ve eski odama yollanmıştı!

O döneme ait işlerimle ilgili ilginç anılarımı, örneğin, eski Devlet Su İşleri Genel Müdürü şimdiki Başbakan Süleyman Demirel'i sorguya çekişimi, Bakanlıklarası Ekonomik Kurul Genel Sekreterliğinden istifa edişimi, daha sonraki bölümlerde anlatacağım. Burada

değineceğim olay, bana, «bürokratlar» dizisini yazmayı düşündürtmüş olması bakımından ilginçtir.

Patlıcan'ın değil, Padişahın dalkavuğu olmak :

Bakanlığa siyasal yoldan ve seçimle değil, uzmanlığı nedeniyle getirilmiş bulunan Eski Bakan'ın düzenlediği ayrılık toplantısında, eski hükümetin yerinde kalmasının söz konusu olmadığı, kendisini üst düzeyde bir kuramcı olarak gören Bakan'ın, eski iş arkadaşlarına Maliye ve Ekonomi alanlarındaki bilimsel görüşlerini anlatmaktan başka bir amacı olmadığı anlaşılınca herkes derin bir soluk aldı. Söyledikleri bilimsel kitaplarda yazılı olmakla birlikte, meslekleriyle ilgili yayınları izlemek gereksinmesini duymayan, belki buna vakitleri de olmayan büyük bürokratlar için, bu konuşmanın yararlı olmadığı söylenemez.

Bakan, konuşmasının sonunda, yeni Bakan'ın nasıl bir politika izleyeceğini bilemeyeceğini, ama biz bürokratların, bilimsel verilere dayanarak, kendisine uygulayacağı politikada yardımcı ve yol gösterici olmamız gerektiğini belirtti; düşünceleri, ülkenin içinde bulunduğu koşullarda, izlenmesi zorunlu ve kaçınılmaz yönlemler ve kuramlardı.

Bir eski Bakan'a gösterilmesi gereken saygıyla, iki saate yakın süren bu konuşmayı hepimiz sessizce dinledik. Bakan'ın sözlerini not edenler olduğu gibi, uyukladığını belli etmemek için, elini alına siper ederek derin bir düşünceye dalmış görünenler de vardı içimizde. Ara yerde çay ve pasta servisi yapılması, uyuşukluğumuzu bir parça gidermişti ama, konuşmanın sonunda hemen herkes, oturduğu yerde kıpırdanmağa, uyuşan kalça'larına yer değiştirtmeğe başlamıştı!

Eski Bakan, bilimsel konuşmasını bitirdikten sonra, yeni yasama dönemi için Bakanlıkta yapılmış olan hazırlık çalışmalarına değindi. Bu konuda bana toplayıcılık ve birleştiricilik görevi verildiği için herkes bana bakmağa başladı. Bakan, yerine atanan Bakanın bu ça-

lışmaları benimsemeyebileceğini, bizim görevimizin bunların niteliği hakkında Bakana doğru bilgi vermek olduğunu belirtti.

Tam yerimizden kalkmak üzereydik ki, Genel Müdürlerden biri ayağa kalkarak söz istedi. Eski Bakana hepimiz adına teşekkür etmek istiyordu. Gerçi bu görev Müsteşar'a düşerdi, ama o yerinden kımıldamamıştı. Genel Müdür'n yapmak istediği, o günün ortamında özveri bile sayılabiliridi. Ne var ki, konuşması, öyle olağan bir teşekkür konuşması olmaktan çok öte, eşine padişahlar için yazılmış kasidelerde rastlanan bir abartmalı övgü oldu. Bakanlıktaki alışma süresi içinde böylesine yetenekli bir Bakanla karşılaşmamış olduğunu, onun, yalnız bilgisi ve eşsiz deneyimleriyle değil, doğuştan gelme, eşine az rastlanır zekâsı, aklı ve çok üstün öteki yetenekleriyle, ülkemizin daha da önemli görevlerinde bulunmasını gerektiren bir kişiliği bulunduğunu belirtti. Adamcağız konuştukça açılıyor ve akla gelmedik yeni övgüler bulup çıkarıyordu sözcük dağarcığından.

Gerçekte çok akıllı ve alaycılığa kaçan zekâsı ve karşısındakini hep küçümseyen üstün tavırlarıyla, böylesine aşırı bir övgü karşısında sinirleneceğini sandığım eski Bakan'ın yüzünde mutlu bir gülümsemenin belirdiğini görünce şaşırdım. Genel Müdürün söylevi bitince, yeniden ayağa kalktı ve hakkında belirtilen övücü sözlerden duyduğu hoşnutluğu anlatarak bizlere teşekkür etti. Salonun kapısında, hepimizle ayrı ayrı öpüşerek vedalaştı.

Olay, burada kaľsaydı sonradan belki de anımsamazdım. Ama, ertesini gün, bu kez yeni Bakan'ın, aynı memurları aynı salonda toplantıya çağırması, olaya yeni bir çeşni kattı. Yeni Bakan, eskisinden oldukça yaşlı, hemen hepimize hocalık yapmış bir eski niversite ğretim yesi idi. Demokrat Parti döneminde Bakanlıkta bir süre st düzeyde de bulunmuştu. Sonradan C.H.P. ye girmiş ve bu g dönemde en önemli bakanlıklardan birine getirilmişti. Kendisini ve düşünce yapısını oldukça yakından tanıyan, o günlerin genç bürokratları bu

atamadan pek hoşnut değildik. Ülke, cesur ve büyük atılımlar bekliyordu. Daha çok tutucu, hiç değilse çok ılımlı bir politik eğilimi olan yaşlı Bakan'ın beklediğimiz yenilikleri getirebileceğinden kuşkuluyduk.

Bakan, toplantı için saptadığı saatten epey sonra geldi. Bizleri beklettiği için özür dileme gereksinmesini duymadı. Bakan olma düşüncesine henüz alışamadığı, acemilik çektiği, belliydi. Konuşmağa başladığı zaman ellerinin titrediğine, ikide bir gözlüğünü çıkarıp temizlemeğe çalıştığına, masaya koyduğu kâğıtları karıştırdığına dikkat ettim. Sözlerinin daha başlangıcında Bakanın bir gün önceki toplantıdan haberi olduğu ve bundan belirli bir biçimde tedirginlik duyduğu anlaşıldı. Bakanlıkta, başlayan yasama dönemi için yapılan hazırlıklara bir göz atma gereksinmesini duymadan, onları bir kenara bırakmamız gerektiğini, kendisinin eski hükümet ve eski Bakanla farklı görüşleri bulunduğunu, hazırlıkların kendisinin belirleyeceği yönde yapılması gerektiğini söyledi. Eski çalışmalardan da belki yararlanabileceğini söylemek isteyen bir Genel Müdürün sözünü de sertçe kesen Bakan, bu işleri çok iyi bildiğini, kendisinin de vaktiyle bu Bakanlıkta önemli görevler üstlenmiş olduğunu bizlere anımsattıktan sonra, nasıl bir çalışma istediğinin somut bir örneğini vermek için, kendisinin Bakanlıkta bu'unduğu sırada hazırlamış olduğu bir belgeden bazı bölümleri bizlere okudu. Ne var ki, belki telâşından ve acemiliğinden, belki de henüz usta bir politikacı olamayışından, okuduğu bölümler içinde, devrimle iktidardan uzaklaştırılan eski hükümeti öven satırları da ağzından kaçırdı. Karşımda oturan zamanın Hazine Genel Müdürü ile gözgöze geldik ve hafifçe gülümsedik.

Bakan, daha sonra, önceki Bakanın düzenlediği çalışma yöntemini de benimsemediğini belirterek, bu gibi önemli konuların, deneyimden geçmemiş genç memurlara bırakılamayacağını, konuların Genel Müdürler düzeyinde o'uşturulacak bir komitede incelenmesi gerektiğini belirtti. Böylece, eski Bakanın bana yüklediği görevden ve sorumluluktan da kurtulmuş bulunuyordum.

Bakanın bu konudaki sözlerinin üst düzeydeki bazı memurlarca büyük bir hoşnutlukla karşılandığını da gözden kaçırmadım. İçlerinden bazılarının benim durumumu sıcağı sıcağına Bakana duyurdukları anlaşılıyordu. İşin tuhafı, Bakanlık içinde herkes benim, yeni Bakanın üyesi olduğu partiye yakınlık duyduğum kanısındaydı. Yeni kurulan hükümette, benim yakın kişisel ilişkilerim olan Bakanlar da vardı. Ama öyle görünüyordu ki, yeni Bakan, işe başlarken kimlerle işbirliği yapması gerektiği hakkında araştırma yapmak gereksinmesini duymamıştı.

Toplantının bundan sonraki bölümünde, Bakan, bir gün önceki toplantıda neler konuşulduğundan ayrıntılı olarak bilgi sahibi olduğunu belirtecek biçimde, kendi kuramsal görüşlerini anlatmağa çalıştı. Bağlı bulunduğu partinin öteden beri savunduğu görüşlerin aksine, hocanın, genel olarak klasik liberal görüşte olduğunu derslerinden biliyorduk. Bu kez söyledikleri, eski düşüncelerinin biraz devletçilikle sulandırılmış bir yinelenmesiydi. Dolayısıyla bir gün önce, eski Bakanın ileri sürdüğü yeni kuramlarla taban tabana zıt ve çelişkili görüşler ileri sürüyordu. Konuşma bittikten sonra, yine bir gün önceki gibi uyuşmuş bacaklarımızı oynatmağa çalışarak yerimizden kalkmağa hazırlanıyorduk ki, bir gün önce eski Bakanı öven konuşmayı yapan Genel Müdür söz istedi. Adamın, bir gün önce eski Bakana söylediklerini anımsayarak, bir an, Bakana belirttiği görüşlere katılamayacağını söyleyeceğini, belki de bu koşullarda görevinden alınmasını isteyeceğini düşünmedim dersem, yalan olur!

Genel Müdür, bir gün önceki konuşmasını, bu kez yeni Bakan için ve sözcüklerinin daha eskilerden olmasına özen göstererek hemen sözcüğü sözcüğüne yineledi. Üstelik yeni Bakanın hepimizin hocası olması nedeniyle övgülerine yeni öğeler katmasını da ustalıkla becerdi. Aramızdaki çok görmüş geçirmiş birkısım görevlilerin bile bu konuşmadan rahatsızlık duydukları açıktı. Karşımda oturan Genel Müdürle yeniden göz göze geldik. Hiç gülmeyen adam bu kez gülmesini tu-

tamadı. Bana doğru hafifçe eğilerek:

«— Yazacağın romanlar için iyi malzeme topluyorsun» dedi.

Tam o sırada öteki Genel Müdür konuşmasını bitirmişti. Hazine Genel Müdürünün eğilerek bana söylediği sözler sessizlik içinde bomba gibi patladı. Dikkatini kendisine yapılan övgü'ere vermiş olan yaşlı Bakan bile, tam olarak işitmemekle birlikte söylenen sözün durumun ciddiyetiyle pek bağdaşmayan bir yönü olduğunu hissederek kaşlarını çattı ve karşımda oturana dönerek:

«— Bir şey mi söylediniz?» dedi.

Durum gülünç olmakla birlikte Genel Müdür için oldukça sıkıntı vericiydi. Ama, zeki adam, hemen kendisini toparladı:

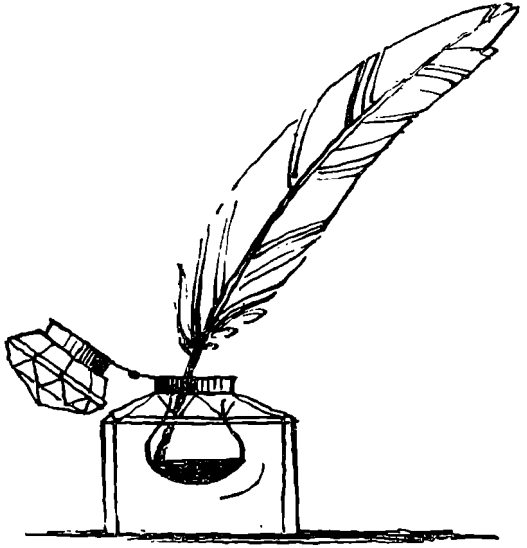
«— Arkadaşıma, yapılacak çalışmalar için malzeme topladığını söyledim efendim.»

Tehlike bir an için atlatılmıştı. Ne var ki, benim yanımda oturan ve ikide bir kırdığı potlar yüzünden kendisine «şaban» adı takılan bir Genel Müdür yardımcısı, yüksek sesle gerçeği açıklayıverdi:

«— Arkadaşımız romancıdır da efendim!..»

Salondaki sessizlik uzun bir süre bozulmadı. Kimse gülmedi. Kimse bir şey söylemeğe cesaret edemedi. Ne olup bittiğini tam olarak anlayamayan Bakan da, benim romancılığımın konuşulan son derecede önemli ülke sorunlarıyla ne ilgisi olabileceğini anlayamayarak, «Ya, öyle mi?» demekle yetindi.

Ertesi sabah bakanlığa geldiğimde, bir önceki Bakan döneminde geçmiş olduğum odadan eşyalarımın çıkarılıp eski odama taşınmış olduğunu gördüm.

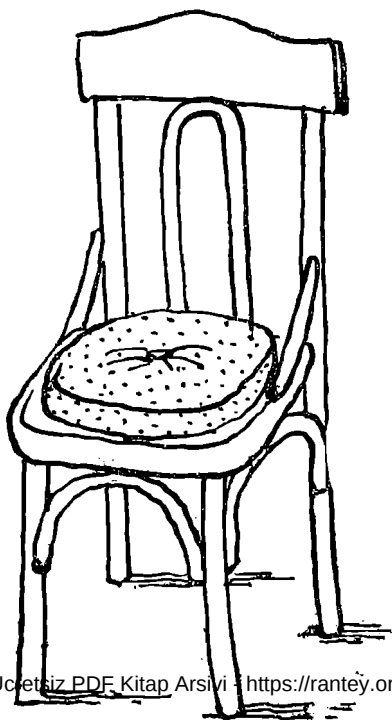


Bürokratları bir roman çerçevesi içinde ele alma düşüncesinin ilk olarak o toplantıdan sonra aklıma geldiğini söyleyebilirim. O günden bu yana en az on beş yıl geçti. O günden beri çok çeşitli ve değişik «malzeme» topladım. Bir gün, devlet görevinden ayrıldığımda bu «malzeme» yi kullanarak bir roman yazma hevesi içimden hiç eksilmedi. Ancak, beklediğim an geldiğinde, bu işin sandığım kadar kolay olmadığını farkettim. Bürokrasi ve bürokratlar konusunda gerek kendi yazarlarımız gerekse öteki ülke yazarları çok şeyler yazmışlar, anlatmışlardır. Bu konuda yazılanların büyük kısmı güldürü niteliği taşır. Gazetelerin fıkra köşelerinde, karikatür dergilerinde bürokrasi ve bürokratları ele alan alaylı yazılara her gün rastlayabilirsiniz. Özellikle bir roman çerçevesi içinde ele alınmak istendiği zaman, çeşitli teknik zorunluluklar nedeniyle konuyu belli bir açıdan ve sınırlı olarak işlemek gerekir.

di. Oysa, yirmi beş yıllık devlet hizmetim sırasında, kendi başımdan geçen, ya da tanığı olduğum, ya da sözüne güvenilir kimselerin bana anlattığı olaylar ve tanıdığım kişileri içine alacak bir roman, en azından kendi içinde bütünlükten uzak olacak ve roman çerçevesine sığdırma çabası sonucu birtakım çarpıklıklara uğrayacaktı. Bürokratları bir anılar dizisi olarak yazmanın da en azından henüz erken olacağı kanısına vardım. Sonunda, ancak tümü okunduğı zaman belirli bir bütünlüğe erebilecek, kendine özel nitelikleri olan bir anılar-öyküler dizisi hazırlamağı karar verdim.

Birinci Bölüm

BÜROKRAT OLMANIN YOLLARINDA



1950 yılı Temmuzunda Siyasal Bilgiler Fakültesinin Maliye bölümünü bitirdim. Maliye Bakanlığı hesabına parasız yatılı okuduğumdan iş bulma derdim yoktu. Ağustos aylığını alabilmek için 31 Temmuzda Bakanlık Özlük işlerine başvurdum. Beni, hemen, «Hayvanlar Vergisi Şubesi» ne stajyer memur olarak atadılar. Ertesi gün Bakanlığa gittiğimde stajyerlik döneminin gerçek memurluk sayılmadığını öğrendim. Genel Müdür-lüğün personel şefi:

«— Siz Mülkiyeliler burada kalmazsınız, ya Müfettiş ya Uzman olur, gidersiniz,» dedi. «Ancak, bizim Genel Müdür çok serttir. Her sabah gelip devam defterini imzalamanız gerek. Sonra oturur, sınavlarınıza çalışırsınız.»

Hayvanlar Vergisi Şubesi, Bakanlığın giriş katında, uzunca bir koridorun sonunda, büyükçe bir salondan oluşuyordu. Bir uçta, ortalama yerleştirilmiş masada Müdür oturuyordu. Salonda yirmi masa vardı. Memurların yüzü Müdüre dönüktü. Müdür bana o zaman oldukça yaşlı görünmüştü ama, gerçekte otuz beş yaşında olduğunu öğrenmiştim sonradan. Gözündeki demir çerçeveli gözlükleri, dökük saçları ve yorgun yüzüyle, kollarındaki siyah kolluklarla, bir Çehov öyküsünden çıkmış eski bir memur izlenimi uyandırıyordu. O da personel şefi gibi konuştu:

«— Siz Mülkiyeliler burada fazla kalmazsınız. Herhalde Müfettişlik ya da Uzmanlık sınavına girersiniz. Onun için şimdilik bir köşede oturun. Derslerinize çalışın. Hergün gelmenize gerek yok. Ama Genel Müdür titizdir. Öteki şubelere verilen arkadaşlarınızla anlaşın, her gün biriniz gelir imza defterini hepiniz adına imza ediverir. Haftada bir iki kez uğrarsanız iyi olur.»

Beni dip tarafta bir boş masaya oturtular. Hazırlıksız olduğum için, yanıma okuyacak şey almamıştım. O gün öğleye kadar nasıl vakit geçireceğimi bilemedim.

Personel Şefi ile Müdürün neden öyle konuştuklarını sonradan anladım. Gerçekten de yirmi kişilik serviste, benden başka yüksek öğrenim görmüş tek memur, Dil Tarih Coğrafya fakültesinin Çince bölümünü bitirmişti. Müdür bile Yüksek öğrenim yapmamıştı. Ötekilerin çoğu Maliye Meslek Okulu, Lise hatta Ortaokul mezunuydular. Siyasal Bilgiler Fakültesini bitirip de Bakanlığın yönetim kadrolarında alt düzeyde görev alan parmakla gösterilecek kadar azdı. Üstelik Hayvanlar Vergisi Şubesi, bu verginin yakında kaldırılacağı bilindiğinden, geleceği olan bir yer de sayılmıyordu. Müdürün ve memurların en büyük eğlenceleri, telefon çaldığında: «Burası hayvanlar,» biçiminde karşılık vermektir.

Hayvanlar Vergisi Şubesinde üç ay kadar çalışmış göründüm. Müdürün söylediği gibi öteki arkadaşlarla anlaştık. Her sabah birimiz gelip hepimizin yerine imza defterini imzalıyordu. Evde çalışmak verimli olmadığı için, ben genellikle büroya gidiyor, yanıma kitaplarımı notlarımı alıyor, orada çalışmayı yeğliyordum. Bunun yararını görmedim de değil.

İşe başlayalı bir aydan fazla olduğu halde, henüz ne Genel Müdürün ne de yardımcısının yüzünü görmüştüm. Genel Müdürün odası Şubeye giden koridorun üzerindeydi ve kapısının önünden geçerken, herkes büyük bir sessizlik ve çekingenlikle biran önce uzaklaşmağa çalışırdı. Genel Müdürün üniformalı iri yarı bir odacısı vardı ki, yalnız o bile insanı korkutmağa yeterdi. Geldiğimin üçüncü ya da dördüncü günü, odacıyı o kapıdan çıkarken görmüş, yarı karanlıkta üniformasını da farketmeyerek Genel Müdürün kendisi sanmış ve bayağı korkmuştum, orada ne aradığımı soracak diye. Tanrı gibi, gözle görülmez, öfkeli, korkutucu varlıklar olarak sözedilirdi Genel Müdürlerden.

Bir sabah, Şubenin kapısı gürültüyle, ardına kadar açıldı; içeriye, iri yarı, ak saçlı, kaşları Atatürkün kaş-

ları gibi yukarıya taranmış bir adam girdi. Ben daha ne olduğunu anlamadan başta Müdür olmak üzere şubede çalışanlar yerlerinden fırladılar. Onlardan biraz daha geç olmakla birlikte ben de yerimden doğruldum. Müdür, adamı karşılamağa koşarken koltuğunu devirdi, ama kimse gülemedi.

«— Buyrun beyefendi, şeref verdiniz, bir emriniz mi vardı efendim?» diye kekeledi Müdür.

Adam gürler gibi bir sesle:

«— Stajyerler nerde?» dedi. «İşe gelmiyorlarmış diye duydum.»

Müdür derin bir soluk alarak beni gösterdi:

«— Bizim arkadaşımız hergün gelirler efendim.»

Adamın Genel Müdür ya da yardımcısı olduğunu anlamıştım. Ben de boynumu kıırarak selâmladım.

Adam parmağını bana doğru uzattı:

«— O sen misin?»

Parmağın, babamın parmağı gibi, iri, dolgun ve kanla şişmiş olduğunu farkederek:

«— Evet, o benim efendim» diye yutkundum.

«— İyi. Aferin. Öğleye doğru odama gel de seninle görüşelim.»

Sonra, hiç birimiz ne olduğunu anlamadan, yine geldiği gibi, gürültüyle kapıyı çekerek çıkıp gitti. Başta Müdür olmak üzere, bütün memurların suratı sapsarı kesilmişti. Durumu henüz iyice kavramamıştım ama, benim yüreğim de gümbür gümbür atıyordu. Adam gittikten epey sonra oturabildik yerlerimize. Müdür eliyle beni yanına çağırdı:

«— Bizi ve kendinizi de kurtardınız oğlum. Ben size demiştim Genel Müdür beyefendi çok titizdir, diye. Kendileri de Mülkiyelidirler. Sizi yanına çağırdıklarına göre, önemli bir şey söylecekler demektir. Servisteki çalışmalar hakkında da soru sorabilirler. Görüyorsunuz burada ne kadar düzenli çalıştığımızı. Hepimizin size nasıl yardımcı olduğumuzu. Genel Müdür beyefendi Maliye müfettişliğinden gelmişlerdir. Yarın siz de müfettiş olacaksınız. Bizim durumumuzu görüyorsunuz. Ben üç yıldır iki üst derece kadro bekliyorum. Eğer sırası

gelir de söz açılacak olursa...»

Ağzım açık, şaşkın şaşkın bakıyordum Müdürün yüzüne:

«— Aman efendim, estafurullah, ben kim, sizin hakkınızda konuşmak kim!»

Gözlüklerini çıkararak dikkatle beni süzdü:

«— Yo, yo! Siz daha yenisiniz, belki daha bilmezsiniz. Ama bu Bakanlıkta, sizin gibi Mülkiyeyi bitirmiş genç arkadaşlarımızın yeri başkadır. Hele, böyle parlak bir dereceyle mezun olup da yakında müfettiş olacak arkadaşlara hepimiz çok değer veririz. Genel Müdür beyefendi de Mülkiyelileri çok severler.»

Kem küm ederek yerime oturdum. Genel Müdür «öğleye doğru odama gel» demişti. Saatile baktım, on bir. Öğleye doğru ne demekti acaba? Yarım saat daha beklesem miydi? Yoksa on ikiye çeyrek kala mı gitmeliydim? Duraksamamı yan masadaki arkadaşım giderdi:

«— Siz şimdiden Genel Müdür beyin yanına gitmeniz iyi olur. Sekreter hanıma söylersiniz. O sizi içeriye ne zaman sokacağını bilir. Geç kalırsanız öfkelenebilirler.»

Çekine çekine yerimden kalktım, Müdülden izin istedim.

«— Aman kardeşim, izin ne söz. Buyrun. Elbette!»

Odadan çıkarken dönüp baktım, salondaki memurların hepsi, biraz imrenme, biraz da kıskançlıkla beni izliyorlardı. Kapıdan çıkarken özenle ceketimin önünü ilikledim. Yine ayaklarımın ucuna basa basa Genel Müdürün kapısına yöneldim. Kapının önünde üniformalı iri kıyım odacı beni göğüsledi:

«— Nereye?»

«— Sayın Genel Müdür Beyefendi beni görmek istemişlerdi.»

«— Sen nerede çalışıyorsun?»

«— Ben hayvanlardanım.»

«— Gir öyleyse!»

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

Memur, Genel Müdür ve Bakan :

Kapıyı korka korka açtım. Küçük bir ara odada, ufacık bir masanın gerisinde oturan, hiç evlenmemiş olmayı onurlu bir şey saydığı her halinden belli olan, kırk kırk beş yaşlarında, gözlüklü, saçları arkadan topuzlu, sıska ve çirkin bir kadın, iğrenilecek bir yaratıkla karşılaşmış gibi aşağıdan yukarıya doğru beni bir güzel süzdü:

«— Ne istiyorsunuz?»

«— Genel Müdür Beyefendi beni görmek istemişlerdi.»

«— Randevunuz var mı?»

«— Öğleye doğru gelmemi emretmişlerdi. Ben hayvanlardanım da.»

«— Stajyer misiniz?»

«— Evet.»

«— Mülkiyeli misiniz?»

«— Evet.»

«— Bir dakika bekleyin.»

Özellikle Mülkiyeli olduğumu öğrenince yüzüne belli belirsiz bir sevimlilik geldiğini farkettim. Yerinden kalktı, o ana kadar görmediğim bir kapıyı açtı, iç yüzü kapitone deri kaplı bir ikinci kapıyı daha açarak bitişik odaya geçti. Ben kendime oturacak bir yer araştırırken o hemen geri döndü:

«— Buyrun, Beyefendi sizi bekliyor.»

İç içe iki kapıyı açıp kapamanın pek de kolay bir iş olmadığını o zaman anladım. Büyükçe bir odaydı Genel Müdürün odası. Pencereleri kalın kırmızı kadife perdelerle sıkı sıkıya örtülüydü. Yerde kalın bir halı, tam karşıda kocaman bir çalışma masası, masanın önünde iki sandalye, bir köşede üç tane büyük meşin koltuk, bir duvarda, içi hepsi ciltli kitap dolu camlı bir kitaplık, koltuğun gerisinde Genel Müdür, Genel Müdürün gerisinde, duvarda yine kırmızı kumaş kaplı çerçeveli bir koltuk arkılığı ve onun üstünde, duvarda, Atatürkün, üniformalı, eli kamçılı, atının yanında duran yağlı boya kocaman bir resmi.

Genel Müdür, az önceki görünüşüne pek uymayan güleç bir yüzle, yerinden şöyle hafifçe kımıldanarak elini uzattı:

«— Gel bakalım delikanlı! İnsan, Mülkiyeli olur, benim servislerimde çalışır da, Mülkiyeli ağabeyisini daha önce görmeğe gelmez mi?»

Adamın bana hep babamın elini anımsatan kocaman, etli, ama biraz gevşek elini sıkarken ne diyeceğimi düşünüyordum.

«— Rahatsız etmek istememiştim efendim.»

«— Ne demek canım. Biz Mülkiyeliler birbirimizin kardeşi sayılırız. Başın sıkışırsa hiç çekinme, hemen gel beni gör.»

«— Sağolun.»

«— Otur bakayım. Sigara içiyor musun?»

Masanın önündeki sandalyelerden birinin ucuna iliştim. «İçiyorum» desem ayıp mı olurdu acaba? Sonra, Mülkiyeye ilk girdiğimiz gün, o zamanki okul müdürünün yeni öğrencileri toplayıp, «burası lise değil, isteyen sigara içebilir» dediğini ve bizi yüreklendirmek için tabakasından hepimize sigara tuttuğunu, öteki çocuklar çekindiği halde, benim uzanıp tabakadan aldığım Si-pahi sigarasını Müdürün çakmağıyla yakışımı anımsadım.

«— İçiyorum efendim.»

Yüzünü hafifçe buruşturdu:

«— İçmesen daha iyi şu zıkkımı ama, madem içiyorsun...»

Masanın üstündeki kesme camdan sigaralığı uzattı. Bir sigara aldım. Genel Müdür, Siyasal Bilgilerin Müdürü gibi çakmağını uzatmadı. Sigaramı kendim yak-tım.

«— Senden hoşlandım» dedi Genel Müdür. «Sen öteki arkadaşların gibi dalgacı değilsin. Nasıl Müfettişlik sınavına hazırlanıyor musun?»

«— Hazırlanıyorum efendim.»

«— İyi çalış. Müfettiş olmak çok zor iştir. Öyle herkes müfettiş olamaz. Beni utandırma. Bu ülkeyi yücelten de batıran da üç okul mezunlarıdır. Mülkiye,

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

Harbiye, bir de Tıbbiye. Askerlerle doktorları bir yana bırak. Ama, Mülkiyeli olmak büyük iştir. Hele bir de Maliye Müfettişi oldun mu, ülkenin sorumlu kişilerinin başında geliyorsun demektir. Bunu unutma. Bu yalnız bizim Bakanlıkta değil. Her yerde böyledir. Ötekiler, adamdan sayılmaz.»

Şube müdürünün sözlerini anımsayarak:

«— Bizim müdür de pek fena değil» diyecek oldum. Genel Müdürün kaşları çatılıverdi:

«— Bırak şu hayvanı! Tam yerini bulmuş işte. Bak, kulağına küpe olsun. Yarın inşallah müfettiş olacaksın. Onun için bu küçük memur takımıyla yakınlık kurmaktan kaçın. Öyle acımak falan yok. Gerekli mi tahtakurusu gibi ezmekten çekinmeyeceksin. Yoksa başarıya ulaşamazsın. Bu ülke bizimle sürdürebilir varlığını. Bizlerin bunu iyi bilmesi ve birbirini desteklemesi gerekir. Bak, bu Bakanlıkta, bütün genel müdürler, kurul başkanları ve Müsteşar, hepimiz Maliye müfettişiyiz. Böyle olmasa ne olur bu Bakanlık bilir misin? Batar!»

Tam o sırada kapı açıldı, sekreter hanım içeri girdi. Genel Müdür:

«— Daha konuşuyoruz» dedi.

«— Onun için değil efendim. S. ili Müdürü yine geldi. İlle de sizinle görüşmek istiyor. İki gündür atlatıyorum ama...»

«— Ha, şu herif mi...»

Genel Müdür, hiç beklemediğim bir biçimde bana bir göz kırparak:

«— Gelsin, gelsin» dedi. «Hazır genç arkadaşımız burdayken dersini vereyim herifin.»

Sekreterin hemen arkasından içeriye, orta yaşlı, çipil gözlü, zayıf, uzun boylu, yaz sıcağına karşın, kalın lacivert elbise giymiş, yine lacivert çizgili bir kravat takmış, yüzünde insana güven duygusu vermeyen bir tuhaf sırıtişla bir adam girdi. Genel Müdürün üstüne doğru yürüyerek iki eline birden sarılıp öpmeğe savaştı. Genel Müdür ellerini zorla çekti:

«— Dur bakalım hele, dur orda! Ne var, ne istiyorsun?»

«— Durumumu biliyorsunuz beyefendi. Yirmi beş yıllık memurum. Dosyama lütfen bir kez de siz inceleyin. Müfettiş beyin bana nasıl haksızlık ettiğini göreceksiniz.»

«— Müfettiş haksızlık etmez.»

«— Etmez efendim.»

«— Yine de sana acımış. Ben onun yerinde olsaydım, seni oraya atamak değil, ya görevden alır ya da Hakkâriye sürerdim.»

«— Haklısınız beyefendi, ama, inanın bir suçum yok. Belki bir iki işlemde düzensizlik olmuştur, ama bunca yıldır namusumla çalıştım. İstemiş olsam, milyonlar vururdum.»

«— Yani rüşvet yemedim diyorsun, öyle mi?»

«— Bir lokma haram ekmek...»

«— Sus, sus. O boku yemek için de öyle ağız gerek. Bir de rüşvet yemedim diye öğünmeğe kalkıyorsun. Hadi, şimdi beni daha fazla kızdırmadan çekil git.»

«— Elinizi ayağınızı öpeyim beyefendi, okulda okuyan çocuklarım var, sonra karım.»

«— Hepimizin okulda okuyan çocuğu var. Karısı var. Ne olmuş yani? Sen de çocuk yapmasaydın. Karınla yatarken bana mı sordun?»

Adamın yüzü sapsarı kesildi. Bir şeyler söylecek oldu, sesi çıkmadı. Ben oturduğum yerde büzülmüş kalmıştım. İkisinin de yüzüne bakamıyordum. Adam sonunda, arka arka kapıdan çıkıp gitti.

«— Bu heriflere böyle davranacaksın» dedi Genel Müdür. «İyi sözden anlamaz bunlar. Akli sıra rüşvet yemiyorum diye beni kandıracak. Bunların en az yiyeceği deveyi hamuduyla yutar.»

«— Ya gittiği yerde de aynı şeyleri yaparsa» diyecek oldum. Eliyle havayı şöyle bir tarazlayarak:

«— Onu da o zaman düşünürüz» dedi. «Görüyorsun bizim işimizin ne kadar zor olduğunu. Bunların hepsi birer derstir. Mülkiyede okutmazlar bunları. Gözünü dört açıp aklını iyi işleteceksin.»

O sırada masanın yanındaki etajerin üstünde duran üç telefondan biri hiç işitmediğim acayip bir sesle çaldı. Genel Müdür yaslandığı koltuktan hemen doğruldu, bir eliyle telefonu yakalarken öbür eliyle de ceketinin düğmelerini iliklemeğe çabaladı:

«— Buyrun beyefendi, bendenizim efendim.»

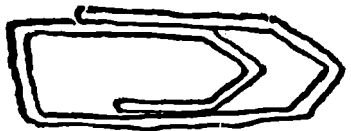
Telefonun öbür yanında kalın ve kaba bir ses bağırır gibi bir şeyler söylüyordu ama ne dediğini anlayamadım. Genel Müdür koltuğunda iyice doğrulmuş, ceketinin düğmelerini iliklemeyi başarmış, durmadan başını sallayarak telefonun öteki yanında söylenenleri doğruluyordu. Epeyce uzun süren bu konuşma sırasında, ağzından, «haklısınız beyefendi, öyledir efendim, kuskusuz beyefendi, emredersiniz efendim» den başka söz çıkmadı. Konuşma bittiğinde alınının terlemiş olduğunu farkettim. Telefonu yerine koyar koymaz ceketinin düğmelerini çözdü, kendini koltuğuna bıraktı ve bir sigara yaktı. Benim hâlâ orada oturduğumu o zaman anımsadım.

«— Bu pezevenk de kendini hâşâ Tanrı sanıyor» dedi. Böyle konuştuğu için de sanırım hemen pişman oldu. Kaşları çatıldı:

«— Evet! Bundan böyle de görevinizin başında görmek isterim sizi. Biz sınava girecek arkadaşlardan iş beklemiyoruz ama, burasının devlet dairesi olduğunu unutanlara da yapacağımızı biliriz. Öteki arkadaşlarınıza da söyleyin. Bir daha savsaklama istemem.»

Bu kez elini uzatmadı. Ben de, az önceki memur gibi, geri geri yürüyerek kapıdan dışarı çıktım.

Bir hafta kadar hepimiz her gün geldik daireye. Sonra yine eski yönetime döndük. Zaten stajımın sonuna kadar bir daha Genel Müdürün yüzünü görmedim. O da bizi aramadı.



NEDEN VE NASIL MALİYECİ OLDUM ?

Lisede fen derslerinden çok başarılı olduğum halde, son sınıfta Edebiyat şubesini seçmiştim. Edebiyatçı olmak istiyordum. O sıralarda şiir yazıyordum. Bazı dergilerde şiirlerim yayınlanıyordu. Daha ortaokulda, kendimce roman yazmağa kalkmıştım. Babam da yazı yazmağa meraklıydı. Amcam tanınmış bir yazardı. Ağabeyim de yazar oldu. Aileden gelme bir meraktı bu anlaşılan. Liseyi bitirip Siyasal Bilgiler Okulunun sınavını kazandığım zaman da, kaymakam olmayı düşünüyordum. Babam gibi, ben de Anadoluda görev yapacak, ülkemi ve ülkemin insanlarını daha yakından tanıyacak, onların öykülerini, romanlarını yazacaktım. Oysa, birtakım rastlantılar beni Maliyeci olmağa yöneltti. Bu meslekte de, ülkemi ve insanlarını tanıma olanağını buldum. Romanlar yazdım. Ama, başlangıçta hiç düşünmediğim bir biçimde oldu bu.

Gerçekte, daha lise öğrencisiyken ekonomiye merak sarmıştım. O zaman, şimdiki gibi özellikle ekonomik sorunları işleyen yerli ya da çeviri kitaplar bulmak olanaksız gibi bir şeydi. Bulabildiklerim, kitaplıklarda elimi geçen, çoğu 1930'larda çevrilmiş kitaplardı. Siyasal Bilgiler Okulunda çeşitli ekonomi dallarında bize öğretilenlik yapanlar ise, belli bir ekonomik görüşü bize yarım yamalak anlatmaktan öte, köklü, gerçekçi ve çok yanlı bilgiler verecek ya bilgidен, ya yetenekten ya da cesarettен yoksun kişilerdi, çoğunlukla. Asıl ekonomi dersi öğretmeninın kitabı da yoktu. Ders notlarıysa, birbirine giren olumlu ya da olumsuz tümcelerle, arap saçını andırırdı. Ne demek istediğini anlamak için tümce parçacıklarının üstüne artı eksi işaretleri koyar, ma-

tematik formülü çıkarır gibi, gerçek anlamı bulmağa çalışırdık. Notları, örneğin: «List'in, Malthus'un nüfus artışlarının Dünya ekonomisi için tehlikeli olacağına mütedair görüşlerine iştirak ettiğini söylemediğini ifade etmenin hakikatlere uygun olmadığını iddia etmek, bazı ekonomistlerce gayri mümkün sayılmasa bile, onun bilinen düşünceleriyle tenakus halinde olduğu şeklindeki bir düşüncenin de gayri vaki sayılmasının imkân dahilinde olmadığını müdafaası doğru değildir denilemez!» gibi tümcelerle doluydu. Verdiğim örneğin abartmalı olduğu gerçek! Ne var ki, daha sonra anlatacağım biçimde, solculuk savıyla tutuklandığımda, polisler bu ders notlarını da evimden aldıkları için, gerçek örnekler vermek olanağı bulamadım! Liberal ekonomi düzeninin koşulsuz yanlısı olan bu hocamızın ders notlarını karıştıran polisler, iki üç sayfada sözümona özetlenen «Marx'izm» bölümüne rastlayınca, bölüm başlığının altını kırmızı kalemle çizerek «Dikkat! Çok Önemli! Komünizm Propagandası!» yazmışlardı da, o zor koşullara karşın, gülmek için kendimi zor tutmuştum.

Hocamız, aynı zamanda koyu bir Demokrat Parti yanlısıydı. Derslerinde, zaman zaman, halkın Demokrat Partiye nasıl büyük bir yakınlık gösterdiğini anlatırdı. Propaganda gezisine çıkan partililerin otomobilleri çamura saplanmış, köylüler, Jan Valjan gibi, altına yatarak arabayı çamurlardan çıkarmışlarmış. «Bu halk bu özveriyi gösterdikten sonra, gelecekte korkulmaz arkadaşlar» derdi. Bütün sınıf kendisini alkışlardı. O günün gençliğinin büyük çoğunluğu, C.H.P. nin yönetimini faşist bir yönetim ve İsmet İnönü'yü, diktatör olarak görüyordu. Ben de öyle görüyordum ama, hocanın katıksız liberal görüşlerine katılmam da olanaksızdı. Gerçi hocamız, önce D.P. den milletvekili seçildi, Bakan oldu, C.H.P. nin mallarının alınması yasasının çıkarılması için çalıştı, sonra D.P. den ayrılıp Hürriyetçi oldu, 27 Mayıs'tan sonra demokratik sol C.H.P. ye kaydı, orada, İsmet Paşa'nın kabinesinde, Bülent Ecevit'in yanında Bakanlık yaptı, sonra yine geri döndü, Feyzioğlu ile birlikte başka parti kurdu, ne yapıp etti, Parlamento'-

dan ayağını kesmedi, böylece düşün esnekliğine başarılı örnekler verdi; ama, okul sıralarında, ikide bir kendisine karşı çıkmam, kendisine yanıtlanması zor sorular sormam, onun beni «solcu» lukla suçlamasına ve adımın «solcu» ya çıkmasına neden olmuştu bir kez. Bütün yaşamımı etkilemiş olan bu sav, meslek seçimimi de etkilemiş oldu, bir bakıma.

1948 yılında, Siyasal Bilgiler Okulu ikinci sınıf öğrencisiydim. Yıl sonu sınavlarına giriyorduk. Son sınav, Maliye dersindendi. Kürsü Başkanı olan Profesör, derslere, elinde bir yığın yabancı dilden kitapla gelir, bir o kitaptan, bir bu kitaptan okuyarak ders anlatır, İngilizlere özel soğuk espriler yapmaktan, derslerini izlemeyen öğrencilerin, sınavda notlarını kırmak üzere, numaralarını defterine yazmaktan özel bir zevk alırdı. Tam bir Batı hayranıydı. 27 Mayıs'tan sonra, Strasburg'a gitti, orada yerleşti. Avrupa Birliği örgütünde bir bölüm başkanlığı alarak, uluslararası memurluğu yeğledi. Doçenti ise, daha şakacı bir insandı. Derslerinde jimnastik gösterileri yapmaktan, özellikle ön sıranın üstünde amuda kalkmaktan pek hoşlanırdı. O da 27 Mayıs'tan sonra hocalığı bırakıp, Fransa'ya gitti. Nato'nun, Paris'e hayli uzak bir ilindeki askerî karargâhında, Maliye Bölümünde görev aldı. Orda bir kaç yıl kaldı, ortam düzelince geri döndü ve yeniden hocalığa başladı. Politikaya girmediği halde, birara, kendisinin de beklemediği biçimde Bakan da oldu.

Benim Maliye'den sınava girdiğim sırada, asıl hoca yurtdışında bulunduğu için, sınavları doçenti yapıyordu.

Maliye sınavına girmemden bir gün önce, gazeteler, bir Hukuk öğrencisinin komünizm propagandası yapmak savıyla tutuklandığını yazdılar. Bu öğrenci benim liseden yakın bir arkadaşımdı. Kendisini suçlayan sınıf arkadaşı tanıkların sözlerine de yer vermişti gazetelerin bir kısmı. Komünistliğinin kanıtı olarak, bu öğrencinin, batı müziğinden hoşlandığı, çok kitap okuduğu, bu arada André Gide gibi ahlâksız yazarların ve Tolstoy, Dostoyevski gibi komünist yazarların kitaplarını elin-

den düşürmediği ileri sürüyordu! Tanıklardan birisi, bu arada, benden de söz etmişti. Benim de solcu olduğumu, o öğrencinin benim yakın arkadaşım oluşunun da solculuğunun kanıtı olacağını savunmuştu!

Bu haber gazetelerde çıkınca, Ekonomi derslerinde de adım «solcu» ya çıktığı için, benim de tutuklanacağımı beklemeğe başladı herkes. Gerçi böyle bir şey olmadı ama, ne de olsa, bundan benim de etkilenmediğim söylenemez. Sanırım bu haberi, Maliye Doçenti de okumuştur. Sınav sırasında, jimnastik gösterilerini yineledi. Ben de elimden geldiğince soruları yanıtladım. Öteki sınavlarda aldığım notlar, dokuzdan aşağı değildi, ama, o gün, pek başarılı olduğumu söyleyemem. Ne var ki, yine de rahatça geçecek not aldığımı sanıyordum. Oysa, sonuçlar açıklandığında Maliye'den bütünlemeye kaldığımı öğrendim.

Bunun pek de raslantı olacağını sanmadığım için, bütün yaz Maliye çalıştım. Maliye dersiyle ilgili başka kitaplardan da yararlandım. Bütünleme sınavına, asıl kürsü profesörü geldi, çok iyi bir not alarak sınıfımı geçtim.

Son sınıfa geçerken, bölümlere ayrılmamız gerekiyordu. Demokrasi yurdumuza geleli, kaymakamlık, eskisi kadar çekici olmaktan çıkmıştı. Üstelik, Maliye en çok bildiğim konu olmuştu, o bütünleme nedeniyle. Ayrıca, Maliye bölümünü bitirirsem, Müfettiş ya da uzman olabilirdim, Müfettişler ve Uzmanlara aylıklarından gayri gündelik veriliyordu. Bu da, parasal sorunlarıma iyi bir çözüm olabilirdi. İşte böylece Maliye bölümünü yeğledim.

Komünistlik savıyla tutuklanan Hukuklu arkadaşım, bir iki duruşma sonunda amlandı. Daha sonra örnek bir yargıç oldu. Ağır Ceza Mahkemesi Başkanlıklarında bulundu. Hem de, kimseye boyun eğmeden, toplumcu, insancıl düşüncelerinden caymadan!

Askerlik Şubesinde :

Bakanlığın Teftiş Kuruluna sınavla Müfettiş Yardımcıları alınacaktı. Sınav programı çok yüklüydü. Daha önceki sınavlardan bildiğimiz kadarıyla beş altı kişiden fazla alınmıyordu. Baş vuranların sayısı yüzü bulduğuna göre, ölesiye bir yarışmaydı bu. Çalışmalarımızı yoğunlaştırmakla birlikte sınava girebilmemiz için gerekli işlemleri de tamamlamamız gerekiyordu. Tek güçlük, askerlikle ilişkimiz olmadığını gösteren belgenin sağlanmasında belirdi.

Askerlik erteleme belgesini almak için başvurduğumuz Askerlik Şubesinde, Şube Başkanının yardımcısı olan bir kâtip üsteğmen (Muamele memuru) kayıtlarımızı inceledikten sonra bize belge veremeyeceğini söyledi. Okulda iken yaptırdığımız geri bıraktırma işlemi bir yıllıkmış, onun da süresi haziran ayında dolmuş. Bu durumda askere gitmek için başvurmamız gerekiyor. Oysa haziran ayında henüz öğrenciliğimiz sürüyordu ve geri bıraktırma işleminin Fakültece yaptırılması gerekiyordu, bundan bizim bilgimiz yoktu. Üsteğmeni inandırmak, yumuşatmak için ne söylediysek fayda vermedi. İçimizden birinin amcası Milletvekiliydi. Onun gidip amcasıyla konuşmasına ve soruna bir çözüm bulunması için bize yardımcı olmasını istemesine karar verdik. Aradan üç gün geçti, çocuğu bulabilene aşılsun. Bakanlığa gelmediği gibi, evine de uğramıyor. Anası babası da sözüm ona meraktalar. Sonunda arkadaşlarla kafa kafaya verdik, sorunu çözmek için ne yapabileceğimizi düşündük. İçimizden biri okulda çok iyi taklit yapmakla tanınmıştı. Postanenin telefonundan arkadaşımızın amcası Milletvekilini telefonla aradı, Askerlik Şubesindeki kâtip üsteğmenin sesini taklit ederek konuştu. Biz de aralık kapıdan konuşmayı dinliyorduk.

Arkadaş:

«— Beyefendi ben... Askerlik Şubesinden Üsteğmen falanca...»

Arkadaşımızın amcası, gayet soğuk:

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

«— Ne var, ne istiyorsunuz?»

«— Beyefendi yeğeninizin askerlik uzatması konusunda...»

«— Ne olmuş? Olmadı mı o iş daha?»

«— Oldu beyefendi oldu da, yalnız, Bakanlıktan bir belge daha getirmesi gerekiyor. Bize kadar uğrayabilir mi?»

«— Uğrar. Ne zaman gelsin?»

«— Yarın öğleden sonra saat ikide gelebilir mi?»

«— Gelir.»

Ve telefon kapandı...

Biz öğreneceğimizi öğrenmiştik. Ertesi gün tam saat ikide takım halinde Askerlik Şubesinin önünde buluştuk. Bizimle hemen hemen aynı anda Milletvekilinin yeğeni de çıkıp geldi. Hepimizi orada bekler görünce şaşırdı. Bir şeyler anlatmağa çalıştı ama, dinlemedik. Hepimizin adına konuşmak üzere, Şube Başkanı Albayın odasına ben girdim. Albay, yaşlı başlı, babacan bir adamdı. Yaş sınırlamasından emekliye ayrılacakmış gibi bir hali vardı. Askerce selama durarak kendimi tanıttım. Askerliğe alınmamamızın ertelenmesi isteğiyle geldiğimizi söyledim.

«— İçerdeki Üsteğmene götürün belgelerinizi evlâdım. O yapar işinizi.»

«— Ona gittik sayın Albayım ama, o yapamam diyor.»

«— Niye?»

«— Bizim erteleme süremiz Haziranda bitmiş. Fakülte de şubeye yazmayı unutmuş. Bunda bizim suçumuz yok. Sonra müfettişlik sınavına gireceğiz.»

«— Yasa ne diyorsa o olur evlâdım. Ben yasa dışı işlem yapamam.»

Çok bilgiç bir tavır takınarak:

«— Ama bunda yasa dışı bir şey yok ki Albayım» dedim. «Bildiğiniz gibi, 1111 sayılı Askerlik Yasasının 75 inci maddesi bu konuda çok açıktır.»

Albay kaşlarını çatınca, korktum. Çünkü Askerlik Yasasında bir 75 inci madde olup olmadığını bile bilmiyordum, öylece uydurmuştum. Ama, Albayın buna

dikkat etmediğini farkettilim:

«— Öyle ama evlâdım, fakülte bize bildirseydi... Yasaya göre...»

Üzerine üzerine gittim:

«— Yasal olmasa Albayım, Sayın Milletvekili C. nin yeğeni B. nin ertelemeıi nasıl yapılrđı?»

Albayın yüzü kızarır gibi oldu:

«— Onun durumu sizinkine benziyor mu bakalım?»

«— Başka değil Albayım. Hepimiz aynı okulu aynı zamanda bitirdik. Aynı yaşıyız. Fakülte onun için de yazı yazmayı unutmuş. Hiç farkımız yok.»

Albay bir şey söylemeden masanın altındaki zile bastı. İçeri giren ere:

«— Üsteğmeni buraya çağır» dedi.

Üsteğmen içeri girdi, esas duruşa geçti. Beni orada görünce canı sıkılmışa benziyordu:

«— Emriniz Albayım.»

«— Bu çocukların erteleme işleri yapılsın.»

«— Ama Albayım, yasaya göre...»

Albay yüzüme baktı.

«— 75 inci madde,» dedim fısıldar gibi.

«— 75 inci maddeye göre yaparsın» dedi Albay.

Üsteğmen şaşkın şaşkın bir bana, bir Albaya bakıyordu.

«— Ama 75 inci madde» diye kekeleyecek oldu. Albay kaşlarını çatıı:

«— Hangi maddeyse. Milletvekilinin yeğenini hangi maddeye göre ertelediysen bu çocukları da ona göre ertellersin, sorumluluğu ben alıyorum üstüne. Bunlar da Milletin çocukları! Benim yeğenlerim!..»

«— Sağolun Albayım» dedim.

Üsteğmenle birlikte odadan çıktık. Arkadaşlara göz kırptım, işler yolunda der gibi. Benim ardımdan Milletvekilinin yeğeni girdi Albayın odasına. Engel olmadık. Dışarı çıktığında yüzü hiç de gülmüyordu.

Erteleme işlemlerimiz yapıldı. Ama Milletvekilinin yeğeni sınavı kazanamadı. Yıllar sonra kendisi Milletvekili oldu!

Sınavlar :

Büyük bir heyecanla başladık sınavlara girmeye. Yazılı sınavlar Siyasal Bilgiler fakültesinin büyük toplantı salonunda yapıliyordu. Herkese bir masa ayrılmıştı. Masaları birbirinden hayli aralıklı bir biçimde dizilmişti. Tam bir yarışma sınavı olmasına karşın, yine de birbirimizden kopya çekebileceğimizi düşünüyorlardı. Üç müfettiş gözlemcilik yapıyordu.

İlk üç gün benim için çok başarılı geçti. Son gün, tek sınav: Muhasebe. Birisi genel muhasebe bilgisi ile ilgili, ikincisi uygulamalı, iki soru soruldu. Birinci soruyu güzelce anlattım. İkinci soruda, Merkez Bankasının bir bilançosunun kalemleri, gelişi güzel sıralanmıştı. Bizden kalemleri yerli yerine oturtarak bilançoyu yeniden düzenlememiz isteniyordu. Bir şaşırtmaca olarak da kâr - zarar hesabını boş bırakmışlardı. Böylece dengeyi tutturup tutturmadığımızı kolayca anlayamayacaktık. Benim için çocuk oyuncağı gibi bir şeydi bu. Çabucak dengeyi kurdum. Tam kâğıdımı vermek için yerimden kalkıyordum ki, gözlemci müfettişlerden biri yanıma geldi, yaptığım işlemi inceledi. Başını sallayarak uzaklaştı. İçime bir kurt düştü. Yanlışlık mı yapmıştım acaba? İşlemleri yeniden gözden geçirdim. Yanlışım yoktu. Yerimden doğrulacağım sırada gözlemci müfettiş yeniden geldi yanıma. Fısıldadı:

«— Bundan önceki kâğıtlarına baktım. Çok başarılıydın. Dikkat et, yanlış yapıyorsun!»

Şaşırdım. İşlemleri tek tek gözden geçirdim. Nerede yanlışlık yaptığımı bir türlü anlayamadım. Bu kez öteki gözlemci geldi yanıma. Kâğıdıma dikkatle baktı:

«— Yasal karşılıkları aktive koymuşsun. Karşılıklar nereye yazılır?»

Karşılıklar pasife yazılırdı ama, burada söz konusu olan Yasal Karşılıklar Kasasıydı.

«— Bu karşılık değil ki! Karşılıklar kasası?!»

Dudağını büktü, «sen bilirsin» der gibi başını salladı, uzaklaştı.

Telaşlandım. Adam koskoca müfettiş. Üstelik sınav

komisyonunda. Sınav heyecanıyla yanlış düşünüyor olmayım? Bana iyilik etmek istedikleri besbelli. Ama yanıtlarımın yanlış olmadığına da inanıyorum. Acaba ne yapsam? Kâğıtları bunlar okuyacaklarına göre, öylece bıraksam, notumu kıracakları kuşkusuz. Bile bile yanlış yapmağa da gönlüm razı olmuyordu. Kendi kendimle hayli savaştıktan sonra, gerçekçi olmayı yeğledim. Kâğıdımın üstüne kocaman bir çarpı çizdim, bilançoyu gözlemcilerin söylediği biçimde yeniden düzenleyerek götürüp verdim.

Gözlemciler kâğıdıma baktılar, «ha şöyle, yola gel-din» dercesine gülümseyerek kâğıdı aldılar. Oysa ben hiç rahat değildim. Sınavdan çıkar çıkmaz, doğru fakültenin kitaplığına gittim. Merkez Bankasının bilançosunu yayınlayan bir gazete bularak açıp baktım. Benim yanıtlarımın doğru olduğu, gözlemcilerin söylediklerinin ise yanlış olduğu açıkça görülüyordu.

Telaş ve heyecanla gazeteyi kaptığım gibi sınav salonuna döndüm. Benim gazeteyle döndüğümü gören gözlemci müfettişler şaşırdılar. Gazeteyi önlerine koydum:

«— Ben size dememiş miydim? Bakın, Yasal Karşılıklar Kasası, Bilançonun aktifinde.»

Üçünün de suratı asıldı. Birbirlerine baktılar.

«— Ne olacak şimdi?»

Birisi:

«— Çocuk haklı. Kâğıdını geri verelim, yeniden yazsın,» dedi. Ötekiler, salondaki diğer yarışmacıları gösterdiler:

«— Ötekiler ne der? İltimas yaptığımızı sanırlar. Sınavı bozdurmağa bile kalkışırlar.»

«— İyi ama, benim durumum ne olacak? Ya bu yüzden sınavı kazanamazsam?»

Aralarında bir süre fiskos ettiler. Sonra içlerinde en kıdemli olduğunu sandığım, sırtımı okşadı:

«— Sen merak etme. Durumu biz biliyoruz. Notunu kırdırmayız.»

Benim için yapılacak şey yoktu. Sonuçlar açıklandığı zaman, gözlemcilerin sözlerini tutmadıklarını ve

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

sınav komisyonuna durumu iletmediklerini gördüm. İlk soruyu tam bildiğim için beş numara alarak muhasebenden güçlükle geçebilmişim. Öteki notlarım çok yüksek olduğu için yazılı sınavı kazandım.

Yalnız öğrenciler kopya çekmez!

Yıllar sonra, Hazine Genel Müdür yardımcısı ve Kambiyo Kontrolörler Gurubu Başkanı olduğum sırada yaptığımız bir Kontrolörlük giriş sınavını anımsıyorum. Komisyon Başkanı bendim. Sınav komisyonu üyeleri de öteki Genel Müdür yardımcılarıyla Bakanlık Kambiyo Müdürü. Yazılı kâğıtları hepimizin ayrı ayrı okuması gerekiyordu. Ne var ki, sınav komisyonundaki arkadaşların işleri çok yoğundu ve alınacak kontrolörler bana bağlı olacağı için, bu işi bir parça angarya sayıyorlardı. Bu yüzden, önce benim okumamı istediler. Kâğıtları okudum. Notları kırmızı kalemle yazıp, sırayla arkadaşlarıma verdim. Onlar da notlarını verdiler. Bak-tım ki, hemen hepsi, benim verdiğim notlardan ya yarım not eksik, ya yarım not fazla vermişler. Bu, hepimizin birbirine çok yakın değerlendirme ölçülerimiz olduğunu gösterebilirdi, ne var ki, bir kâğıtta, ben, ayrı ayrı sorulara verdiğim notları toplarken, bir sayfada-ki notları gözden kaçırdığım için, örneğin 9 yerine 6 yazmışım not hanesine. Öteki arkadaşlar da, kimi 6,5, kimi 5,5 vermiş bu kâğıda. Ben sonuçları yeniden ince-lerken yaptığım yanlışlığı farkettim. Arkadaşlarım da kendi notlarını düzeltmek zorunda kaldılar! Not atar-ken, benden kopya çekmişler, meğersel!..

Aynı sınavlarda, sözlü sorular yanıtlanırken, bazı genç mezunların yanıtlarının doğru olup olmadığını kestirmekte, bizlerin de zorluk çektiğimizi itiraf etmem, hakbilirlik olacak!

Bu gerçekler karşısında, aslında —Toto gibi bahis oyunlarını anımsattığı için olacak— hiç onaylamadığım halde, yarışma sınavlarında «Test» yöntemini yeğ-liyorum!

Kazanan kaybediyor!

Maliye Müfettiş Yardımcılığı sözlü sınavları, yazılıları kazananların sayısının çok az oluşu nedeniyle, Bakanlığın Teftiş Kurulunun toplantı odasında yapılıyordu. Sınav odasına, yazılı sınavdaki derecemize göre sırayla aldılar. Ben nc durumdaydım. İçeriye girince biraz korkmadım dersem, yalan olur. Bu oda da, daha önce bir kez girdiğim Genel Müdür odasına benziyordu. Kırmızı kadife perdeler, kalın halılar, maroken koltuklar, ve yarı karanlık bir oda. Sınav komisyonu yeleri hep yaşlı başlı kişiler. Yüzleri asık. Sınava giren aday dik arkalıklı bir iskemleye oturuyor.

Sınavlara çok iyi hazırlanmıştım. Fakültede okutularlardan başka kitaplardan da yararlanmıştım. Aslında sorular genel bilgi yoklaması niteliği taşıyordu. Ancak, baktım; ben konuşurken, sınav komisyonu üyelerinin çoğunluğunun verdiğim yanıtların doğru olup olmadığını anlamadıklarını farkettim. Benim okuduğum kitaplardan haberleri yoktu. İçlerinden yalnız birisi beni ilgiyle dinliyor, başını sallayarak söylediklerimi doğruluyor, arada sırada sorduğu kısa sorularla konuyu çok iyi bildiğini gösteriyordu. Bu değerli müfettiş, o sırada Merkez Bankasında danışmanlık yapıyordu. Liberal ekonomiye inanan, özel sektörün savunucularından olan, ama değerli bir bilim adamı da olan bu zatın, bir yandan da zgr düşünceye olan büyük saygısını, yine benimle ilgili bir olay dolayısıyla öğrenmek fırsatını buldum. Daha sonra değineceğim biçimde, hakkımda solculuk savıyla koğuşturma yapıldığı sırada, Ulus gazetesinde yazdığı bir başyazıda, ülkenin genç umutlarının böyle saçma savlarla ve düşüncelerinden ötürü harcanmasının ne kadar yanlış olduğunu belirtmek dürüstlüğünü ve yrekliiliğini gösterdi. Beni hiç tanımadığı halde, aynı konuda Sayın Nadir Nadi'nin de bir başyazı yazdığını anımsıyorum. O da olayı içtenlikle kınamıştı.

Ertesi gün sonuçlar açıklandı. Sınavı birincilikle kazanmıştım. İçimizde en çok üzülen, sonuncu kazanan-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

dan bir sonraki dereceyi alarak kazanamayan arkadaşımız oldu. Bu arkadaşın aynı gün, önce Teftiş Kurulu Başkanına, sonra Müsteşara, hatta Bakana çıkararak, benim solcu olduğumu, bu nedenle Kurula alınmamam gerektiğini, kendisinin ise milliyetçi olduğunu, benim yerime onun kazandırılmasının gerektiğini söylediğini öğrendim. Oysa, Müfettiş Yardımcılığı sınavına girecekler hakkında, Müfettişlerce önceden soruşturma yapıldı. Dolayısıyla bu sav ciddiyet taşımadığı için dikkate alınmamış. Ne var ki, bu kez aynı arkadaş, Emniyet 1. Şubeye giderek ihbarda bulunmuş. Tanık olarak da, İdari Şubeden bir arkadaşı göstermiş. Bu çocuğun polis ajanı olduğunu, polisten para aldığını hep bilirdik. Nitekim daha sonra hakkımda soruşturma açıldığında, Sorgu Yargıçlığındaki dosyada bunun belgesini de görmüştüm. Ama, o günlerde Hükümet dış politikada başının sıkışık olması nedeniyle, bizde çok kez yapıldığı gibi halkın dikkatini sol tehlikesine çevirme oyunu oynamak gereksinimini duymuş. Bu ihbar da 1951 yılındaki meşhur tutuklamalar dönemine rastlamış. Tutuklananlar arasında bir Maliye Müfettişinin de bulunması, olaya daha büyük bir propaganda genişliği verecekti. Böylece, Müfettiş Yardımcılığı sınavını kazanmamdan tam on beş gün sonra tutuklandım. Koğuşturma sonunda da, mahkemeye yollanmama bile gerek görülmeden, yani «men'i muhakeme» kararı alarak aklandım. İlk ihbarcı, ertesi yıl girdiği sınavı da kazanamadı. Yıllar sonra tutucu bir partiden milletvekili seçildi. Polis ajanı olan, idareci olarak yüksek mevkilere geldi, ilerici bir partiden parlamentoya girdi. Solculuğu kimselere bırakmadığı söyleniyor.

NASIL MÜFETTİŞ OLUNUR ?

Sonuçların açıklandığı gün, ertesi sabah Kurul Başkanının, sınavı kazananları kabul edeceğini söylemişti Büro Müdürü. O sabah hepimiz en yeni giysilerimizi giydik. Ütülü gömleklerimizle kravatlarımızla Kurul Başkanının kapısı önünde toplandık. Başkan bizi bir süre beklettikten sonra içeri aldı. Başkanın odası da Genel Müdürün odasının bir eşiydi. Biz gelişi güzel girdik içeri ve Başkanın masasının önünde dizildik. Başkan çok asık suratlı bir adamdı. Kaşları çatılıverdi:

«— Ne o? Burası dingonun ahırını mı? Böyle mi girilir içeriye? Müfettişlik disiplin işidir. Düzen işidir. Çıkmak hepiniz dışarıya. Derecenize göre sırayla, teker teker girin içeriye.»

Fena halde bozulduk; sesimizi çıkarmadan, başımız önümüze eğili dışarı çıktık, derece sırasına göre teker teker yeniden içeriye girdik. Başkan bu kez hoşnut göründü:

«— İşte böyle! Müfettişlik de askerlik gibidir. Bir derece önde kazanan kendinden sonrakilerden kıdemli sayılır. Birbirinize **Üstad** diye hitap edeceksiniz. Sizden iyi dereceyle kazananı saygı göstereceksiniz. Kapıdan geçerken yol vereceksiniz. Bütün yaşamınız boyunca bu böyle sürüp gidecek. Bunu unutmayın.»

Ondan sonra, biz ayakta beklerken, müfettişliğin nasıl güç ama kutsal bir meslek olduğunu anlatmağa başladı. Genel Müdürün söyledikleri geliyordu hep aklıma. Sınavı kazanan altı kişinin altısı da mülkiyeliydi. Bir rastlantı mıydı bu acaba? Belki soruların seçimi etken olmuştu buna. Belki de sınav komisyonu üyeleri yanlış davranmışlardı.

Başkan, konuşmasını, davranışlarımızla ilgili öğütler vererek tamamladı:

«— Buradan İstanbul'a gideceksin. Orada bir müfettiş yanında çalışacaksınız. Yanında çalışacağınız müfettiş sizin Allahınızdır. Ona göre davranın. Bir müfettiş giyimine kuşamına çok dikkat etmelidir. İyi kuşmaş alacak, iyi terziye diktireceksiniz elbiselerinizi. Hepiniz fötr şapka giyeceksiniz. Oturacağınız yerler de çok önemlidir. Dikkatli olun. Geceleri Beyoğlunda dolaştığınızı görürsek, hemen atarız. Size şimdi kimliklerinizi ve mühürlerinizi vereceğim. Kimlikleriniz Başbakanımızca da imzalanmıştır. Sizin yetkiniz yalnız Bakanlığımızla sınırlı değildir. Devletin her dairesinde teftiş yetkiniz vardır. Bu kimliğe lââyık olmağa çalışın. Bu kimlik ve bu mühür sizin namusunuzdur. Sakın düşürüp yitirmeyin. Mühürünü yitiren müfettişin bu kurulda yeri yoktur. İstanbul'a giderken de yataklı vagona bineceksiniz. Yalnız müfettişlere tanınan bir haktır bu.»

Sonra, yine derece sırasıyla, hepimize, serviyet cinsi siyah deri birer çanta içinde, kimliklerimiz, mühürlerimiz ve maaş çeklerimiz verildi. Başkan yine derece sırasıyla ellerimizi sıkıp bize başarılar diledikten sonra, önde ben arkada öteki arkadaşlar, odasından çıktık, büro müdürünün odasına geçtik. Büro müdürü sevimli bir adamdı. O akşam için İstanbul'a yataklı vagon biletlerimizi aldırmişti. Derece sırasına göre, ikişer ikişer binecektik trene. İlk aylıklarımızı da aldık. Cebimiz biraz para gördü!

Uça uça eve gidiyordum ki, çantamı ve dolayısıyla çantadaki kimlik cüzdanımı, çek defterimi ve mühürümü Büro Müdürünün odasında unuttuğumu farkettim. Kurul Başkanının sözlerini anımsayınca, korku içinde kaldım. Daha ilk günden mesleğin onurunu kirletmişim! Ya beni müfettişlikten atarlarsa ne yapardım? Telaş içinde geri döndüm. Müdür beni gülerek karşıladı:

«— Merak etmeyin, çantanızı unuttuğunuzu görünce, kimseye sezdirmeden sakladım. Böyle şeyler olur her sınav sonunda. Yine de dikkatli olun. Başkan böyle şey-

lere gerçekten çok dikkat eder!»

Böylece başladı Müfettişliğim. Kurul Başkanına gelince, yıllar sonra emekli olduğumu duydum. Serbest danışmanlık yaparken, bilirkişi olarak çağrıldığı bir dâvâda, sanıklardan rüşvet alırken yakalanıp tutuklanmış. Aklanıp aklanmadığını öğrenemedim. Umarım aklanmıştır.

Bir Vergi Memuru:

İstanbul'a gider gitmez, Başkan'ın sözünü dinleyerek kendimize iyi birer pansiyon bulduk, başımıza fötr şapkalarımızı geçirdik. Daha sonra Erenköye, amcamı görmeğe gittim. Amcam, ülkemizin ünlü düşünürlerindendir. Onun için büyük adam olmanın tek ölçüsü, başarılı olmaktı. Ben de mesleğimde başarılı olduğuma göre karşısına başım dik çıkabilecektim. Gerçekten de beni çok iyi karşıladı. Biraz eli sıkı olmasına karşın, yemeğe ve yatıya alıkoydu! Müfettişliğin gerçekten önemli bir iş sayıldığına bir kez daha inandım. Sabah erkenden evden çıkarken, amcam elime bir zarf tutuşturdu. «Bizim evin bina vergisi ile ilgili kâğıtlar. Kadıköy Vergi Dairesi yolunuzun üstündedir. Vergi yatırma süresi bugün bitiyor. Uğrayıp yatırabilir misiniz?»

«— Elbette» dedim.

Vergi Dairesine geldiğimde, mesai saati yeni başlamıştı. Bankoların önü boştu. Tahsilat servisinin bankosunun gerisinde bir memur, oturmuş, hem çayla sigara içiyor, hem de gazete okuyordu. Çekinerek yaklaştım:

«— Affedersiniz, vergi yatırmak istiyordum.»

Gözlerini kaldırarak beni bir güzel süzdü:

«— Görmüyor musun? Şimdi işim var. Biraz bekle.»

İki adım çekilip beklemeğe başladım. Adam, bana inat, çayını daha yavaş yudumluyor gibiydi. Gazetenin spor sayfasından sonra tefrikasını okumağa başladı. Saat ilerliyordu. Geç kalmıştım. Yeniden yaklaştım:

«— Özür dilerim, şu benim işe bir baksanız!»

Kızgın kızgın açtı gözlerini:

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

«— Acelen ne birader? Mesai daha yeni başladı. Biraz soluk alalım.»

«— Ben de devlet memuruyum da.»

«— Devlet memuruysan mesai saatinde burada işin ne?»

«— Amirimden izin aldım.»

«— İzin aldıysan, bekleyebilirsin!»

Yine, «haklısınız» deyip iki adım çekilmekten başka çare yoktu. Neyse ki bu kez fazla bekletmedi. Çay bardağını bankonun üstüne bırakıp, seslendi:

«— Getir bakalım şu evrakı.»

Hemen uzattım belgeleri. Şöylece bir baktı:

«— İyi. Biz kaydını yapalım, yarın sabah gelir yatırırsın.»

«— Ama her şeyi tamam? Şimdi yatırırsam olmaz mı?»

«— Yalnız senin işinle mi uğraşacağız? Bugün git, yarın gel dedim sana.»

«— Benden başka bekleyen yok nasıl olsa. Bu basit bir iş.»

«— Demek basit iş? Bizim yaptığımız iş basit öyle mi?»

«— Öyle demek istemedim, ama, bu iş basit. Bir makbuz keseceksiniz, o kadar.»

«— Bana işimi sen mi öğreteceksin? Yarın gel dedim.»

«— Ama bugün vergi yatırma süresinin sonu. Yarına kalırsa ceza ödememiz gerekir.»

«— Sen de ne diye son gün geliyorsun?»

«— Ama mesai yeni başladı.»

«Lahavle» dercesine başını salladı:

«— Pekâlâ, pekâlâ... Bir beş lira ver bakalım.»

O zaman beş lira epeyce bir para.

«— Ne olacak beş lira?»

«— Makbuza pul yapışmayacak mı?»

Sınavı yeni vermiştim. Makbuza beş lira değil, beş kuruşluk pul yapıştırıldığını biliyordum:

«— Pul beş lira değil ki, beş kuruş!»

«— Ya... Peki bizim hakkımız?»

Ağzım açık bakıyordum memurun yüzüne. Kan da beynime çıkmak üzere.

«— Siz açıkça rüşvet istiyorsunuz?»

«— Şimdi de hakaret ediyorsun görev başındaki memura! Rüşvet ne demek? Peki biz üç çocuğu nasıl geçindireceğiz aldığımız maaşla? Söyle bakalım. Kira ne veriyorum? Üç çocuklu karının karnını neyle doyuruyorum? Yüz on yedi lira yetmiş beş kuruş aylıkla olur mu bu? Hadi bakalım, ver beş lirayı da keseyim makbuzunu!»

Büyük bir öfkeyle cebimden kimliğimi çıkarıp uzattım memurun burnuna:

«— Ben müfettişim. Senden bunun hesabını soracağım!»

Kimlik kartımı elimden alıp uzun uzun inceledikten sonra büyük bir soğukkanlılıkla geri verdi:

«— Daha önce söyleseydin ya müfettiş olduğunu bey kardeşim! Senden para istemezdik!»

Kimlik kartımı elinden alıp doğru Müdürün odasına koştum. Kendimi tanıttım. Adam hemen yerinden fırladı, bana bir koltuk gösterdi:

«— Aman ne büyük onur bu benim için beyefendiciğim, bir kahve almaz mıydınız?»

«— Kahve falan istemem, bu sabah buraya vergi yatırmak için gelmişim. Ama sizin memurunuz...»

Sözümü kesti:

«— Sizi tanımamışlardır efendim. Emredersiniz, hemen şimdi...»

Adamın sözünü bu kez ben keserek olayı anlattım:

«— Yok canım? Yanılmış olmayasınız? O bizim en iyi memurlarımızdandır. Bugüne kadar..»

«— Yalan mı söylüyorum?»

«— Yok, estağfurullah... Hani, memuriyette çok yenisiniz de... Belki bir yanlış anlaşılma olmuştur.»

Bu, «memuriyette çok yenisiniz de...» sözüne de çok içerlemiştim.

«— Bu adamı derhal görevden alacaksınız!»

«— Gerekeni yaparım beyefendi, hiç merak etmeyin. Biz önce şu vergi işinizi bitirelim.»

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

«Hayır» diyemedim ve bunun büyük bir yanlışlık olduğunu sonradan anladım. Kurula dönünce yanında çalıştığım müfettişe olayı anlattım. Siyasal Bilgiler Fakültesinde, solcu olduğu için bin güçlkle doçent olabilen ve beni çok seven bir öğretim üyesinin yakın arkadaşı olan müfettiş, benim öfkemi gülerek karşıladı. Bir devlet memurunu görevden almak için neler yapılması gerektiğini anlattı. Kaldı ki, özel bir iş için gittiğim Vergi Dairesinde kimliğimi göstermekle aslında ben de kuralları çiğnemiş duruma düşmüş oluyormuşum. Bununla birlikte o memur hakkında bir soruşturma yaptırtacağını söyledi.

Aradan bir hafta geçtikten sonra, solculuk propagandası yaptığım savıyla tutuklandığım için o memur hakkında ne gibi bir işlem yapıldığını öğrenemedim.

TUTUKLANMAM

1950 seçimlerinden önceki dönemde iktidarda bulunan Cumhuriyet Halk Partisi ve onun başı İsmet İnönü, ülkenin aydınlarının çoğunluğu açısından faşist bir yönetimi simgeliyorlardı. Bu nedenle de, Halk Partisinin karşısına çıkan Demokrat Partinin gerçek niteliği üzerinde fazla durulmadan, bu partinin başarı kazanması için çalışılıyordu. Siyasal Bilgiler Fakültesi son sınıf öğrencisi iken ilk kez oy kullanmıştım. O gün Ankarada dolaştığımız sandıklarda Halk Partisinin düşük oy aldığını, hele Halk Partisine verilen oylar içinde bir kısım vatandaşların İsmet İnönü'nün ismini çizmiş olduklarını gördüğümüz zaman ne kadar sevinmiş olduğumuzu anımsarım.

Siyasal Bilgiler Okulu öğrencisi iken, Ekonomi derslerindeki çıkışlarım ve Demokrat Partinin yarım yamalak savunur görüldüğü işçi hakları, sendika kurma özgürlüğü gibi konularda, arkadaşlarla yaptığımız ateşli tartışmalar, polisin kulağına gitmiş, bir kez de savcılığa çağırılmıştım. Çok akıllı başında ve anlayışlı bir insan olan savcı, beni anladığını, ama o günkü yönetimin bu türlü söz ve davranışları hoş karşılamadığını, bu bakımdan daha dikkatli davranmamı söyliyerek beni uyarıyordu. 1950 seçimleriyle Halk Partisi devrildi ve yerine özgürlükçü demokrasiyi savunduğunu söyleyen Demokrat Parti iktidara geldi. Müfettiş yardımcılığı sınavını kazandığım sıralarda, yeni hükümet gerçek yüzünü göstermeğe başlamıştı bile. NATO'ya girebilmemizin ön koşulu olarak Kore savaşına katılma kararı alınmıştı. Meclisten geçirilmeyen bu karar üzerine Halk Partisi sert eleştirilere girişmişti. Hükümetin Kore'ye gönderi-

len birliğin niteliği hakkında Meclise doğru bilgi vermediği, Kunuri savaşlarında birliğimizin ağır kayıplara uğraması sonunda ortaya çıkmıştı. Bu davranışın kamuoyunda tepkiyle karşılanması doğaldı. O sırada kurulan «Barış Severler Derneği» sert bildiriler yayınlıyordu. Çok kez yapıldığı gibi, Hükümet, kamuoyunu, başka yöne çekip, özellikle sol tehlikeyi öne sürerek oyalamak istiyordu. Barışseverler Derneği yöneticileri tutuklandığı gibi, geniş bir solcu avına girildi. O sırada, benimle birlikte sınava giren fakat kazanamayan bir arkadaşım, benim yerime kendisinin kazandırılması için, Bakanlığa ve Polise benim solcu olduğumu ihbar etmişti. Siyasal Bilgilerde okuyan ama polis ajanı olduğunu bildiğimiz birini de tanık göstermişti. Bakanlık, daha önce soruşturma yapmış olduğu için ihbarı önemsememişti ama, polis, tutuklama kampanyasına önem kazanacağı görüşüyle bu ihbarı değerlendirdi ve İstanbula gidişimden on beş gün sonra tutuklandım. Polisin gazetelere verdiği bilgiye göre, evimde Moskovayla gizli konuşma yapmamı sağlayan telsiz aygıtları, silahlar, bombalar, yasak sol yayınlar bulunmuştu! Baştan başa uydurma olan bu savların ne kadar ciddiyetten uzak olduğunu söylemeye gerek yok. Nitekim, Sorgu yargıçlığı, mahkemeye gönderilmeme bile gerek görmeyerek, hakkımda «Men'i muhakeme kararı» vererek bu durumu kanıtladı.

Müfettiş Dayanışması :

Tutuklandığım günün sabahı, Kadıköydeki pansiyonumdan çıkmış, vapura binerken gazetemi almış, bir yandan çayımı içerken, bir yandan da gazetemi okuyordum. Gazetede iri puntolarla, Ankara'da, «Gençler Derneği» adında bir dernekte Komünizm propagandası yapıldığının saptandığı, dernek üyelerinin polisçe tutuklandığı yazılıyordu. Bu derneği biliyordum. Bir ara beni de derneğe kaydetmek istemişler, ama ben girmemişim. Yine de içime hafif bir kaygı düşmedi değil.

Köprüden Defterdarlığa kadar yürüdüm. Binanın çevresinde polis kordonu vardı. Bu kadar kalabalığın benim için toplandığını tahmin etmedim doğrusu. İçeri girdim. Müfettiş Yardımcılarından biri, İstanbul'daki bütün müfettişlerin o sabah Grup Başkanının başkanlığında toplandıklarını ve beni beklediklerini söyledi. Toplantıya girdim. Upuzun bir masanın çevresinde çoğunu henüz tanımadığım müfettişler yanyana oturmuşlardı. Ben içeri girince hepsinin ilk kez gördükleri yabancı bir yaratıkmışım gibi beni süzdüklerini farkettilim. Başkan beni yanındaki sandalyeye oturtuktan sonra:

«— Bugün burada neye toplandığınızı biliyor musunuz?» dedi.

«— Hayır.»

«— Hakkınızda tutuklama kararı varmış. Polis sizi arıyor. Bunun nedenini biliyor musunuz?»

Birden durumu kavramıştım. Yüreğim yana yana:

«— Solculuk mu?» dedim.

Açıksözlülüğüme şaşırdılar.

«— Doğru mu yani?» dedi Başkan.

Sustum.

Başkan:

«— Yani solcu musunuz?» diye yineledi.

«— Bu kelimeye verilmek istenilen anlamla, hayır!»

Yanında çalıştığım müfettiş sordu bu kez:

«— Herhangi bir eyleme katıldınız mı?»

«— Hayır.»

«— Öyleyse bunda bir yanlışlık olmalı.»

Ben yine safça:

«— Sanmam» dedim ve sabah gazetede okuduğum habere değinerek bir yıl önceki olayı anlattım.

Müfettişler, aralarında tartışmaya başladılar. Sınava girmeden önce bütün adaylar gibi benim için de soruşturma yapılmış. Böyle bir şey saptanmamış. Öncelikle benim soruşturmamı yapmış olan müfettiş, polisin işgüzarlığı olabileceğini savunuyor. Bazıları bir süre saklanmanın doğru olacağını söylüyorlar. Kısa sürede gerçeğin ortaya çıkacağını umuyorlar. Çoğunluk teslim ol-

mam görüşünde. Yanında çalıştığım müfettiş, polis yöntemlerini az çok biliyor olmalı ki, benim tek başına polise teslim olmama karşı çıkıyor. Boğaziçinde, ıssız bir yerde bir eski evi olduğunu, orada bir süre gizlenebileceğimi söylüyor. O süre içinde, el birliğiyle gerçeği ortaya çıkarabileceklerini ileri sürüyor. Uzun tartışmalardan sonra bu öneri de uygun görülüyor. Zaten en önce ben karşı çıkıyorum buna. Gizlenmemin suçu kabullenmek anlamına geleceğini, oysa benim verilmeyecek hesabım olmadığını söylüyorum. Sonunda, yanında çalıştığım müfettişle daha iki müfettişin benimle birlikte Emniyet Müdürlüğüne gitmemiz kararlaştırılıyor.

O günlerde, yine bir mülkiyeli olan İstanbulun güçlü Polis müdürünün yanına böyle gidiyoruz. Bu olay, bu kitabın konusu dışında kaldığı için, ayrıntılara girmek istemiyorum. Ancak, her biri yasaların uygulanmasında hiç ödün vermemekle tanınmış müfettişlerin, o günün tutucu ve kısır düşünce ortamı içinde bile bir düşünce suçu için tutuklama kararı alınmasını, hele sözkonusu olan, kendilerinden, yani dürüstlüğü tartışılmaz birisi olunca, tepki ile karşılamalarını, kendilerinin de suçlanabileceğini düşünmeden, sorunu açıkça tartışmalarını, dahası, beni polisten saklamayı bile düşüncelerini, bunu bile göze almalarını, unutamam.

Tutuklanmamın, Tutukevinde geçirdiğim günlerin öyküsünü de burada anlatacak değilim. İstanbul Polis Müdürlüğünde hiç bir kötü davranışla karşılaşmamam, Ankaraya bir sivil polisle ve üstelik yataklı vagonla -ikimizin parasını elbette benden aldılar- gönderilmem, teslim olmağa üç müfettişle birlikte gitmem sayesinde oldu. Ankara'daki Siyasi Şube Müdürü ile yardımcısı - ki sonradan ikisi de Demokrat Parti'den Milletvekili oldular ve Anayasa suçu işledikleri için Yassıadada ölüm cezasına çarptırıldılar - İstanbul Polis Müdürü gibi davranmak gereğini duymadılar. Daha sonra değineceğim bir meslek çarpıklığı (**déformation professionnelle**) tutumu içinde 12 Mart dönemi işkencecilerinin davranışlarıyla ölçülemese bile, bu iki bürokratin sadık bir zevk alarak kurbanlarının üzerine yürüyüşlerini acı bir gülümsemeyle anımsıyorum.

Atlatılıyorum :

Tutuklu olduğum sırada, Kurul Başkanının, büyük bir telaş içinde, bu olayda kendisinin bir savsaklaması, bir kusuru olmadığını Bakana anlatma gayretine düştüğünü, beni hemen Müfettiş Yardımcılığından uzaklaştıрмаğa çalıştığını, soruşturmanın sonunu beklemeden de, elinden daha fazlası gelmediği için, bir Bakan onayı alarak, beni Vergi Kontrol Memurluğuna atamağa yeltendiğini sonradan öğrendim. Bu atama işleminin hiç bir yasal yönü olmadığı halde, tutukevinden çıktıktan sonra bir ay kadar Ankara Defterdarlığı Kontrol Bürosunda görevlendirildim.

1950'lerden 1970'lere gelinceye kadar Türkiye'de düşünce suçu kavramının çok değişmiş olduğuna değinmek istiyorum. 1950'lerde bir kimsenin solculukla suçlanması, casuslukla suçlanmasıyla aynı anlama gelirdi. Solcu olmak, namussuz olmak, küçük çocuklara saldıran cinsel sapıklardan bile aşağılık bir kimse olmak anlamına gelirdi. Bugün Türkiye'nin en büyük Partisi solcu olmakla övünürken, o günlerde, Türkiye'nin en değerli bilim adamları, solculuk kuşkusu altında ülkeden kaçmak zorunda kalıyorlardı. İşte böyle bir ortam içinde, Ankara Defterdarlığı Kontrol Bürosu Başkanı ve Kontrolörlerinin bana karşı gösterdikleri dostluğu ve yakınlığı da burada anmadan geçemeyeceğim.

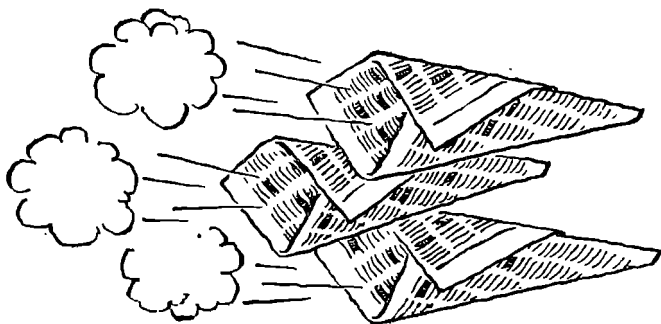
Üç aylık tutukluluktan sonra, Savcının da istemi üzerine Ankara Sorgu Yargıçlığı, yargılanmama bile gerek bulunmadığına karar verip beni salıverdi. Bu sonucun, müfettişlikten atılmam için yargı sonunu değil, soruşturma sonunu bile bekleyemeyen Kurul Başkanı'nı hayli telaşlandırdığı kuşkusuzdu. Ancak, bürokratik gelenekler, bu gibi durumlarda üst düzeydeki yöneticilerin suçlandırılmasına karşıdır. Benim yeniden müfettiş yardımcılığına atanmam, beni o görevden alan Başkanın otoritesini zayıflatabilirdi. Ama, öte yandan da, suçsuzluğu anlaşılan bir müfettişin ortada bırakılamayacağını, o müfettiş açısından değil, ama müfettişlik kurumu açısından savunanlara da hak vermek gereki-

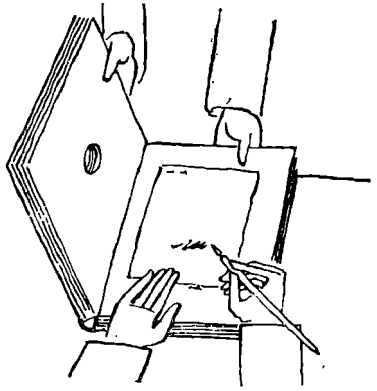
yordu. Sonunda, kimin aklına geldiyse, bir çıkar yol buldular. Beni, Bakanlığa çağırdılar: Karşıma Teftiş Kurulu Başkanı değil, 1950 yılında yürürlüğe giren yeni Gelir Vergisi Reform yasaları dolayısıyla büyük bir önem kazanmış bulunan Hesap Uzmanları Kurulunun bir müfettiş olan Başkanı çıktı. Başıma gelenlerden çok üzüldüklerini, aklanmamdan da çok sevindiklerini belirttikten sonra, müfettişliğin, yönetimle sıkı ilişkileri olması bakımından, aklanmış olsam bile, ilerde, başımdan geçen olayın birtakım kişilerce sömürülebileceğini, bunun da başarıyı engelleyebileceğini düşündüklerini, salt benim çıkarlarım açısından, müfettişliğe dönmek yerine, müfettişlik kadar değerli ve önemli bir meslek olan Hesap Uzmanlığına geçmek istersem, bana yardımcı olacaklarını söyledi. Ama, müfettişliğe dönmekte diretirsem, buna bir engel olmadığını da ekledi. Bu sonuncu sözü söylerken, sesinde gizli bir korkutma vardı. Diretmem halinde. üç yıl sonra yapılacak olan müfettişlik yeterlik sınavında beni başarısız göstermeleri işten bile değildi. Öneriyi kabul ettim. Bir dilekçe yazdım hemen oracıkta ve o.akşam Bakana imzalatılan bir onayla Müfettiş yardımcılığından Hesap Uzman Yardımcılığına kaydırıldım.

Beni ihbar eden, sonradan tutucu bir partiden parlamentoya girdi. Hâlâ solculuk düşmanlığı ticareti yapıyor. İhbarında onu destekleyen ve yine Siyasal Bilgiler öğrencisi olan bir polis ajanı ise ilerici bir partiden girdi Meclise. O da solculuğu kimselere bırakmıyor!

İkinci Bölüm

GEZGİN
BÜROKRATLAR





Fransızca kökenli olan «bürokrat» sözcüğünü, Larousse, «Büro memuru» ve küçültücü anlamda da, «devlet yönetimine bağlı olup, kafası güncel işlerden ötesine çalışmayan memur» olarak tanımlıyor. Bürokrasi sözcüğü ise yine aynı ansiklopedide «İşlerin yürütülmesinde yönetimin aşırı etkisi» olarak belirlenmiş. Ne var ki, özellikle ülkemizde «bürokrat» deyiimi, daha çok yüksek düzeydeki memurlar için kullanılmağa başlanmıştır. Tapudaki ya da nüfus memurluğundaki bürokrasiden yakınılır ama, tapu memuru ile nüfus memuru için «bürokrat» deyiimi pek kullanılmaz. Bu deyimle, yönetimde, Genel Müdür Yardımcılığından, Daire Başkanlığından başlayıp Müsteşar düzeyine ulaşan bir yüksek memurlar zinciri kastedilir. Dahası, Bakanlar için bile «bürokrat» denildiği olmuştur.

Bu tanım içerisine, görevleri, memurları ya da devletle olan ilişkileri açısından yükümlü vatandaşları denetlemek olan, Müfettiş, Hesap Uzmanı, Denetleyici gibi memurların girmeyeceği açıktır. Ne var ki, Türk Bürokrasisinde, özellikle bu bürokrasinin temel direkleri sayılabilecek bakanlıklarda, Planlama gibi örgütlerde, Kamu İktisadi Girişimlerinde yüksek düzeydeki yöneticilerin önemli bir bölümü, bu saydığım deneticilerden oluştuğu için, bürokratları konu alan bir yazıda, benim

«gezgin bürokratlar» adını takdığım memurların yaşam öykülerine de yer vermekte yarar görmem doğal karşılanmalıdır. Daha en başta da söylediğim gibi, bilimsel bir inceleme değil, bir anı-öykü niteliği taşıyan bu yazı dizisinde, Türkiye'deki bütün gezgin bürokratların değil, yakından görüp tanıdığım, birlikte yaşadığım gezgin bürokratlardan bazı anı-öyküler anlatmakla yetineceğim. Öykülerine değineceğim kişilerin isimlerini saklamamın ya da birtakım olayları, kendi başımdan geçmiş gibi anlatmamın, bir tarihçi değil bir öykücü olmama bağışlanacağını umuyorum.

1951-1959 yılları arasında görev yaptığım Maliye Bakanlığı Hesap Uzmanları Kurulu, daha önce yerel yönetime bağlı bir kuruluşken, 1948 yılında, Gelir Vergisi, Kurumlar Vergisi ve Vergi Usul Yasasının kabulü üzerine, Teftiş Kurulu gibi doğrudan Maliye Bakanına bağlı bir üst denetleme organı olarak yeniden kurulmuştu. Ana görevi, vergi yükümlülüklerinin vergi hesaplarını denetlemek olan bu kuruluşa, daha sonra çeşitli parasal ve ekonomik konularda inceleme ve denetleme görevleri de verilmiştir. Diğer denetim kuruluşları içinde en az bürokratik yapısı olan bu kuruluş içinde geçen çalışma yaşamımın acılı tatlılı anılarından ancak çok küçük bir bölümünü bu diziye alabileceğim.

HESAP UZMANLIĞINA BAŞLAYIŞIM

1951 yılı Mayıs ayında, Ankara'daki Hesap Uzmanları Kurulundan yeni kimlik cüzdanımı, mühürümü ve çek defterimi alarak, İstanbul Grubunda göreve başlamak üzere İstanbul'a hareket ettim. Bu kez yataklı vagona binmem ya da başıma fötr şapka giymem öğütlenmemişti!

İstanbul Gurup Başkanlığı, Galata'daki Maliye Sarayı'nda bulunuyordu. İçeri girerken heyecanlıydım. Başımдан geçen olaydan sonra, yargıç kararlarından çok polisin verdiği bilgilere, gazete haberlerine inanan bazı kişiler yolda beni görmezden gelir olmuşlardı. Bir bölüğü bana selâm verirse kendisinin de suçlanacağından korkuyordu bu kişilerin! Çoğu Mülkiyeli ve bir kısmı sınıf arkadaşım olan Hesap Uzmanlarının ve yardımcılarının beni nasıl karşılayacaklarını merak ediyordum. Tutuklanmama neden olan suçlamalar -polisin gazetelere gönderdiği haber bültenlerindeki budalaca suçlamaları bir yana bırakırsak- gerçekte, benim düşünmekten her zaman övünç duyduğum inançlarımla, doğru bildiğim görüşlerimle ilgiliydi. 1978'ler Türkiye'sinde bile bazı çevrelerce hâlâ kuşkuyla karşılanan birtakım toplumcu ve insancıl düşüncelerdi bunlar. O güne kadar gizlemeyi aklıma getirmedığım düşüncelerimden ötürü suçlanmıştım. Aklanmam, o türlü düşünmediğimden ötürü değil, yargıç güvencesinin bulunmadığı bir dönemde bile varlıklarını duyuran yürekli, dürüst, namus'u yargıçların, bu düşüncelerin suç sayılamayacağını kabuletmiş olmalarındandı. Bakalım, uzmanlar da o yargıçlar gibi düşünebilecekler miydi?

Gurup Başkanı R., yüzü pek gülmeyen, çatık kaşlı,

keskin bakışlı, orta yaşta, dinç, ama biraz sinirli bir insana benziyordu. Beni ayakta karşıladı. Elini uzatmadan masasının önündeki sandalyede yer gösterdi. Oturdum. Kendisi, ayakta, odanın içinde dolaşarak konuşmağa başladı :

«— Bakın, bu Kurulda, kimse politikayla ilgilenmez. Başınızdan geçen olay da kimseyi ilgilendirmez. Size başarı dilerim. İçiniz rahat olsun. Yalnız bir nokta var. Size yüklenmek istenen suçtan dolayı aklandığınıza göre, niçin Teftiş Kurulunda kalmadınız? Niçin sizi bizim Kurula verdiler? Ya size haksızlık ediyorlar, ya da burayı sürgün yeri sayıyorlar. Ne dersiniz? Bizce iki Kurul arasında fark yoktur ama, o beylere göre fark olduğu anlaşıyor!»

Ben her ne kadar bu değişikliği kendimin istediğini söyledimse de, o durumu anlamıştı. Zaten kızgınlığı bana karşı değil, Ankara'daki yöneticilere yönelikti.

Müfettiş — Hesap Uzmanı Çekişmesi :

Hesap Uzmanlarıyla Maliye Müfettişleri arasındaki çekişmenin ilk belirtisiydi bu benim için. Maliye Bakanlığında çalıştığım sürece çok kez karşılaştığım bu rekabet, olumsuz sonuçlarını her dönemde göstermiştir ve göstermektedir.

Maliye Müfettişleri, sonradan kurulan ve daha önce yalnız kendilerinde olan birtakım yetkileri alan Hesap Uzmanlarını kendileriyle eş düzeyde görmek istemiyorlardı. Uzmanlar ise, Müfettişlerde bulunup da kendilerinde bulunmayan yetkilerden ötürü onları kıskanıyorlardı. Özellikle resmî dairelerde müfettişlere daha çok itibar edilmesi, Hesap Uzmanlarının kızgınlığına neden oluyordu.

Asıl sorun iki kurul üyelerinin yetişme biçimlerinde ve görevlerinin niteliği gereği olarak davranışlarındaki farklılıktan ileri geliyordu. Müfettişler, Devletin bürokrasi sistemi içinde denetim yapıyorlardı. Bu bakımdan, onları yetiştirenler, müfettişlerin, denetleme

yetkisini taşıdıkları yöneticilerden üstün kişiler olmaları gerektiğini aşılamaktaydılar genç müfettiş yardımcılarına. Mesleklerini yürütürlerken, sürekli olarak, gelecekleri onların verecekleri tezkiyeye bağlı olan küçük memurlarla karşı karşıya geliyorlar, bu da onların üstün insan psikolojilerini destekleyen bir öge oluyordu. Uzmanlar ise, vergi yükümlüleriyle karşı karşıyaydılar. Vergi yükümlüleri, devlet memurlarının durumunda değildiler. Gerçi Hesap Uzmanlarının vereceği raporlar en azından parasal açıdan onlar için büyük önem taşıyordu ama, uzman-yükümlü ilişkisi eşit kişiler arasındaki ilişkiler biçimindeydi. Kaldı ki, yükümlülerin büyük çoğunluğu, parasal açıdan güçlü olduklarından, Hesap Uzmanlarının müfettişlerin aksine üstün insan psikolojisine girmelerine olanak kalmıyordu. Öte yandan, müfettişlerin yerleşik ve biraz tutucu gelenekleri ve yönetimde köşebaşlarını tutmuş olmalarına karşın, uzmanların daha özgür düşünüşlü olmaları da iki kurul arasındaki rekabetin bazan tatsız gerilimlere yol açmasının bir başka nedeniydi.

İki kurul arasındaki fark, iki gurup başkanının odalarının döşeme biçiminden bile anlaşılıyordu. Müfettişlerin İstanbul Gurup Başkanının odası, Ankara'daki Kurul Başkanının ve bir kez görebildiğim Genel Müdür odasının bir eşi idi. Aynı kırmızı kadife perdeler, kalın halılar, aynı görkemli maroken koltuklar, büyük ceviz masalar, süslü kitaplıklar, telefonlar... Hesap Pzmanları Gurup Başkanının odası ise çok sade döşenmişti. Açık renk güneşlikler, maden karkaslı koltuklar, gösterizsiz bir çalışma masası ve üç duvarı boydan boya kaplayan kitaplık.

Gurup Başkanı kısa süren konuşmamızın sonunda, beni Kurulun en değerli ve en anlayışlı uzmanlarından biri olarak nitelendirdiği Ö. beyin yanına verdiğini söyledi. Teşekkür ederek ayağa kalktım. Bu kez o da ayağa kalktı ve elimi sıkarak başarılar diledi.

Bir Garip Tanışma :

Dışarı çıktığımda, çoğunluğunu Mülkiyeden tanıdı-

ğım, kimi sınıf arkadaşım, kimi benden bir ya da iki yıl önce okulu bitirmiş uzman yardımcılarından oluşan kalabalıkça bir gurup birikmişti salona. Benim geldiğimi öğrenmişlerdi ve hepsi de beni merak ediyorlardı. Ben de onlar gibi tetikteydim. Ama, bu ilk karşılaşma korktuğum gibi olmadı. Biraz çekingen davranmakla birlikte hepsi bana geçmiş olsun dediler. Şimdi kimler olruğunu anımsayamadığım bir ikisi beni kucaklamağa bile cesaret etti. Daha sonra kimin yanına verildiğimi sordular. Ö. Bey, deyince, hepsi de bir ağızdan Gurup Başkanı gibi, Ö. Beyin, kurulun en akli başında, en uysal ve anlayışlı uzmanlarından biri olduğunu söylediler. Birlikte yukarı kata çıktık. Bana Ö. Beyi göstermelerini rica ettim. Uzmanlar sabahları genellikle yukarı salonda toplanırlar, bir süre kendi aralarında sohbet ederlerdi. Ö. Bey henüz gelmemişti. Nasıl bir adam, bir tanıtısanıza dedim. «Kolay dediler, görünce tanırırsın. Bir ayağı aksaktır.»

Bu çok açık ve belirgin tanım üzerine, asansörün önüne d'kilip ayağı sakat bir adamın çıkmasını beklemek kalıyordu bana. Gerçekten de, az sonra, asansörden, elindeki çantasıyla, aşırı biçimde topallayan bir adam çıktı. Yolunu kestim:

«— Günaydın efendim. Ben yeni yardımcınızım.»
Şaşırarak yüzüme baktı:

«— Böyle bir şevden haberim yok.»

«— Nasıl olur? Gurup Başkanımız sizinle konuştuğunu söylemişti bana.»

«— Siz Teftiş Kurulu'ndan bize aktarılan değil misiniz?»

«— Evet efendim.»

«— Gurup Başkanı size kimin yanına verildiğinizi söyledi?»

«— Sizin efendim»

«— Benim adım ne, adım?»

«— Siz sayın Ö. Bey değil misiniz?»

Suratı asıldı :

«— Tahmin etmiştim. Ben Ö. Bey değilim. Ben Ş. yim. Ö. de benim gibi topaldır. Siz onu bulun. O benden

daha az topallar!..»

Meğer Gurupta iki topal uzman varmış! Yüzüm herhalde kızarmış olmalı. Kekeleyerek özür diledim ve kenara çekildim. Az sonra Ö. Bey de çıktı asansörden. Gerçekten, öteki uzman gibi topallamıyor, dans edercesine hafifçe yaylanıyordu yürürken.

Bay Ö. ile gülünçlü tanışmamızın öyküsü bitmedi. Aradan bir süre geçmişti. Uzman Yardımcılarının yetiştirilmeleri konusunda bir toplantı düzenlenmişti Gurupta. Ben de Uzman Yardımcılarını temsil ediyordum. Genellikle meslek içi eğitim sorunlarının tartışıldığı toplantıda, Maliye Müfettişlerinin aksine, Uzmanlar arasında meslek dayanışmasının zayıflığı ve sosyal, kişisel ilişkilerin yetersizliğinden de söz edildi. Ben de parmak kaldırdım:

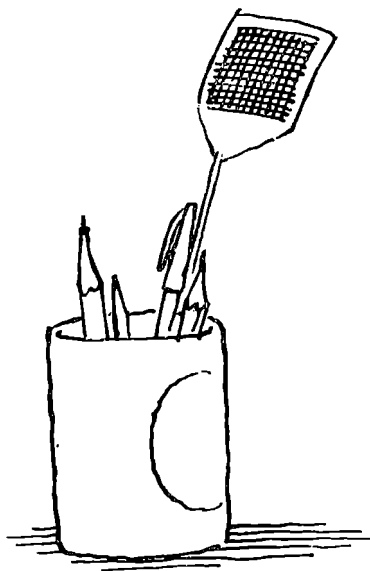
«— Yeni atanan Uzman yardımcıları, çevreye uymakta yabancılık çekiyorlar. Gördüğüm kadarıyla uzmanlar daha çok büro dışında çalıştıklarından, biraraya gelip aralarında yakınlık kurma olanakları da yeterli değil. Bu bakımdan, arada sırada toplantılar düzenlenmesini ve bu toplantılarda, yeni atanan yardımcı arkadaşlarla uzmanların birbirlerine tanıştırılmalarını öneriyorum. Bu yapılmayınca insan güç durumlarda kalabiliyor. Örneğin ben, ilk geldiğim gün, Sayın Ö. beyi tanımadığım için, onun yerine Sayın Ş. ye başvurmuş-tum...»

Salonda bir sessizlik oldu. Masanın çevresindekiler gülmekle, kırılan potu anlamazdan gelmek arasında duraksıyorlardı. Ö. Bey kendine özgü yumuşakbaşlılığı ve anlayışlılığıyla gülümseyerek, gergin havayı yumuşatı-verdi:

«— Çok haklısınız. Sayın Ş. nin ayağı da benimki gibi aksaktır!»

Öykü, burada da bitmedi. Ne zaman anlatmağa kalksam, dinleyiciler arasında bir topal bulunduğunu çok geç farkediyordum. Övkü, bu yüzden, zincirleme olarak uzadıkça uzadı. Bir başka gün, evimizdeki bir toplantıda yine bu öyküyü anlatmıştım. Görünüşte topal kimse yoktu. Oysa, konuklarımız arasında bulunan ve bir ara

Bakanlık da yapan bir genç Uzman arkadaşımızın da böyle bir sakatlığı olduğunu, neden sonra öğrendim. Ama o, topallığı belli olmasın diye çok dikkat ediyor, ve ısmarlama yaptırdığı özel ayakkabılar giyerek bu yanının görülmemesine çalışıyormuş!



VERGİ İNCELEMESİ VE MATRAH FARKI

Hesap Uzmanlarının çalışmaları, işlerinin gereği olarak, bürodan çok, vergi yükümlülerinin iş yerlerinde sürdürülür. Resmi defterler ve belgeler üzerinde yapılan incelemelerden başka, yükümlüyle iş yapan öteki yükümlülerin kayıtlarıyla da karşılaştırmalar yapılır, kazancı belirlemeğe yarayan diğer ögeler de dikkate alınır, sonuçta yükümlünün bildirdiği kazancı ile inceleme sonucunda bulunan kazanç arasında fark varsa -ki buna vergicilik dilinde matrah farkı denilir- bu fark üzerinden ek vergi salınır, duruma göre, kusur ya da kaçakçılık cezaları kesilir. İşin içinde hileli durumlar varsa, ayrıca, hapis cezası uygulanması için durum Savcılığa bildirilir, mahkemede ceza davası açılır. Bazı durumlarda, yükümlünün vergi kaçakçılığı yaptığına dair ciddi ihbarlar alınmış olabilir, ya da, yükümlünün resmi belgeler, defterler dışında başka belgeler kullanarak kaçakçılık yaptığını gösteren belirtiler, kanıtlar bulunur. Bu halde, mahkemeden arama kararı alınarak yükümlünün evinde, iş yerinde arama yapılabilir. Bu hallerde, inceleme çok daha ayrıntılı biçimde yürütülür.

İncelemelerin bir «rutin» yani, hamallık diyebileceğimiz yanı vardır. Defterlere faturaların işlenip işlenmediğini denetlemek, sayfa toplamalarını denetlemek gibi. İncelemenin asıl önemli yanı, işlemlerin gerisindeki gerçekleri sezmek, bulmak ve bunun için yöntemler geliştirmektir. Bu da daha çok uzmanın kişisel yeteneğine, sezgilerine ve deneyimlerine bağlı bir işti. Bazı rastlantılar da başarı ya da başarısızlıkta etken olabilir, bu da şansa bağlıdır.

Bir Hesap Uzmanı için, mesleğinde başarılı olup olmadığının ölçeti, yaptığı incelemelerde ne kadar «mat-

rah farkı» bulduğuydu. Fazla fark bulana ödöl verilmesi söz konusu değildi, ama, mesleğin çekici yanı, bu tür başarılarda gizliydi. İnceleme sırasında yükümlüyle tek başına kalan uzmanın, yetkilerini kötüye kullanması çok kolaydır. Yalnız vicdanıyla ve görev duygusuyla hareket eder. Milyonlarca liralık vergi kaçakçılığını tek başına ortaya çıkaran bir uzman, ölümle tehdit edilebilir, milyonlarca liralık rüşvetleri elinin tersiyle iter, öbür yandan, pahalılığın asansörle, ücretlerin merdivenle yükseldiği günümüzde, durmadan geçim sıkıntısı çeker.

Sefertasları :

En zor dönemlerde, Uzmanlar, Müfettişler ve diğler deneticilerin özveri ve dürüstlikle, canla başla ve başarıyla yaptıkları çalışmaların sayısız örneklerine tanık oldum. Verilen gündelikler, otel paralarını bile karşılamazken, onlar, han biçimi yerlerde kalarak, kaçakçıların, suç işleyenlerin peşine düşmüşlerdir. Kendi hesaplarına çalışmış olsalar, büyük kazanç sağlayabileceklerken, Devlet hizmetini yeğlemişlerdir. İstanbul'da, lokantaya gidemedikleri için, öğle yemeklerini, evlerinden getirdikleri sefertasları içindeki, akşamdan kalan artık yemeklerle geçirmişlerdir. Bu durum kendisine anlatılarak, Müfettiş, Uzman ve öteki denetleyicilerin gündeliklerinin artırılması gerektiği söylenen zamanın Başbakanı Menderes, «Onlar gündeliklerini kendileri doğrultmanın yolunu bilirler» diye karşılık vermişti. Başbakan'ın memur anlayışı buydu!

İstanbul'daki Gurup binasının ikinci katında, bir büyük toplantı salonu, bir de kitaplık olarak yapılmış bulunan küçük toplantı salonu vardı. Küçük salon, yemek saatinde, hesap uzmanlarının yemek odası haline dönüşürdü. Hemen herkesin bir ispirto ocağı vardı. Yemekler bu ocaklarda ısıtılırdı.

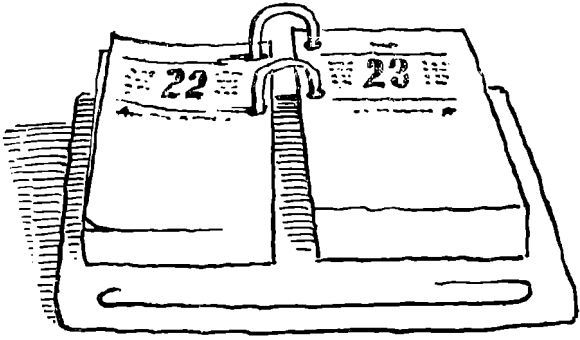
Uzmanların sefertaslarının büyüklüğü ve içlerine konulan yemeklerin niteliğı aramızda şaka konusu olurdu. Kimi, üç hatta dört gözlü sefertasıyla gelirdi. Eti,

pilavı, salatası ve tatlısıyla. Bunlar azınlıktaydı. Çoğumuzun tek gözlü ve evrak çantasına sığacak büyüklükte küçük sefertaslarımız vardı. Bekârlar ise, odacılardan birisine para verir, dışardan, kebab, lahmacun, ya da peynir, ekmek, meyva aldırırlar, karınlarını öyle doyururlardı.

Evlerinden iyi yemek getiren uzmanların karıları ya da anaları övülür, ötekiler ise kılıbıklıkla suçlanırdı. İçimizde, çok neşeli, içten, çok iyi yürekli olduğu için hiç bir davranışından gücenilmeyen bir arkadaşımız vardı. Onun da tek gözlü bir sefertası vardı ve yaşlı anası bir gün önce evde pişen yemeklerden ne arttıysa onu koyardı sefertasına. Bu da çok kez, kuru bir pilav, çok yağlı bir patates yemeği, ya da buruşmuş bir arnavut ciğeri olurdu. Ama, arkadaşımız, takılmalarımıza aldırmaz, aksine, çatalını eline alır, masayı dolaşır, «Bakalım, senin hanım köfteyi iyi yapıyor mu?» diyerek ondan bir köfte, «Senin anan güzel suböreği pisiriyor» devip ötekinden bir börek, «Bu tatlı da çok güzelmış!» diyerek berikinden bir tatlı aşırır, gününü gün ederdi!

Öğle yemekleri en çok yarım saat sürerdi. Çalışma saati gelene kadar, kimi bir köşede «Amiral Battı», kimi «Kaçakaç» oynar, kimi, incelemede karşılaştığı sorunu arkadaşları arasında tartışır, kimi fıkra anlatır, «İnek» diye ad taktığımız bir kaçımız ise, üç yıl sonra yapılacak «Uzmanlık Yeterlik Sınavı» için ders çalışırdı. Küçük salonun gözde oyunlarından biri de bilek güreşiydi.

O sıralarda, politika sorunları henüz 1970'lerdeki kadar çok tartışılan konulardan değildi. Daha çok, haftanın futbol maçları tartışılır, biraz dedikodu yapılır, çapkınlık öyküleri anlatılırdı. Avrupa turnesinden dönen uzmanların getirdikleri açık saçık resimlerle süslü yabancı dergiler de bu arada elden ele dolaşırdı!



1951-1959 yılları arasında görev yapmaktan onur duyduğum Hesap Uzmanları Kurulunda yüzlerce uzman ve uzman yardımcısıyla tanıştım. Bazılarıyla birlikte çalıştık. Bazılarıyla, «Turne» dediğimiz, İstanbul dışındaki inceleme bölgelerinde, zor koşullar içinde, birlikte günler, haftalar, aylar boyunca arkadaşlık ettik, bir kısmını ancak uzaktan tanıyabildim, bir kısmıyla yaşam boyu süreceğine inandığım sağlam dostluklar kurduk. Hiç birisine içimde bir kırgınlık duygusu beslediğimi sanmıyorum. Hiç birini kırdığımı anımsamıyorum. Kuşkusuz bu insanlar bir kalıptan çıkmış değillerdi. Çok belirgin kişilikleri olanlar yanında, görevlerini sessizce, hiç göze batmadan, sıradan bir memur tekdüzeliğiyle yürütenler de vardı. Bir elin parmakları sayısını doldurmayacak bir kaç istisna dışında, hepsinin, büyük bir görev bilinci ve dürüstlikle çalışmaları, sanırım en büyük ortak yanlarıydı.

Değişik ve kendilerine özgü kişilikleri nedeniyle, burada aklıma gelen bir kaç arkadaştan söz etmek isterken, amacım, onları ötekilerden ayırmak, yüceltmek, ya da küçültmek değil, sadece gerçekten eşine az rastlanır bir arkadaşlık ortamının havasını yansıtmaktır.

1951'lerde Hesap Uzmanları Kurulunda, beş gurup uzman ve uzman yardımcısı vardı. «Eskiler» dediğimiz gurup, Kurul'un, vergi reformundan önceki döneminde,

yerel yönetime (Defterdarlıklara) bağlı olarak çalışan ve herhangi bir sınavdan geçmemiş olan Uzmanlardan yeni Kurula aktarılmış olanlardan oluşuyordu. Bunların içinde, Yüksek Okullarda öğretim üyeliği yapan, gerçekten değerli, bilim adamı niteliği taşıyanlar bulunduğu gibi, yeni döneme ayak uyduramayan, emekliliğini bekleyenler de vardı.

Bunlardan biriyle, kısa bir süre çalışmıştım. Daha çok yeniydim. Bana, ertesi sabah incelemeye gideceğimiz yerden söz etmiş ve birlikte gitmemiz için, saat dokuzda Kadıköy iskelesinde buluşmamızı söylemişti. Ben, «Kadıköy iskelesi» denilince, Galata köprüsü üstündeki iskelenin kastedildiğini öğrenmemiştim henüz. O sırada Kadıköy yönünde bir pansiyonda oturduğum için de, ertesi sabah, Kadıköydeki iskelede buluşma önerisi hoşuma gitmişti. Saat ona kadar beklediğim halde Uzman gelmeyince telaşlanmış ve kendisini önce Guruptan, sonra da bana sözünü ettiği yükümlünün iş yerinden aramıştım, telefonla. O, beni Kadıköy iskelesinde bulamayınca, doğru iş yerine gitmişti. Bu şaşkınlığımı hiç önemsemedi.

Ertesi sabah, bu kez, ben ondan önce gittim yükümlünün iş yerine. Kendimi başışlatmak için, önemli bir şeyler bulmak hevesindeydim. Uzman o gün biraz geç geldi. O gelene kadar, ben yükümlünün Bilanço ve Kâr-Zarar hesaplarını incelemiş ve kendimce büyük bir buluş yapmıştım. Yükümlü, bana göre, hesaplar üzerinde muhasebe hilesi yaparak yüz binlerce lira vergi kaçırmıştı.

Uzman gelir gelmez, büyük bir heyecanla buluşumu ona anlatmak istedim. Beni sessizce dinledi ve hiç bir tepki göstermeden, elime «Büyük Defter» dediğimiz muhasebe defterini tutuşturarak:

«— Siz sayfa toplamalarını denetleyin» dedi. «Bütün sayfaları ayrı ayrı gözden geçirdikten sonra genel toplamalarla Gündelik Defter toplamalarını da karşılaştırınız.»

Onun bu davranışına bayağı içerlemiştim. Neden hemen gösterdiğim hile üzerinde durup bir tutanak dü-

zenlemiyordu? Yapılan hileyi anlamamış mıydı yoksa? İçim içimi yiyordu. Öğle tatilini güç bekledim. İş yerinden çıkar çıkmaz bir tramvaya atlayıp, guruba gittim. Benden daha deneyimli bir arkadaşıyla konuşmak istiyordum. Ama, daha olayı açıklamaya başlarken, nasıl büyük bir yanlışlık yaptığımı, muhasebe hilesi sandığım işlemin, basit ve yasal bir muhasebe işlemi olduğunu kendim anladım. Uzman, yanlışımı yüzüme vurup, beni yükümlünün yanında küçük düşürmek istemişti.

Onun bu davranışı, her büyük buluş yaptığımı sandığımda aklıma gelmiş, ortada, yasal bir durum olup olmadığını araştırmağa yöneltmiştir beni.

«Eskiler» gurubu içinde yer almakla birlikte, Kurulun «vergi kuramcısı» olarak tanınan iki değerli üyesi vardı ki, bir çok konuda birbirine zıt görüşleri, hepsi de geçerli kanıtlarla ve gerçeklerle sonuna kadar savundukları için kendilerine «düşman kardeşler» adını takmıştık. Kurulun, herhangi bir konuda bir görüş belirtmesi gerektiğinde toplanan «Danışma Kurulu» toplantıları, bu iki değerli uzmanın tartışmalarıyla geçirdi. Öteki üyeler, daha çok, bu iki uzmandan birinin ya da diğerrinin görüşünü benimsemekle yetinirlerdi çoğu zaman. «Düşman Kardeşler»in bu tutumu, en çok, «Yeterlik» sınavı dediğimiz, uzman yardımcılarının Hesap Uzmanlığına yükselme sınavlarında bir sorun olurdu. Her iki uzman da sınav komisyronunda bulunduklarından, sınava girenler, bu iki uzmanın farklı görüşlerde oldukları bir soruyla karşılaşmamak için dua ederlerdi! Benim sınavımda karşıma böyle bir soru çıkmış, ancak Kurul Başkanının hakemliğiyle kendimi kurtarabilmiştim!

İkinci gurup, «tek sınavlı» uzmanlardan oluşmaktaydı. Bunlar, Kurul yeni biçimiyle yeniden kurulduğunda uzman yardımcısı durumunda olup, uzman olmak için tek yeterlik sınavı vermiş olanlardı. Bu gruptakiler, 1950'lerde, Gurupta çoğunluktaydılar. Birinci gruptakilere göre, yeni vergi yasalarını daha iyi bilen, ama, genellikle, memuriyete başlayışları, yerel yöne-

tim sıralaması içinde olduğu için, henüz bürokrat havasından sıyrılamamış arkadaşlardı. Yükümlülerle olan ilişk'lerinde daha bir memur katılığı içinde davranırlar, buna karşılık, Bakanlık Merkez örgütündekilere karşı, yeni uzman ve uzman yardımcılarına oran'a daha saygılı ve emir almağa daha yatkın görünürlerdi. Elbette, bu genel nitelemenin dışında olanlar da vardı. Bu guruptan, anısını rahmetle andığım bir uzman vardı ki, bizlerden 10-12 yaş büyük olmasına karşın, âdeta çocukça neşesi, şakaları, hatta el şakalarıyla hep bizim aramızda ol'maktan zevk alır, bütün dürüstlüğü ve ciddiyetiyle görevini yapmakla birlikte, memuriyeti, «bürokrat» anlamında ciddiye almazdı. Bakmakla kendini yükümlü saydığı kişilerin mutluluğunu önde tuttuğu için, oldukça geç evlendi. Arkadaşlarına, yakınlarına yardım etmek için cıvıdır, kendisine gelince, cimri denebilecek kadar eli sıkı davranırdı. Belki de bu yüzden, evleninceye kadar, bir papaz yaşamı sürdürdüğünü bilir ve bu yüzden kendisine takılırdık. O bizimle alay ederdi:

«— Bizim ülkede hovardalık ettiğini sananlar, genellikle daha sonraki karılarıyla düşüp kalkarlar!» derdi.

Çapkınlıklarıyla öğünen iki üç genç arkadaşımızın, zorunlu evlilikler yapmaları, onun bu sözünü doğruluyordu.

Üçüncü grup, «ift sınavlılar» gurubuydu. Bunlar, Kurul'un Bakanlık Merkez örgütüne bağlı olarak yeniden kurulmasından sonra açılan uzman yardımcılığı sınavına girip kazanmış, daha sonra da yeterlik sınavından geçmiş uzmanlardı. Bunların içinde, yüksek okulları va da fakülteleri bitirir bitirmez mesleğe girmiş olanlar yanında, baska mesleklerde oldukça uzun süre çalıştıktan sonra uzmanlığa geçmiş olanlar da vardı. Bu ikinci grupta olanlar da bürokratik geleneklere daha bağlıydılar. Ama, örneğin, kaymakamlıktan ayrılp kurula gelen bir arkadaşımızın, kendine özgü yaşam kurallarıyla şasırtıcı, alışılmış davranışlar dışında, çok değişik bir kişiliği vardı. Soyut tartışmalarda sos-

yalizmi savunur, ama kendi çıkarları söz konusu olduğu zaman, inançlarının tam aksi yönde tepki göstermekte hiç bir sakınca görmezdi. Arkadaş toplantılarında, içki sofralarında, genellikle cinsel konulardaki öykülerini anlatışındaki ustalıkla, sohbeti aranırdı. Görevini yapmaktaki dürüstlüğüne karşın, toplumun genel ahlâk anlayışıyla, «küçük burjuva yutturmacaları» diyerek alay ederdi. Çapkınlık öykülerini, bütün ayrıntılarıyla anlatırdı herkesin içinde. Böyle bir öyküsünü gülümseyerek anımsarım. Kendisinden oldukça genç bir kadınla ilk kez buluşacağı bir gün, olağanüstü güçlü görünmek hevesine kapılmış. Başvurduğu bir doktor arkadaşı, sanırım biraz da ders vermek amacıyla, yüksek dozda Striknin iğnesi yapmış. Ne var ki, bir aksilik olmuş, o günkü buluşma gerçekleşmemiş, ama iğne etkisini gösterdiği için, bütün bir gün, ne yapacağını bilemeyerek kıvranmış durmuş. Ertesi gün buluştuklarında ise, iğnenin etkisi geçtiği ve ters tepki gösterdiği için, bu kez de bütün hevesi kursağında kalmış!

Bu arkadaşın bir başka özelliği de, kızlarla, kadınlarla ilişki kurma yöntemleri üzerindeki çalışmaları ve buluşlarıydı. Çok utangaç bekârlar için bir «kartvizit» yöntemi geliştirmişti:

«— Bu yöntem daha çok vapurda geçerlidir. Gözüne birisini kestirdin mi, olabildiği kadar yakınında, en iyisi karşısında oturacaksın. Bakışlarıyla hayranlığını belirtceksin. Kaşlarını çatar, başını çevirirse bile aldırmayacaksın. Bu bir kaç gün sürecek. İlgilenmeğe başladığını hissettiğin gün, vapurdan çıkarken, kartvizitini bir kaç kat katlayıp, kalabalık arasında kızın eline tutuşturacaksın. Çok tehlikesiz bir girişimdir bu. Alt tarafı almaz, yere atar. Ama, çoğunlukla merakı baskın çıkar ve alır. Kartvizitte Hesap Uzmanı olduğun yazılı olacağı için, büyük bir olasılıkla, girişimini geri çevirmez. Yolda söz atmak gibi sakıncası yoktur bunun. Rezil olmazsın hiç değilse...»

Kurulda, benimle aynı dönemde, çok yakışıklı, ama o ölçüde de çekingen ve utangaç bir arkadaş vardı. Onun

bu sıkılganlığını bilen arkadaşları, tanıdıkları kızlara söyler, ona telefon ettirirlerdi. Bir kaç kez oynanan bu oyuna her seferinde inanmış ve alay konusu olmuştu. «Kartvizit» yöntemi, bu arkadaşın aklına yatmış olacak ki, denemeye kalkmış. Uzun süredir Kadıköy vapurunda karşılaştığı ve uzaktan uzağa karşılıklı gülümsemeler alıp verdiği ama bir türlü yanına yaklaşamadığı bir kıza, vapurdan çıkarken, dörde katladığı kartvizitini vermiş. O günlerde, aramalı bir işte birlikte çalışıyorduk. Büroya geldiğinde, heyecanla anlattı başarisini.

O gün önemli bir tanığı sorguya çekecektik. Sorgu tutanağını utangaç arkadaşımız hazırlıyordu. Bir ara, odacı geldi, holdeki telefonda arandığını söyledi. Arkadaşımız, kalktı, telefona gitti, az sonra da öfkeyle döndü:

«— Yine hanginiz yaptı bu pis numarayı? Artık usanç verdi!»

«— Ne numarası?»

«—Yine sizin kizlardan biri telefon etti. Yok beni çok beğeniyormuş da... Artık yutar mıyım. Telefonu kapatıverdim.»

Birbirimizin yüzüne baktık. Bu kez kimsenin haberi yoktu böyle bir şakadan. Yeminler ettik, suçsuz olduğumuza. Birden elini alnına vurdu:

«— Hay Allah! Amma aptalım. Telefondaki, sabah eline kartvizitimi sıkıştırdığım kızdı. Ne yapacağım şimdi?»

O dalgınlığından ötürü kendi kendine kızadursun, biz, avutur görünerek işi alaya aldık. Sonra, yine işimize daldık. Sorgu tamamlandı. Tutanağı okumağa başladığımız sırada, odacı yine geldi. Utangaç arkadaş yine telefonda aranıyordu. Hepimizin aklı işe daldığı için, gerçekte, onun telefona çağrıldığını pek de farketmemiştik. İki dakika sonra, yine büyük bir öfkeyle döndü:

«— Çok oluyorsunuz. Artık yeter bu telefon numarası!»

Hepimiz şaşırmıştık.

«— Yine mi bir kız?»

«— Yine bir kız.»

Arkadaşın gözleri iri iri açıldı, yüzü kıpkırmızı ke-sildi. Tutanağın okunmasını beklemeden, şapkasını, çantasını aldığı gibi, çıkıp gitti. Ertesi gün vapurda kıza yine rastlamış, durumu açıklamaya çalışmış ama, kız haklı olarak hiç yüz vermemiş!

«Kartvizit yöntemi» nin bulucusu arkadaşın bir merakı da, kilo almamak için gösterdiği gayretti. Bunda başarılı olduğu söylenemez. Çünkü, bir iki gün, yalnız meyvayla, salatayla idare eder, sonra, «bu kadar başarılı perhiz yaptığımı göre, kendime bir şölen çekmek hakkım» diyerek, kaymaklı kadayıfları yuvarlardı. Bir yakın, fakat fakir akrabasının solculuk savıyla tutuklanması onu hayli sarsmış ve Guruptaki soyut sosyalizm tartışmalarını bir yana bırakmasına neden olmuştu:

«— Bu ülkede, paran var mı, her şey olabilirsin. İlerde ben de milyoner' olacağım, kapımın üstüne «Komünist Falanca» diye yazdıracağım» derdi. Maaşı ve gündeliğiyle zengin olamavacağına aklı kestiği için, zengin bir kızla evlenmek hevesine kapıldı. Her önüne gelene, kendisine böyle bir kız bulmalarını söylemeye başladı. Bizlerden epeyce yaşlı bir Hesap Uzmanı bir gün onu yanına çağırmış:

«— Bak, sen aslında edepsiz herifin birisin ama, seni severiz. Sana çok uygun bir kısmet buldum. Yalnız, çok dikkatli davranman, kibar ve efendi bir insan gibi görünmen, bir de kızın gönlünü çelmen gerekivor.»

Yaşlı uzmanın yeğeni, Bursa'dan bir kızla evleniyormuş. Evlendiği kız, zengin bir ailedenmiş. Yine o aileden, çok zengin bir kız daha varmış. Yalnız, kız, Kolejde okumuş, modern bir evlilik yapmak, evleneceği adamı kendi seçmek istiyormuş. Yaşlı uzman, arkadaş:

«— Düğüne seni de götürüvim istersen,» demiş. «Orada seni kızla tanıştırrım. Dediğim gibi, eğer kendini beğendirebilirsen, gerisi kolay. Dünürlüğünü ben yaparım. Yalnız, kız, dans meraklısıdır. Bari dans et-

mesini biliyor musun?»

«— İş ona kalsın üstad. Siz yardım ettikten sonra, ben üstüme düşeni yaparım!»

Düğünden bir gün önce, yaşlı uzmanla birlikte, «kartvizitçi» arkadaş da kalkıp gitmiş Bursa'ya. Düğün Çelikpalas salonlarında yapılmıyormuş. Kalabalık ve görkemli bir düğün. Arkadaşımız da, kendisini daha ince, yakışıklı ve genç gösteren en güzel giysisini giymiş, en pahalı kravatını takmış, öyle gitmiş düğüne. Salon tıklım tıklım. Arkadaşın, yaşlı uzmandan başka tanıdığı kimse yok. O da, nikâh şahiti olduğu için ortalıkta görünmüyormuş. Hayli sıkılmış. Neden sonra, gelinle damat gelmiş, nikâh kıyılmış, caz çalmağa başlamış. Çiftler dans pistini doldurmuş. O arada, bir fırsatını yakalayarak, yaşlı uzmana yaklaşmış:

«— Üstad, hani sen beni birisiyle tanıştıracaktın?» Adamcağız, kan ter içinde. Kafası dalgın:

«— Kimle tanıştıracaktım?»

«— Hani bir kız...»

«— Ha... Tamam...»

Yaşlı uzman, tam o sırada yanlarından geçen bir genç kızın kolundan yakalamış:

«— Konukları yalnız bırakmak ayıp değil mi? Bak, arkadaşımız ta İstanbul'dan geldi. Yalnız. Bir dans edin de görelim...»

Kız, son derecede cana yakın, sevimli ve içten davranmış. Dansetmeye başlamışlar. Arkadaşımız, kızın gön'ünü çelmekten başka çare olmadığını bildiği için, başlamış kur yapmağa. Kız, çok hoşnut görünüyormuş. Üst üste dans etmişler. Birbirlerine sokulmuşlar. Bir ara, kız, anasıyla babasıyla da tanıştırmış arkadaşımızı. Gitme zamanı geldiğinde:

«— Yarın pazar,» demir arkadaş. «Ben pazartesiye döneceğim İstanbula. Acaba yarın buluşamaz mıyız?»

«— Çok iyi olur. İsterseniz, sabah onda arabamla gelir sizi otelinizden alırım.»

«Araba» sözünü de duyunca, arkadaşımız iyice kaptırmış gönlünü kıza. Tam istediği gibi biri. Zengin, güzel, araba kullanıyor, kolejli, daha ne ister? O gece,

mutluluğundan doğru dürüst uyuyamamış. Sabah, erkenden kalkmış, sinekkaydı traş olmuş, bavulundaki tek eş pantolonunu giymiş, gömleğinin yakasını da açık bırakmış, sporcu bir görünüme bürünmüş. Kız saat tam onda otelin önüne gelmiş, açık spor bir otomobille. Gerçi otomobil biraz eskice imiş, ama, zengin diye insan, durmadan araba değiştirmez ya...

Arabaya atlamışlar, Mudanya yoluna çıkmışlar. Arkadaş kıza sokulmuş, kolunu boynuna atmış, kız da oğlanın elini tutmuş. Ağaçlıklı bir yerde, arabadan inmişler, otların arasına oturmuşlar. Arkadaş, yaşlı uzman «kibar ve efendi davranmalısın» dediği için, fazla ileri gitmekten çekiniyormuş ama, kız, ondan daha cesur davranıyormuş. Bir köy bekçisi üstlerine gelmese, çok şey olabilirmiş aralarında. İster istemez kalkmışlar. Öğle yemeğini Mudanyada yemişler. Akşama doğru, sarmaş dolaş dönmüşler kente.

Ertesi sabah, arkadaş, yaşlı uzmanı yakalamış:

«— Üstad, iş tamam. Biz kızla işi pişirdik. Kız deli gibi tutkun bana. Bundan sonrası size kalmış.»

Yaşlı uzman şaşırmış:

«— Sen hangi kızdan sözediyorsun?»

«— Canım, hani o İstanbul'da sözünü ettiğiniz zengin kızdan. Düğünde beni tanıştırdıydınız ya...»

Adamcağız gülmeğe başlamış:

«— Sana sözünü ettiğim kız düğüne gelmemiştii ki... Ben öteki kıızı, canın sıkılmasın, vakit geçiresin diye tanıştırdım. Zengin mengin değil o kız. Emekli bir memur kıızı...»

«— Ama otomobili?»

«— O otomobil, kızın tamirci ağabeyisinin. O arabayla senden önce çok kişiyi tavlamağa çalıştı... Sakın enayilik etmeğe kalkma. Kız pişkindir, yakana sarıldı mı, öyle kolay kolay kendini kurtaramazsın...»

Gerçekten de, kız, İstanbul'da bile yakasını bırakmamıştı arkadaşın. Kendi isteğiyle uzak bir il'e turneye çıktı da öyle kurtuldu. Sonradan, başka zengin bir kızla evlendi. Evlendiğinin ertesi günü, Gurupta, zıfaf gecesini bütün ayrıntılarıyla anlattığını duyan kayınpe-

deriyle daha ilk günden arası açıldı. Bursalı kızın âhı tutmuş olmalı ki, kısa süre sonra karısından ayrıldı! Neden sonra, duruldu, sivrilikleri törpülendi, yeniden evlendi. Yıllar sonra rastladığımda, örnek bir koca ve örnek bir baba olduğunu şaşırarak gördüm.

İnce, ufak tefek, keskin mavi gözlü, genç yaşına karşın saçları dökülmüş bir «çift Sınavlı»yı da anımsıyorum. Zekiydi. Güzel konuşurdu, ama, daha çok, bir politikacı tavrıyla, hep «biz» diyerek ve yürekten atarak konuşurdu. Zaten, bir yolunu bulup, politikaya atılmak, milletvekili ve bakan olmak, hiç değilse, önemli bir kuruluşun başına Genel Müdür olmak için çok uğraştı, başaramadı. Herkesi kolayca etkisi altına aldığını, bütün kadınların kendisine aşık olduğunu sanırdı. Gözleri hafifçe kısık, sağ eli ya yeleğinin ya pantolonunun cebinde, sol eliyle, hesaplı ve etkili geniş jestler yaparak, sözlerinin arasına iyi dil bildiğini belli etmek için, ikide bir, yabancı sözcük ya da tümceler katarak, Bakanlara, Başbakan'a, Parti Başkanlarına verdiği öğütleri, ya da katıldığı uluslararası toplantılardaki çıkışlarını anlatırken, heyecanlanır, sesi yükselir, konuşması giderek, seçmenler önünde verilen söylevlere dönüşürdü.

Bilgi, görgü ve uzmanlığını artırması için gönderildiği Avrupa'dan, çok büyük, çok gösterişli bir Amerikan arabası alarak dönmüştü. Araba o kadar büyük, onun bacakları o kadar kısaydı ki, şoför yerine oturduğu zaman, ayaklarının pedallara ulaşması olanaksızdı. Bu yüzden, o da, yarı ayağa kalkık biçimde kullanırdı arabasını. Dar sokaklarda, kocaman arabayı çeviremez, geri manevra yapması da çok zor olduğu için, arabayı olduğu yere bırakır, otomobil tamircisi olan evsahibini yardıma çağırırdı. Bir ara evlendi. Kısa bir süre sonra boşandı. Boşanmak için, o koca arabayı satmak zorunda kaldı.

Büyük yeteneklerinin anlaşılmadığından şikâyetçiydi. Ülkeyi tek başına yönetebileceğini bile düşünüyordu. Eli sıkıydı ama, gösteriş yapmak için, randevularını hep büyük otellerin lobilerinde verir, o zaman, viski bile ısmarlamaktan kaçınmazdı. Çok da evhamlıydı. Bir ara

önemlice bir trafik kazasından burnu bile kanamadan kurtulmuştu. Ama, bir iç kanaması geçirebileceği kaygısıyla, haftalarca, hastane hastane dolaşmış, ayak parmaklarına kadar bütün kemiklerinin röntgenlerini çek-tirmişti.

Politika hevesinden caydığını hiç sanmıyorum. Bir gün, sağcı ya da solcu, herhangi bir partiden parlamentoya girerse, şaşmam. Parti yöneticilerine, karşı taraftan bir Bakanlık önerisi alırsa, kolayca yön değiştire-bileceğine dikkat etmeleri salık verilir!

1950'lerin «cift sınavlılar»ından beş altı tanesi, sonradan, büyük «Bürokrat» oldular. Bun'lardan biri, çalışkanlığı, kaypak zekâsı, iyi dil bilgisi ile Maliye Bakanlığında, çok önemli görevlere atanabileceği bir sırada, Yassıada Mahkemelerinde Fatin Rüştü Zorlu aleyhindeki tanıklığı nedeniyle, A.P. Hükümeti sırasında görevden alındı. O da, Uluslararası bir büyük mâli kuruluşa gecti. Şimdi az gelişmiş ülkelere danışmanlık yapıyor. Yine çok yetenekli, ama yeteneğine olan inancı ve bunu gösterişi yeteneklerini aşan bir başkası, Bakanlık danışmanlığından öteye çıkamadı. Son derecede sâkin, yumusakbaşı ve kendini iyi yetistirmiş bir arkadaşımız, bir baska Bakanlıkta Müsteşarlığa kadar yükseldi. O da, politikacılara avak uvduramadığı için, kısa sürede «bürokrat»lıktan çeki'mek zorunda kaldı. Yine öyle, sâkin, ağırbaşı, herkese kendini sevdiren bir baska arkadaşımız da, Bakanlıktaki, müfettis-uzman rekabeti sonucu, hakkı olan yere getirilmedi. MC. döneminde büsbütün kenara itildi. Emekliliğini istedi ve bir büyük ekonomik kuruluştaki önemli bir görev aldı. Bu arkadaşımızın bürokrat olarak değişik bir niteliği vardı. Çabuk ve kesin kararlar almaktan çekinirdi. Türkive'de ekonomik olayların hızlı bir gelişim içinde bulunması, onun bu davranışını olumsuz göstermeğe yetiyordu. Ama, ivice düşünüp taşındıktan sonra vardığı sonuçları çürütmek hiç de kolay olmazdı. Maliye Bakanlığında bir yüksek bürokratken, politika dışından, tepeden inme gelen bir eski Maliye Müfettisinin kişisel sevgisizliği (antipatisi) nedeniyle köşeye itilen bu arkadaşımız da ülke için yi-

tirilen değerlerden biridir.

Bu guruptaki uzmanlar, genellikle, merkez örgütlerinde görev almaktan kaçınmışlardır. Bunun başlıca nedeni, merkez örgütlerinde, köşe başlarını daha çok Maliye Müfettişlerinin tutmuş olmasıdır. Daha sonrakilerin bu çemberi kırmağa çalıştıklarını ve bir ölçüde yenmeği başardıklarını görüyoruz. Ancak, bu kez de, müfettiş-uzman rekabeti, iki kuruluşu, siyasi görüş ve partiler çevresinde ayrı guruplar biçiminde toplanmağa yöneltmiş, meslek gayretkeşliği, ülkenin ana sorunlarının bir yana itilmesi sonucunu doğurmuştur. Özellikle 1973 seçimlerinden sonra ortaya çıkan bu durumun, Maliye Bakanlığının yıllarca sarsılamayan gücünü büyük ölçüde yitirmesi sonucunu yarattığı acıklı bir gerçektir.

1950'lerde Kurulun dördüncü gurubunu, giriş sınavını vermiş, tek başına inceleme yetkisi almış, fakat henüz uzmanlık yeterlik sınavına girmemiş olanlar oluşturmuyordu. Vergi reformuyla birlikte kurula giren bu genç uzman yardımcıları, Kurula yepyeni bir hava getirmişlerdi. Çoğunluğuyla, eski bürokratik anlayışı kabul etmeyen, atak, girişken ve yetenekli insanlardı. 1950-1960 döneminde, vergi kaçakçılarına korkulu düşler yaşatan fırtına bir ekip oluşturmuşlardı. İktidara gelişlerinden kısa süre sonra, her alanda partizanlığı aşırı bir biçimde uygulayan Demokrat Parti yöneticileri, bu korkusuz ve dikbaşlı uzmanlar gurubuna baskı yapmağa olanak bulamamışlardı. Aralarından, gezginciliği bırakıp bürokratlığa geçenler de bu niteliklerini korudular.

Son gurup, benim de içinde bulunduğum, «yeni yetiştirmeler» di. Kurula 1950'den sonra giren, henüz tek başına inceleme yetkisi almamış bulunan «çömezler» gurubu. Bu guruptakilerden Merkez örgütlerinde görev alan pek çıkmadı. Ya Kurulda kaldılar, ya da, bağımsız mali danışmanlığı yeğlediler. Bunda sanırım, ücret yetersizliği, yaşam koşullarının güçlüğü ve bu arada özel sektörün bu kaynağın değerini keşfetmiş olması etken oldu. Birlikte Bakanlık merkez örgütünde görev

aldığım bir arkadaşım, bir yandan uzman-müfettiş çekişmesi, bir yandan, kendisinin sorumluluk taşıyan görevlerden uzakta durması nedeniyle, hakkı olan bürokratik mevkilere gelemeden, memuriyetten ayrıldı. O da, uluslararası bir kuruluştaki görev aldı. Üstün yeteneklerinden yararlanılabilecek bir insanı da böylece yitirmiş olduk.

Daha ilerdeki bölümlerde, olaylar zinciri içinde kendilerinden söz edeceğim değişik uzman tiplerine burada değinmiyorum. Çok renkli ve değişik kişilikleri olan o kadar çok uzman tanıdım ki, hepsinden burada söz etmem olanaksız. Bu bölümü bir iki gülünçlü anıyla bitirmek istiyorum.

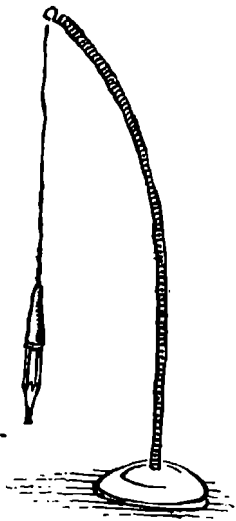
Bir arkadaşımız fransızca öğrenmek çabasına girmişti. Bu dilde en zayıf yönünün sözcük bilme yetersizliği olduğunu düşündüğü için, büyük bir sabırla, «Küçük Larousse» sözlüğünü, bütün tümceleriyle bellemişti. Rastgele hangi sayfasını açıp, hangi sözcüğünü sorsanız, karşılığını doğru olarak verebiliyordu. Güney Amerika'da yaşayan bağırsak kurdu çeşitlerinden tutunda, modern fizik simgelerine kadar. Ne var ki, daha sonra gönderildiği Paris'te, aylarca, lokantada yemek, sokakta yol sormasını becerememişti.

Elinin sıklığıyla tanınan bir başka arkadaşımız, yurt dışında bulunduğu sırada, evine televizyon almak istemişti. O sırada Türkiye'de henüz televizyon yayınları başlamadığı için, dönüşte işine yaramayacak olan bu aygıta fazla para vermek istemiyordu. Bir gazetede «kendi televizyonunuzu kendiniz yapın» diye bir ilan görmüştü. Televizyon parçaları, ayrı ayrı satılıyor, isteyen, bir tornavida yardımıyla bunları birleştirerek kendi televizyonunu kendisi yapabiliyordu. Böylece, hazır televizyonların yarı fiyatına bir aygıt edinmek olanğı vardı. Arkadaşımız, becerisine güvenerek, bu parçaları almış, verilen plana göre de parçaları birleştirmişti. Ne var ki, aygıtın fişini prize takınca, evin sigortası atmıştı. Bir yanlışlık yapmadığına güvenen arkadaşımız, bu kez kalın bir tel sarmıştı sigortaya. Fişi prize sokunca, bu kez apartmanın sigortası atmıştı. Da-

ha kalın bir tel sarmış, bu kez, mahallenin ana sigortası patlamıştı. Şakacılar, daha sonra, kentin, bütün ülkenin, sonunda bütün Avrupa'nın ışıksız kalmasının suçunu, bu arkadaşımıza yüklediler. Daha sonraki bürokratik dönemde aydınlıktan ürkmemesinin nedeni bu olay olsa gerektir!

Bir başka arkadaşımız, Paris'te, yanlış yere arabasını park etmekten ötürü o kadar canı yanmış olsa gerek ki, ceza vermekten kaçmanın yollarını bilimsel biçimde araştırmıştı. Paris'te, polisler ve polise trafik konusunda gönüllü olarak yardımcılık edenler, yanlış park etmiş olan arabaların camlarına ceza fişlerini sıkıştırırlar. Bu fişlerin kopyası Trafik müdürlüğüne gönderilir. Belirli süre içinde cezayı ödemeyenlere çok ağır cezalar verildiği için, herkes kesilen cezayı vaktinde ödemeğe özen gösterir. Arkadaş, arabasını park edilmesi yasak bir yere bırakırken, çevresine bakınır, kendisinden önce camına ceza fişi konmuş bir araba bulur, onun camındaki fişi alarak kendi camına iştirirmiş. Dolaşan trafikçiler, camdaki fişi incelemeğe gerek görmediklerinden, daha önce ceza kesilmiş sanarak ona yeniden ceza fişi kesmezler. buna karşın, yerinden çıkmadıysa, daha önce ceza fişi kesilen arabaya yeni bir fiş keserlermiş. Fransa'daki maliye uzmanlarına bu buluşunu anlatmış arkadaşımız ve buna karşı nasıl bir önlem alabileceklerini sormuş. Fransız uzmanlar günlerce düşünmüşler, geçerli bir önlem bulamamışlar. Sonra, arkadaş, «Bizim Fransız vatandaşları siz Türkler kadar zeki değildirler. Bunda büyük bir tehlike görmüyoruz» diyerek sorunu savuşturmuşlar.

Bir başkasının da, Amerika'da, «sold» denilen ucuzluk satışları sırasında, bir dondurmacının çok ucuza dondurma sattığını görünce, kentin merkezinden hayli uzakta olan adrese gittiğini, orada, ucuz dondurma satışının, ancak kiloluk paketler içinde yapıldığını öğrendiğini, ama, o kadar benzin harcamışken eli boş dönmeyi kendine yediremediği için. on kiloluk dondurmayı alıp. buzdolabına attığını, dondurma bozulmasın diye durmadan yemekten bu kez barsaklarının bozulduğunu anımsıyorum. Dondurmayı ucuza yemek isterken, bir yığın doktor ve ilaç parası vermişlerdi, karı-koca!



İLK GÜNLER

Daha önce bir kaç kez şöyle böyle gördüğüm İstanbul'da ilk günlerim, verleşmeğe ve kente alışmağa çalışmakla gecti. Bir kaç ay, önce Beyoğlunda, sonra Kadıköyde rum ve ermeni pansiyonlarında kaldıktan sonra. annem ve babamla kızkardesimi vanıma alarak rahata kavuştum. Sırtımda, Siyasal Bilgiler Okulundayken devletin verdiği tek giysi vardı. Taksitle bir elbise diktirdim. Erenköy'de oturuyorduk. Sabahları banliyö treniyle Haydarpaşaya geçer, oradan vapurla Karaköye inerdim. Trende pasomuz, vapurda abone biletlerimiz vardı. Bir gün, telaşla, vanıma ne pasomu. ne abone karnemi ne de para cüzdanımı almışım. Trende memur gelmediği için dalgınlığım vapurda ortaya çıktı. Biletçi ne dediysem kabul etmedi. Beni denize indiremeyeceği için de, hiç değilse birinci mevkidten ikinci mevkiye geçmeğe zorluyordu ki, karşımda oturan ve köprü karakolunda görevli olduğunu söyleven bir sivil polis bana bilet parasını ödünç verdi ve sıkıntılı durumdan kur-

tuldum. O sıralarda İstanbul'da toplu ulaştırma araçlarının basında tramvaylar geliyordu. Kendimi İstanbullu gösterme hevesiyle, tramvavlara, tam kalkacağı sırada atlamaktan hoşlandığımı anımsıyorum. Yalnız, bir gün, Sirkeci tramvay durağında, neresi olduğunu bilmediğim «Bahçekapı» va gitmek üzere gelen boş tramvava da böyle ustalıkla atlamıştım. Biletçi nereve gideceğimi öğrenince, gülümseverek bileti kesti ve aynı anda da tramvay durdu. Meğer Bahçekapı, Sirkeciden elli metre ötedeymiş!

Bir gün de, bürodan çıkınca Beyoğluna kadar uzanmak istemiştim. Karaköyden Bankalar Caddesi yoluyla Şişhaneye çıkan. oradan, İstiklâl Caddesini geçerek Taksime giden tramvaylardan birine atladım. Akşamüstü olduğu için araba çok kalabalıktı. Bankalar Caddesine geldiğimiz sırada. tam önümde. ayakta duran yolcu. «cüzdanımı çaldılar» diye bağırmağa başladı. Gerçekten de adamın ceketinin yanı jiletle kesilmişti. Aynı anda, yanımda duran bir yolcu, hızla tramvaydan atladı. Soyulan adam, «Tramvayı durdurun, hırsız vaka-layın» diye feryada başladıysa da, tramvay duramadı, hırsız da gözden kayboldu. Yolculardan biri, «Bunlar tek başına çalışmazlar» diye bir fikir yürüttü. «Biri ceketini keser, vanındaki arkadaşı cüzdanı yürütür. Hırsızın arkadaşı tramvaydadır.» Bunun üzerine biletçi, tramvayın kapısında durdu. Tramvayı en yakın polis karakolunun önüne çektiyeceğini söyledi. Yolcular hor-murdanmağa başladılar. Bir de baktım, hepsinin gözü bana çevrilmiş. Soyulan adamın arkasında ben duruyordum çünkü. Toplumun suçlaması bayağı etkili oluyor. Yüzümün kızardığını hissediyordum. Tam kimliğimi açıklayacağım sırada, kenardaki koltukta oturan bir yolcu «cüzdan yerde duruyor» diye seslendi. Hırsız, ceketini kesmiş ama, kendisi ya da ortağı cüzdanı yerden almağa vakit bulamamış olmalıydı. Adamcağız ceketinin yırtılmasına mı vansın, cüzdanını bulduğuna mı sevinisin derken, tramvavdaki yolcuların bana bakışlarının daha bir sertleştiğini farkettim. Bir bakıma ben daha kuşkululu bir duruma düşmüştüm. Hırsızın arkadaşı

bensem, soyulan adamın bağırması üzerine, aldığım cüzdanı yere atmış olmam, ya da kesilen cepten yere düşen cüzdanı eğilip almağa vakit bulamamış olmam büyük bir olasılıktı. Hemen cüzdanımdan, bir iki gün önce özenle bastırmış olduğum kartvizitlerimden birini çıkartıp soyulan yolcuya verdim. «Hırsız bulunursa ben de tanıklık ederim» dedim. Kartta «Hesap Uzman Muavini» yazılı olduğu için, yolcu benden kuşkulananmayı bıraktı, teşekkür etti. Ne var ki, bu kez, az önce soygun yöntemleri hakkında fikir yürüten yolcu, «Bunlar sahte kimlik de kullanırlar!» demez mi! Kurtuluşu, ilk durakta tramvaydan inmekte buldum. Yolcular, pencereden «seni gidi, yine paçayı kurtardın» dercesine başlarını sallıyorlardı arkamdan!

BASIN ÜZERİNE OYUNLAR

Hesap Uzman Yardımcısı olarak katıldığım ilk büyük vergi incelemesi, bir rastlantı sonucu, İstanbul'un üç büyük gazetesinde oldu.

Hesap Uzmanı Ö. ile başlayan meslek yaşantımda, karşılaştığım çeşitli durumlarda, onun bana verdiği öğütlerden, örneklerden pek çok yararlandım. İstanbul'u, İstanbul'lu tüccarları çok iyi tanıyan Ö. bey, bir çok kişisel gereksinimlerimin karşılanmasında da, en ucuz, en kaliteli eşya satan yerleri bana göstererek yardımlarda bulundu. Daha sonra, 1957 yılında evleneceğim zaman, 6-7 Eylül olayları nedeniyle, bütün İstanbul'da gelinliklik kumaş bulamamıştım. Yine Ö. Bey, beni tanıdığı bir toptancıya götürmüştü. Koskoca bir top kumaştan, o da ancak kısa bir gelinliklik parça çıkarabilmiştik. Topun gerisi yanmış ve ıslanmıştı!

Hesap Uzmanı Ö., tanıdığım en dürüst, bilgili, mesleğine bağlı ve yürekli bürokratlardan biridir. Birlikte çalıştığımız sürece, yalnız meslek açısından değil, insanca ilişkiler açısından da çok yararlandım. Ö. nün bana verdiği derslerden en önemlisi. mesleğe saygı, dürüst çalışma yanında, meslekî ve kişisel onuru önde tutmak olmuştur. O. bir bürokratin, siyasal baskılara da göğüs gerebileceğinin örneğini vermiştir bana. Onunla çalışırken, hiç bir zaman, «meslek çarpıklığı» ya da «Meslek hastalığı» diyebileceğim aşırılığa düştüğünü görmedim. Fransızların «déformation professionnel» dedikleri bu meslek hastalığı. bir memurun yaptığı işe, olması, yapılması gerektiğinden fazla değer ve önem vermesi ve giderek, işini her şeyin üstünde görerek, onun gereklerini yerine getirme bahanesi ya da gerek-

çesiyle, diğer bütün yasal zorunlulukları, ahlâk ve değer ölçülerini bir vana bırakmasıdır. Bunu özellikle denetleme, soruşturma. koğuşturma işlerinde çalışan kişilerde görmek olanağı fazladır. Görevi, gerçekte suçlu olduğu bile varsayılsa. bütün vatandaşların can güvenliğini sağlamak olan güvenlik görevlilerinin bir bölümünün kendilerince suçlu sayılan kişilere karşı, copla dayakla başlayıp işkenceye, dahası öldürmeye kadar giden bir biçimde yürüttükleri görev anlayışını ancak bu deyimle açıklayabiliriz. Bu ölçüde olmamakla birlikte, uzmanlığım sırasında, kendi içimizde de bu türlü meslek çarpıklıklarının örneklerine rastladım. Belki ben bile kurtulamadım bu amansız hastalığın elinden. Sırası geldikçe anlatacağım.

Hesap Uzmanı Ö. nün bir niteliği de, mesleğini hiç bir baskıya boyun eğmeden, hiç bir önyargıya kapılmadan, kendi doğru bildiği yoldan şaşmadan yürütmekteki başarısıydı. Onun yanında çalıştığım sıralarda Demokrat Parti hükümeti partizanlığı. Halk Partisini temizleme adı altında devletin hemen bütün kesimlerine sokmağa başlamış olmakla birlikte, Hesap Uzmanlarının işlerine henüz burnunu sokmamıştı. Bunun aksi uygulamanın belki ilki Bay Ö. ile bana rastladı.

Düşünce ve basın özgürlüğünü güvenceye alma vadeleri ile iktidara gelen Demokrat Parti, bu özgürlüklerden çok kısa süre sonra yakını olmuştı. Basında çıkan eleştiri yazıları, Başbakanı. Bakanları sinirlendiriyor, cevap hakkı adı altında verdikleri demeçlerle gazetelerde boş ver bırakmamağa çalışıyorlardı. Hükümet öfkelenedikçe Basın da eleştirilerinin ölçüsünü artırıyordu.

Bir gün, Ankara'dan, Kurul Başkanlığından gelen yazılı bir emirle İstanbul'un en büyük üç gazetesinin vergi bildirgelerinin derhal ele alınıp incelenmesi istendi.

Nitelikleri ne olursa olsun, gazeteler de vergi yükümlüsüdürler. Onların hesaplarının incelenmesi de doğaldır, yasa gereğidir. Ne var ki. hesaplarının incelenmesi istenen bu üç büyük gazete o sıralarda hükümete

karşı yaylım ateşi açmış bulunuyorlardı. Hele bunlardan biri son günlere kadar hükümet yanlısı görünürken, o sıralarda henüz anlavamadığımız nedenlerle birden cephe değıştirmişti. Bu inceleme isteğinde göze çarpan öteki özellik, incelemenin istenış biçimi ve yöntemiydi. Olağan kosullarda hangi yükümlülerin hesaplarının inceleneceğini Gurup Başkanlığı karar'aştırırdı. Bunu Gurup Başkanının yönetimindeki bir komisyon yapardı. Listeye alınacak yükümlüler, çeşitli nesnel ölçeklere göre saptanıyor, bunların kimler olduğu özellikle son derecede gizli tutuluvordu. Bu listedeki yükümlülerin hesapları, yine Gurup Başkanlığınca saptanan Uzmanlarca bir sıra içinde ele alınıp inceleniyordu. Olağan kosullarda bu sıra da değıştirilmez ve uzman'lar, hangi yükümlülerin hesaplarını inceleyeceklerini, ayda bir kendilerine verilen «vergi inceleme» fişlelerinden öğrenirlerdi. Bu sıra bile, ancak ihbar gibi, başka yükümlülerin incelenmeleri sırasında ortaya çıkan kuşku durumlara gibi özel hallerde değıştirilirdi. Listede adı olmayan yükümlülerin incelemeye alınması da yine ancak bu gibi hallerde söz konusu olurdu. Bakanlığın bazan özel inceleme istediğı de olurdu. Ancak bu özel inceleme istemleri, daha çok, olağanüstü durumlarda, bir bölüm yükümlülerin topluca yapmaları olasılığı bulunan vergi kaçakçılıkları ile ilgili olurdu. Örneğın, serbest meslek sahiplerinin hesaplarının incelenmesi, ya da örneğın deri imalathanelerinde hileli işlemler yapıldığı kanısı üzerine bu yerlerde topluca inceleme yapılması gibi. Bir ihbar olmadıkça, Bakanlığın isim vererek bir vergi yükümlüsünün hesaplarının incelenmesini istediğine bir kez tanık oluyorduk, diyebilirim. Üstelik bu kez sözkonusu olan, basın bir bölümü ve hükümete karşıt görüşteki bölümüydü.

Bakanlıktan gelen bu emir üzerine Gurup Başkanı ne yapacağını şaşırmıştı. Dediğine göre, bu emrin yeniden gözden geçirilmesini istemişti Kurul Başkanından. Kurul Başkanı ise emrin doğruca Basbakandan geldiğini ve gereğinin vakit geçirilmeden yapılmasını söylemişti.

Demokrat Partinin ilk Maliye Bakanı, göreve başlar başlamaz, ilk iş olarak Hesap Uzmanlarının İstanbul'da aldıkları gündelikleri kestirmişti. Böyle bir uygulama, Hesap Uzmanlığının sonu demek olurdu. Sonradan bundan cavılmıştı ama, gerektiğinde aynı yola başvurulabileceği tehdidi. Hesap Uzmanları için bir çeşit gözdağı olmuştu. Bu anlaşmazlığın kötü etkileri sürüp giderken, Kurul Başkanı da, Gurup Başkanı da, Hükümetle ihtilafa düşmekten kaçınmışlardı. Böyle nazik bir işi kime verebileceklerini uzun uzun düşünmüşler, sonunda Ö. nün üstünde karara varmışlardı.

Ö., kendisine verilen görevi tartışanlardan değildi. Ortada uygunsuz bir işlem varsa, onu, ona bu görevi verenlerin düşünmesi gerekirdi. O Hesap Uzmanıydı. Kendisine hangi yolla olursa olsun bir inceleme görevi verilmişti. Bu yolun bilinen yöntemlere uygun olup olmadığı onu değil, Gurup Başkanını ilgilendirirdi.

İlk gittiğimiz gazete. o günlerde Türk basınında yüksek tiraj konusunda devrim yaptığı söylenebilecek bir gazeteydi. O güne kadar Türk gazeteciliğinin bilmediği yöntemlere başvurarak okuyucu sayısını inanılmaz ölçüde artırmıştı. Bu yöntemlerin geçerliliği, tartışılabilirse de, gazete okuyucusu sayısının artmasında ve dolayısıyla genel olarak Basının etkisinin artmasında yararlı olduğu rahatça söylenebilir. İnceleme yapacağımız öteki gazete ise, Atatürkten beri ilerici aydınlarla seslenen. Halk Partisinin tek partili yönetimine de başkaldırmış bulunan, özgürlükçü demokrasiyi savunan ciddi bir gazeteydi. Üçüncü gazete ise, o günlerde muhalefete geçmiş olmakla birlikte, gerçekte hükümetin genel politik çizgisinde yürüyen bir yayın organıydı.

İlk gittiğimiz gazetenin bulunduğu bina, Türkiye'nin en büyük yayın organı olmasına karşın, öyle pek görkemli bir yer değildi. Gazete sahibinin oturduğu odada süs sayılabilecek hiç bir şey yoktu. Adam işini iyi bilen, ama alçakgönüllü, çekirdekten yetişme bir gazeteci idi. Gazetenin her şeyden önce sürümle yaşayacağı kanısındaydı. İlan geliri elbette çok önemliydi. ama, çok ilan almak için de önce çok satmak gerekirdi.

Gazete sahibiyle Ö. nün ilk konuşması sırasında, gazetecilik hakkında oldukça ayrıntılı bilgiler edindik. Gazete sahibi bize bu bilgileri verirken kendisine çok güvenen bir insanın rahatlığıyla konuşuyordu. Gazete kâğıdı karaborsacılığını, iade gazete sayısını yüksek göstererek yapılan vergi kaçakçılığını, hükümetle didişir gibi görünüp resmi ilan sağlama yollarını öğrendik.

Hesap Uzmanı da yaptığı konuşmada, Hesap Uzmanlığı hakkında bilgi verdi. Yargıçlar gibi bağımsız çalıştığımızı, hiç bir etki ya da baskıya boyun eğmediğimizi, özellikle siyasal oyunlara gelmeyeceğimizi, siyasetçilerin ovuncağı olmayacağımızı, hele hiç bir ön ve art düşünce taşımadığımızı. incelememizi büyük bir titizlik ve dürüstlikle yapacağımıza güvenmesi gerektiğini, bu bakımdan, özellikle inceleme bitinceye kadar bu incelemenin gazetede tartışma konusu yapılmamasını açık bir dille belirtti.

Gazete sahibi, incelemenin bu sıraya rastlamasından birtakım kuşkuları olduğunu saklamamakla birlikte, bizim iyi niyetimize güvendiğini ve sonucu soğukkanlılıkla bekleveceğini söyledi. Muhasebecisini çağırarak bize elden gelen her türlü yardımın yapılmasını emretti.

Bize gazetenin en sakın köşelerinden birinde bir oda ayırdılar. Biz de çok hızlı bir biçimde incelemeye giriştik. Bay Ö. alıştığım inceleme yönteminden biraz uzaklaşarak, sonradan herhangi bir eleştiriyle karşılaşmamak için, hemen bütün hesap kalemleri üzerinde ayrı ayrı duruyordu. Bana da sayfa toplamalarını doğrulamak düşmüştü bu çalışmada. Oysa ben, kendimi Sherlock Holmes kadar akıllı ve kurnaz, Mayk Hammer kadar sabırsız buluyordum o sıralarda. Sonuçta bir kaç küçük yanlış işlem dışında herhangi bir aksaklıkla karşılaşmadık. Gazetede gazeteciler dışında çok az insan çalışıyordu. Muhasebe müdürü, aynı zamanda abone işlerini, ve ilan işlerini de yürütüyordu. Ambar memuru, yalnız alınan malzeme ile değil gazetelerin paketlenmesi ve yollanmasıyla da yükümlüydü. Buna karşılık aldıkları ücretler, piyasa düzeyinin hayli üstündeydi. Oysa, bu üç gazeteden en eskisini incelemeye gittiğimizde,

aynı işleri beser onar kisinin yaptığını gördük. Bunların çoğu yaşlı kişilerdi. Aldıkları ücretler hayli düşüktü. Ne var ki toplam ücretler. birinci gazetede verilen ücretler toplamının hayli üstündeydi. Üstelik birinci gazetede işler daha düzenli yürütülüyordu.

Çok tirajlı gazetenin hesaplarını incelememiz bitmek üzerevken bir stok yanlışlığıyla karşılaştık. Gazete kâğıtları büyük bobinler halinde alınıyor ve makineye veriliyordu. Bobinlerin ağırlığı daralı ve darasız olarak üstlerine yazılmıştı. Yıl sonu kâğıt stoku hesaplanırken bir yanlışlık yapılmış, yıl başında gelen kâğıtlar hesaplara daralı olarak geçirilmişken yıl sonunda darasız olarak yazılmıştı. Bundan dolayı o yıl için bir miktar eksik gelir bevanında bulunulmuş oluyordu. Bu tamamen kasıtsız yapılmış bir işlemdi. Çünkü, o yıl eksik beyan edilmiş olan gelir, ertesi yılın hesaplarına geçmiş oluyordu. Ertesi yıl - ki aslında içinde bulunduğumuz yıldır ve beyannamesi tam o sırada veriliyordu - kazancı ise o yılın kazancından daha yüksekti ve vergi kazanç arttıkça daha yüksek oranda alındığından aslında. bir yıllık gec ödeme bir yana bırakılırsa. gazete sahibinin ödeyeceği vergi daha çok olacaktı.

Sorun vergi açısından, mâlî açıdan böyle olmakla birlikte, eğer durumu bu biçimde raporumuza alacak olursak, iktidardakiler konuyu kötüve kullanacak. kendi yakın organlarında muhalif gazeteyi vergi kaçakçısı olmakla kolayca suçlavabilecekti. Çok katı bir maliyeci anlayışıyla hareket edilmiş olsa, politikacının oyununa alet olacaktık. Tam bir ikilem karşısındaydık.

Hesap Uzmanı, gazetenin sahibini çağırdı ve durumu kendisine anlattı. Adam son derece üzüldü. O da, aslında bir vergi kaybı olmadığını belirtti. Ne var ki biçimsel yönden bile olsa yasaya aykırı bir işlem vardı ortada.

Hesap Uzmanı o yılın beyannamesini verip vermediklerini sordu. Henüz vermemişlerdi. Bunun üzerine:

«— Bicimsel bile olsa incelediğimiz yılda eksik ödenen vergiyi, vüzde elli oranındaki kusur cezasıyla birlikte ödeyecek biçimde bu yılın beyannamesine bir ek

yapın. Vergiyi de hemen ödeyip makbuzunu bana getirin, raporumda buna değinmeyeceğim» dedi.

Gazete sahibi bu öneriyi tartışmasız kabul etti ve Uzmanın isteğini hemen yerine getirdi.

Belki bir anlamda görevimizi kötüye kullanmıştık ama, bundan devlet hazinesi zararlı çıkmamış, kârlı çıkmış, ayrıca politikanın ovununa da alet olmamıştık. O saygı değer Hesap Uzmanının yürekliliğine, sorumluluk ve karar veteneğine havran kalmışımdır.

İncelediğimiz ikinci gazete daha önce belirttiğim gibi, son günlere kadar hükümet yanlısı iken pek anlaşılmayan nedenlerle cephe değiştirmiş olan gazeteydi. O güne kadar hükümet yanlısı olmanın bütün olanaklarından yararlanmış oldukları, görkemli yapılarından, çok pahalı ve süslü bürolarından belli oluyordu. Makineleri de o güne kadar Türkiye'de kurulmuş en modern baskı makine'eri idi. Türkiye'nin en çok satan gazetesi adını, ilk gittiğimiz gazetenin elinden almak istiyorlardı. Bu uğraşlarında hükümet o güne kadar elinden geleni esirgememişti. Ama, işte birden bire gazete yönünü değiştirivermişti. Aynı zamanda Gazeten'in patronu da olan Basyazarın günlük vazıları yenir, yutulur cinsten olmamakla birlikte daha çok kisilikler üstünde duruyor, üstü kapalı söz'lerle, aralarının iyi olduğu dönemde öğrendiği sırları acığa vurmakla korkutmak istiyordu iş başında olanları. Kendis'ni görmeğe gittiğimizde, önceden haber verdiğimiz halde, bir havli bekletildik. Patronun odası, daha doğrusu bekleme odası görülmeğe değerdi. O güne kadar o kadar lüks döşenmiş bir yer görmemiştim. Kapısının üstünde trafik ısıklarına benzeyen lambalar vardı. Kırmızı vanınca, kimse, sekreterleri bile giremiyordu içeriye. Sarı vanınca sekreterler girebilirdi. Bekleyenler, ancak yeşil ışık vandığı zaman alınıyordu içerive. İki sekreter vardı, biri erkek, biri kız. İkisinin de diğer nitelikleri bir vana, fizik yapıları bakımından özenle seçildikleri belli oluyordu. O sıralar henüz mini etek moda olmamıştı ama, pek alımlı bir görünüsü olan sekreter kızın giydiği etek, dizlerinin hayli üstündeydi ve belki de patronunun isteğine

uyarak, bilinçli bir biçimde, güzel bacaklarını burnumuza doğru uzatmakta cömert davranıyordu. Delikanlı da havli yakışıklıydı. Telefonla konuşurken en az iki dil bildiğini belli etmeğe özen gösteriyordu.

Neden sonra yeşil ışık yandı ve biz içeri girdik. Oda, fazla eşya ile doldurulmamıştı ama, insanı çarpacak biçimde güzel döşenmişti. Patron bizi ayakta, elleri belinde karşıladı. El sıkışmaya gerek kalmadı bu durumda. Hesap Uzmanı daha ağzını açmadan, adam, son derecede saldırgan bir sesle. bu incelemenin hükümetin emri ile ve belli bir amaçla yaptırıldığını bildiğini, bizim, hükümetin uşakları olduğumuzu, elimizden geleni ardımıza koymamamızı, ama bizden korkmadığını, bizimle sonuna kadar çarpışacağını söyleyiverdi bir solukta.

Son derecede sâkin bir insan olan Ö. Bey, bu saldırı karşısında da soğukkanlılığını yitirmedi. İlk gün gittiğimiz gazetenin patronuna söylediklerini yineledi. Soruşturma sonucuna kadar sabırlı olunmasını istedi.

İnceleme yapmamız için bize binanın en kötü, en karanlık. kaloriferleri çalışmavan bir odasını verdiler. İçecek su bile getirmedi. Biz yine sesimizi çıkarmadık. İnceleme sonucunda, önemli bir fark bulunmadı. Tutanağı imzalaması için çağırdığımız gazetenin patronu tutanağı okuyunca gözlerine inanamadı. Bizden özür diledi. Armağanlar vermek istedi, ama kabul etmedik.

Üçüncü gazetede ki inceleme olaysız geçti. Orada da fark vaktü.

Başbakan bu sonuçlardan hoşnut kalmamış. Ama, bize dolaylı da olsa herhangi bir tarizde bulunulmadı.

İktidarda bulunanların basın'ı sindirmek ya da kendi yanlarına çekmek için çeşitli yollara başvurdıkları hep bilinir. En demokratik ülkelerde bile bu türlü girişimlerde bulunulduğunun övüküleri vardır. Resmî ilân dağıtımından, kâğıt fiyatlarının avarlanmasından, makine. yedekparça, boya ithali için döviz tahsisinden tutunda, gazete, basımevi kapatılmalarına, yazarlar üzerinde açık kapalı baskı kurulmasına kadar giden uygulamaları vardır bu baskı yöntemlerinin. Bunları anlatmak

herhalde bana düşmez.

Ancak, burada, tanığı olduğum, ama benden başka tanığı va da söyleyeceklerimi kanıtlayacak bir belge olmadığı için. isimleri bütünöyle gizlemek yoluyla anlatmaktan başka yol bulamadığım bir olayı anlatmadan geçemeyeceğim.

1969 yılında İstanbul'da düzenlenen bir sempozyuma beni de davet etmişlerdi. Sempozyumun sonunda, büyük bir otelde bir kokteyl düzenlenmişti. Salon çok kalabalıktı. Bir ara, kendimi barın kenarında sıkışmış buldum. Bir vol bulup çıkmama olanak yoktu. Tam önümde üç adam, sırtları bana dönük, konuşmaktaydılar. Üçünü de tanıyordum. İkisi, çok büyük iş adamlarındandılar. Üçüncüsü, yüksek bir devlet memuruydu.

Başkalarının konuşmalarını dinlemek âdetim değildir. Ancak, köşeye öylesine sıkışmışım ki, söyledikleri, istemesem bile kulaklarıma geliyordu. İş adamları, o sırada hükümete karşı çok sert bir muhalefet sürdüren iki büyük gazeteden şikâvetçiydiler. Hükümetin bunları susturamamasını anlamıyorlardı. Devlet memuru. herşeyi hükümetten beklememeleri gerektiğini söyledi. Bu işi kendileri de yapabilirlerdi. İş adamları, ilânlarını keserek bu yolu denediklerini, ama bazı akılsız meslektaşlarının kendilerini desteklemediğini, ayrıca bu gazetelerin ilan almadıkları halde yayınlarını kesmediklerini söylediler. Devlet memuru başka bir yöntem önerdi. Her iki gazete de şirket biçiminde yönetiliyordu. Pay sahiplerinin hepsi aynı görüşte değildi. Ortaya büyük paralar konulursa, bu pav sahiplerinin payları satın alınabilir, böylece gazeteler ele geçirilebilirdi. Devlet memuru sözünü bitirmek üzereyken benimle gözgöze geldi. Söylediklerini işitip işitmediğimi anlamağa çalıştı. Duyduğumdan kuşkulandığını sanıyorum. Hemen oradan uzaklaştılar. Daha önceleri benimle dostça konuşan bu devlet memuru, sonradan selâmı sabahı kesti. O gün iş adamlarına önerdiği yöntemin 12 Martta uygulandığını hep birden gördük. İşin tuhafı, o yüksek rütbeli memurun, sonradan politikaya atılıp, ilerici bir partimizden parlamentoya girmiş olmasıdır.

O günkü günahının kefretini, Şimdi solcu olarak ödüyor!

Basın zerindeki baskılarla ilgili son anım, memuriyetten ayrıldıktan sonraki döneme rastlıyor. Emekli Sandığı Genel Müdürü iken MC. hükümetinin kurulması üzerine istifa ederek emekliliğimi istemiőtım. Bir süre sonra da C.H.P. sine girdim. O sıralarda senato yenileme seğimlerine hazırlanılıyordu. Genel Başkan ve Genel Sekreterin Partiye giriş bildirgemi basına açık bir törenle imzaladıkları gün, amacımın mevki kapmak olmadığını, bu bakımdan Senato seçimlerinde aday olmayı düŐünmediđimi açıkça belirttim. Ancak, bilgim, tecrübem ve uzmanlığım içinde Partiye yardımcı olabileceğimi söyledim. Sayın Ecevit. benim vazar ynme daha çok önem verdiğini gösteren bir davranışla, benden zgr İnsan dergisini ynetmemi istedi. Ben de kabul ettim. Özgür İnsan dergisi belirli bir düzeyi koruyan bilimsel niteliğiyle saygınlığı o'an bir dergiydi. Benim ynetimimde de bu niteliğini korumasına zen gösterdim. Ne var ki bu dergilerin satıŐla yasamlarını sürdürmeleri çok zordur. Oldukça yüksek bir okuyucu sayımız olmasına karşın, giderlerimizi satıŐla karŐılamamız g oluyordu. Ovsa piyasada, uydurma birtakım yavın organlarının özellikle devlet kurumlarından bol miktarda ilan aldıklarını grvordum. O zaman C.H.P. muhalefette olduğu için devlet kurumlarından ilan alamamamızı bir ölçüde ve Türkive koŐullarında doğal karŐılıyabilirdim. Ama, zel kuruluŐların da bize ilan vermediklerini gördüm. Genel Müdürlerini, Yönetim Kurulu Baskanlarını tanıdığım birtakım büyük kuruluŐlar bile benden özür dilediler, «size ilan vermememiz isteniyor» dediler. Başında bir eski bakanın bulunduğu bir büyük bankamız ise, küçük bir kontenjan tanıyarak onurunu kurtardı.

Bu arada, bir başka bankanın tutumu da çok ilginçti. Bu bankanın Ankara Bölge Müdürü, tekiler gibi, ilan vermelerin'in çok g olduğunu söyledikten sonra, herhalde, ne olur ne olmaz diverek, dergiye başka yolla yardım edebileceklerini, örneğin fazlaca miktarda

abone olabileceklerini söyledi. Ancak bunun için kendilerine fatura kesmememizi ve dergileri de, hepsini bir pakete koyarak doğruca kendisine yollamamızı istedi. Buna da razı oldum. Ama, bu yardım da bir türlü ufukta görünmedi. Kendisini bir kaç kez aradım. Hiç verinde oturmuyormuş. Durmadan geziyormuş. Aradan zaman geçti, ben Özgür İnsan'ın Genel Yayın Yöneticiliğinden ayrıldım. 1977 seçimleri arifesindeydi. Ecevit'in olaylı İstanbul mitinginin yapılacağı gündü. Bu Banka yöneticisi bana İstanbul'dan telefon etti. Bankanın İstanbul'daki binasının penceresinden Taksim alanına sel gibi akan kalabalığı görmüş. «Yakında inşallah iktidara geliyoruz» dedi. Bu arada benden özür diledi, oraya buraya gitmekten bir türlü fırsat bulup da Özgür İnsan'a yardım konusuna el atamamış. Bu konuyu iyi bir çözüme bağlamak için benren 8 Haziran günü için randevu istedi. Tarih çok dikkat çekiciydi. Üstelik benim Özgür İnsan'la ilişkim kalmamıştı. Ama, Banka yöneticisinin bundan haberli olmadığı anlaşılıyordu. Sesimi çıkarmadım ve kendisini bekleyeceğimi söyledim. Bilindiği gibi 5 Haziran'da CHP'nin tek başına iktidara gelemediği anlaşıldı. Yönetici 8 Haziran'daki randevusuna gelmedi. Bir daha da beni aramadı. Ama belli olmaz. Bakarsınız, CHP'nin içinde bulunacağı yeni bir hükümet kurulması olasılığı güç kazanır. (*) O zaman bu yöneticiye, bana değil. Özgür İnsan'ın yeni yöneticisine başvurmasını sağlık veririm!

(*) Not: Bu yazı 11 Aralık 1977 Yerel seçimlerinden önce yazılmıştır!

TURNELER

«Gezginci bürokratlar» diye adlandırdığım denetleme elemanları, görevleri gereği, sürekli olarak bir yerde oturmazlar. Gerçi, Maliye müfettişleri ve Hesap Uzmanlarının. daha çok İstanbul. Ankara, İzmir gibi büyük merkezlerde çalıştıklarını söylemiştim. Ama bu, bu yerlerde, Türkiye'nin öteki kentleri ve bölgelerine göre çok daha fazla sayıda ve önemde yükümlü bulunmasından ileri gelmektedir. Ancak, ülkenin öteki bölgelerinin de denetimden geçirilmesi gerektiğinden, müfettiş ve uzmanlar da, her yıl, 3-4 ay süreyle ülkenin çeşitli yerlerine dağılarak oralarda görev yaparlar. Yılın büyük bölümünde oturdukları kentler dışına gidişlerine, «gezginci bürokrat» dilinde «Turne» denilir.

Turne, gezginci bürokratların yaşamında büyük bir önem taşır.

Önce, parasal açıdan, turne, gezginci bürokrat için bir yüküdür. Gerçi, bütün yıl kendilerine verilen gündelik. onların yolculukta oldukları farzedilerek verilmektedir ama, turneye çıkıldığı zaman, yılın büyük bölümünde oturulan, yerleşilen yerdeki evin boşaltılması olanaksızdır. Çok zaman, eş ve çocuklar turneye götürülemeyeceğinden oturulan yerdeki giderler eksilmez. Bu nedenle. turneye giden inceleme elemanı, ek bir külfetle karşılaşılıyor, demektir. Kaldı ki, verilen gündelikler, çok kez, gidilen yerdeki otel ve lokanta giderlerini bile karşılayacak miktarda değildir. Turneye çıkılmayan aylarda para biriktirilerek turne giderlerinin karşılanması düşünülebilirse de, üst düzeydeki bir memur için zaten yetersiz olan gelir düzeyi gözönüne alınırsa bunun olanaksız olduğu kolayca anlaşılır. Ne var ki. bu, kendi-

liğinden olur. Başka deyimle turne zamanı borçlanılır, turne dönüşü borçlar ödenmeğe çalışılır.

Turnenin bir başka önemli yanı, kişisel ve toplumsal ilişkiler üzerindeki etkileridir. Turneler genellikle ülkenin coğrafya durumuna göre bir kaç bölgeye ayrılırdı. Doğu ve orta anadolu, iklim koşulları bakımından daha çok yaz aylarında gidilen yerler arasında bulunurdu. Güney ve güney batı bölgelerine ise daha çok kış aylarında gidilirdi. Özellikle okulda çocuğu olan inceleme elemanları için, kış turnelerine yalnız gitmek zorunluğuyardı. Yaz turnelerinde gidilen yerler de çoğunlukla oturma olanakları yetersiz yerler olduğundan, bu aylarda da turneye yalnız çıkmak gerekirdi. Bu durumun aile ilişkileri açısından sakıncalarını söylemek bile gerekmez. Aylarca kocalarından ayrı kalan eşlerin, babalarından uzak kalan çocukların ve öbür yandan eşlerinden ve çocuklarından ayrı olarak otel odalarında yaşamak zorunda kalan kocaların ruhsal açıdan nasıl bir sıkıntı içinde oldukları kolayca anlaşılabilir. Bu durum, bir ölçüde bekâr olanlar için bile söz konusuydu. Onlar da, uzun süre, alıştıkları dost, akraba ve arkadaş çevresinden uzakta yaşamak zorunda kalıyorlardı.

Heybeliadada oturan çok yakın bir arkadaşım, Kuzey doğu anadoluda bir kente turneye gönderilmişti. Hamile olan eşinin doğumu yakındı. O sıralarda henüz Trabzon'a bile uçak seferleri bulunmadığından, arkadaşımın oradan İstanbul'a üç günden önce gelme olanağı yoktu.

O zaman ben bekârdım: annem ve babamla birlikte oturuyorduk. Annemle babam da arkadaşımın eşini tanıştıklarını, nasıl flört ettiklerini anlatıyordu. Kadıncağızın adadan İstanbul'a inmesi, üstelik mevsim de kış olduğundan, çok zor olacaktı. Doğumuna on on beş gün kala, bizim eve gelmesini söyledik. O da bavulunu alarak geldi. Doktor, doğuma yakın her gün yürüyüş yapmasını öğütlemişti. Hava çok soğuk, yerler buz içindeydi. Akşamüstleri işten döndüğümde, ben koluna girer, yürüyüşe çıkarırdım. Bir gün de, kontrola götürmem gerekmişti hastaneye. Banliyö trenine bindik. Kompar-

tımanda bizden başka yaşlıca bir kadın vardı. Bizi evli sandı. Pek tatlı baktı yüzümüze. Ama, az sonra şaşkınlığa düştü. Çünkü, yolculuk sırasında, arkadaşımın eşi, bana adımla hitap ederken, öte yandan kocasıyla nasıl tanıştıklarını, nasıl flört ettiklerini anlatıyordu. Kadıncağız, bizi «modern evlilerden» sanarak suratını asmıştı. Bir süre sonra da doğum için götürdüm hastaneye. Bir kızları oldu. Hastanedeki hemşire de beni çocuğun babası sanmış. bebeği kundağıyla elime tutuşturmuştu. Ama bu olay, az kalsın benim evlenmeme engel oluyordu. Şimdiki eşimle nişanlıydık. Nikâh hazırlıkları yapılıyordu. Eşimin, bizim oturduğumuz semtte oturan arkadaşlarından birisi, benim daha önce evlenmiş olduğumu. hatta bir de çocuğum bulunduğunu, yeminlerle söylemiş nişanlıma. Neyse ki, onun bana güveni ağır basmış. Arkadaşının, bir anlamda yalan söylememiş olduğunu, olayın tanıkları yanında anlattım kendisine!

Turnelerin bu türlü kişisel sorunlar yanında, özellikle toplumsal açıdan da hem turneye çıkanlar hem de geride bıraktıkları aileleri bakımından önemli güçlüklerle neden olduğuna değinmem gerek.

Turneye giden inceleme elemanının, 3-4 ay içinde bir arkadaş çevresi yaratması hem olanaksızdı hem de sakıncalıydı. Olanaksızdı, çünkü, doğal olarak arkadaşlık edebileceği kişiler, belki de haklarında inceleme yapacağı kişiler olurdu. Böyle olmasa bile, özellikle küçük yerlerde o yere birtakım dedikoduların çıkması kaçınılmazdı. Sakıncalı olurdu, çünkü bu kısa süre içinde insan arkadaşlık yaptığı kişi:yi iyice tanıyamayacağından, bu kişinin, arkasından birtakım çirkin işlere kalkışıp kalkışmayacağını bilemezdi. Bir arkadaşımız, kendisine çok büyük yakınlık ve dostluk göstermiş bulunan bir eski çocukluk arkadaşının, onun haberi bile olmadan, sağdan soldan. o inceleme elemanına vermek bahanesiyle rüşvet topladığını neden sonra farketmişti.

İşte bu zorluklar ve sakıncalı durumlar nedeniyle inceleme elemanları turnelerde kendi içlerine kapanık bir yaşam sürdürmek durumunda kalırlardı. Bu onların ruhsal durumlarını etkilerdi. Öte yandan da, çevreyi

tanımak olanağından voksun kaldıklarından. yaptıkları incelemelerde çevreden edinebilecekleri birtakım bilgileri edinmekte de güçlük çekerlerdi.

Öte yandan turnedeki inceleme elemanlarının, çokluk genç insanlar oldukları, bunların yeme, içme, yatma dışında da birtakım gereksinimleri olduğunu gözden ırak tutmamak gerekir. 3-4 ay süreyle kesişler gibi yaşamak zorunda kalan inceleme elemanlarını bekleyen en büyük tehlike, özellikle küçük yörelerde. onlara bu yönden hazırlanan tuzaklar olurdu. Bekâr olanlar iyi bir kısmet sayıldıklarından, çevrelerinde hemen onları evlendirmeye çalışan iyi nivetli kimseler belirirdi. Bir de, o yerde görevli olan bekâr kadın memurların elinden kurtulmak vardı hesapta. Turnede çok iyi evlilikler yapanlar olduğu gibi. çirkin tuzaklara düşürülüp bütün yaşamları altüst olmuş olanlar da vardır.

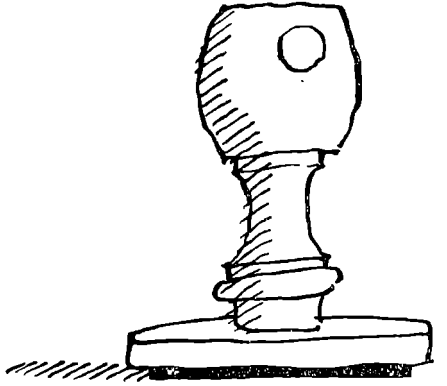
Salt görev açısından turnelerin özelliği, inceleme elemanı bakımından, başkaca vakit geçirecek olanak bulunmadığı için, işe dört elle sarılmak diye nıtelendirilebilir. Sabah, rahatsız koşullardaki otel odasında kahvaltı yapma olanağı bile bulamayan inceleme elemanı için, çalışacağı yere gitmek bir çeşit kurtuluş olurdu. Akşamları da, otel odasına kapanmak yerine, büroda, başladığı inceleme üzerinde gece geç vakitlere kadar çalışmayı veğlevenler çoğunluktaydı. Ancak böyle yoğun bir çalışmanın sınırlar üzerindeki etkisini de gözönünde tutmak gerekir. Özellikle turnenin bitimine yakın. günler daha zor geçmeğe başlar, eldeki işlerin biran önce bitirilmesine çalışılır, turnenin son günlerinde, turnenin uzamasına yol açabilecek ihbarların gelmemesi için dua edilir olurdu.

Turnelerde karşılaşılan sorunların başında, hangi yükümlülerin hesaplarının öncelikle ele alınacağını saptanması gelirdi. Küçük yerlerde büyük iş adamları, genellikle iktidardaki partinin de önde gelen kişileri olurdu. İncelemeye hemen siyasal bir amaç verilmek istenir, hele ortaya birtakım pis işler çıkacak olursa, Ankara'ya telgraflar çekilerek. baskı yapılarak inceleme elemanının çalışmasına engel olunmak istenirdi.

Bazı yerlerde bu çeşit iş adamlarının emrinde fedailer de bulunurdu. Bunların, inceleme elemanlarının canlarına kıyma girişimlerinde bulundukları bile görülmüştür. Bu durum, o yerdeki memurların inceleme elemanına yardımcı olmalarını da engellerdi. İnceleme elemanı turneden döndükten sonra o yerde kalmak zorunda olan memurlar, kendi güvenlikleri ve çıkarları açısından, inceleme elemanından çok yükümlünün yanında görünmeği yeğlerlerdi. Aynı biçimde inceleme sırasında bilgisine başvurulmuş kişiler de bildiklerini söylemekten çekinirlerdi çok kez.

Turne verleri içinde en çekici olanlar, İstanbula yakın il merkezleriydi. Burada turneye gidenler, Cumartesi, Pazar günlerini İstanbul'da, ailelerinin yanında geçirme olanağı bulurlardı. Gerçi bu yasalara, kurallara aykırıydı ama, önemli bir durum olmadıkça bu kadarına göz yumulurdu. Bazı gözüpek olanların, Cumadan gidip, Pazartesi döndükleri, hatta süreyi daha da uzattıkları olmuştur.

Bir gezginci bürokratla arkadaş olursanız, onun en zevkli anılarının her şeye karşın turne anıları olduğunu görürsünüz. Çünkü turnelerin bir başka özelliği de turnelerde zorunlu olarak kurulan dostlukların ve birarada yaşama zorunluğundan doğan ortak anıların çok tatlı yanlarının da bulunmasıdır.



İLK TURNE

1951-1952 kışında dört kişilik bir ekip halinde Adana'ya teşhis gezisine çıktık. O yıllar, Çukurova, tarihinin belki en zengin günlerini yaşıyordu. Kore savaşı, dünya pamuk piyasasını iyice yükseltmiş, Adanalı toprak ağaları ömürlerinde görmedikleri paralar kazanmışlardı. Sokaklarda Cadillac'lardan geçilmivordu. Adana Borsasının yanında. bir gün, yirmi Cadillac'ı yanyana görmüştük. Binanın tam karşısındaki duvarın gölgeliğinde ise, açlıktan kımıldayacak halleri kalmamış «fella» denilen toprak işçileri yerlerde yatıyorlar, yüzlerinde gözlerinde dolaşan sinekleri kovacak gücü bile bulamıyorlardı ellerinde. Adana Türkiye'nin en pahalı kentiydi. Kentin o günlere göre oturulabilecek nitelikteki tek oteli olan Erciyes Palasın oda fiyatları bizim gündeliklerimizin iki katıydı. Bize indirimli fiyatla yer verebileceklerini söylediler ama bu fivat bile gündeliğimizi geçiyordu. Dolayısıyla orada, sadece ekip başkanımız kalabildi. Ekibin ikinci kıdemlisi olan Hesap Uzmanı S., daha mütevazı bir otelde yer buldu. Benden bir yıl önce kurula girmiş bulunan, tek başına inceleme yetkisi almış Uzman Yardımcısı İ. ile benim o otelde bile kalmamız olanaksızdı. İ., evliydi, karısına

ve yeni doğan çocuğuna para göndermesi gerekiyordu. Ben bekârdım ama, benim de anama babama yardım etmem zorunluydu. Bu durumda. biz ikimiz, han bozması bir otele gitmekten başka çare bulamadık. Üç kişilik bir odayı boşaltıp ikimize verdiler. Aslında, bizden havli kıdemli ve yaşlı olan ekip başkanının gündeliği de Erciyes Palasın geceliğini karşılayacak kadar çok değildi ama, onun kişisel durumu buna olanak sağlıyordu. Varlıklı bir ailedendi. Ailesinde bakanlık yapmış kişiler vardı.

Oda arkadaşım İ. ile birlikte. Adana'daki ilk gecemizi unutamam. Yeri taş odamıza şöyle bir verleştikten sonra. akşam yemeğine çıktık. Adana o sıralarda Teksas kasabalarını andırıyordu. Büyükçe bir köy. Ercives Palasın lokantasına gidemeyeceğimize göre, kendimize uygun bir ver bulmamız gerekiyordu. Çevrevi şöyle bir dolaştık. Kebapçılardan ve mevhanelerden başka doğru dürüst bir lokanta göremedik. Sonunda bir yerde karar kıldık. İçeri girip bir masaya oturduk. Garson gelince, biz yemeklerimizi söylemeden, o «ne kadar içeceksiniz?» diye sordu bize. Ne içeceğimizi bile değil. Çünkü müşterilerin hepsi kocaman bardaklarla rakı içiyordu. Biz içki içmeyeceğimizi söyleyince. ne viyeceğimizi sormadan uzaklaştı. Bizi hizmet edilmeğe değer müşteri saymamıştı anlaşılan.

Dört kişilik ekipte inceleme yetkisi olmayan tek ben olduğum için, ekip başkanına yardımcılık yapıyordum. Başkan, Hesap Uzmanları Kurulu henüz defterdarlıklara bağlı bir yerel kuruluş iken Hesap Uzmanı olmuştu. Yaşı elli civarında olmasına karşın daha yaşlı gösteriyordu. Kazanç vergisi döneminde uzmanlık yapmıştı, Gelir ve Kurumlar Vergisi ve Vergi Usul Yasasıyla yürürlüğe konulan vergi reformu onu hayli tedirgin etmiş benziyordu. Daha önce öğrendikleri, bildikleri bu yeni yasalarla işe varamaz olmuştu. Rahatı kaçmıştı. O da. bir çok arkadaşı gibi, «tüfek icat oldu, mertlik bozuldu» deyip, incelemeyi de, okuyup yazmayı da bir yana bırakmıştı. Nasıl olsa vanına genç ve ateşli yardımcılar veriliyor, o da işi onlara yıkıp keyfini sür-

meği yeğliyordu. İnceleme yapacağımız işyerine ilk gün birlikte şöyle bir uğrardık. Sonra o otele döner, bütün gün pasvans açarak, eşine dostuna mektuplar yazarak vakit geçirirdi. Cuma günü uçağa atlar. İstanbula gider, Salı günü dönerdi. Araya bayram girerse bu gidişleri epeyce uzardı. Bize İstanbul'daki evinin telefon numarasıyla adresini bırakmıştı, Ankara'dan aranacak olursa, hasta masta deyip oyalayacaktık, ona haber iletcektik. o da hemen atlayıp gelecekti. Gerçekten de Kurul Başkanı bir iki kez aradı Ankara'dan. Sanırım o da durumu biliyordu, ama, adamın yüksek düzeydeki aile ilişkileri nedeniyle fazla üstelemiyordu. Ekibimizin öteki üyesi. sessiz, kendi halinde, çalışkan, kişisel ilişkilerinde çok çekingen, bizden dört beş yıl kıdemli bir uzmandı. O, bizim kaldığımız otele göre lüks, ekip şefimizin otele göre ise ikinci sınıf bir otelde tek başına kalıyordu. Onun yüzünü de pek görmüyorduk. İşle gücüyle uğraşıyordu. Klasik müzik meraklısıydı. En çok da Beethoven'i severdi. Yüzü biraz onu andırdığı, kulakları da büyük ustanın kulakları gibi ağır işittiği için adı Beethoven kalmıştı. Arada sırada otele uğrar, kahvesini içerdik. O sırada radyoda klasik müzik başlarsa, bizim orada olduğumuzu unuttur kulağını hoparlöre dayayarak dinlemeğe başlardı. Oda arkadaşına gelince, benden bir yıl daha kıdemli olan bu arkadaş, sınıfının ve döneminin birincisiydi. Kendisini çok iyi yetiştirmişti. Akıllı, zeki. ancak, vargılarında biraz katı, sözünü sazını hiç esirgemeyen, bu yüzden de adı «ukala» va çıkmış bir insandı. Bu yolculuğa onunla birlikte çıkacağımızı öğrenince doğrusu canım sıkılmıştı biraz. Zira, dobra dobra konuşması yüzünden çok kişi ondan kaçır ve arkadaşlığının da pek zevkli olmayacağı düşünülürdü. Oysa onunla Adana'da geçirdiğimiz beş ay. bana bir dost kazandırmakla kalmadı, meslek yaşamım bakımından da öğretici oldu. Oda arkadaşım henüz bir kaç yıllık evliydi, bir de küçük bebeği vardı. Karısını çocuğunu Adana'da geçindiremeyeceği için onları kayınpederinin yanında bırakmıştı. Karısına ve çocuğuna çok düşkün olmasına karşın. bir kez bile kaçır-

mak yapmadı onları görmek için. Gündüzleri ikimiz de incelemede olurduk. Ben içinden çıkamadığım konuları ona sorardım, birlikte tartışır, sonuca bağlardık. Sonra ben raporları yazardım, ekip başkanı olan uzman da imzalardı. Akşamları ise, o sıralar Adana'nın tek gidilebilir sineması olan Alsaray sinemasında görülecek filim varsa oraya giderdik, yoksa otele kapanırdık. O sıralarda ben «Acemiler» romanımı yazıyordum. Oda arkadaşım daha çok meslek kitapları okur ya da yabancı dil bilgisini geliştirmeğe çalışırdı. Bazen can sıkıntısından, yazdığım bölümleri alır okur, hiç sakınmadan düşüncelerini söylerdi. Bu düşüncelerden yararlanmadığımı söyleyemem! Romanın bittiği gün, bana:

«— İyi ama sen bu romanı niye yazdın?» dedi.

Bu kadar kestirme bir soruya yanıt veremedim doğrusu.

«— Yani, dedi, bu romanı yazmasaydın baban mı döverdi?»

Doğru söze ne denir?

Sonraları, bana bezik öğretti. Yemeğine, sinemasına oynardık. tabii hep ben yenilirdim. Ancak bu durum keseme dokunmağa başladı. Bir çıkar vol aradım. Poker oynamayı bilip bilmediğini sordum. Bilmiyormuş. Ben de ona iki kişilik poker öğrettim. Bir akşam poker, bir akşam bezik oynamaya başladık. Ben onu pokerde yeniyordum, o beni bezikte, böylece ödeşiyorduk. Aradan yıllar geçti, şimdi bu arkadaşım, -tabii sadece arkadaşlar arasında ve ufak paralarla- haftada bir gece poker oynamadan edemiyor, üstelik usta geçiniyor. Ben-se beziği hâlâ pek beceremiyorum!

BİR DAYAKLI SORGU

Oda arkadaşım ve ben mesleğimize çok değer veriyorduk. Vergi yoluyla bu ülkede çok şeyin düzeltilebileceği kanısındaydık. Bir şeyler yapmak istiyorduk. Ne var ki bir türlü şöyle önemli, ses çıkaracak cinsten bir kaçakçılık olavı çıkmıyordu karşımıza. Hele o sırada Mersinde görevde bulunan bir arkadaşımızın, uluslararası çapta bir vergi, döviz ve mal kaçakçılığı şebekesini ortaya çıkarmış olduğunu duymamız, kıskançlığımızı da çekmişti. Biz neye böyle kaçakçılarla karşılaşmıyorduk?

Derken, günün birinde beklediğimiz olay çıktı. Vergi dairesinin bize ayırdığı odada oturmuş, rapor yazıyorduk. Odacı bir adamın bizi görmek istediğini söyledi. «Gelsin» dedik. Yüzünden sahtecilik, hilecilik akan bir adam girdi içeri. Kendisini tanıttı. Adana'nın büyük fabrikalarından birinin eski muhasebecisiymiş. Çok namuslu (!) oluşundan hoşlanmıyan fabrika sahibi, işine son vermiş. Oysa, fabrika sahibi, namussuz vergi kaçakçısının biriyymiş. Fatura kesmeden, yollama fişleriyle sattığı malların muamele vergilerini (satış va da işlem üzerinden alınan bir çeşit gider vergisi) hiç ödemediği gibi bu satışları göstermediğinden Gelir vergisini de kaçırmış. Muhasebeci, işinden ayrılmadan önce bu belgelerden bir kaçını ele geçirmişmiş. Bir arama yaparsak bütün gizli belgeleri elde edebilirmişiz. Eski muhasebeci vergi kaçakçılığı yapıldığını ihbar edenlere mükâfat verildiğini de biliyordu. Sözlerini bir tutanağa geçirdik. O sırada ekip başı olan uzman İstanbuldaydı. Oda arkadaşımın inceleme yetkisi olduğu için, biz kendi başımıza işe giriştik. Yargıçlığa başvurarak arama kararı aldık. O bir yandan ben bir yandan, yanımıza bi-

rer vergi memuru ve birer polis olarak fabrikatörün evinde ve iş yerlerinde arama yaptık. Aramanın ne biçim bir şey olduğunu, kendi evimde yapılandan biliyordum. Ne var ki bu kez söz konusu olan benim gibi ülkesini ve ulusunu seven bir okumuş yazmış kişi değil, alçak, namussuz bir vergi kaçakçısıydı. Öyle düşünüyordum. Ben, adamın evinde arama yapacaktım. Daha az belge bulunacağı evde aramanın daha kolay olacağı düşüncesiyle arkadaşım bu işi bana vermişti. Gerçekten de evde pek bir şey çıkmadı. Adamın karısı yalnızdı. Karşısında polisle bizi görünce bayılacak gibi oldu. Hiç oralı olmadım. Ev pek süslü. pek gösterişliydi. «Kocanın kaçırdığı vergilerle böyle bir yaşam sürmeğe utanmıyorsun da arama yapıyor diye mi utanıyorsun» divordum içimden! Köşe bucak her yeri arattım polisle vergi memuruna. Onların atladığı yerleri kendi elimle aradım. Süslü püslü, kilitli bir kutu geçti elime. Kadına açmasını söyledim.

«— Açtırmayın. sonra insanlığınızdaki utanırsınız, işinize yarayacak bir şey yok içinde» diye yalvardı.

Bu sözlere kanacak göz var mıydı bende?

«— Açmazsanız, kilidi kırdırırım» dedim.

Yüzünü benden kaçırarak kutuyu açtı. Süslü kuttunun içinde kadının belli günlerde kullandığı kanlı bezler saklıydı. Gerçekten utandım insanlığımdan. Oda arkadaşım ise, fabrikatörün işyeri ile fabrikada bulduğu bütün defter ve belgeleri çuvalara doldurup getirmişti büroya.

Belgeleri ayırıp şöylece bir gözden geçirmemiz bir hafta sürdü. O sırada İstanbul'dan dönen başkanımız, kendisine bilgi verilmeden yaptığımız bu işten dolayı bize biraz kızdı ama bir şey de diyemedi. Bu bir haftalık çalışma sonunda bazı önemsiz hususlar dışında, ihbarı yapanın sözünü ettiği yollama belgelerini ele geçirememiş olduğumuzu anladık. Tabii çok canımız sıkıldı. Bir iş beceremememiz bir yana, ekip başkanının da öfkesini ıvice çekecektik üstümüze. İhbarı yapana haber yolladık. Adam gelince bir güzel haşladık:

«— Sen bizi yanlış yola sürükledin, söylediğin bel-

geleri. defterleri hiç bir yerde bulamadık. Şimdi senin adını vereceğiz adama. Ne halin varsa gör.»

Adamın rengi benzi attı:

«— Burası Adana. Adamı öldürürler de kimsenin sesi çıkmaz. Aman sayın uzmanlar, yapmayın, etmeyin, ben kendi gözlerimle gördüm belgeleri. Hatta bir kez bilmeden ben bile doldurdum. Bu adam benden sonra bir yahudi muhasebeci tuttu. Çok kurnaz adamdır bu yahudi. O belgeleri kendi evinde saklamıştır. Yırtıp atamazlar, çünkü yüzbinlerce liralık alacaklarını o belgelere dayanarak alabilirler. Siz bir kez de onun evini arayın.»

«— Öyle sev olmaz! Ya orada da yoksa? Ya adamın örneğin sütkaresinin evindeyse? Bütün Adanayı arayacak değiliz ya!..»

Adam, kızardı, bozardı:

«— Ah, bir karako!a çektirebilsek şu vahudiyi! Herif dayak vemekten çok korkar. İki tokat attı mı polis, bülbül gibi söyletir onu.»

«— Bizim öyle yetkimiz yok! Bu işe polis karışmaz.»

Sonra, onun mu, voksa ikimizden birinin mi aklına geldi, bilmiyorum, vahudi muhasebeciye bir oyun oynamayı düşündük. O günlerde Ceyhan'da görevli uzmanlardan bir arkadaş, karşı inceleme yapma amacıyla, biraz da Ceyhandan daha uygar bir yerde bir kaç gün geçirmek niyetivle Adanava gelmişti. Henüz Uzman Yardımcısıydı bizim gibi. İri varı, toplum polisi kılıklı bir çocuktuk. Haber yolladık. Oyunumuzda rol almayı kabul etti. Ertesi gün, ihbarı vapan eski muhasebeci ile yahudi muhasebeciyi aynı saatte bilgi almak üzere büroya çağırdık.

Yapısı ve yüz çizgileri gösterişli ve kendisini olduğundan vaslı gösteren oda arkadaşım, masanın başına gecti. Ben bir yanında, ayaktaydım. İki muhasebeciyi de aynı anda odaya aldık ve sorguya başladık. Her ikisi de fabrikada kacakçılık yapılmadığını, gizli yollama belgeleri bulunmadığını ileri sürdüler. Sonunda oda arkadaşım çok kızmış göründü:

«— Biz bu belgelerin var olduğunu biliyoruz. Kimlere satış yapıldığını da saptadık. Siz fabrikatörü kurtarmak için kendi başınızı yakmak isterseniz, bir diyeceğimiz yok. Ama biz adamı konuşturmasını da biliriz.»

Sonra telefona sarıldı. Güya santralı aradı:

«— Kızım, bana Emniyet Müdürünü bağla.»

Ceyhandan gelen arkadaşımız, Vergi Dairesi Müdürünün odasında bu telefonu bekliyordu. Az sonra telefon çaldı. Aslında konuşan arkadaşımızdı. ama oda arkadaşım Emniyet Müdürüyle konuşuyormuş gibi davrandı:

«— Ben Hesap Uzmanı İ., Büyük bir vergi kaçakçılığı üzerinde çalışıyoruz. Yalnız burada iki inatçı kişi var. Bunların sizin yöntemlerinizle sıkı bir sorguya çekmek istiyoruz. Oraya mı göndereyim? Biliyorsunuz Müdür bey, bu vergi işi. Orada bir gören olursa haber duyulur. Acaba siz buraya işinin ehli bir polis yollayamaz mısınız? Burada bir odamız var. Dilediği gibi sorgu yapabilir, merak etmeyin. Hemen yolluyor musunuz? Teşekkür ederim.»

Yahudi muhasebeci durumu önce pek kavrayamadı, ama muhbir muhasebeci oyunun içinde olduğu için, büyük bir telaş gösterisine girişti. Çoluğu çocuğu üzerine antlar içerek bu belgelerin kendisinde olmadığını, nerede olduğunu bilmediğini, bilse söyleyeceğini, yalancık-tan gözyaşları dökerek anlattı, dayak attırmamamız için yalvarmağa başladı. Oyununu o kadar içten oynuyordu ki, yahudi muhasebecinin de rengi sararmağa başladı. Henüz işin ciddi olabileceğine pek inanmıyordu, ama, o da öteki muhasebeci gibi, bir şey bilmediğini yineledi.

Az sonra Ceyhandan gelen iri kıyım arkadaşımız, külhanbeyi tavırlarıyla içeri girdi. Kendisini Emniyet Müdürünün gönderdiğini, sorgu uzmanı olduğunu söyledi:

«— Burada öttürülecek adamlar varmış. Bunlar mı yoksa?»

Oda arkadaşım. suratını asarak. başını salladı:

«— Bunlar! Yalnız, burada bizim yanımızda sert

davranılmasını istemeyiz. Bitişik oda boş. Orada ne yaparsanız yapın.»

«— Bunlar okumuşa benziyor! Böylelerini çabuk adam ederim ben. Önce hangisinden başlayalım?»

Oda arkadaşım, eski muhasebeciyi gösterdi. Ceyhanlı, muhbiri kolundan tutup sertçe kaldırdı ayağa:

«— Yürü bakalım! Benim dayağımın tadını ömrün boyu unutmazsın!»

Eski muhasebeci kendini yerlere atmağa, yalvarıp yakarmağa başladı:

«— Yapmayın, etmeyin. benim üç çocuğum var. Al-lahtan korkun. Ben bir şey bilmiyorum...»

Ceyhanlı hiç oralı olmadı, adamı sürükleyerek bitişik odaya götürdü. Bitişik oda buzlu camla oturduğumuz odadan ayrılan bir bölme. İçerde ne konuşulsa duyuluyor. Derken bir komedidir başladı. Tokat sesleri, tekme sesleri, devrilen sandalyeler ve muhbir muhasebecinin yanık feryatları, yalvarmaları.

Ben yan gözle yahudi muhasebeciyi gözlüyorum. Rengi balmumuna dönmüş, alnında boncuk boncuk terler, ikide bir mendiliyle vüzünü siliyor. Dudakları mor-mor. Soluk alışları düzensiz. Birden ayağa kalktı:

«— Bende kalp hastalığı var. Bana bunu yapamazsınız. Ölüyorum sonra!»

Oda arkadaşım güldü:

«— Biz doktor değiliz! Bunu içerdeki polise anlattırın.»

Adam titreyen eliyle cebinden bir kutu çıkarıp ağzına bir ilaç koydu. Trinitrin olduğunu tahmin ettim. Ben de korkmağa başladım, ama baktım arkadaşım oralı değil.

Az sonra muhbir muhasebeciyle polis rolü oynayan arkadaş içeri girdiler. İş bildiğim halde, ben bile önce adamın gerçekten dayak yediğini sandım. Öylesine perişan bir görünümü vardı. Saçı başı dağılmış, kravatı kaymış, yüzü gözü toz toprak içinde, iki büklüm, zorlukla oturdu sandalyeye. Polis rolü oynayan Ceyhanlı arkadaş:

«— Uzman bey» dedi, «Bu adam bir şey bilmiyor.

Bilseydi, o kadar dayağa bülbül gibi konuşurdu. Üstelik bu adamların canı tatlıdır. İsterseniz, bir de karakola götürüyüm. Orada daha başka yöntemlerimiz de var.»

Oda arkadaşım düşünür gibi yaptı:

«— Hele bir de ötekini deneyelim. Yine konuşmazlarsa, artık size bırakınız.»

Ceyhanlı koluna vapışınca yahudi muhasebeci ölecek sandım. Diz üstü yere çöktü ve yalvarmağa başladı:

«— Söyleyeceğim. Hepsini söyleyeceğim. Belgeler, fabrikatörün kardesinin deposunda. Ne isterseniz söyleyeceğim, beni bu adamın eline bırakmayın. Benim kalbim var. Ben davanamam, ölürüm. Çocuklarım var, karım var, acıyın bana.»

İstedığımız olmuştu. Hemen tutanaklar tutuldu. Yeni bir arama kararı aldık. Kaçakçılığın belgelerini bu kez elimizle koymuş gibi bulduk.

Sonradan, dayak atma'nın gerçek olmadığını, salt onu korkutmak için düzenlenmiş bir oyun olduğunu anlattığımız zaman yahudi muhasebeci az kalsın ikinci bir kalp krizi geçirivordu.

Aradan bir kac yıl geçtikten sonra, bir başka arkadaşın sorguya çektiği bir vergi vükümlüsünün sorgu sırasında kalp krizinden öldüğünü duyduğum zaman basımızdan geçen olayı anımsadım. Gerçekte, amacımız ne kadar vüce olursa olsun, başvurduğumuz yöntemin haklı savılamayacağını düşündüm.

Bu olay, meslek hastalığının. meslek çarpıklığının ilginç bir örneği olarak belleğime yerleşmiştir. Biz adamı dövmedik ama dövmeden beter ettik. Buna hakkımız olamazdı. Gençtik. Ateşliydik. Ülkenin çıkarlarını kolladığımızı düşünüyorduk. Ama vasaları açıkça çiğnemistik. Fransızların «déformation professionnelle», benim mes'ek hastalığı ya da çarpıklığı dediğim bu durumun en katı, en çirkin örneklerini hergün günlük olaylar içinde görüp vaşamıyor muyuz?

Adana turnesiyle ilgili bir ilginç anım da Kayserili zengin iş adamı Nuri Has ile tanışmam oldu. Bir

karşılıklı vergi incelemesi nedeniyle kendisini görmeğe gittim. Babacan tavırlarla beni karşıladı. İkramda bulundu. Devletten kaç para aldığımı sordu. Kendi muhasebecisine benim aldığımın beş katını verdiğini söyleyerek övündü. Yanımda bir milvonluk bir çek imzalandı. O gün için 1 milyon lira akıl almayacak kadar çok sayılırdı. İmza atmasını bilmediği için, imza yerine, titrek eliyle bir birine paralel iki çizgi çiziyor, bu iki çizgiyi ortadan başka bir çizgiyle bölüyordu. Böylece N harfi çıkıyordu ortaya. Bu arada, Adana'daki bankaları isterse iflas ettirebileceğini sövledi. Bir gün bir banka müdürüne kızmış. Akşam saat beşe doğru iki milyonluk bir çek yazıp bankava yollamış. Bankada o kadar nakit para bulunması olanaksız. Hemen noterden bir protesto çektirmiş. Ertesi gün Banka müdürünü görevden almışlar. Böylece biraz da benim gözümü korkutmak istiyordu. Sohbetimiz sırasında, bu servete tam sıfırdan başlayarak, sırtında yük taşıyıp hamallık ederek ulaştığını da söyledi ısrarla. Ama bunun yöntemlerini açıklamadı. Doğrusu ben de bugüne kadar hamallıktan nasıl milyarder olunabileceğini anlamış değilim. Kendisine, o günlerde okuduğum yabancı bir fıkrayı anlattım.

Bir Amerikalı milyardere nasıl zengin olduğunu sormuş gazeteciler. O da sıfırdan başladığını söylemiş. Gazeteciler biraz ayrıntı vermesini istemişler. O da anlatmış.

«— Yedi yaşımdıydım, cebimde beş sentten başka para yoktu» demiş. «Bu beş sentle mevyaya halinden üç tane kirli elma aldım. Bunları mendilimle güzelce parlattım. Tanesini beş sentten sattım. On beş sentle bu kez dokuz tane kirli elma aldım, onları parlattım, elime kırk beş sent geçti. Bununla bir kasa elma aldım, parlatıp sattım, elime iki dolar geçti...»

Gazeteciler davanamamışlar. Bu hesapça adamın milyarder olması için yüzlerce yıl geçmesi gerekiyor. Röportajın çok uzayacağını söyleyerek sonucu söylemesini istemişler. Milyarder, «tam iki vüzüncü dolarımı kazanmıştım ki,» demiş, «Teksasta petrol kuyuları

olan amcamın öldüğünü ve bütün servetinin bana kaldığını öğrendim.»

Nuri Has. bu öyküye çok güldü, ama kendisinin zengin amcası olmadığını söyledi. Yine de ayrıntı vermekten kaçındı.

O günler Adanasından belleğimde kalanlardan biri de, yine bir vergi incelemesi için gittiğimiz bazı köylerde, bazı köy ağalarının evlerinde gördüğümüz çiftler çiftler buzdolaplarıydı. Köyde elektrik yoktu. Buzdolapları elektrikle çalışan cinstendi. Bunları mutfak dolabı niyetine kullanıyorlardı. Bizim eve ilk buzdolabı ise, 1959'da Avrupa'dan dönüşümüzde girdi!

Neden Bıyık Bıraktım?

Tek başına inceleme yetkisi almamış bir uzman yardımcısı olmanın en sıkıcı yanı, yardımcısı olarak çalıştığımız uzmanın, özellikle ihbarlı, aramalı işlerde, size parlak buluşlar, güzel kaçakçılıklar vakalama olanağı tanımayan **rutin**, hamallık sayılan işler yüklemesidir. Bu dönem, otomobil tamircisi çıraklığından pek farklı değildir. Ustanız birtakım ince ayar işleriyle uğraşırken. siz paslı vidaları sökmekle uğraşırsınız. Uzmanlıkta da bu böyledir. Uzman, derin bilanço tahlilleri yapar, kafa yorucu sorunlar üzerinde dururken, siz defterlerdeki rakamları toplar, faturaların defterlere doğru geçirilip geçirilmemiş olduğunu araştırırsınız. Son derecede tekdüzeli ve sıkıcı bir iştir bu. Ama, mesleği öğrenmenin başka yolu da yoktur.

Bu bakımdan, Adana turnesi dönüşü, henüz iki yıllık yardımcı olmadığım halde bana tek başına inceleme yetkisi verilmesine çok sevinmiştim. Tek başına inceleme yapmağa gittiği ilk yerde, iş sahipleri beni çok genç görmüşler, kimlik cüzdanımı gösterdiğim halde, benim gerçekten uzman olduğuma inanamamışlardı. Defterlerini getirmekte geciktiklerini görünce sinirlendim. Meğer, o sırada, başka yerden Guruba telefon ederek, benim uzman olup olmadığımı araştırmışlar. Sonradan özür dilediler. Ben de, kendimi biraz yaşlı göstermek için bıyık bırakmağa başladım!

ÇOCUKLUK GÜNLERİNE DÖNÜŞ

1953 yılı ilkbaharında, İzmir'in B. ilçesine, yetkili uzman yardımcısı olarak. tek başına inceleme gezisine (turneye) gönderildim. Burası, bir rastlantı sonucu, çocukluğumun bir kaç yılını geçirdiğim sevimli bir küçük kasabaydı. Ortaokulu orada bitirmiştım. Arkadaş yönünden sıkıntı çekmeyecektim. Hele. aradan on yıl geçtikten sonra, henüz çocuk olarak ayrıldığım bu kasabaya, önemli (!) bir kişi olarak dönmekten büyük bir hoşnutluk duyuyordum.

Oraya hareketimden önce, ilçenin Palas adını taşıyan oteline telgraf çekerek bir oda ayırmalarını istedim. On yıl önce bu otel, bana çok büyük ve görkemli bir yer görünürdü. Gittiğimde bir de baktım ki, hayalimdeki saray yavrusu yerine, altı lokanta, üstü altı yedi odadan ibaret küçücük bir bina! Oysa, otelin bahçesi, eskisi gibi büyük ve bakımlı görünüyordu. Otele ne olmuştu acaba? Yanmış, ya da yıkılmıştı da, yerine bu küçük yapıyı mı yapmışlardı? Beni oraya götüren şöföre sordum. Hep aynı otelmiş. Değişen bir şey yokmuş. Değişen sadece benim yaşıım, algılarıım ve değişen ölçütlerimdi. Üstelik, telgraf çektiğim halde, bana oda da ayırmamışlardı. Kasabada bilmem hangi işte görevli Amerikalılar otelin tümünü kapatmışlardı, bir yıllığına. İster istemez, çarşının ortasındaki otele razı oldum. Ucuz ve temiz bir oteldi, ama, gündüzleri sokağın, sabahları ise, namaz vakti açılan dükkânların kepenk gürültülerinden ne oturup çalışmağa, ne de uyumağa olanak vardı. Hele bir demirci dükkânı vardı ki, sabah saat yedide, örs, çekiç ve testere gürültüleri, en sağlam sinirleri bile bozmağa yeterdi!

Daha ilk günden herkes öğrenmişti kim olduğumu. Arkadaşlarımdan ötürü, başıma gelenleri de herkes biliyordu. Buna karşın, otelden çıkıp da Hükümet binasına doğru yürüdüm mü, çarşı içindeki esnaf, oturdukları iskemlelerden kalkarak bana selâm veriyordu. Bunun nedenini sonra anladım. Tutuklanmamdan önce Maliye Müfettişiydim. Burada, benden az önce bir Hesap Uzmanı turne yapmıştı. Bense, imzaman üstüne, «Hesap Uzman Yardımcısı» yerine, -o zaman yardımcı değil muavin sözcüğü kullanılırdı- «Hesap Uzman M.» unvanını yazardım. Bu (M) nin, olsa olsa müfettiş anlamına geleceğini düşünmüşler. Benim, uzmanları bile teftiş eden müfettiş olduğuma karar vermişler. Halkın böyle düşünmesi belki olağan görülebilir ama, Vergi Dairesi Müdürü de böyle yorumlamış unvanımı!.. Kendi Bakanlığımız memurları bile bizim ne mene memur olduğumuzu öğrenememişti henüz!

İlk gün, önce Vergi Dairesi Müdürüne uğradım. Bana bir oda ayırdılar. Sonra Kaymakamı görmeğe gittim. Kaymakam başka yere atandığı için yerine genç bir maiyet memuru vekâlet ediyordu. Kaymakam vekili, benden bir sınıf küçük bir Mülkiyeliydi. Bölgenin tanınmış bir toprak ağasının oğluydu. Daha fakültedeyken solcu bilinen kimselere karşı düşmanca tavırlar takındığını anımsıyordum. Üstelik benim başımdan işler de geçmişti. Nitekim, karşılaşmamız çok soğuk oldu. Ziyaretimi iade etmedi. Bir daha da orada hiç yüz yüze gelmedik. Daha sonra. Belediye Başkanını, Savcıyı, yargıçları ziyaret ettim. Büroya döndüğümde. eski okul arkadaşlarımdan B. de kalanlar beni beklemekteydi. Bana karşı çok saygılıydılar. Büyük adam olmuştum. Hangi nedenle olursa olsun adım gazetelere geçmiş, sonra buraya, uzmanları bile teftiş eden bir müfettiş olarak çıkıp gelmiştim.

Batı Anadolu'da Bir Şeyh — Ağa :

Arkadaşlarım içinde özellikle iki tanesi ile okul içindeydi. Ne var ki, başta tüccarlar ve esnaf olmak üzere adam herkese öyle yaka silktirmişti ki, emrinde-

sıralarında çok içli dışlıydık. Bir süre çocukluk anılarımızdan söz ettik. Ben biraz da bilgi aldım onlardan. İncelemeye almak istediğim kişi, o bölgenin en etkili, sözü en çok geçen, zengin iş adamıydı. Herkes «ağa» diyordu kendisine. 1950'den önce Halk Partiliyken hemen yön değiştirmiş, Demokrat Partiye sırtını dayamıştı. El atmadığı iş yoktu. Bölgenin petrol bayii idi. Kenti çevre il ve ilçelere bağlayan yük ve yolcu taşımacılığı işi de tekelindeydi. Kamyon, traktör, lastik ve yedek parça satıcılığı da yapıyordu. Ayrıca, «şeyh» olduğu söyleniyordu. İlçede pek çok müridi vardı. Özet olarak herkesin dokunulmaz olduğuna inandığı bir adam.

Hemen ertesi gün işe koyuldum. Ağa, 1952'lerin parasıyla on milyonun üstünde iş hacmine karşın beş bin lira kazanç bildirmişti. Defterlere şöyle bir göz atmam yalnız resmî kayıtlara göre bile bir hayli vergi kaçakçılığı yapılmış olduğunu saptamama yetti. Ertesi sabah, yargıçlığa başvurarak «Ağa»nın evlerinde ve iş yerlerinde arama yapma izni istedim. Yargıç çok şaşırdı bu isteğe:

«— Aman, bu adamlar canınıza kıyarlar sonra! Emrinde elliden fazla kamyon ve otobüs şoförü, bir o kadar şoför yardımcısı var. Çoğu serseri takımından. Müritleri var. Bundan önce bir kaç kişi Ağa ile rekabet etmeğe kalktı, adamları temizleyiverdiler. Hiç bir şey yapamadık. Kimse tanıklık etmek istemedi. Dikkatli olun.»

Aslında korkmadığımı söylersem, yalan olur. Ama, daha yirmi dört yaşındaydım ve yargıcın bu türlü konuşmasından sonra bu iş benim için bir onur sorunu haline gelmişti. Nereye gideceğimizi söylemeden yanıma vergi dairesinden iki genç memur aldım, savcı da üç polis verdi. Hemen o gün aramaları yaptık. Ağa dokunulmazlığı olduğuna öylesine inanmıştı ki, gerçek gelir ve giderlerini gösteren gizli ve özel defterlerini yazıhanesinde saklamakta bir sakınca görmemişti. Yine bu güven yüzünden olacak, ben aramaya gidince çok şaşırdı ve parmağını bile kımlıdatamadı.

Ağa'nın evinde ve iş yerlerinde arama yaptığım hemen duyulmuştu kentte. Herkes büyük bir şaşkınlık

ki serseriler ordusuna karşın kent halkından gördüğüm destek, bana karşı açık bir saldırıda bulunulmasını büyük ölçüde  nledi. Büyük ölçüde divorum, çünkü. gerçekte iki kez saldırıya u radım.  kisinde de, A anın kamyonlarından biri,  arşı içinde beni ezme e kalktı, kendimi birinde bir kapı aralığına, ötekisinde bir d k  na son anda atarak canımı kurtarabildim. Amerikan g ngster filimlerindeki gibi bir sahne. Bundan başka, ilçenin Parti Baskanı aracılığıyla Başbakan ve Maliye Bakanına telgraflar çekildiğini, benim   m n st ve servet d şmanı  olduğum söylenerek geri  ekilmemin istendiğini öğrendim daha sonra. O günlerde hükümet öteki alanlardaki partizanlı ına karşın henüz mal  de-netleme elemanları üzerinde baskı kurmuş değildi. Ayrıca, Ankara'daki Kurul Baskanının kisilikli ve sert tutumunun da bu gibi baskıların etkin olmayışı üzerinde b v k rolü olmuştur sanıyorum. Herhalde bana bir şey yansıtılmadı.

 nceleme sonunda bir milvona yakın vergi ka ırıldı ını saptadım. A ayı ve ona bu işte yardımcılık vapan muhasebecisini   ileli vergi su u  işledikleri gerekçesiyle mahkemeye verdim. Savcılı a vazıyı g nderdi im günün ertesinde, sabah erkenden otele Ceza Mahkemesi Yargı larından biri çıkıp geldi.  nce muhasebeci için daha insaflı davranmam ricasında bulundu. Dört tane çocuğu varmış, a  perişan kalırlarmış. Tabii yapacak bir şev olmadığını söyledim. Bunun  zerine, bana açıkça A a tarafından gönderildiğini, a anın ne istersem yapacağını söyledi. Daha sonra o a ayı var ılaması olasılığı bulunan bir yasa adamının böyle bir işi üzerine almasından duyduğum büyük acıyı açıkça söyledim yüzüne karşı. Aradan zaman geçtikten sonra, A anın vergi ve cezaları  dedi ini, ancak hileli vergi suçundan mahkûm olmadığını, bütün suçu muhasebecinin yüklenip hapse girdiğini   rendi im zaman duyduğum acı daha da derin oldu. Aradan yirmi beş yıl geçti. şimdi o yargıç kim bilir nerededir?  olu una, çocuğuna, torunlarına, neler anlatıyordu? İnsanlar kendilerini haklı çıkarmakta her zaman eşsiz bir hüner sahibidir!..

TURNEDE NASIL VAKİT GEÇİRİLİR ?

Daha önce belirttiğim gibi, ilçede bir çok sınıf arkadaşım olmakla birlikte, iki eski arkadaşım dışında ötekilerle fazla içli dışlı olmamağa özen gösteriyordum. Bunun için de işlerimin çokluğunu bahane ediyordum. Gerçekten de, sabahları açılan kepenklerin gürültüsünden, demircinin testere gıcırtilarından uyuyamadığım için daha saat yedide çıkıyordum otelden. Otelin karşı-sındaki bir tatlıcıda, süt, bal ve kaymaktan yapılmış kahvaltımı edip, Vergi dairesine gidiyordum. Hükümet binasının kapısını ilk açan ben oluvordum. Akşamları da, arkadaşların ısrarlarına boyun eğmeden geç vakitlere kadar sürdürüyordum çalışmalarımı. Vakit geçirecek yer yoktu ilçede. Bir iki kez sinemava gittik. Büyüğe bir ahırdan bozma sinema salonu hâlâ gübre kokuyordu ve filimlerin seyredilecek hali kalmamıştı. Akşamları vakit geçirmek demek, meyhanede içki içmek demekti.

Kentin arkeolojik kalıntıları ve müzesi dışında, vakit geçirilecek tek yeri, baştan sözünü ettiğim Palas'ın çay bahçesiydi. Güzel havalarda, akşamüstleri, ilçenin memur takımı, eşleriyle birlikte bu bahçeye gelir. çay içerek vakit geçirirlerdi. Ben de daha çok pazar günleri gidiyordum bahçeye. Arkadaşlarla orada buluşuyor, dereden tepeden, çocukluk anılarından sözediyorduk. Bir kaç kez otelin lokantasında oturup bir iki kadeh ictiğimizi de anımsıyorum. Gerçi İzmir kente 70-80 kilometre uzaklıktaydı. Pazar günleri. günü birliğine gidip gelebilirdim. Ama, İzmir'e işleyen otobüsler de ağanın otobüsleriydi. Sonra pazar günü bile olsa kentten ayrılacak olsam, hemen Ankaraya gammazlanacağım kuşkusuzdu. Bu nedenle yerimden ayrılmamayı

yeğliyordum.

Pazar günleri, hava güzelse, arkadaşlarla daha çok kent dışına çıkardık. İlçenin özellikle arkeolojik açıdan çok görülecek yeri vardı. Eşine az rastlanır zenginlikteki iyi düzenlenmiş müzesi ilginçti. Müze Müdürü çalışan bir adamdı. O müzeyi tek başına yaratmıştı diyebilirim. Onunla ilgili bir anımı da anlatmadan geçemeyeceğim:

İzmir Marşı!

Müze, Müdürü'nün, güzel, iyi yetişmiş bir kızı vardı. Bir subayla nişanlıydı. Evlenme törenleri, ben oradayken, Müze'nin bahçesinde yapıldı. Bir rastlantı olarak, o gün ilçeye, zamanın Meclis Başkanı Koraltan da gelmişti. Geceki düğüne o da çağırılmıştı. O gelene kadar törene başlanamadı. O da hayli geç geldi. Yanında milletvekilleri. Parti ileri gelenleri, İzmir Valisi, Komutanlar ve Kaymakam Vekili de vardı. Başkan'ın hayli içkili olduğu vürüyüşünden belli oluyordu. Gelinle damadın açış dansından sonra pistin üstü dansedenlerle doldu. Meclis Başkanı bu ara iki genci masasına çağırdı, iltifatlarda bulundu, armağanlar verdi. Daha sonra, gelinle dans etmek istedi. Kalktılar. Dansın normal süresi tam o sırada bitti, ama Koraltan, eliyle caz'a işaret ederek, devam edilmesini istedi. Ne var ki, ayakta bile zor durabiliyor. bu yüzden, geline aşırı bir biçimde sarılmak zorunda kalıyordu. Pisttekilerin hepsi çekilmiş, bir onlar kalmışlardı ortada. Genç damadın durumdan hoşlanmadığı açıktı. Baska homurdananlar da vardı. Çirkin bir olay çıkabilirdi. Derken, konuklar arasından biri yerinden fırladı, caz şefine bağırarak dansı durdurdu. Başkan bu işe çok kızdı, ama yapacak bir şey vakti. Yerine döndü ve az sonra da, beraberindekilerle birlikte, yerinden kalktı, hısımla bahçeden çıkıp gitti. Gelişinde alkışlanmıştı, giderken kimsenin kılı kıpırdamadı. Üstelik, caz şefinin işaretivle, «İzmir Marşı» çalınmağa başladı. Herkes cazı durduran konukla, marşı çaldıran caz şefini alkışlamağa başladı.

ŞAŞIRTICI BİR ÇAĞRI

Yine bir pazar günü. arkadaşlarla buluşmak üzere Palasın bahçesine gitmiştim. Vakit henüz erkendi. bahçede pek kimse yoktu. Arkadaşlar da gelmemişti. Bir kahve ısmarladım ve yanımda getirdiğim kitabı okumağa daldım. Bir ara, bu gibi durumlarda hep sözü edilen bir ön seziyle, birisinin dikkatle beni gözetlediği hissine kapılarak başımı kaldırdığımda, gerçekten de, bir kaç masa ötede tek başına oturan yirmi yedi, yirmi sekiz yaşlarında genç bir kadının beni ısrarla süzmekte olduğunu farkettim. İri çekik gözlü, esmer, güzelce bir kadındı. Geniş açık yakalı, oldukça göze çarpan bir giysi vardı sırtında. İlçede çok kişivi tanıyordum ama bu kadını daha önce hiç görmemişim. Önce, arkamda oturan bir başkasına baktığını sandım, başımı geriye çevirdim. Arkamda oturan kimse yoktu. Kadın büyük bir ısrarla bana bakıyordu. Belki beni birisine benzetmiştir, dedim ama, bu bakışlardaki ısrar pek de öyle bir anlama gelmiyordu. Başımı önüme eğerek kitabımı okumağa devam etmek istedimsede, benim de merakım uyanmıştı. Az sonra başımı kaldırdığımda kadının aynı ısrarlı biçimde bakmakta olduğunu gördüm. Üstelik bu kez, belirli bir biçimde gülümseyerek başıyla bir de selâm yolladı benden yana. Elimde olmadan ben de gülümsedim ve selâmına karşılık verdim. Yeniden başımı kitabıma eğdim, tekrar başımı kaldırdım baktım, o yine beni süzmeğe devam ediyordu. Bu ısrarlı bakışlardan rahatsız olmadım desem yalan olur. Gerçi güzelce bir kadının size ilgi göstermesi aslında hoşâ giden bir şeydir. Yine de, küçük bir kentte, bu türlü bir ilgiye anlam vermek hayli güçtü. Bahçe kalabalıklaşmağa başlamıştı ve çevredekilerin bu bakışmayı farketmelerin-

den korkuyordum. Oysa kadın oralı değildi. Neyse ki, az sonra arkadaşlarım geldi. biraz sonra da kadın içtiği çayın parasını ödeyerek kalkıp gitti.

O giderken, ısrarlı bakışlarından sözetmeksizin, kim olduğunu sordum arkadaşıma:

«— Ortaokulda öğretmendir. Yalnız biraz kaçıkça!»

Daha fazla üstelemedim. Arkadaşımın «kaçıkçadır» deyişi, kadının bakışlarını ve davranışını açıklamaya yetiyordu.

Ertesi akşam, hergünkünden biraz daha erken gitmiştim lokantaya. Daha kapıdan girerken, lokantanın önünde 13-14 yaşlarında bir çocuğun beni gözetlediğini farketmiş, ama buna bir anlam verememiştim. Lokanta tenhavdı. Küçük kentlerde akşamları lokantalara yalnız içki içmek için gidilir. Henüz hava iyice kararmamıştı. İçki saati başlamamıştı. Yemeği ısmarladım. Tam o sırada, az önce dışarda gözüme çarpan çocuk içeri girdi, doğru bana yöneldi ve elindeki ikiye katlanmış bir zarfı uzattı:

«— Bunu hocanım yolladı» dedi ve hemen de savuşup gitti.

Garsonun ve lokantadaki bir iki müşterinin meraklı bakışları altında zarfı açtım. Mavi parşömen bir kâğıda çok özenli bir vazıyla bir kaç satır vazılmıştı. Kâğıdın üst basına da mor kalemle bir menekşe resmi çizilmişti. Mektupda, aklımda kaldığına göre, aşağı yukarı şöyle vazılıyordu:

«Sizi ilk görüşte sevdim. Bakışınızdan sizin de benden hoşlandığınızı anladım. Hiç bir şey umurumda değil. Yarın akşam saat onda sizi evimde bekliyorum. Hiç bir şeyden çekinmeyin. Geleceksiniz değil mi?»

İmza yerinde tek bir harf vardı. Adının baş harfi olsa gerekti. Bir de adres.

Pusulavı okuyunca kanımın bevnimden çekildiğini sandım. Böyle bir şev ilk kez başıma geliyordu. Bir erkek olarak, hangi koşullarda olursa olsun, böyle bir mektubun hosuma gitmemiş olduğunu söyleyemem. Ama hemen aklıma, Ağa'nın adamlarının bir tuzak ha-

zırlamış olabileceği olasılığı geldi.

Bir bucuk avdan beri bu kentte tam bir keşiş yaşamı sürdürüyordum. Gençtim ve bir serüven olasılığı öyle kolayca kenara itilecek bir şey değildi. Nasıl bir vol izlemeliydim? Bu çağrının bir tuzak olup olmadığını nasıl anlayabilirdim? Kaldı ki. işin içinde Ağa olmasa bile, bu çağrının kendisi bir tuzak olabilirdi. Ben içeri girmişim, derken, evi basmışlar! Ayıkla birincin taşını o zaman. Hoşca bir vakit geçireyim derken, soluğu nikâh dairesinde almak da vardı hesapta. Bunları düşününce. oralı olmamağa çağrıyla almamış gibi davranmağa karar verdim. Ancak, şeytan bir kez kancasını takmıştı. İki kadeh de içince, soruna başka gözle bakmağa başladım. Bir baskın olsa bile kadının vaşı büyük olduğundan kimse beni evlenmeğe zorlayamazdı. Bunu kadın da bilirdi herhalde. Böyle zorlama yöntemleriyle değil, beni bastan çıkararak amacına varmayı düşündüğü kuşkusuzdu. Bu durumda da korkmağa neden yoktu. Sonra, romancı geçiniyordum. Bir romancının bu türlü fırsatları kaçırmaması gerekirdi. Eğer işin içinde Ağa'nın ve adamlarının hazırladığı bir komplo söz konusu değilse, bu çağrıyla kabul etmemek aptallık olurdu.

Yemeğimi çabucak bitirip, kalktım. En güvendiğim arkadaşımı aradım evinde. Bir kahveve gittik. Orada durumu ona anlattım. Mektubu da gösterdim. Düşüncesini sordum. Arkadaşım evey düşündü:

«— Bu karı kacığın teki. Epey dedikodusu yapıldı. Bildiğim kadar okuldaki öğretmenlerden biri de karının peşinde. Ama kız herife yüz vermiyor. Çünkü akıllı fikri İstanbula gitmek. Seni avarlamağa çalışıyor herhalde. Bu iş Ağa'nın işi değil. Onların bövle ince işlere akılları ermez. Bövle bir şey yapmağa kalksalar bir orospu pevlerlerdi. Ama, bakarsın kız da bir iş çevirmeğe kalkabilir. Yaşı büyük, bir şey olmaz diyorsun ya, mahalleli fa'an bir baskın vapsalar, halin duman olur. En iyisi sen bu işten vaz geç.»

Arkadaşımın sövledikleri aynı zamanda aklın da gereğiymi. Ancak, yirmi dört, virmi beş yaşındaki deli-

kanlıların her zaman aklın sesini dinledikleri söylenebilir mi? Nitekim, az sonra, arkadaşım da böyle bir serüven fırsatının kaçırılmasına gönlünün razı olmadığını açıkladı:

«— Bak, işin içinde Ağa'nın bir tuzağı olmadığından eminim. Karı bir şey yapmağa kalkacak olursa, ya da mahalleli kuşkulanır da, o yönden bir tehlike çıkarsa. bunun çaresi var. Ben onun kaldığı evi bilirim. Tek katlı bir evdir. Mutfak kapısı bahçeye açılır. Bahçenin alçacık bir çiti var. Geri taraf da bostanlık. Gerektiğinde bahçenin çitinden kolayca atlayıp kaçabilirsin. Karanlıkta kimse görmez. Ben öteki arkadaşlarla konuşurum. Akşam, ikimiz sokağın birer ucunda, birimiz de evin arkasında nöbet tutarız. Sen girersin. Bir tehlike olursa biz iki kez ıslık çalarız, sen pılını pırtını toplar, kaçarsın. ıslık caddeden geliyorsa. arkadan, arkadan geliyorsa, kapıdan. Herhalde biz gelenleri oyalarız, merak etme. Yalnız sen de dikkatli ol, fazla açılıp saçılma, bir de işi uzatma. Sonra, başını da derde sokma. Karının başından epey iş geçmişe benziyor ama, ne olur ne olmaz. Anlarsın ya... İşin bitince, Mahfelin ordaki kahvede buluşuruz!»

Doğrusu ondan bu türlü bir özveri beklemezdim. Kabul edemeyeceğimi söyledim. O diretti. Serüven heyecanı onu benden çok sarmışa benziyordu. Sonunda ben de kabul ettim. Plânımızı yaptık.

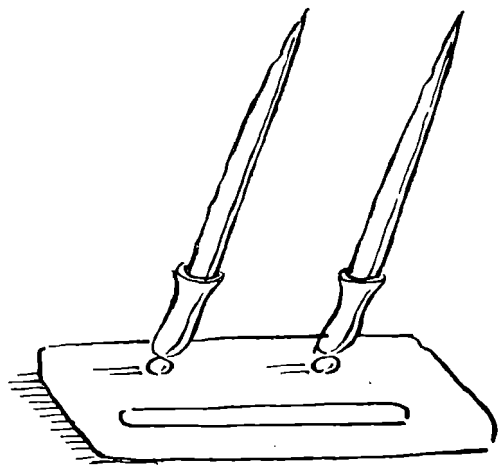
«— Ne olur ne olmaz, varın belâ sana bizim pederin tabancasını da getireyim. İçine kurşun koymam, elinden bir kaza çıkar. Gerekirse, korkutursun.»

Bereket versin o sıralarda, Çinlilerin meşhur atasözünü bilmiyordum. Çinliler, «boş silah iki kişiyi korkutur» derler. Silahı çekenî de, karşısındakini de!

O gece pek rahat uyuyabildiğimi söyleyemem. Akılsızca bir işe girdiğim kuşkusuzdu. Küçücük bir kentte bu gibi olayların duyulmaması olanaksızdı. Kaldı ki bunun gerisi de vardı. Bir gece buluştuktan sonra bir daha buluşmak istemeyecek miydik? Ergeç kokusu çıkacaktı bu işin. Durum Ankara'ya yansıdı mı, Kurul Başkanının böyle bir durumu hoşgörüyü karşılamaya-

cağını çok iyi biliyordum. Bir serüven uğruna bütün geleceğimi tehlikeye atıyordum. Bunların hepsi doğrudu, yine de merak ve heyecanın zevki ağır basıyordu.

Ertesi gün dairede pek iyi çalışmadım. Konuştuğum herkes sanki o gece olacakları biliyormuş gibi geliyordu bana. Arkadaşımdan utanmasam cayardım. Ama bu kez de işin içine erkeklik giriyordu. Tek umudum öteki çocukların böyle bir iş için erketelik yapmaya yanaşmamalarıydı. Oysa, akşam yemeğinde. bunu, arkadaşlık adına mertlik bile saydıklarını öğrendim. Arkadaşım. babasının tabancasını da getirmişti yanında. Bir koca tabanca ki, nereme saklayacağımı bilemedim.



BİR AŞK GECESİ

Saat dokuza doğru lokantadan birlikte çıktık. Öğretmen hanımın oturduğu ev, daracık, ıssız ve karanlık bir sokaktaydı. Bir kaç ev sonra da tarlalar başlıyordu. Önce bir boydan bir boya sokağı gözden geçirdik. Kapı içlerine, ara sokaklara baktık. Kuşkulu bir durum yoktu. Arkadaşlar nöbet yerlerine çekildiler. Ben de kapıya yöneldim. Daha tokmağa dokunmama vakit kalmadan kapı açıldı ve bir el beni elimden yakalayarak hemen içeri çekti.

Bir idare kandilinin ışığında, uzun beyaz bir gecelik giymiş, saçlarını omuzlarından salıvermiş ve oldukça aşırı biçimde makyaj yapmış olduğunu farkettim ev sahibemin. Daha kendisine tek söz söylememe olanak vermeden, ellerini belime dolayıp dudaklarını dudaklarıma yapıştırdı. Ben heyecandan soluk soluğavdım, kendimi güçlkle kurtardım elinden. O son derece sâkin görünüyordu. Yine hiç konuşmadan, el ele tutuşarak taşlığa açılan bir kapıdan, odasına geçtik. Burası yatak odasıydı. Bir kösedey, eski biçim çift kat somvalı yüksek bir yatak duruyordu. Kırılent denilen cinsten, üstleri işlemeli iki koca vastık düzgün bir biçimde varı yarıya açılmış, mavi ipek bir yorgan. Pencere kenarındaki sedirin üstüne bir sini içinde rakı sofrası hazırlanmıştı. Bu oda da küçük bir gaz lambasıyla aydınlanıyordu. Oysa tavandan sarkan ampulden evde elektrik olduğu anlaşılıyordu. Bu, va dışardan içerisi görülmesin diye alınmış bir önlemdi, va da. gaz lambasının soluk ışığından romantik bir dekor oluşturmak için yararlanmak istenmişti.

Sedire, sininin iki yanına karşılıklı geçip oturduk. Benim heyecanım geçmemişti henüz. Odavı inceden in-

ceye gözden geçiriyor. yüksek karyolanın ya da sedirinin altına birilerinin gizlenmiş olup olmadığını saptamaya çalışıyordum.

«— Böyle çok rahatsızsınız» dedi. «Soyunsanız. Size bir pijama vereyim mi?»

Durumu, hiç bir vanlış anlaşılmaya neden olmavacak biçimde açıklavan bu sözler karşısında büsbütün telaşlandım. Kaşlarımı çattım. «her şeyin bir zamanı var» der gibi bir tavır takındım. Israr etti. Sonunda yalnız çeketimi çıkarmağa razı oldum. İç cebime güçlkle sokuşturduğum tabanca, meydana çıktı. Kız, görmezden geldi. Hemen kadehleri doldurdu:

«— Sulu mu, susuz mu?»

«— Susuz!»

Kadehleri tokuşturduk:

«— Hoşgeldin sevgilim! Aşkımıza içelim!»

Kendimi gülünclü bir filmde oynayan aptal âşık rolünde hissediyordum. Kızın bu hızlı yaklaşımı beni gevşeteceği yerde daha da fazla tedirgin etmişti. Rakımı yudumladım ama, her an kapının açılacağını, içeriye eli silahlı birilerinin gireceğini düşünmekten kendimi alamıyordum.

Kızcağız beni bastan çıkarmak için elinden geleni yapıyordu. Bu küçük kentte ölüp gidiyormuş. Beni Tanrı çıkarmış karşısına. Nereden öğrendiyse, roman yazdığımı da bilivordu. Beni görür görmez âsık olmus. Hiç çekinmemeliymişim. Öyle evlenmevi falan düşünmüyormuş. Ben önemli bir kişi olduğuma göre, istersem onu İstanbula aldırabilirmişim. Birlikte yaşarmışız. Daha çocukluğunda başından bir iş geçmiş. O bakımdan da korkmam versizmis!

Bunları bir cıvılda anlatırken ikinci kadehini de bitirmişti. Ben gelmeden önce de biraz içtiği bellivdi halinden. İsi daha fazla uzatmadan, beni vatağa çekmeğe çalıştı. Oysa, buraya gelirken düşlediğimden değişik biçimde gelişen durum karşısında, tedirginliğim iyice artmış, ne olursa olsun kıza elimizi sürmemeğe karar vermiştim. Aramızda bir itiş kakıştır başladı. Kız sandığımdan çok daha güçlüydü. Ben de apaçık karşı ko-

yamıyor. konuşmayı uzatıp, kaçmak için bir bahane yaratmağa çabalıyordum. Tam o sırada sokak tarafından keskin iki ıslık sesi işitildi. Yüreğimin duracağını sandım. Kızın güçlü ellerinden kendimi nasıl kurtardığımı, ceketimi sırtıma geçirip ayakkabılarımı nasıl giydiğimi, odadan çıkıp, mutfağa geçip, mutfak kapısını açarak dışarı nasıl fırladığımı sanımsamıyorum. Kendime geldiğimde bostanların arasından deli gibi koşmaktaydım. Soluk soluğaydım. Nerelerden geçtiğimi bilmiyorum. İlerde gördüğüm ışıklara doğru gittim. Bir süre sonra da çarşıya çıktım. Buluşmayı kararlaştırdığımız kahveye gittim. Az sonra arkadaşlardan ikisi çıkıp geldi.

«— Sorma, seni boşuna korkuttuk,» dediler. Öteki arkadaş sokağın köşesinde beklerken, aksilik bu ya, amcasıyla karşılaşmış. Adamı kuşkulandırmamak için nöbet yerinden ayrılması gerekiyormuş. Bana durumu bildirmek için ıslık çalmış. Oysa aramızda böyle bir parola kararlaştırmamıştık. Ben baskına uğradık sanmıştım.

Aslında bu rastlantıdan hoşnuttum. Beni çok sıkıntılı bir durumdan kurtarmıştı. Şimdi üstelik, böyle bir durumda kaçmanın o kadar kolay olmadığını anladığımı için, giriştiğim işin gerçekten de akıllı işi olmadığını daha iyi anlıyordum. Aslında, kızın niyetini çok çabuk açıklaması, beni aptal yerine koyarcasına davranması ve hiç bir duygusal ortamın bulunmayışı da beni etkilemişti.

Otello!

Öykü burada bitseydi, belki anlatmağa değmezdi.

Ertesi gün, ilk mektubu getiren çocuk, bu kez beni dairede aradı. Bir mektup daha getirdi. Sitemler ediliyordu bu kez mektupda. Ben kaçarken, «basıldık» gibi bir söz etmişim. Bu ona güvensizlik demekmiş. Zaten, pencereden bakarken arkadaşlarımı da görmüş. Cebimdeki tabancayı da farketmiş. Onu öyle bayağı bir kız mı sanmışım? Ve yine bir sürü sevgi sözcükleri, ertesi ak-

şam için yinelenen çağrı.

Bu kez çağrıyı kabul etmeyeceğim açıktı. Ertesi gün, ben büroda çalışırken, telefon çaldı. Baktım o. O sıralar henüz otomatik telefon yok. Telefonlar manyetolu ve postanenin santralından bağlanıyor. Gelmediğim için bana kırılmış. Oysa, hiç bir sakınca yokmuş. Hiç kimse kuşkulalmazmış.

«— Bak» dedim. «Burası küçük bir yer. Benim işim de herkesin beni izlemesini gerektirecek bir iş. Sonra burada herkes beni tanıyor. Seni de tanıyorlar. Ben senin evine gelemem.»

«— İstersen başka yerde de buluşabiliriz. İzmir'e gideriz. Bu cumartesi, ne dersin? Otelde de kalabiliriz. Benim bir arkadaşım var, orda da kalabiliriz.»

Doğru söylemek gerekirse, bu öneri çekiciydi. Yine de kesin yanıt vermedim:

«— Hele düşüneyim. Senin de benim de izin almamız gerek. Daha konuşuruz!»

Öğretmen hanım işi ciddiye almış, hemen okul müdürüne başvurarak izin istemiş. Müdür önce olur dediği halde. ertesi gün, kent dışına çıkmasını yasaklamış. Meğer postanenin santralında çalışan kız, bizim konuşmamızı dinlemişmiş. Öğretmen hanıma tutkun olan erkek öğretmenin de akrabasıymış. Sanırım o da adama âşıkmiş. Adamı, öğretmen hanımdan soğutmak için, bu konuşmayı hemen öğretmene duyurmuş. Öğretmen soluğu Müdüre almış. Bunu öğrenen Müdür, izin vermediği reddetmiş öğretmen hanıma. Öğretmen hanımın tepesi atmış. Müdürle tartışmışlar. Müdür diretince, öğretmen hanım bunu bir onur sorunu yapmış, kalkmış, Kaymakam vekiline gitmiş ve Müdürü şikâyet etmiş. Onunla nasıl konuştuğunu bilmiyorum, yalnız benden söz etmediği ve bazı yeteneklerini iyi kullandığı kuşkusuz. Çünkü Kaymakam, Müdür'ün davranışına çok kızmış, telefona sarılmış ve öğretmen hanıma izin verilmesini emretmiş. Müdür kem küm etmiş. niye izin vermediğini anlatmağa kalkmış. Kaymakam vekili buna daha çok içerlemiş:

«— Ne demek? Siz herkesin özel yaşamına nasıl

karışsınız? Bu ülkede özgürlük var. Siz vermezseniz, en büyük mülkiye âmiri olarak ben izin veririm. Hem de, onu ben götüreceğim İzmir'e. var mı bir diyeceğiniz?»

Müdür'ün Kaymakam'a karşı çıkmak haddine mi? Boynunu bükmüş:

«— Emredersiniz» demiş. «Yarın teşrif etsinler, izin belgesini vereyim.»

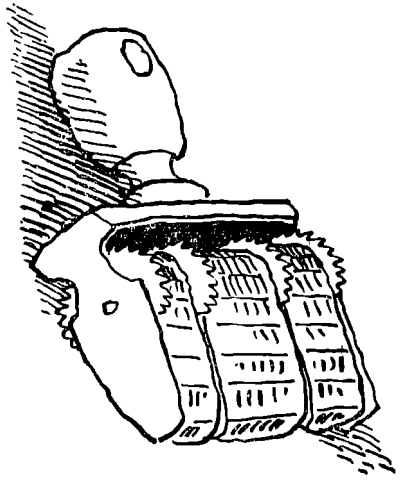
Ne var ki, telefoncu kız, bu konuşmayı da dinlemiş ve hemen erkek öğretmene durumu bildirmiş. Adam, Bakanlığa bir yıldırım telgraf çekmiş, Müdürle, Kaymakam vekilinden şikâyetçi olmuş. Bakanlıkta tanıdıkları olsa gerek ki, Bakanlık işe el koymuş, Müdüre yıldırım telgraf çekerek, öğretmen hanımın ilçeden ayrılmamasını, bir müfettiş vollaayacaklarını bildirmişler. Bunu duyan Öğretmen Hanım, vine Kaymakam'a başvurmuş. Kaymakam daha çok kızmış. İşi o da onur sorunu yapmış. Onun da arkası güçlü. Yakın akrabalarından biri o sırada ya Bakan ya da Demokrat Partinin ileri gelenlerinden. Emrine uyulmadığı gerekçesiyle, yanına bir kaç polis alarak okulu basmış, Müdürle erkek öğretmeni karakola çekirmiş. İkis'ine de orada bir güzel dayak atmışlar. Karakoldan çıkınca, Müdürle öğretmen, bu kez hem İçişleri, hem de Milli Eğitim Bakanlığına telgrafları dayamışlar. İki gün sonra. iki bakanlıktan da müfettişler geldi kasabava. Benim otele indiler. Benim adım artık söz konusu olmaktan çıkmış, sorun Kaymakamla iki öğretmenin ve Müdür'ün sorunu haline dönüşmüştü.

O sırada benim incelemem sonuçlandı. Raporumu yazdım, İzmir'den gizlice çağırdığım bir taksiyle İzmir'e gittim, oradan da uçağa atlayarak İstanbula döndüm. Arkadaşlardan öğrendiğime göre, Müdürle iki öğretmen ayrı ayrı yerlere sürülmüş. Kaymakam vekili ise, ilçeye asıl kaymakam atandığı için maiyet memurluğuna dönmüş.

Yıllar sonra Kaymakam vekiline Mecliste rastladım. Adalet Partisinden Parlementova girmişti. Bu kez, artık büyük bir bürokrat olduğum için olacak, bana yakınlık

gösterdi, kahve bile ısmarladı. O olaydan hiç konuşmadık. Benim rolümü bildiğini sanmıyorum. Öğretmen hanıma gelince, umarım kendisini İstanbula götürecek birini bulmuştur. Belki de öğretmene razı olmuştur.

Yıllar sonra yolum bu kez turist olarak B. ye düştü. İlçe hayli büyümüştü. Ağa'yı artık kimse anımsamıyordu.



ULUSLARARASI BİR KAÇAKÇILIK ÇETESİ

1953 yazından 1954 yılı baharına kadar, hemen hemen bir yıla yakın bir süre, Hesap Uzmanları İstanbul Gurubunda en çok tartışılan konu Kurulun en genç elemanlarından Uzman Yardımcısı A. nın, Mersinde yaptığı bir incelemede elde ettiği ipuçlarından yararlanarak İstanbulda ortaya çıkardığı. uluslararası çapta bir vergi, döviz ve mal kaçakçılığı şebekesi ile ilgili olarak yapılan geniş çaptaki aramalar ve incelemeler olmuştur. Başında, en büyükleri İstanbuldaki Rum azınlığının lideri olan üç kardeşin bulunduğu bu şebekenin karıştığı işler, Türkiye içinde ve dışında o kadar geniş ve dağınık alanlara yayılmıştı ki, bu incelemeyi yapabilmek için İstanbul Gurubunda. her biri iki üç uzman ve uzman yardımcısından kurulu beş altı inceleme gurubu kurulması gerekmişti.

Yunan uyruğunda olan üç kardeş, savaştan önce Romanyada yerleşmişlerdi. Dünyanın dört bucağında iş ilişkileri. kendilerine bağlı şirketleri vardı. Aramada ele geçen bir belgeye göre, Romanyada komünistler yönetimi ele alınca üç kardeşin varlıklarına el koymuşlardı.

Tabii, yalnız Romanyada bulunan ve kaçıramamış oldukları varlıklarına. Bu varlık içinde anımsayabildiğim kadar şunlar vardı: Bir bankanın %95 sermaye payı; içinde 15 kilometrelik demiryolu bulunan bir çiftlik, iki yük gemisi, Bükreş'in en büyük caddesinde 7-8 blok apartman, 5 milyon İsviçre frangı nakit para, sayısız hisse senetleri.

Önce Cep. Sonra Vatan!

Savaş sırasında Romanyadaki faşist yönetimle işbirliği yapan bu üç kardeşin, yine ele geçen bir belgeye göre, Türkiye'yi de içine alan bir kalay kaçakçılığı öyküleri vardı ki, değme James Bond filimlerinde eşine rastlanmaz. Bilindiği gibi kalav, savaş malzemesi yapımında kullanılan bir maden olduğu için, stratejik maddelerden sayılır. Dünyanın en zengin kalay madenleri de Singapurda (Malayada) bulunur. Savaş sırasında İngiltere, Singapurdan Almanya ve yandaşlarına dolaylı bile olsa kalav satışını yasaklamıştı. Ancak, bu üç kardeş, İngilteredeki bir kalay tüccarıyla anlaşmış, Romanya'ya satılmak üzere fakat Türkiye'ye satılacakmış gibi göstererek büyük miktarda kalay için bağlantı yapmışlardı. Kalavlar Singapurdan İstanbul'a gönderilmek üzere gemiye yüklenmiş, İstanbul limanında, gizlice bir Romen silebine aktarılmıştı. Bu aktarma sırasında, üç arkadaşın İstanbuldaki adamları bir ton kalayı gizlice gemiden kaçırıp İstanbul piyasasında satmışlardı. O günlerde kalay Türkiye'de çok zor bulunan ve karaborsada değerinin on, on bes katı fiyatla satılan bir maldı. Üç kardeş böylece, bir İngiliz tüccarıyla İngilterenin düşmanlarına mal satmak için anlaşarak Romen hükümetinin sırtından yüklü bir para kazandıkları gibi, arada, çerez kabilinden, bir ton kalayı da İstanbul'da karaborsaya sürerek tatlı bir kazanç elde etmişlerdi.

Devletin Memuru. Patronun Kulu :

Savaşın sonra Romanyadan kaçmak zorunda ka-

lan kardeşler, uluslararası işlerini yürütmek için en elverişli yer olarak İstanbulu bulmuşlar ve İstanbul'a yerleşmişlerdi. Romanya dışında. Mısırdaki, Yunanistanda, İsveçde, İsviçrede, Belçikada da şirketleri olduğu için, Romanyada bıraktıkları büyük servet onları pek sarsmamıştı. İşin tuhafı, yine ele geçen belgelerden anlaşıldığına göre üç kardeşin, Romanyadaki yeni yöneticilerle hatta Ruslarla da ilişkileri son derecede dostaneydi. İstanbuldaki Rum topluluğunun lideri olmaları nedeniyle Türkiye'deki üst düzey yöneticilerle de dostluk kurmuşlardı. Yapılan aramalar sırasında üç kardeşin, dönemin Cumhurbaşkanı, Başbakan, Meclis Başkanı ve bazı Bakanlarıyla birarada çekilmiş pek çok resimleri bulunmuştu. Büyük kardeşin devlet büyüklerine verdiği şölenler anlatılmakla bitmiyordu. Bu şölenler sırasında, davetlilerin eşlerinin peçetelerine, sürpriz olarak, zümrütler, yakutlar saklanırmış! Bunu, büyük kardeş kendisi anlatmıştı. Yine ele geçen bir belgeden. bu yakut ve zümrütlerin bir Sovyet kuryesinin çantasında Rusyadan getirilip gümrüklerden geçirildiği saptanmıştı. Uluslararası ticaretin bütün inceliklerini bilen bu üç kardeş, şimdiki Holding şirketlere benzeyen bir şirketler topluluğu kurmuşlardı. Bazı çevrelerde Yunan uyruklu oluşlarının iyi karşılanmayacağını hesapladıklarından, bu şirketlere genellikle ismi iyi tanınmış Türklerden yöneticiler ve ortaklar seçmişlerdi. Ayrıca, gerek yurtiçinde gerekse yurt dışında, devlet memurlarının da yakın işbirliğini sağlamakta havli hünerydiler. Ele geçen bir belgede, Kamu İktisadi Teşebbüslerinden birinin üst düzeydeki memurlarından birisinin, üç kardeşin katıldığı bir ihale hakkında çok ilgi çekici bilgiler verdiği görülmüyordu. Bu üst düzeydeki yönetici, ihaleye katılan öteki firmaların yolladıkları teklif mektuplarını kasadan çıkarıp açmış ve tekliflerin ne olduğunu vazarak volla-mıştı. Ele geçen bir başka mektup. önemli bir bakanlığın bir büyük yabancı ülkedeki temsilcisinden geliyordu. Büyük kardeşe yazılan ve «Sevgili patronum» diye başlayan mektupda. istediği para yardımının yapılmış olmasından dolayı minnetlerini bildiren bu memur, ken-

disinin de her türlü yardımını vapmağa hazır olduğunu çok alçak gönüllü bir dille bildiriyordu. Bu mektubu ilgili olduğu Bakanlığa göndermiştik. Yıllar sonra aynı memurun o Bakanlığın en üst düzeydeki görevlerinden birine atandığını okudum Resmî Gazetede.

Bir Politikacının İlginç Transferi :

İncelemeler sırasında incelemeyi yapan Hesap Uzmanlarına başdöndürücü miktarlarda rüşvet teklif etmekten, bunda başarı kazanamayınca dolaylı ölümle korkutmaktan çekinmeyen bu üç uluslararası gangsterle ilgili soruşturmanın bir başka ilginç yanı Türk politika yaşamını etkileyen gelişmeleri olmuştur. Az önce de belirttiğim gibi, bu üç kardeş, kurdukları, kurdurdıkları bir çok şirkette bir çok tanınmış is adamına da vermişlerdi. Yapılan incelemeler sırasında bu şirketlerden birinde, o günlerin çok tanınmış bir politikacısının da yer almış olduğu ortaya çıktı. İşin ilginç yanı bu politikacının o sırada muhalefette bulunan Cumhuriyet Halk Partisinin ileri gelen sözcülerinden birisi oluşuydu. Üç gangsterle ilgili inceleme, bunların başının İstanbuldaki Rum azınlığın lideri bulunması dolayısıyla zaten politik bir içerik kazanmıştı. Bu bakımdan devrin Maliye Bakanı olayla yakından ilgileniyor ve inceleme elemanlarından gelişmeler hakkında sık sık bilgi alıyordu. Bu dönemde gerek Bakanın gerekse öteki hükümet üyelerinin inceleme elemanları üzerinde şu va da bu biçimde baskı yapmağa kalkamadıklarını özellikle belirtmek isterim. Ancak isin içine bu muhalif milletvekilinin adı karışınca, Bakan hemen İstanbul'a geldi ve incelemeyi yapanlardan doğrudan doğruya bilgi almak istedi. İncelemevi yapanlar arasında ben de vardım. Bakan bizi Defterdarlıkta kabul etti. Başarılı çalışmalarımızdan ötürü bizi kutladı. Hiç bir şeyden çekinmememizi, korkmamamızı, kendisinin bizim arkamızda olduğunu söyledi. Biz de kendisinden, dolaylı yollarla tehdit edildiğimizi anlatarak, polisin bizi koru-

masını istedik. Bize bunun için de güvence verdi. Söz muhalif milletvekilinin işlerine geldi. O güne kadar yaptığımız incelemelerde bu milletvekilivle üç kardeş arasında çok yakın ilişkiler bulunduğunu gösteren mektuplar, belgeler elde etmiştik. Gerçi bu mektup ve belgeler sözü geçen milletvekilinin dalavereli işlere doğrudan doğruya karışmış olduğunu saptamayan belgeler değildi. Ne var ki, kendisinden bilgi almak istememize karşın, o, dokunulmazlığını ileri sürerek ve oldukça sert bir biçimde bu isteğimizi geri çevirmişti. Bunun iktidarın bir komplosu olduğunu savunuyordu. Bilgisine başvurmadan bir çok olavı aydınlatmamız olanaksızdı. Ayrıca yine aynı dokunulmazlık nedeniyle, evinde ve iş yerinde arama da yapamıyorduk. Bakan:

«— Siz hiç merak etmeyin» dedi. «Biz onun dokunulmazlığını kaldırır, canına okuruz. Siz valnız bana, o belgeleri verin ki, Meclis Komisyonlarından gerekli kararları alabilelim.»

Bakanın yanından çıktıktan sonra aramızda bir süre tartıştık. Bakanın istediği belgeleri kendisine verebilir miydik? Yasal açıdan ahlâk açısından buna hakkımız var mıydı? Daireye gittik, vasayı açtık, baktık. Çeşitli görüşler ileri sürüldü. Sonunda, incelemeler Bakan adına yapıldığına, bu belgelerin verilmesi incelemelerin sağlıklı biçimde yürütülmesi amacına yönelik bulunduğu göre, bunda bir sakınca olmayacağı sonucuna vararak, belgeleri Bakana verdik. Ancak, yine de ihtiyatlı davranmış, en önemlilerinin fotokopilerini çektirerek ilgili dosyaya koymuştuk.

Aradan kısa bir süre geçtikten sonra gözü geçen muhalif milletvekilinin partisinden istifa ettiğini okuduk gazetelerde. İçimizden, «yine de aferin adama.» dedik. «Kendi kusuru yüzünden parti'ne zarar gelmemesi için bu volu seçti anlaşılan.» Ancak, dokunulmazlığının kaldırılması yolunda işleme başlandığına dair bir haber de gelmiyordu Ankaradan. Biz her ihtimale karşı, eldeki belgelere davanarak, arama yapmak üzere mahkemeve başvurduk. Mahkeme isteğimizi T.B.M.M. ne ileteceğini bildirdi. Tam o sırada milletvekilinin büyük

bir törenle iktidar partisi saflarına katıldığını okuduk gazetelerde. Tabii hayli şaşırdık. Bu durumda dokunulmazlığının kaldırılması artık söz konusu olamazdı. Dahası, bir süre sonra aynı milletvekili, kabinedeki bir değişiklik sırasında Bakan da oldu ve bizden aleyhindeki belgeleri almış bulunan Bakanla aynı kabinede bakanlık yaptı. Bu siyaset adamının vakın iş ilişkisi ve arkadaşlığı bulunan üç gangsterin kirli işlerine bulaşıp bulaşmadığı hakkında kesin bir kanıt elde edemediğimiz için, bu transfer öyküsünde yaptığımız incelemenin ne ölçüde etkili olduğunu kestiremiyorum. Mecliste muhalefet sözcüsü olarak çok başarılı bir görev yapmış bulunan bu siyaset adamımız daha sonra A. Menderes'in Londrada düşen uçağında hayatını yitirdi.

Yurt Dışına Kaçma Yolları :

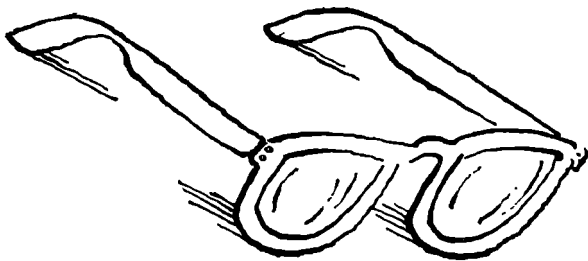
Üç kardes gangster hakkındaki inceleme avlarca sürdü. Zamanaşımını kesmek için, gece gündüz çalıştık. Üç kardesin yurt dışına kaçması olasılığı vardı. Çünkü, işledikleri suçlar, yalnız para cezasını değil hapis cezasını da gerektiriyordu. Ne var ki Türk vergi vasa-ları ortada çok açık kanıtlar bulunsa bile bir vergi kaçakçılığı sanığı hakkında henüz Hesap Uzmanlarınca vavılan soruşturma sırasında tutuklama kararı alınma-sına olanak vermiyordu. Tek vavabileceğimiz iş, duru-mu İçişleri Bakanlığına bildirerek o kişinin yurt dışı-na çıkmasının önlenmesini istemektir. Biz bu istemde bulunduğumuz sırada, şebekenin bası olan büyük kar-des ortadan kayboldu. Sonradan Yunan uyruğunda ol-duğu için her zaman yanında taşıdığı pasaportuyla ko-layca yurt dışına çıkmış olduğunu öğrendik. Öteki iki-sinin kaçmaması için İçişleri Bakanlığına ve Milli Em-niyete yeniden başvurduk. Ama bir süre sonra ikinci kardeş de vokoldu ortalıktan. O da hakkındaki yurt dı-sına çıkma yasağına karşın dışarı çıkmayı becermişti. Yetkili emniyet makam'larının vavtığı sorusturmava gö-re, adamın pasaportundaki adı bizim verdiğimiz addan

bir harf farklıymış. Böyle olduğu için çıkmasına izin vermişler! Adamın adı Fransızca yazılıymış. Fransızca-da, bazan bir harf, iki harfle yazılır. F yerine PH ya da C verine DJ gibi...

İki önemli sanığın yurt dışına çıkması. incelemelerimizi büyük ölçüde zorlaştırıyordu. Üstelik böylece hak ettikleri cezadan da kurtulmuş oluyorlardı. Henüz elimizde olan üçüncü kardeşin de kaçmasının önlenmesi için yeniden yazılar yazdık, önlemler alınmasını istedik. Bir süre sonra üçüncü kardeşten de haber alamaz olduk. Biz onun da kaçmış olduğunu düşünmeğe başlamıştık ki, Resmî Gazetede, bu üçüncü kardeşin Türkiye için zararlı girişimlerinin bulunduğu saptanmış olması nedeniyle Bakanlar Kurulunca yurt dışı edilmesinin kararlaştırılmış olduğunu okuduk. Üçüncü sanık, çok daha kolav çıkmıştı yurt dışına! Yol parasını bile devlet ödemişti!

Geride kalan is ortakları, bütün yolsuzlukları yurt dışına giden üç kişinin sırtına yükleyerek kendilerini kurtarmak yolunu sectiler ve bunda büyük ölçüde de başarıya ulaştılar. Yaptığımız incelemeler sonunda ortaya çıkardığımız büyük vergi kaçakçılıklarının cezası ise ancak kısmen tahsil edilebildi. Çünkü üç gangsterin Türkiyede, bir iki varça gayrimenkulden başka serveti yok gibiydi. Kazançlarını Yunanistana taşımışlardı. Ne var ki bu olaydan sonra, üçünün de kısa aralıklarla öldüklerini öğrendik.

Ölüm bir ceza sayılırsa. cezalarını bulmuşlar diyelim!



ÖRNEK BİR EKİP ÇALIŞMASI

Vergi incelemeleri ya olağan yöntemlerle, yani vergi yükümlüsünün resmi defterleri ve belgeleri üzerinde yapılır, va da, bir ihbar ya da vergi kaçakçılığı yapıldığı hakkında güçlü kanıtlar, belirtiler varsa, yargıçtan arama kararına dayanılarak, yükümlünün evinde, iş yerlerinde yapılan aramalarda ele geçirilen belgeler incelenerek daha derinliğine, daha ayrıntılı bir biçimde yürütülür.

Aramalı incelemeler, bazan aylarca sürebilirdi. Az önce sözünü ettiğim üç kardeşle ilgili inceleme de böyle olmuştu. Ele geçirilen belgeler önce sıraya konulur, bunların resmi işlemlerle ilişkileri araştırılır. o yükümlünün iş yaptığı kişilerin hesapları da incelemeye alınır, ilgili kişilerin bilgilerine başvurulur. tutanaklar düzenlenir, aramada bütün belgeler ele geçirilememişse. aradaki boşlukların doldurulmasına çalışılır, bazan yeni aramalar yapılması gerekebilirdi.

Büyük çaptaki kaçakçılık olaylarıyla ilgili aramalı incelemeler, çok kez ekip çalışması biçiminde yürütülürdü. Çuvallar dolusu defter ve belgenin tek uzman tarafından incelenmesi olanaksızdı. Ne var ki, Uzmanların çalıştığı binada fazla yer olmadığından bu ekip çalışmalarının 15-16 metre kareden fazla genişliği olmayan odalarda yapılması gerekirdi. Aramada ele geçirilen ve tutanaklara yazılan belgelerin bir tekinin bile yitirilmemesi için, bunlar kasalarda saklanırdı. Bir küçük odaya sığdırılan çelik kasalar, bir kaç kişinin çalışması için gerekli masa ve sandalvelerden çalışanların dolaşmasına ver kalmazdı. Böyle bir ortamda, aylarca çalışmanın ne kadar zor ve sıkıcı olduğu kolayca anlaşılabilir.

Bu vorucu çalışmaların tek ödünü, ortaya bütün kanıtlarıyla bir tek kaçakçılık olayını çıkarmış olmanın mutluluğuydu. Yani görevi başarmış olmanın mutluluğu. Hesap Uzmanı olarak geçirdiğim dokuz yıl içinde, belki de bir rastlantı olarak daha çok aramalı ve ihbarlı işlerde çalıştım. Ama bunlar içerisinde, en uzun, en yorucu ve bir bakıma en tehlikelisi olmasına karşın, hâlâ büyük bir zevkle anımsadığım iş, sözünü etmiş olduğum üç Yunanlı kardeşin uluslararası çaptaki vergi, döviz ve mal kaçakçılığı şebekesini ortaya çıkarmak için yapmış o'duğumuz incelemedir. Yirmiden fazla yerde ve Türkiyenin çeşitli kentlerinde yapılan aramalarda ele geçirilen belgeler bir kaç kamyon doldurabilirdi. Bu bakımdan inceleme, içinde benim de bulunduğum bir merkez ekibinin yönetiminde dört beş ekip tarafından yürütüldü ve aylarca sürdü. Merkez ekibi, bir uzman ve üçü yetkili ikisi vetk'siz beş uzman vardımıcısından oluşuyordu. Ekibin bu biçimde seçilmesinde, daha önce buna benzer işler yapmış olmamız yanında, olavı ilk olarak ortaya çıkarmış bulunan Uzman vardımıcısı A. nın yakın arkadaşı bulunmamız etken olmuştu. A., Sivasal Bilgiler Okulunda benden bir sınıf önceydi. Okulda aramızda hiç bir ilişki olmamıştı. Onu sonradan, Kurulda tanıdım. Benden önce okulu bitirmiş olmasına karşı Kurula aynı dönemde girmiştik. A., küçük bir Anadolu kentinde. güç geçim koşulları içinde ve babasız büyümüşü. Akıllı, çok okuyan, zekî ve çok güçlü bir belleği olan bir çocuktü. Tek kusuru, biraz inatçı olması, kendisine fazla güvenmesi, dalgınlığı ve biraz da patavatsız oluşuydu. Zekâsına ters düşen safça davranışları vardı. Bu yüzden okulda «şaban» lakabı takılmışı onâ. Ne var ki, ben kendisini pek tanımadığım için bu lakâbı asıl adı sanıyordum. Kurulda ilk karşılaştığımızda kendisine «nasılsın Saban» demiştim. Kızmamıştı. Sonradan çok iyi arkadaş olduk. Kendisi hic spor yapmamış olmasına karşın sporun her dalına düşkündü. Korkunc belleği sayesinde. bütün futbol tarihini ezbere bilir, bütün rekorları tarihleriyle savabilirdi. Onun bu belleğine inanmayanlarla girdiği bahislerin hepsini kazanırdı. O

yıllarda hemen hepimiz az çok spora, özellikle futbola meraklıydık. Gerçi maçları izlemeğe bile vaktimiz olmazdı ama her pazartesi işe başlamadan önce, aramızda bir gün önceki maçların tartışmasını yapmadan edemedik. A., koyu Fenerbahçeliydi. Ben Galatasaraylı tutuvordum. İçimizde bu konuda en bilgisiz olan bendim. Tuttuğum takımın bir iki pek adı duyulan oyuncusu dışında öteki oyuncularını bilmezdim. A. ise, bütün takımları ezbere sayabilirdi. Yalnız savmakla kalmaz, kim nerede ne zaman kime kaç gol atmış, ya da yemiş, kim kime pas vermiş, bunları bile bilirdi.

Üç kardeşin kurduğu sebekeyi. Mersinde turnede bulunduğum sırada vaptığı bir inceleme sırasında ortaya çıkarmıştı. Daha doğrusu böyle bir şebekenin varlığı üzerinde kuşku duymasına neden olan kanıtlar ele geçirmisti. İstanbulda bulduğumuzda konuyu aramızda tartışmış ve soruşturmanın derinleştirilmesi gerektiği üzerinde görüş birliğine varmıştık. Durumu anlattığımız Gurup Başkanı, gösterdiğimiz kanıtlar karşısında, üç kardeşin ana iş yerinde arama yapılmasına razı olmuştu. Bövlece ilk arama, şebekenin merkezinde ve üç kardeşin evlerinde yapıldı. A. nın isteği üzerine, inceleme ekibine, benden başka, ortak arkadaşımız Uzman Yardımcısı N. yi de almıştık. Bu ekip daha sonra, Uzman Yardımcısı B. ve E. ile güçlendirildi. İlk aramada ele geçirilen kanıtlar üzerine, hemen yapılan öteki aramalardan sonra incelemeler, daha önce değindiğim gibi, başka ekiplerin de katılmasıyla genişletildi. Bizim bulunduğumuz ekibe Merkez ekibin adı verildi. Gurup Başkanı, biz beşimiz de Uzman Yardımcısı olduğumuz için, ileride bu noktadan bir itiraz ileri sürülebileceği kavgısıyla ekibimizde bir Uzmanın da yer almasını istemişti. Bövlece Ekibe, başkan olarak Hesap Uzmanı NT. de katıldı.

Merkez Ekibinin başkanı olan Hesap Uzmanı NT., orta yaşlı, güler yüzlü, uvsal, alçakgönüllü, bilgili. ama gençlere önem vermesini bilen, yeni yöntemlere ayak uyduramasa bile ayak bağı olmamasını beceren, dürüst ve mert bir insandı. Ekibin başarılarında kendisinin pa-

yı olmadığını söyler, ama bir yanlışlık yapılmışsa, kaba-hati kendi üstüne almak büyüklüğünü gösterirdi. Bu ekipteki gerçek görevinin işi yürütmek değil, biz gençle-re bir çeşit ağabeylik yapıp aşırılıklarımızı belli etmeden önlemek. Özellikle bizlerden kıdemli uzmanlardan kuru-lu öteki ekiplerle olan ilişkileri, kırınglıklara, yanlış anlaşılmalara meydan vermeden düzenlemek ve tam yetkili ve kıdemli bir uzman oluşunun ona sağladığı yet-ki ve denevimlerden bizi yararlandırmak olduğunu bili-yordu. Bilgisi ve daha önce vaptığı incelemelerin bu çapta bir incelemeyi yönlendirmeye yeterli olmadığı bi-lincinde olduğu için, çalışmalarımızda bizi özgür bıra-kıyordu. Bizim çocukça denebilecek davranışlarımızdan yüksünmüyordu. O kadar ki, yoğun çalışmaların sıkın-tısı içinde bazan kendisine karşı saygısızca diyebilece-ğim davranışlarımızı da hep olgunlukla ve gülümseye-rek karşılardı.

Bu çok geniş çaplı inceleme ve soruşturma çalış-maları sırasında Hesap Uzmanları Kurul Başkanlığı va-pan zatı burada saygıyla anmak isterim. Demokrat Par-tiye kütle halinde oy veren Rum azınlığının lideri olan kişi hakkında yapmış olduğumuz bu incelemenin bir ta-kım siyasal baskılara dönüşmesi işten bile değildi. Ama görevini büyük bir saygınlıkla ve tam tarafsızlıkla yü-rütmesini bilen Kurul Başkanı, hiç hissettirmeden bizi kollamış. huzur içinde çalışmamız için gereken ortamı sağlamıştı. Onun bu yakın ilgisi sayesinde, Gurup için-de de bize karşı uyanması olasılığı bulunan çekememez-likler ortaya çıkmamıştı.

Ekibin üçüncü üyesi N. Mülkiyeli değildi. Son dere-cede çalışkan, iyi yürekli. şakacı, içten yaratılışlı bir ar-kadaşımızdı. Okul arkadaşlığımız olmamasına karşın, kısa zamanda hepimizle sağlam bir dostluk kurmuştu. Kendisine özgü abartmalı anlatışıyla, iyimserliği ve çapraşık sorunları pratik zekâsıyla kısa zamanda çözüm-lemesiyle, hem başarılı bir uzman. hem de herkesin ara-dığı, güvendiği, sevdiği bir kişi olarak Kurulda apayrı bir yere sahip olmuştu. Tek kusuru, biraz fazla dağınık olmasıydı. İncelediği belgeleri, aldığı notları, masasının

üstüne yayar, sonra aradığını yitirir, aradığını bulmak isterken, ortalığı büsbütün karıştırırdı.

N. nin bir önemli özelliği de hiç bir zaman yalnız Hesap Uzmanı olarak kalmamasıdır. Ülke sorunları üzerine gerçekçi ve ilerici bir yaklaşımla eğilir, yalnız mesleki ile ilgili yayınları izlemekle kalmaz, sanat ve edebiyata karşı da büyük ilgi gösterirdi. Öğrenciliği sırasında şiirler ve küçük öyküler yazdığını öğrenmiştim. Yazı vazmaktaki sabırsızlığı, aceleciliği olmasa, başarılı bir güldürü ustası olabilirdi. Yazı vazmaktaki aceleciliği, raporlarında da kendini gösterirdi. Ayrıntılara girmeden, hemen olayın özüne girerdi. Onun bu özelliği nedeniyle, ekip çalışmamızda, olayların açıklaması işini ona vermiştik. Raporları yazma işi de, vazarlığımdan olacak, bana bırakılmıştı. N. nin dağınıklığını da, ekibin öteki üyesi B. nin, düzenleme dehası diyebileceğimiz üstün tertipliliği kapatıyordu. Gerçekten de, B., özel yaşayışındaki dağınıklığa karşın, aramada ele geçirilen belgeleri düzenlemekte, birbirleriyle ilgilerini kurmakta, dosyalamakta eşi bulunmaz bir yeteneği olduğunu göstermişti. O zaman, çok genç yaşına karşın, hafifçe kırlaşmış saçları, derin çizgili yüzü, uzun boyluluğundan olacak, herif kambur duruşuyla bayağı yaşlı görünürdü. Bir gün berbere gitmiş, tras olurken, kaç yaşında gösterdiğini sormuştu. Berber B. yi dikkatle süzdükten sonra, «aslında kırk beş varsınız ama, genç gösteriyorsunuz, size kırktan fazla vermezler» demişti. O sırada B. sadece yirmi dört yaşındaydı! Bazen çok hevesanlı, bazen aldirışsız tavırları, bohemce yaşayışı, bazen çok neşeli bazen yaşamından hoşnut olmayan kötümser halleriyle. bazen, elindeki avucundakini arkadaşları için sayrukça harcayan aşırı cömertliği, bazen, bir tramvay parasını bile başkasına yüklemeğe çalışan anlaşılmasız tutumluluğuyla, kimine göre kendini öldürseye çalışan. kimine göre dalgacı bir insan oluşuyla, Kurulun kendine özgü kişiliği olan bir üyesiydi. Yaşlandıkça. olgunlaştı, aşırılıkları törpülendi, ama, ülke ve insan sorunlarına yaklaşımı, çok daha sağlam, çok daha özgü bir nitelik kazandı. Benim için hep güvenilir

bir dost kalmıştır.

Ekibin öteki yardımcı üyesi E. de okulda benden önceydi. Kısa boylu, tıknazca, yüzünde safça bir anlatım, ağır başlı, durgun görünüşlü, Anado'ulu havasıyla ince zekâsını gizleyen. gürültücü olmavan neşesi ve arada bir vaptığı anlamlı şakalarıyla en sıkıntılı anlarımızda bizi güçlendiren, iyi yürekli bir arkadaşımızdı.

Türkiyede ekip çalışması yapılamadığı sık sık söylenen bir sözdür. Bu sözün gerçekliğini kanıtlayan pek çok örnek sıralanabilir. Ama, bütün memurluk yaşamım boyunca. böylesine anlaşılmış, böylesine başarılı çalışmış bir ekip görmedim, diyebilirim.

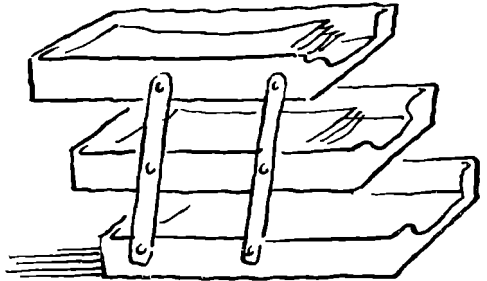
Geniş capta aramalar yapılmasına karar verilip, vargıçlıktan gerekli arama kararları alındıktan sonra, Merkez ekibi dışında da uzmanların vardımı sağlanarak İstanbulun ve şebekeyle büyük iş ilişkileri olan bir kaç kentin çeşitli yerlerinde avnı' gün, aynı saatte aramalar yapmak üzere ekipler kuruldu.

Sultanlar Gibi Bir Kadın!

En az virmi yerde yapılan aramalar, her şey çok iyi planlandığı için hemen hemen olaysız geçti. Yalnız, bir arkadaşla telefon rehberinden alarak verdiğimiz adres yanlış çıkmış. O gerçek adresi bulup işyerine gidinceye kadar. adamlar arama yapıldığını duymuşlar. Saklamak istedikleri belgeleri bir bavula doldurmuşlar. Tam kaçacakları sırada arkadaş içeri girmiş. Uzun boylu arama yapmağa bile gerek kalmadan istenilen belgeleri hazırca vakalamış. Buna karşın, Kurulun kendisine en çok güvenen, herkese biraz tepeden bakan, kasıtlı dediğimiz türden bir hesap uzmanı arkadaşımız ise, gittiği yerde ele geçirdiği belgeleri bir çuvala koydurmuş. İş verinden çıkacakları sırada, patronlarından daha önce emir aldıkları anlaşılan birtakım işçiler, sözüm ona aralarında kavga çıkarmışlar. hesap uzmanıyla vanındaki polis memuru daha ne olduğunu anlamadan çuvalı kaptıkları gibi iki katlı binanın penceresinden aşı-

ğı atmışlar. aşağıda bekleyen patronun adamı da çuvalı bir otomobile attığı gibi çekip gitmiş.

Ekip Başkanımızın başına gelen de hayli ilginçti. Yanında bir uzman yardımcısı ve bir sivil polisle gittiği Büyükkadadaki çok görkemli köşkte kapıyı açan olmamış. Çilingirle kapıyı açtırmak zorunda kalmışlar. Ekip başkanımız köşkün güzelliğini. eşyaların gözkaşaştırıcılığını anlata anlata bitiremezdi. İşin en ilginç yönü, onlar köşkte kimse yok diye aramaya başlamışlar, NT, üst kata çıkmış, kapısı kapalı bir odaya girmiş bakmış ki, kocaman bir yatak odası, üç metre genişliğinde bir yatak ve yatağın içinde çırpıplak uyuyan, kendi deyimiyle «sultanlar gibi bir kadın.» Ev sahibinin kapatmalarından biri olduğunu sonradan öğrendiğimiz kadın. o kadar gürültü patırtıya uyanmamış, ya da aldırış etmemiş. Ekip başkanımız bu olavın öylesine etkisinde kalmış ki, bir kaç ay sonra, incelemenin sivasal nitelikte gelişmelere yol açması üzerine bizden bilgi almak üzere İstanbula gelen Kurul Başkanına, bizler bütün ciddiyetimizle yaptığımız çalışmalar hakkında bilgi verirken, o bir fırsatını bulmuş, elini de, «lokum gibi» dercesine sallayarak, o evde tek başına, çırpıplak uyuyan «Sultanlar gibi» kadından söz etmişti. Yüzünün hiç gülmeyişi, özellikle şakadan hiç hoşlanmavışı ile ün yapmış olan Kurul Başkanı bile onun haline dayanamayıp gülümsemişti.



TEHLİKELİ BİR DALGINLIK

Ekibimizin en hırslı üyesi, şebekenin izine ilk rastlayan A. idi. Bu bakımdan, elde edilen olumlu sonuçların onurunun da kendisine ait olduğunu düşünmesi olağan sayılabilirdi. Gerçi A., bu düşüncesini açığa vurmuyor, dahası belki aşırı sayılabilecek bir alçakgönüllülükle bu onurun bütün ekibe ait olduğunu söylüyordu. ama biz onun yüreğinden geçenleri anlıyorduk. Yine de, A. nın tutumu, gerçekten batıcı değildi ve tam bir ekip çalışması sürdürülüyordu.

A. nın bir özelliği. çok dalgın oluşuydu, demiştim.

A. nın, küçük bir valizi andıran kocaman saplı bir el çantası vardı. Akşamları, hepimiz gibi, o da eve bir takım belgeler götürür, gece bu belgeler üzerinde çalışırdı. Aslında pek doğru bir iş değildi yaptığımız. Eve götördüğümüz belgeler kaçakçılığın kanıtı olan son derecede önemli belgelerdi. Geniş bir örgütü yöneten kaçakçıların başı, her zaman bizi bir köşede kısıtırıp bu belgeleri elimizden alabilirdi. Bunu biz de biliyor, ama, gençliğe özgü bir yiğitlikle aldırış etmiyorduk. Bu tehlikenin düşsel bir şey olmadığını, bir gün başımdan geçen bir olayla anlamıştım. O sıralarda Erenköyde oturuyordum. Kış günüydü ve tramvaydan eve kadar giden yol, geceleri çok ıssız oluyordu. Bir akşam yine yanımda belgelerle eve giderken, yolun iki başında ikişer kişinin beklediğini farkettim. Duruşlarından ve daha sonra iki yanlı bana doğru yaklaşımlarından niyetlerinin pek iyi olmadığını anladım. Sokakta benden başka kimse olmadığı gibi. hep bahçe içinde olan evlerden de yardım isteme olanağım yoktu. Hemen elimi arka cebime attım, tabancam varmış da tabancama sarılacakmış gibi yaptım. Bana saldırmak niyetinde olan adamlar, devletin,

bu kadar önemli bir soruşturmayı yürüten kişiye bir tabanca bile vermeyeceğini düşünemeyecek kadar devleti ciddiye alan kişiler olmalıydılar ki, yaptığım blöfe inandılar ve benden uzaklaştılar.

İşte böyle bir ortamda. bir sabah. A. büroya, kolunun altına başka bir çanta kıstırmış olarak çıkageldi. Çanta, kendisinininkine hiç bir bakımdan benzemeyen, sapsız, serviyet denilen cinsten eski ve küçük bir çantaydı.

— Ne o A., dedik, çantanı mı değiştirdin?

Şaşkın şaşkın bir bize, bir koltuğunun altındaki çantaya baktı. Koltuğunun altındaki çantanın kendi çantası olmadığını o anda farketmişti.

Hiç şaşkınlık belirtisi göstermeyen bir sesle:

— Hay Allah, dedi, vapurda oturan sersem herif, kendi çantasıyla benimkini değiştirmiş!

Önce onun bu iyimserliğine güldük. Ama, A. nın çantasında bulunan son derecede önemli belgeler aklımıza gelince hep birden telaşlandık. İlk iş çantayı açmak oldu. Bereket versin çanta kilitli değildi. İçindeki belgelerden çanta sahibinin bir avukat olduğunu öğrendik. Bu telaşımızı daha da artırdı. A. nın çantası şimdi bir avukatın elindeydi. Avukat bu belgelerin ne olduğunu farketseyse, inceleme yaptıklarımızla ilişki kurabilirdi. Bu belgeleri onlara verebilirdi. Bizim sorumluluğumuz da ayrı bir sorundu. Yürürlükteki yöntemlere göre bu belgelerin bürodan dışarı çıkarılmaması gerekiyordu. Her akşam, bürodan çıkarken, belgeleri kasalara kilitliyor, kasaları ve odanın kapısını bir tutanak düzenleyerek mühürlüyorduk. Niyetimiz ne kadar iyi ve dürüst olursa olsun, milyonlar değerindeki bu belgelerin yitirilmesi halinde kendimizi aklamamız çok güç olurdu.

Avukatın adresini saptayarak hep birden adamın peşine düştük. Adam bürosunda yoktu. Adliyeye gitmiş olabilirdi. Birimizi oraya koşturduk. Oraya da gelmemiş ama, bir rastlantı sonucu, o gün Beykozda duruşması olduğunu öğrendik. Hemen vapura atlayıp karşıya geçtik, bir taksi tutarak Beykoza gittik. Avukatı

duruşmadan çıkarken yakaladık. Elinde bizim A. nın çantası vardı. Adamcağız, vapurdan çıkarken yanına bıraktığı çantanın ortada olmadığını, buna karşın yanında bu çantanın durduğunu görünce, birisinin dalgınlık yaptığını anlamış, çanta sahibinin nasıl olsa kendisini arayacağını düşünerek çantayı almıştı. İçini açıp bakmamıştı bile. Girdiği duruşmayı da, dosyası yanında olmadığı halde öylece savuşturduğu anlaşıyordu. A. nın yerine adamdan özür dileyerek çantayı aldık, içeri yokladık, belgelerin yerinde durduğunu sevinçle farkettilik. Avukat, elinin altında milyonlar değerinde belgeler taşıdığını hiç bir zaman anlamadı.

Anlasaydı, o belgeleri götürüp gangsterlere satmağa kalkar mıydı? Bugün, bir hukuk adamının böyle bir şeye yelteneceğini düşünmek bile istemem. Ama o günün heyecanı içinde, bizim için avukatlar, vergi kaçakçılarının suçortağı sayılırlardı! Aslında bu da bir çeşit «Meslek Çarpıklığı»ndan başka bir şey değildi elbet.

A. nın o akşam, eve dönerken, vapur abone biletini evde unuttuğu için ve yeni bir abone bileti alacak parası da olmadığından, bizlerden on lira borç alarak evine döndüğünü belirtmeliyim.

Bu koşullar içinde sürüp giden çalışmalarımızın ilk bölümü sona ermiş ve 1954'lerin parasıyla 5-6 milyon liralık vergi kaçakçılığını içeren ilk raporumuzu düzenleyerek, bir yandan vergi dairesine, bir yandan savcılığa bir yandan da Kurul Başkanlığına iletmıştik. Çok sıcak bir yaz günüydü. Biz ceketlerimizi, kravatlarımızı çıkarmış, göğüs bağı açık, sıcaktan pestile dönmüş bir biçimde çalışıyorduk. Dışardan öteki arkadaşlar gelip bizi lafa tutmasınlar diye kapıyı da içerden kilitlemiştik. Bir ara kapıya vuruldu. Uzman Yardımcısı B. kükrer gibi bir sesle:

— Meşgûlüz, dedi.

Kapı ısrarla vurulunca, kızgınlıkla yerinden kalktı, kapıyı açtı, açmasıyla birlikte yüzü allak bullak olarak kapıyı hemen kapattı:

— Ne oldu? Kimmiş?

— Başkan!

Hepimizi bir telaş aldı. Kimimiz ceketine, kimimiz kravatına sarıldı. Neyse ki birimiz akıetti:

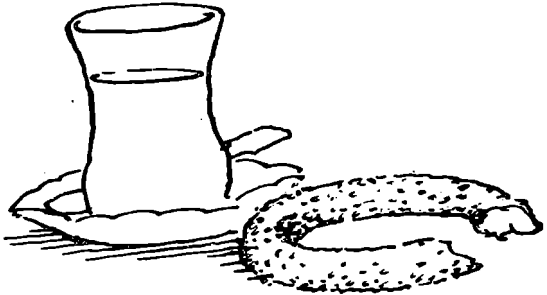
— Yahu, kapıyı bari açın, adamı kapı dışında bekletmeyin!

B. çekine çekine açtı kapıyı. Yüzü gülmeyen Başkanımız, takım elbisesi, beyaz gömleği ve kravatıyla kapıda göründü. Bizim hâlimiz perişan. Yalnız üst başımız olsa yine iyi. Masaların üstü defter, kâğıt yığını halinde. Sigara tablaları tepeleme izmarit. Yerlerde içi defter, belge dolu çuvallar.

Adamcağız halimize iyice acımış olmalı ki, ondan hiç beklenmeyen yumuşak bir sesle:

— Çocuklar, siz gidip biraz denize girin. Böyle olmaz, dedi.

Aynı Başkanın çalışma saati içinde denize gittiğini gördüğü bir uzman yardımcısının uzmanlık sınavından dönderilmesine neden olduğunu söylersem Başkanın bu sözünün değeri daha iyi anlaşılır sanıyorum!



BİR ÇOCUKÇA ŞAKA

Üç rum kardeşin kaçakçılık şebekesinin ortaya çıkarılışı ile ilgili çalışmalarımızı anlatırken, olayı ortaya çıkaran A. ya oynadığımız, sonu kötü bitebilecek çocukça bir şakaya da değinmeden geçemeyeceğim.

Ortak çalışmalarımız sırasında, bu büyük olayı ortaya çıkaran kişi olmasına karşın A. büyük bir alçakgönüllülük gösteriyor, bizim yanımızda kendisini öğmektten kaçınıyordu. Ama, Kurul Başkanı, ya da Bakanaya çalışmalar hakkında bilgi verilmek gerektiğinde, hemen öne atılışı, içimizden bir başkasının incelediği konular hakkında bile, onun açıklamalara girişmesi, biraz canımızı sıkıyordu. Kendisinin, ortaya çıkardığı bu olay nedeniyle Bakanlıktan bir takdirname beklediğini de hissediyordu. Sanırım, Kurul Başkanının İstanbulaya gelip bizimle konuşmasından hemen sonra A. ya bir oyun oynama düşüncesi, ekipteki arkadaşların hepsinin birden aynı anda aklına geldi.

Önce, daktilolardan, boş, başlıklı bir resmî kâğıt aldık. Üzerine uydurma bir sayı koyduktan sonra, Kurul Başkanının ağzından, A. ya, bu işteki üstün başarısından ötürü bir takdirname verilmesinin uygun görüldüğünü yazdık. Bununla da yetinmedik, aklımıza o an gelen uydurma bir yasa numarası vererek, o yasaya göre ayrıca iki aylık tutarında ikramiyeye de hak kazandığını söyledik. Bu ikramiyeyi aylık almakta kullandığımız çeklerle çekebilecekti. Kurul Başkanının imzasını taklit işini, biz bu işle uğraşırken tesadüfen odaaya giren, aslında pek ciddi bir arkadaş bildiğimiz T. üzerine aldı ve pek güzel de becerdi. İş bir resmî zarf bulmağa kalmıştı. Kurul Başkanlığından içimizden birine daha önce gönderilen bir zarfın üstündeki ismi dik-

katle sildik ve yerine A. nın ismini yazdık. Silgi izi belli olmasın diye de zarfı biraz kirlettik. Zarfın üstündeki yazı numarası ile bizim yazdığımız yazının numarası, yazının tarihi ile zarf üstündeki postanın tarih damgası birbirini tutmuyordu ama, bunları özellikle değiştirmedik. Sonradan işin bir şaka olduğunu kolayca kanıtlayalım diye. Sonra yazıyı zarfa koyduk. Gurup hayli kalabalık olduğu için her gün yüzlerce mektup gelir, holdeki bankoya yayılırdı. Zarfı o günkü mektupların arasına karıştırdık. O sırada dışarda çalışmakta olan A. öğle üzeri guruba geldi. Odaya girmeden mektuplara bakmış olmalıydı ki, içeri girdiğinde yüzü sapsarıydı. Gerçekten de elinde bizim hazırladığımız mektup duruyordu. Ama, bir resmi mektup daha vardı elinde. Öbür mektupta Başkan, A. ya, aylık çalışma raporunu geç gönderdiği için iltihada bulunuyormuş. A. bizim mektubu da okumuştı. Biz hiç oralı görünmüyorduk. Sonunda dayanamadı, «Çocuklar, Başkandan bana bir mektup var,» dedi.

— Ne olmuş? Ne istiyormuş yine?

A. nın sesi boğuk boğuk:

— Bana takdirname vermişler.

Biz yine oralı değiliz.

— Ya, iyi!

İnanmadığımızı sandı. Mektubu uzattı. Şöyle bir okuduk. Biraz kıskanmış, biraz üzölmüş bir tavır takındık:

— Kutlarız. E... tabii, senin hakkındı.

Çocukcağız, ezilip büzüldü:

— Yok canım. Bu işi hep birlikte yapıyoruz. Sizin de hakkınız. Belki size de gelir daha.

— Yok, yok! Bu senin hakkın.

O, bizim kırılmış olduğumuzu sanarak iyice üzölmüş:

— Canım, takdirname önemli değil. İki maaş da ikramiye vermişler.

O zaman hep birden sesimizi yükseltiyoruz:

— Ooo, bak bu iş başka. İkramiyeyi birlikte yeriz.

— Elbette! Bu hepimizin sayılır!..

Birimiz:

— Hele şunu bir ıslatalım, diyor. Gazozlar gelsin...

A. heyecanla dışarı fırlamak istiyor, kolundan güçlkle tutuyoruz. N. çıkıp ısmarlıyor gazozları. Ama A. yı odada tutmak bir sorun. Haberi öteki arkadaşlara da duyurmak için içi içini yiyor. Biz, korkmağa başlıyoruz. Oyun oynadığımız Kurul Başkanının kulağına giderse halimiz kötü olabilir. A. ya yavaş yavaş, alıştırma alıştırma oyun oynadığımızı anlatmağa çalışıyoruz.

— Öteki mektupda ne diyor A?

— Çalışma raporumu geç yolladığım için ihtar vermiş.

— Amma iş! Aynı gün bir ihtar, bir takdirname. Nasıl şey bu?

— Bizim Başkan düşünceli adamdır. İkisini aynı gün yollamış ki ihtardan üzölmeyeyim diye.

O sırada kapı açılıyor. Başkanın imzasını taklit eden T. olayı herkese anlatmış. Öteki arkadaşlar doluşuyor odaya ve A. yı kutlamağa başlıyorlar. A. her gelene gazoz ısmarlıyor. Ertesi akşam da kafa çekmeğe çağırıyor bizleri. Olay Gurup Başkanının kulağına kadar gitmiş. O da katılıyor oyuna, ama bizim korkumuz da artıyor. İşin aslını öğrenince A. nın tepkisinin nasıl olacağını kestiremiyoruz. Mektubu Kurul Başkanına yollayıverirse, adam hepimizin külünü havaya savurur.

— Bak, A. zarfın üstündeki tarih iki ay öncesinin tarihi. Yazının tarihi ise on gün sonrasının.

O kadar inanmış ki, oralı olmuyor:

— Bu postacılar şapşal! Yanlış tarih basmışlar. Kurulun sekreteri de aptalın biridir. Yanlış tarih yazmıştır.

— Ama, sana ikramiye verilmesi için gösterdikleri yasanın bu işle bir ilgisi yok.

O her zamanki kendine fazla güvenen çok bilmiş haliyle:

— Ben biliyorum, diyor. O yasa ikramiye verilmesi hakkındaki yasadır.

N. hemen kitaplıktan Yasalar dizesini açıp o nu-

maralı yasayı buluyor. Yasanın gerçekten de genel anlamda ikramiye verilmesi ile ilgisi yok ama, A. şöyle bir bakıyor ve yasanın bir maddesine parmağını basıyor:

— İşte bu madde! İkramiyeyi bu maddeye kıyasla vermişlerdir.

Gösterdiği maddede, orman yangını söndürülmesine yardımcı olanlara ikramiye verileceğinden söz ediliyor, ama, A. yine oralı değil. Mektup elinde haberi ailesine de duyurmak için dışarı çıkmak istiyor. Oyunun kötüye gittiğini görünce ben elinden mektubu alıyorum bir yerine bakmak istermiş gibi ve hemen yırtıyorum:

Gözleri dehşetle açılıyor:

— Niye yırtıyorsun o mektubu?

— Bu mektup uydurma da ondan. Sana bir şaka yapalım istemiştik. Senin hemen anlayacağını sandık. Kolayca anlayasın diye de bilerek bir sürü yanlışlık yaptık. Zarfın üstü yanlış, tarihler yanlış, yasa numarası uydurma... Ama sen farkına varmadın.

A. donuk bir yüzle çöp sepetine attığım mektup parçalarına bakıyor. Asıl şakanın mektubun yırtılması olup olmadığını kestiremiyor, hepimizi tek tek gözden geçiriyor. Biz de suç'uların telaşı içinde başımızı önümüze eğmişiz. Sonunda söylediklerimin doğru olduğunu anlayınca, yutkunuyor:

— Takdirname neyse ne ama, ikramiye doğrusu çok işime yarayacaktı.

Sonra, baska bir şey söylemeden çantasını aldığı gibi çıkıyor odadan.

A. iki gün uğramadı büroya. Bizimle artık hic konuşmaz diye korkuyorduk. Ovsâ döndüğünde sanki bövle bir olay hic olmamış gibi davrandı. İçinden bizi bağışladı mı, bilmivorum. Kin tutmayan bir yüreği vardı, umarım bağışlamıştır.

A. nın, o sıralarda hâlâ gülerek anımsadığımız bir dalgınlığı da, Kurul Başkanlığına yazdığı resmi bir yazının yerine annesine yolladığı mektubu, annesine yazdığı zarfa da resmi yazıyı koyup yollamış olmasıydı.

Aslında basit bir dalgınlık olmakla birlikte, annesine yazdığı mektupta, Kurul Başkanından çok senli benli bir dille, hatta biraz alaycı bir biçimde sözletmekte oluşu, yapılan incelemeden ötürü de anasına -haklı olarak- övünmesi ve bu mektubu Başkanın okumuş olması bu basit dalgınlığa başka bir önem kazandırıyor. Neyse ki, olgun bir insan olan Başkan, bu olaya önem vermemiş, mektubu kısa bir yazıyla A. ya geri yollamakla yetinmişti. İşimizle ilgilidir diye ve resmî yazı olduğu için A. nın bulunmadığı bir sırada zarfı açınca öğrenmiştik biz de olayı. Ama, daha önce yaptığımız şakadan ötürü utandığımızdan kendisine sözünü etmedik. Bunu da bize kendisi anlattı, bazı ayrıntılara girmeden.

A.nın bir yakın akrabası Demokrat Parti Milletvekiliydi. A. da o sıralarda, hepimize karşı şiddetle Menderesi savunurdu. 27 Mayıs Devrimi yapılırca bir de baktık A. ateşli bir devrimci. Bir rastlantı sonucu, Millî Birlikçilerden biri A. nın bir başka yakın akrabasıydı. Sonra Türkes grubuyla birlikte Komiteden uzaklaştırıldı. Bu arada, Adalet Partisinden aday olma yollarını arayan A. bunda başarı sağlayamadı. Talat Aydemir olayında, isyancı Albayla işbirliği yaptığı savıyla kısa bir süre tutuklandığını işitmiştim. Türkiye İşçi Partisine de girdi ve bu partide görevler aldı. Özel danışmanlık yapan A., yine de devrimciliğini sürdürüyor.

A. nın, Maliye Müfettişi olan ve Devrim sırasında Millî Birlik Komitesine danışmanlık yapan, üst düzeyde bir bürokrat olan bir kardeşinin de, Sosyalist Kültür Derneği Kurucularından olmasına karşın, Süleyman Demirel'in baş danışmanlarından biri olduğu söylenirdi. Ne var ki, her iki kardeşin de, gerçekten sevimli, arkadaş canlısı ve her şeye karşın, üstün zekâlı insanlar olduğunu belirtmek isterim.

ASKERLİK TURNESİ

Üç yıllık Uzman Yardımcılığı süresini tamamlayıp yapılan yeterlik sınavını da başarıyla verdikten sonra, sıra, vatanî görevimi yapmağa gelmişti.

Hemen herkesin askerlik dönemiyle ilgili ilginç anıları vardır. Bir arkadaş toplantısında koru askerlikten açıldı mı, öykülerin arkası kesilmez. Ancak, ben burada, sadece bir iki öykümü anlatmakla yetineceğim.

Küçük Bir Yanlışlık :

Yedeksubay okuluna başvurmadan önce, bağlı olduğum Askerlik Şubesinden «Askerlik Kararı» aldırمام gerekiyordu. Ben de, gerekli olduğunu düşündüğüm belgelerimi yanıma alarak Şubeye başvurdum. İlk başvuruyu yaptığım odada oturan bir teğmen, epeyce araştırdıktan sonra, adımın kayıtlı olduğu kütük defterini bulup çıkardı, ilgili sayfayı açtı, baktı, şaşkın bir tavırla:

«— Yüzbaşım, sizi ihtiyata almışız zaten, siz ne istiyorsunuz?» dedi.

Durup dururken yüzbaşı olmak fena değildi ama, işin içinde iş olduğu kuşkusuzdu:

«— Ben yüzbaşı falan değilim. Hesap Uzmanıyım. Askerliğimi de yapmadım.»

«— Ama, burada sizin kıdemli yüzbaşı iken istifa ederek ordudan ayrıldığınız yazılı?»

Durumu anlar gibi olmuşum. Defteri birlikte inceledik. Kütükte, adı benim adımdan bir harf değişik olan ve bir süre önce, gerçekten de ordudan istifa ederek ayrılan ağabeyimle ilgili işlem, yanlışlıkla benim sayfama

işlenmişti. Başvurmamış olsam, belki ölene kadar aranmayacaktım! Neyse ki yanlışlık çabucak düzeltildi, işlemim yapıldı. O gün toplanan muayene komisyonuna sevkedildim.

İlginç Bir Kayıt Yöntemi :

Komisyon büyük bir salonda toplanıyordu. Muayene olacaklar, dışarda kuyruk olmuş bekliyorduk. Yetmiş seksen kişi kadar vardık. Çoğunluğumuzu er olarak askere gidecekler oluşturuyordu. Sonra, onar onar bizi içeri aldılar. Muayene Komisyonu, uzunca bir masada oturuyordu. Bir köşede, küçük bir masada bir yazıcı er kayıt tutuyordu. Erin yanında bir baskül, bir boy ölçme aygıtı, bir kova su ve bir sünger duruyordu. Yanımıza yaklaşan bir onbaşı, yalnız donumuzla kalacak biçimde soyunmamızı buyurdu. Giysilerimizi yere, üst üste koyarak, soyunduk. Önce, ayaklarımızın altını ıslatıp bir düz tahtaya bastırarak düztaban olup olmadığımıza baktılar. Sonra, tartılıp, boyumuzun ölçüsünü aldirdık. Onbaşı, önce süngerle göğsümüzü ıslattıktan sonra, boyumuzla kilomuzu, sabit kalemle ıslak göğsümüze yazdı. Yazıcı er de bunları deftere geçirdi. Daha sonra Komisyonun karsısına çıktık. Bize şöyle bir baktılar, görünürde sakatlığımız olmadığı için hepimizi sağlam yazdılar!

Okulda :

Askerlik, bir çeşit çocuk'uşa dönüş dönemi oluyor. Eyüp'te Levazım ve Maliye Okulunda geçirdiğim altı ayı bu bakımdan hep gülümseyerek anımsarım. İçimizde en uzun boylu olan Doçent sınıf cavuşu seçilmişti. Depoda ona uyacak giysi bulunmadığı için görevini bir süre sivil givsisivle vürüttü. Aynı sınıfta Doçent'in hukuk fakültesindeki öğrencileri de vardı. Doçent R., askerlik dersleriyle pek ilgili olmadığından, sınavlarda

öğrencilerinden kopya çekerdi. Maliye Müfettişi C. ile birlikte, arka sıralarda oturur, subay öğretmenlerin bize öğretmeğe çalıştıkları bütçe, vergi hukuku gibi derslerde, amiral battı oynardık. Bölük Komutanımız Kore savaşlarına katılmış bir Üsteğmendi. Çok mert, iyi yürekli bir insandı Üsteğmen. Ancak, Kunuri savaşları sırasında, yanbaşında patlayan bir mermi, sinirlerini bozmuştu. Bu bakımdan, hiç beklenmedik anlarda öfkesi tutar ve bize ana avrat sövmekten pek hoşlanırdı. Ama biz onun gerçekte ne kadar iyi bir insan olduğunu bildiğimiz için onun bu öfke nöbetlerini anlayışla karşılardık. Böyle zamanlarda Üsteğmenin en sevdiği şey, aşağı yukarı hepsi kendi dallarında uzman olan öğrencilerini, kendi meslek dallarında münazaraya çağırıp meydan okumaktı. «Ben hepinizden iyi maliye bilirim. Hepinizden iyi hukuktan anlarım. Var mı karşıma çıkacak?» derdi. Tabii, onun bu engin bilgisi karşısına çıkacak yürekliliği kimse gösteremezdi. Bir de tabur komutanımız vardı. O da ayakkabılarımızın boyası ile çok ilgilenirdi. Cumartesi günleri izinli çıkmadan önce avakkabılarımızın boyası teftiştten geçerdii. Okulda avakkabı boyacılığı yapan bir er vardı. Cumartesi sabahları kuyruğa girer, bu ere avakkabılarımızı boyatırdık. Vakit kalmazsa, boya parasını vermek de yeterdi. Er, avakkabılarını boyatanların numaralarını bir kâğıda yazar, komutana götürürdü. Listede numaraları yazılı olmayanların izinsiz kalmaları büyük bir olasılıktı.

Sınavlar başladığı sırada, Üsteğmen bir gün beni ve levazımcılardan bir başkasını odasına çağırdı. İkimiz için Mi'li Emniyetten yazı gelmiş, bizim solcu olduğumuz yazılıyormuş.

«— Ben bövle palavralara kulak asmam» dedi. «Ben sizin ne mal olduğunuzu biliyorum. Bu kâğıdı da yırtıp atacağım. Ama, bilirsiniz ve dikkatli olasınız.»

Tesekkür ederek ayrıldık yanından.

Bir süre sonra askerlikten ayrılan ve genç yaşta hayata gözlerini yuman bu mert askerin anısını burada saygıyla anıyorum.

Sınavlar bittikten sonra, adet olduğu üzere sınıf ve okul birincileri açıklandı. Bizim sınıfta bir çocuk vardı, altın saat almayı aklına koymuştu. Gerçekten de gece gündüz çalışır ve sınavlarda hep tam not alırdı. Ama sınıf birinciliğini alan, o sırada İstanbulun en büyük gazetelerinden birinde çalışan bir çocuk oldu. Okul hakkında gazetede büyükçe bir röportaj yayınlatmıştı!

Daha sonra, diplomalar verilerek kur'alar çekildi. Aslında sınavlar bir gün önce bittiği için, diplomaların nasıl dağıtılacağını merak ediyordum. Bir masaya ortalarından kurdeleyle bağlanmış boru biçiminde kartonlar yığılmıştı. Adı okunan masanın karşısında hazırol durumuna geçiyor, komutan yığının içinden bir karton alarak uzatıyor ve yeni asteğmenin elini sıkarak başarılar diliyordu. Sonradan bu kartonların boş olduğunu anladım. Törene gerçeklik havası vermek için bu yöntemle başvurulmuş. Bense, Komutanın o yığın içinde herkesin diplomasını nasıl ayırt edebildiğini saf saf merak etmiştim.

Maliye Müfettişi ile beni, uzmanlığımız nedeniyle kur'aya sokmadan doğrudan doğruya Genel Kurmay Başkanlığı emrine atamışlardı.

İstanbulda bir kaç gün üniformalarımızın tadını çıkardıktan sonra Ankaraya hareket ettik.

BİR SAATTE BİTEN BİR YILLIK İŞ

Genel Kurmay Başkanlığında beni atadıkları şube, bir çeşit hukuk şubesi idi. Genel Kurmaya bağlı çeşitli iş yerlerinde çalışan teknik personelin ve işçilerin Milli Savunma Bakanlığı ya da Genel Kurmay Başkanlar aleyhine Danıştayda ve iş mahkemelerinde açtıkları davaların savunmaları bu şubede hazırlanıyordu.

Şube, üçü albay, biri yüzbaşı rütbesinde dört subayla bir gedikli başçavuştan oluşuyordu. Ancak, bundan aşağı yukarı yirmi beş yıl önceki askerlik düzenine göre, bu subaylar, kâtip sınıfındandılar. Sarı değil beyaz demir takıyorlardı. İkinci sınıf subay sayılıyorlardı. Odada üç albayla yüzbaşı için birer masa vardı. Gedikli çavuş ise daktilo görevini yürütüyordu. Beni oturtacak yer bulunamadı. Bitişik odadan bir sandalye getirttiler. Masalardan birinin kenarına sığındım.

Şube müdürü albay, ki yaşlı, babacan bir adamdı, benim mesleğimi ve kimliğimi öğrenince:

«— Burada yaptığımız işi görüyorsunuz, dedi. Aslında sizin mesleğinizle ilgili değil. Bize yine de büyük bir yardımınız dokunabilir. Biz genellikle iş davalarıyla uğraşıyoruz. İş hukuku ile ilgili mevzuat çok dağınık ve karışık. Burada bütün Resmî Gazeteler var. Bizimle birlikte olacağınız bir yıl içinde bu Resmi Gazeteleri tek tek arayıp iş mevzuatı ile ilgili yasaları, tüzükleri, kararnameleri çıkarır, düzenlerseniz, bizi büyük bir külfetten kurtarmış olursunuz.»

Hiç ses çıkarmadım. Öğle tatilinde bir kitapçıya uğradım. Profesör Ferit Hakkı Seymenin o zaman on liraya satılan sistematik iş hukuku kitabını aldım. Kitapta, Albayın istediği bütün metinler, sistematik bir biçimde

topllanmış, ayrıca, Yargıtay ve Danıştay Kararları, İçtihat kararları eklendiği gibi, başka yasalarla olan ilişkiler de gösterilmiş, ayrıntılı açık'amalara yer verilmişti. Kitabı öğleden sonra götürüp Albay'a verdim. Çok sevindi. Ben de çok şaşırdım tabii. O üç albay on yıldan beri aynı şubede, aynı işte çalışıyorlarmış. Hiç birinin aklına böyle bir kitap bulunabileceği gelmemiş.

Böylece benim bir yıllık görevim, bir saatte tamamlanmış oluyordu. Ama, tabii boş durmadım. Subede birikmiş çok evrak vardı. Uygulanan yönetime göre, Bakanlık aleyhine bir dava açıldı mı, şube ilgili yerlerden gerekli belgeleri topluyor, savunmayı hazırlıyor ve Malive Bakanlığın Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdür'ünün onayına sunuyordu. Hemen her kez, Bakanlık savunmalarda bir eksiklik buluyor, yazıyı geriye çeviriyor, savunma, Malive Bakanlığının görüşüne göre yeniden düzenleniyordu.

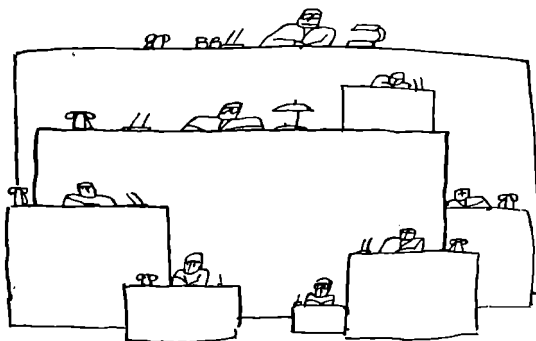
Biriken dosyaları gözden geçirdim. Başvuruların beş ana grupta toplanabileceğini saptadım. Bu beş ana gruba göre bir tip savunma örneği hazırladım. Maliye Bakanlığın gittim. İlgili Genel Müdürlükteki yetkililerle konuştum. Onların görüşünü de alarak savunmalara son biçimini verdim. Albayı kandırmak kolav olmadı, sonunda, benim de Maliveci olmam nedeniyle dediğime razı oldu. Bu örnek savunmaları resmi bir yazıyla Maliye Bakanlığın yollayıp resmi onaylarını aldık. Ondan sonra, savunma örneğini, davacının adı, rütbesi, çalıştığı yer gibi bazı yerlerini boş bırakmak suret'ine çoğalttırdık. Dosyaları da beş gruba ayırdık. savunmaların boş yerlerini buna göre doldurup ilgili Adalet mercisine gönderdik. Aylardan beri bekleyen dosyalar böylece bir kaç gün içinde temizlenmiş oldu.

Anlaşılan, Millî Savunma Bakanlığın, benim şubedeki işleri böylece temizlememi beklivormuş. Daha oraya atanmamdan iki ay geçmemişti ki, bir emirle, beni Orta Anadoludaki bir ilde bulunan bir motorlu topçu alayına iase subayı olarak atadılar. Anlaşıldığına göre solculuk kuskusu burada da etkisini göstermiş ve beni Genel Kurmayda tutmayı sakıncalı görmüşlerdi. Ancak atama

emrinde sınıfım Maliye yerine Levazım olarak gösterilmişti. Bu da yasalara aykırıydı.

O sırada, politik görüşleri açısından solda, en azından CHP çizgisinde olan ve lise döneminden tanıdığım Sosyal Bilgiler fakültesinden Profesör Turhan Feyzioğlu'na gittim. Bu kararın iptali için Danıştay'a başvurmak istediğimi, savunmamı üzerine alıp alamayacağını sordum. Milli Savunma deyince biraz çekindi ama, sonra, savunmayı benim hazırlamam koşuluyla avukatlığımı almayı kabul etti. Savunmayı ben yazdım, o da altına imzasını attı.

Ben terhis olduktan bir kaç ay sonra Danıştay atama kararını iptal etti. Gerekçe de Maliye sınıfından olduğum halde, levazım sınıfına geçirilmiş olmamdı. Bu çeşit bir işlem ancak Bakanlar Kurulu Kararıyla yapılabilirdi. Terhis olduğum için karar işime yaramadı. Ama, Milli Savunma Bakanlığı bu çeşit davalarla karşılaşmamak için olacak, Maliye Sınıfını toptan kaldırdı.



GECEYARISI GÖREVİ

Küçük bir Orta Anadolu kendi olan N. deki askerlik günlerimin, hem tatlı, hem acı pek çok anısı vardır. Alayın levazım hizmetlerini, bir kıdemli yüzbaşı, bir üsteğmen, bir astsubay başçavuş ve bir de ben yürütüyorduk. Levazım Müdürü olan yüzbaşı son derece titiz, evhamlı bir insandı. Bana bir kaç gün içinde ambarları teslim ettiler. İlk günlerde aramız çok iyiydi. Ancak kısa bir süre sonra, benim mesleğimden ötürü, bir çeşit aşağılık kompleksine kapıldığını farkettim. Özellikle sürekli gündelik almamıza kızıyordu. Levazım Müdürlüğünde, benim tuttuğum ambar defterleri kayıtlarının da aktarıldığı ve bir çeşit denetiminin yapıldığı esas defterleri, Levazım Müdürü ile Üsteğmen birlikte tutuyorlardı. Her ay bu defterler karşılaştırılırdı. Bana, kimin defterinde yanlış çıkarsa onun ötekilere baklava ısmarlama-sının âdet olduğunu söylediler. Onların Levazım Müdürlüğündeki tek hesap makinesiyle çalışmalarına, benimse hesaplarımı elle yapmama karşın, üst üste baklava ısmarlama yükümlüğü onlara düşünce bu adetten vazgeçildi. Ne var ki, Müdür, bunu benden başka türlü çıkardı. Alaydan başka yere geçici görevle ya da nakil yoluyla gönderilen erlere yol için yiyecek verilir. Buna kumanya denilir. Askeri birliklerde bu tür görevlerin günün herhangi bir saatinde çıkması olağandır. İaşe subayı da o zaman, günün hangi saati olursa olsun, ambarı açarak gidecek olanlara kumanya hazırlamakla yükümlüdür. Ancak, baklava adeti kaldırıldıktan sonra, gece yarısı göreve gönderilenlerin sayısının birden sıklaştığını, farkettim. Hemen her gece, gece yarısından sonra yatağımdan kaldırılmağa başladığımı görünce bunda bir iş olduğunu düşündüm. Küçük bir soruşturmadan

sonra, Levazım Müdürünün gündüz kendisine verilen kumanya emirlerini benden gizleyip, bana geceyarısından sonra iletilmek üzere görevli personele bildirildiğini öğrendim. Oyun da böylece sona erdi. Ama çekişmemiz sona ermedi. Terhisime kadar sürdü. Aradan bir kaç yıl geçtikten sonra, Levazım Müdürü İstanbulda Hesap Uzmanları Kurulunda beni ziyarete geldi. Askerlikten ayrılmıştı. İstanbul'a yerleşmek istiyordu. Kendisinin iyi bir muhasebeci olduğunu bildiğimi, kendisine tanıdığım iş yerlerinden birinde iyi bir iş bulabileceğimi düşündüğünü söyledi. Gerçekten de dürüst bir insandı. Bir iki yere tavsiye ettim. Dostça ayrıldık.

Saadet Zinciri :

N. deki en ilginç anılarımdan biri, yine solculuk sa-
vıyla ilgilidir. Alay Komutan vekili bir yarbaydı. Bir
gün başka bir birliğe atandı. Yarbay bekârdı, hoş soh-
bet bir insandı. Benimle de çok iyi ilişkileri vardı. Bir
akşam, bir kaç yedeksubay arkadaşla birlikte kendisine
bir veda yemeği verdik. Yemekte epeyce içildi. Ayrılma-
dan önce yarbay içini dökme gereksinimini duydu :

«— Buraya solcusun diye sürüldüğünü herhalde bi-
liyorsundur. Tümen Komutanlığı seni izleme görevini
bana vermişti. Her ay senin hakkında rapor düzenleyip
yolladım. Ama, bundan sakın üzülme. Yıllarca önce,
Harpokulundaki bir olay yüzünden az kalsın beni subay
çıkarmıyorlardı. Benim de adım solcuya çıkmıştı. O gün-
den beni benim hakkımda da rapor düzenlenir. Benim
raporlarımı da Kolordu Karargâhında, çok yakın arka-
daşım olan bir albay yazar. Onun hakkında da bir baş-
kası rapor yazıyorsa şaşmam!»

İlginç bir Vâiz :

Bir köşede beş kuruşu olmayan bu mert askere yar-
dım olsun diye, alayda bir piyango düzenlenmişti. Pi-

yango'nun tek ödülü, yarbayın, tahta bir bavulu andıran pikaplı radyosuydu. Pikap, ilk devinimi elle verildikten sonra çalışıyordu. Biletler, er-subay ayırt edilmeksizin bütün alay mensuplarına satıldı. Ödülü, ortaklaşa bilet alan iki er kazandı. Erlerin bu aygıtı ortaklaşa kullanmaları olanaksızdı. Kaldı ki, böyle bir aygıt onlar için fazla lüks sayılabilirdi. Çünkü henüz o sıralarda Almanya'ya işçi göndermeğe başlamıştık! Onlar da bunu satmağa kalkmışlar. Erlerin takım subayı, İlahiyat Fakültesi mezunu bir yedeksubaydı. Erlerin aygıtı alaydan çıkarmalarını yasaklamış. Sonra da, çok düşük bir fiyatla ellerinden almağa kalkmış. Durum benim kulağıma gitti. Takım komutanının bulunmadığı bir gün erlerden aygıtı ben alıp kente götürdüm. Kentteki bir radyo satıcısına götürüp fiyat biçtirdim. Onun verdiği fiyattan biraz daha fazlasını vererek ben satın aldım. Aygıtı ben aldığım için, Takım Komutanı erlere dokunamadı. Bu yedeksubayın hayli marifetleri vardı. Bir gün, bana, kilerdeki fazla yiyecek maddelerini gizlice alaydan çıkarıp satmayı teklif etmişti. Adamı suçüstü yakalatmak için bir düzen hazırladım ama Levazım Müdürü buna razı olmadı. «Sonunda yine biz suçlanırsınız. Levazımcıların adı kötüye çıkmış bir kere» dedi. Aynı zamanda usta bir vaiz de olan bu adam, pazar günleri köyleri dolaşır, camilerde mescitlerde vaaz verirdi. Terhis olduğu zaman, N. ilinin değerli halılarından bir deve yükü topladığını anlatmışlardı, bu vaazlarda.

İş Bilenin, Kılıç Kuşananın!

Alay Komutanımız ise Fransanın Saint-Cyre akademisini bitirmişti. Türkçeyi bile Fransız şivesiyle konuşurdu. Sonra general de o'du, 27 Mayıs'da da emekliye ayırdılar. Çalışkan bir insandı. Yoktan bir şeyler varetmek için çırpınırdı. Alayın doğru dürüst bir Orduevi yoktu. Bunun için ödenek de yoktu. Ama, o bir yolunu buldu ve Alaya çok güzel bir Orduevi binası hediye etti. Bulduğu yol çok basitti. O sırada Kentin yollarının

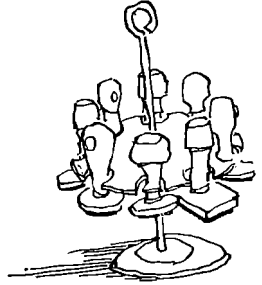
yapımı bir müteahhide verilmişti. Komutan, Alaya orduevi yapılması koşuluyla, erlerin, bıkkınlık verdiren sola dön sağa dön talimleri yerine, yol yapımında çalışmalarını önermiş müteahhide. Böylece hem kentin yolları daha çabuk yapıldı, hem de biz orduevine kavuştuk.

Orduevinin açılışı, Kolordu Komutanının yıllık denetim yapacağı tarihe rastlamıştı. Denetim nedeniyle kışlaların duvarlarının da badana edilmesini istemişti Alay Komutanımız. Bunun için de ödenek yoktu. O çevrede bir kireç ocağı varmış. Orada kireç yakılması buyuruldu. Bunun için de odun gerekiyordu. Benden odun vermem istendi. Oysa, bunun için yasal dayanak bulamadım. Komutan bana kızdı ama, Maliyeceği olduğumu bildiği için fazla üstelemedi. Sonunda Alay doktorundan, Alayda salgın hastalık tehlikesi bulunduğu dair bir rapor alındı. Böyle bir tehlike olunca, erlerin çamaşırlarının etüvden geçirilmesi ve sık sık hamama götürülmesi gerekiyordu. Bu işler de fazladan odun harcatabilirdi. Bu rapora dayanılarak benden alınan odunla kireç yakıldı, kışlanın duvarları badana edildi. Bunun da sağlık için yararlı olduğu söylenebilir!

Kabahat Kantarda mı?

Denetleme günü, Kolordu Komutanımız için Alayın Orduevinde bir de şölen düzenlemişti. Biz küçük rütbeliler, kışlada nöbetimizin başındaydık. Yemekten sonra Kolordu Komutanımız kışlaya çıktı, birlikleri denetledi. Bu arada Kilere de geldi. Yüz kilonun üstünde, zeki, uyanık ve dikkatli bir askerdi. Levazım Müdürümüz, beni «İşe Subayımız Maliye Müfettişidir Komutanım» diye tanıttı. Komutan güldü: «Müfettiş müfettişi denetler mi?» diyerek bana iltiftta bulundu. Kileri şöyle bir gezdi. Üstüste çok düzgün bir biçimde sıralanan çuvalardan ötürü beni kutladıktan sonra kantarın kolunu çevirdi. Komutan kaç kilo geldiğini öğrenince, «Teğmenim,» dedi, «sakın kantarda bir yanlışlık olmasın? Sabah tartıldığımda 102 kilo gelmişim. Senin kantar 105 kilo

gösteriyor?» Onun şakacı halinden cesaret alarak ben de güldüm. «Herhalde yemekten önce tartılmıştınız Generalim,» dedim. Kahkahalarla gülerek kolumu sıktı. «O kadar yedik mi dersin?» dedi. Ertesi gün yapılan briefingte bana da bir takdirname verdiğini öğrendim. Genç sayılabilecek bir yaşta ve görevi başında ölen bu geniş görüşlü dürüst askeri de burada saygıyla anmak isterim.



SİNEKLER VE YÜREKLER

Askerlik dönemimle ilgili olarak anlatacağım son öykü'nün, gerçekte askerlikle bir ilişkisi yok.

Terhisime çok az kala kalbimde bir aksaklık belirmişti. Taşıkardi denilen cinsten bir şey. Dakikada yürü-kırkın üstünde çarpıyor ve soluk almamı da güçleştiriyordu. Alay doktoru, beni aldı, ilin, aynı zamanda kalp uzmanı olduğunu bildiği, Devlet hastanesi Başhekimine götürdü. Başhekim, tatlı ve konuşkan bir adamdı. Sağlık Müdürlüğüne de vekâlet ediyordu uzun bir süredir. Benim maliyeci olduğumu öğrenince, bir süre maliyecilerden ve vergilerden şikâyet etti. Zaten, âdettir, bir doktorla ahabap olursanız, hastalıklarınızdan, bir hukukçuyla ahabap olursanız, hukukî dertlerinizden, Maliyeci ile dost olursanız, vergilerden şikâyet edersiniz. Bu arada, yönetim bozukluklarından ve bürokrasi maskaralıklarından da söz açıldı. Başhekimin, Sağlık Müdürü göreviyle ilgili olarak, belgelere dayalı bir öyküsünü anlatmadan geçemeyeceğim :

Sağlık Bakanlığı bir bildirge yollamış bütün illere. Bu bildirgede, sinekle savaş yöntemleri belirlendikten sonra, istatistik bilgileri de isteniyormuş. Bunun için de bir cetvel eklenmiş bildirgeye. Herhalde başka işler için de kullanılan bu bildirgenin bazı boş yerleri sonradan doldurulmuştu. İstenilen bilgiler, ilde sinek savaşı başlamadan önce ne kadar sinek bulunduğu, ne kadarının

itlâf edildiği (öldürüldüğü), daha ne kadar sinek kaldığıydı. Bilgilerin tahmine göre değil, kesin rakam olarak verilmesi de istenilmekteydi.

O ilden sıkılmış olan Başhekim, bu cetveli şöyle yanıtlamış :

«İlimizde sinek savaşından önce 2.571.814.533 adet sinek bulunduğu saptanmıştır. Sinek savaşı sırasında bunlardan 1.138.925.678 adedi itlâf edilmiştir. Geride 1.623.178.861 adet kaldığı anlaşılmıştır. Aradaki fark savaş sırasında yeniden yumurtadan çıkan sineklerden meydana gelmektedir. Bilgilerine sunulur!»

Bu yanıtı yolladıktan sonra Başhekim kötü bir yere sürüleceğini beklerken, Bakanlıktan yeni bir yazı gelmiş:

«Sinekle savaşın ilinizde başarılı olduğu görülmüştür. Ancak, yeni sürfelerin itlâfı için de çalışılmasını rica ederim.

Not: Geçen yıl gönderilen raporda, geçen yılki savaş sonunda mevcut sinek miktarı 2.000.000.000 gösterilmişti. Sizin bildirdiğiniz rakamla aradaki farkın en kısa zamanda açıklanması. İmza: Sağlık Bakanı adına : Genel Müdürü.»

Hasan Pulur'un fıkralarına konu olabilecek bu gerçek öyküyü bize anlattıktan sonra Başhekim beni bir güzel muayene etti. Elektromu çekti. Sonra üzgün üzgün başını salladı:

«— Kardeşim, sen'in durumun kötü. Çocukken romatizma geçirdiğini söylemiştin ya? İşte o romatizma kalbini berbat etmiş. Şimdi eğer yaşamak istiyorsan, dediklerimi aynen uygulayacaksın. Önce vereceğim ilaçları aksatmadan alman gerek. Sonra, sigarayı bırakacaksın. İçki de yok. Fazla yorulmak yok. Gece erken yatacaksın. Kadın yok. Evlenmek yok. Yiyeceklerine de özen göstereceksin. Heyecanlanmak kesin olarak yasak. Bu dediklerimi uygularsan, yüz yıl bile yaşayabilirsin.»

Yirmi altı yaşındaki bir genç için tabii buna yaşamak denilebilirse!

Doktorun verdiği kalp ilaçları çekmeceyi dolduracak kadar çoktu. Hepsinin açıklamalarını okudum. Hep-

si de ileri derecedeki kalp hastalıklarında kullanılan ilaçlar. Bunları da okuyunca, yürek çarpıntılarımın azalmak şöyle dursun, büsbütün artmış olduğunu söylemem bile gereksiz. Bu durum karşısında Alay doktoru da bana izin vermek zorunda kaldı ve ben terhisimden on beş gün önce Alaydan ayrıldım. Doğru Ankara'ya gittim. Orada, çok tanınmış bir kalp uzmanından randevu aldım. Elektrolarım ve reçetemle birlikte gittim. Kalp uzmanı profesör, elektrolara baktı, beni dinlemeğe bile gerek görmeden, Başhekime sunturluca bir sövdü :

«— Senin hiç bir şeyin yok, kardeşim. Gençsin. Askerlik de seni sıkmış anlaşılan. Bu çarpıntının nedeni tamamen sinîrsel ve ruhsaldır. Bu ilaçları çöpe at. İstanbul'a gidince, yanına bir kız arkadaş alıp Boğaz'a çık, bir meyhanede şöyle gönlünce kafa çek. Hiç merak etme.»

Dediklerini derhal ve olanaklarım ölçüsünde yerine getirdim. Böyle güzel reçeteyi hangi hasta severek uygulamaz? Gerçekten de, daha ertesi gün çarpıntımdan eser kalmadı. Sinek sayma uzmanı Başhekime de bol bol dua ettim, tabii.

Askerlikle ilgili en acı anım ise, yıllar sonra, askerlik yoklaması yaptıрмаğa gittiğim Askerlik Şubesinde genç bir yüzbaşının bana «Çağdışı kaldığımı» bildirmesi oldu. Askerlik turnesini pek de severek yaptığımı söyleyemem. Ama üzülerek ayrıldığım kuşkusuz.

HAYALİ İHRACAT - HAYALİ FİRMALAR NAYLON FATURALAR

Teğmen rütbesiyle terhis olup İstanbul'a döndüğüm zaman, ülkenin genel ekonomik durumunun, gittikçe küçültücü boyutlara ulaşan bir bunalıma doğru sürüklenmekte olduğunu gördüm. Demokrat Parti'nin 1950 seçimlerinden sonra başlattığı liberal politika tam anlamıyla iflas halindeydi. 1951-1952 yıllarının serbest ithalat (liberasyon) uygulaması, başta her çeşit lüks amerikan arabaları olmak üzere, ülkeye lüks tüketim maddelerinin doluşması, daha da kötüsü tüketime yönelik bir ekonominin yerleşmesi ve sonunda da döviz rezervlerinin tükenmesi sonucunu vermiş, «borç yiğitin kamçısıdır» felsefesi, aslında başka çare bulunmadığı için geniş çapta uygulamaya konulmuş, Devlet büyük borçlara batmış, bir süre sonra borç da kolay kolay bulunmaz hale geldiği için, vadesi gelen borçlar, hatta bunların faizleri bile ödenemez olmuştu. Bunun sonucu olarak piyasada mal kıtlığı başlamıştı. Yine bu plansız, programsız ve dışa bağımlı kalkınma modelinin sonucu olarak, büyük ölçüde ham maddesini dışardan sağlayacak biçimde kurulan fabrikalar, ham maddesizlik nedeniyle çalışamıyordu. İhracat düşmüştü. Fiyatlar akıl almaz bir hızla yükseliyor, dar ve değişmez gelirli perişan olurken, karaborsacılar, ithalatçılar, tefeciler, aracılar, büyük servetler kazanıyorlar, İstanbul ve Ankara'da görkemli apartmanlar peşpeşine dikiliyor, yollar lüks arabalara dar gelmeğe başlıyordu. Türk parasının değeri büyük oranda düşmüştü. Resmi kuru 1 dolar karşılığı 280 kuruş olan Türk parasının karaborsadaki değeri, 1 dolar karşılığı en az on liraydı. Ancak hükümet bir devalüasyon yapmaktan, yaklaşan seçimleri

aleyhine etkileyeceği korkusuyla kaçınılmaktaydı. Deva-lüasyon yerine, ihracatta teşvik primleri, ithalatta ithal primleri uygulamaları genişletilmekteydi. Bu arada, sö-zümona ihracatı artırmak için başvurulmuş yöntemlerden biri, dış pazarlarda satılması zor malları ihraç edenlere, döviz kıtlığı nedeniyle artık resmen ithal edilemeyen bir takım lüks tüketim malları ithal etme hakkının ta-nınmasıydı. 1977 sonlarında aynı yöntemlere başvurul-duğunu gördüğümüz için, kısaca «ithal hakkı» dediğimiz bu yöntemin ne olduğunu kısaca anlatmakta yarar gö-rüyorum.

Diyelim ki, bir malın dünya piyasasındaki değeri 1 dolar olsun. Bu malı Türkiye'den ihraç edecek ihra-catçının eline 1 dolar karşılığı Türk lirası geçecektir. Eğer o günlerde o'duğu gibi, 1 doların karşılığı 280 ku-russa ihracatçının eline 280 kuruş geçecektir. Oysa, 1 dolar, karaborsada 10 liradan alınıyorsa, bu ihracatçı 1 doları Türkiye'ye getirip resmen bozduracağı yerde ka-raborsada eline 280 kuruş yerine 10 lira geçecektir. Bu durumun döviz kaçakçılığını nasıl teşvik edeceği açık-tır. Bu işin bir yüzüdür. Öteki yüzüne gelince, Türk pa-rasının değerini yitirmesi kondiliğinden olan bir şey değildir. Cesitli ekonomik sıkıntıların sonucudur. Bas-ta da, ic fivatların yükse'mesi sonucudur. Yukardaki örnekte. Dünya piyasasında 1 dolara müsteri bulan ma-lın ic piyasadaki satış fiyatı da 280 kuruşun üstüne çıkmış olacağı için, ihracatçının o malı 280 kuruştan ihraç etmesi olanağı kalmaz. Bu durum, bir döviz kaçakçılığı olmasa bile ihracatı engeller.

Kur farklarının ortaya çıkardığı bu gibi döviz ka-çakçılığı olavlarından en i'ginclerinden birini Karade-nizli bir iş adamı gerçekleştirmisti. Fındık ihracatçısı olan bu iş adamı, resmi kur ile karaborsa kuru arasın-daki bu büyük farktan yararlanmak için bir düzen ha-zırlamıştı. Her parti ihracatta bir kısım dövizleri vurt dışında bırakmak yoluyla az az para kazanmanın hem doyurucu olmaması hem de tekrarı dolayısıyla yakalan-ma tehlikesinin daha çok bu'unması nedeniyle, bir se-ferde büyük bir parti vurmayı aklına koymuştu.

O günlerde yürürlükte bulunan kambiyo düzenlemelerine göre, ihracatçılar, ihraç edecekleri malı, alıcı memleketteki ithalatçıya teslim etmek üzere gemiye yüklerler, malın mülkiyetini nakletmeğe yarayan konişmento adı verilen yükleme belgesini ise, karşı tarafın aracı bankasına yollarlardı. Aracı banka, malın bedelini ithalatçıdan tahsil eder ve konişmentoyu teslim ederdi. İthalatçı da bu konişmentoyla malı gemiden alır ve kendi gümrüğünden çekerti. Tahsil ettiği dövizleri de Türkiye'deki ihracatçının bankasına yolları. Bu durumda, karşı tarafın bankasına büyük iş ve sorumluluk düşüyordu.

Sözünü ettiğim ihracatçı, yurt dışındaki iş adamı arkadaşları ile yaptığı konuşmalar sırasında, Liechtenstein denilen bir kentten kurulu küçük devletçinin uluslararası kaçakçılığı kolaylaştırıcı yasaları olduğunu farketmiş. Örneğin bu ülkede banka açmak, berber dükkânı açmak kadar kolay bir işmiş. Hiç bir denetime bağlanarak, önce Liechtenstein'da bir banka açmışlar. anlaşılarak, önce Liechtenstein'da bir banka açmışlar. Banka denilince, bizdeki bankaların en küçük mahalle şubelerinden bile küçük bir Banka. Kapısının üstünde tabelâsı var. Başlıklı kâğıtları var. O kadar. Bankanın yanında yine bir küçük dükkân kiralamışlar. Orası da bir ithalat şirketi tabelası koymuş kapısının üstüne. Onun da bütün varlığı, başlıklı kâğıtlardan ibaret.

Büyük fındık ihracatçısı memlekete döndükten sonra, Liechtenstein'e büyük miktarda fındık ihraç edeceğini bildirerek, kendi kurduğu dışardaki uydurma firmadan getirttiği sipariş mektubuna davanarak çok miktarda fındığı bu firma adına gemiye yüklemiştir. Fındıkların teslimine yarayan konişmentoları da, yine kendisinin kurduğu uydurma banka adına düzenleterek onları da Liechtenstein'e yollamış. Konişmentoları adamından alıp kendi adına ciro ettirdikten sonra, fındıkları yine kendisi gemiden almış ve Avrupa piyasasında satmış.

Resmi yoldan ihracat yapmış olsaydı yurda getirmesi ve o zamanki resmi kurdan bozdurması gereken

dövizleri yurt dışında karaborsa fiatıyla satınca, eline milyonlar geçen bu ihracatçı, uzun süre Maliye denetçilerini de oyalamıştı. Kendisinin yabancı firma tarafından dolandırıldığını ileri sürüyordu. Liechtenstein'e gönderilen bir Kambiyo kontrolörü gerçek durumu ortaya çıkardı. Ne var ki bu arada, büyük ihracatçı da yurt dışına kaçtığı için hakkında bir işlem yapılamadı. Arada çıkan af yasalarından faydalanan bu büyük iş adamının yine yurda döndüğü ve kazandığı milyonlar sayesinde, politikada da etkin bir rol oynadığını işittim. Kambiyo kontrolörüne gelince, Liechtenstein'in sınırları içinde bulunduğu İsviçre hükümetinin öfkesini üzerine çekmiş ve kendisi bu hükümetçe istemeyen adam ilan edilmişti. Daha sonra Devletin yüksek dereceli memurluklarında bulunan, politikaya atılıp Milletvekili de seçilen bu arkadaşımıza, Dışişleri Bakanlığı, Uluslararası toplantılara katılabilmesi için İsviçre Hükümetinden bin güçlkle giriş vizesi sağlayabilmişti. Oysa, aynı İsviçre hükümeti, daha sonraki yıllarda, Türkiye'ye yardım adı altında borç para vermek için, Türkiye'ye kaçak saat sokarken yakalanan ve hapse mahkûm olan bir İsviçre vatandaşının serbest bırakılmasını şart koştumtu. Uçak kaçırıp hapisteki arkadaşlarının serbest bırakılmasını isteyen Hava korsanlarının tutumundan hiç de farkı olmayan bu fidye isteğine Türk Hariciyesi uzun süre karşı koymuş ise de, döviz sıkıntısının son hadde gelmesi üzerine, İsviçrenin açacağı 5-10 milyon dolarlık krediyi alabilmek için, bu saat kaçakçısının hasta olduğuna dair rapor düzenlenerek Cumhurbaşkanınca affedilmesi sağlanmış ve İsviçre'nin isteği yerine getirilmişti.

ZORLAMA ÖNLEMLER

Yukarda verdiğim örnekteki gibi döviz kaçakçılıklarını önlemenin geçerli tek yolu, gerçekçi bir kur uygulamasıdır. Bu da ancak sağlıklı bir ekonomi politikası uygulamakla eş anlama gelir. Geçici ve günü birlik alınan önlemler, hastalığı iyileştirmez, iyileştirmiş gibi görünür, ama bu arada, pek çok çıkarcının da ekmeğine yağ sürülmüş olur.

Parasının değerini gerçek düzeyde saptamayan hükümetlerin, ihracatı artırmak ve döviz kaçakçılığını önlemek için başvurdukları önlemler ülkemizde hep denenmişlerdir. Bunların başında ihraç mallarından sağlanan dövizlere prim adı altında ek bir para ödenmesi gelir. Türkiye'nin de üyesi bulunduğu I.M.F. (Uluslararası Para Fonu) ve GATT (Uluslararası Ticaret ve Gümrük Örgütü) gibi örgütlerin anlaşmalarına aykırı düştüğü için, bu uygulamalar kısa süreli olmuştur. Prim sisteminden maksat şudur : İhracatçıya, getirdiği her döviz için, resmi kur karşılığına ek olarak bir para ödenir, hazineden. Buna karşılık, ithalatçılara mal ithal etmek için satılan dövizlerden, resmi kur dışında prim adı altında ek bir para alınır. Bu sistem, akıllıca kullanıldığı zaman ve sınır'ları gerçekçi olarak çizildiği zaman, geçici de olsa, ihracatı teşvik edebilir. Ancak, burada da aşırılığa gidilirse, o zaman, sahte ve hayali ihracat işlemleriyle karşı karşıya gelinir.

Prim sisteminin değişik adla bir uygulaması da ihracatta vergi iadesidir. Burada da ihracatçıya, ihracat karşılığı getirdiği her döviz için, resmi kurun dışında, vergi iadesi altında hazineden bir para ödenir ki bu da primden farklı bir şey değildir. Bu bakımdan, 1955-1960 döneminde uygulanan prim sistemleriyle şimdilerde uy-

gulanan vergi iadesi sisteminin neden olduğu vurgunculuk örnekleri birbirinden pek farklı değildir. Son yıllarda çok sözü edilen hayali mobilya olayı da bu uygulamalardan çıkmıştır. Mobilya ihracında vergi iadesi adı altında ödenen prim o kadar yüksek tutulmuştu ki, bir iş adamının, mobilya ihraç ediyorum diyerek adi sunta ihraç etmesi ve karşılığında aldığı vergi iadelerinin bir kısmıyla karaborsadan döviz sağlayarak mobilyaların ihraç bedeli diye yurda getirmesi işten değildi.

İhracatı teşvik adı altında alınan önlemlerden belki en sakıncalı, ihracatçılara, ihraç ettikleri malın bedelini yurda getirtmek yerine bu dövizler karşılığında ithalat yapma olanağının sağlanmasıdır. Döviz kıtlığı nedeniyle yurda gerekli mal ithal edilemeyince, ithal mallarına olan talep artar. İthalatçılık çok kârlı bir iş haline gelir. İhracatçıya bu olanak sağlanınca, ithal mallarının çok kârlı olması nedeniyle görünüşte ihracat artar ama bu kâr oranı, karaborsadaki döviz fiyatlarını geçerse, bu kez hayali ihracat işlemleri ortaya çıkar. Bunu kısaca anlatalım. Diyelim ki, ihracatçıya tanınan ithal hakkına dayanılarak Türkiye'ye ithal edilen bir malın resmi kurdan değeri 20 lira, ama piyasa değeri 50 lira olsun. Karaborsada da, 1 doların karşılığı, resmi kur olan 20 lira yerine 30 lira olsun. Bu durumda, bir ihracatçı, görünüşte mal ihraç etmiş gibi yaparak, karaborsadan, 30 liradan sağladığı dövizlerle faraza, 20.000.— liralık mal ihraç eder ve bunun dövizini yani 1000 doları getirir. Bu 1000 dolar için 30.000 lira ödemiştir karaborsacıya. Ama, getirdiği 20.000.— liralık malı 50.000.— liraya satacağına göre, aradaki fark kadar yani 20.000.— lira havadan para kazanmış olur.

Bunun tipik örneklerine andığım yıllarda çok rastlamıştık. Burada ilginç bir olayı anlatmak istiyorum.

KARPUZLAR VE KRİSTALLER

Bir gün gazetelerde, Edremit'in Akçay iskelesinin çürük karpuz istilasına uğradığını, denizden dalgalarla kıyıya vuran binlerce karpuzun kokması nedeniyle halk sağlığının tehlikeye düştüğünü, bu kokmuş karpuzları toplamak için Edremit Belediyesinin hükümetten yardım istediğini okumuştuk.

Olay soruşturma konusu yapılmış, bir türlü açıklığa kavuşturulamamıştı. O sıralarda bir Hesap Uzmanı İstanbul'da, ithal hakkı denilen sistem yoluyla yapılan vergi ve döviz kaçaklıkları hakkında bir inceleme yapıyordu. Bir rastlantı sonunda bu olayın içyüzünü ortaya çıkardı.

O günlerde de yine büyük döviz sıkıntısı çekilmekteydi. İhracat düşmüştü. İthalat azalmıştı. Özellikle lüks sayılabilecek ithal malları hiç getirtilemiyordu. Bir yandan da, Batılı ekonomistlerin öğütlerine uyularak, Türkiye'de Turizm seferberliği başlatılmış, bu yolla kısa zamanda ülkeye milyonlarca dolar sağlanacağı umuyla lüks oteller inşasına girişilmişti. Ancak, bu lüks oteller için gerekli malzemenin sağlanması olanaksızdı. Bu arada, bir takım milyoner iş adamlarımızın İtalyan mimarlarına yaptırdıkları konakları için gerekli lüks inşaat malzemeleri, lüks fayanslar, avizeler, İtalyan mermerlerinin ithali de olanaksızdı. O zaman çıkarılan bir kararname ile, ihracı zor olan maddeleri ihraç edenlere, bu çeşit lüks maddeleri ithal etme hakkı verildi.

Aynı günlerde, resmi kuru 280 kuruş olan doların karaborsa fiyatı 10 lira civarındaydı. Oysa, örneğin kristal avize ithal eden bir ithalatçı, bu avize için ödediği her dolar karşılığında 40 lira kazanabiliyordu.

Açıkgöz bir iş adamı, bu fırsattan yararlanmak için,

basit bir yöntemle başvurmuştu. Ticaret Bakanlığına giderek, Fransa'ya karpuz ihraç edeceğini söylemiş, ihraç edeceği karpuzların karşılığıyla ithalat yapma hakkını elde etmişti.

Gerçekte, Fransada karpuz alacak kimse yoktu. İhracat tamamen hayaliydi. İthal hakkının yüksek olması için iş adamı, karpuzları üstelik çok yüksek fiyatla ihraç edeceğini bildirmişti.

Gümrükten çıkış işleminin gerçeğe uygun olması için, bir Yunanlı şilep kaptanı ile anlaşmış, İstanbulda ne kadar çürük karpuz varsa toplayıp gemiye yükletmişti. Karpuzlar gümrükten çıkınca, beyan ettiği ihracat bedelini, karaborsadan toplayarak Fransadaki bir bankaya havale ettirmiş, oradan da karpuzların bedeli diye Türkiye'ye yollatmıştı. Daha sonra elde ettiği ithal hakkı ile bohem kristalleri ve gümüş takımlar ithal etmişti. Böylece, karaborsadan 10 liraya sağladığı dövizlerle getirdiği malların satışından milyonlar kazanmıştı. Olayın kendisine gelince, işadamların cimriliğinden çıkmıştı. Gerçekte bir ihracat söz konusu olmadığı için, işadamları taşımayı yapan gemi kaptanına tam navlun ödemek istememiş, karpuzların Çanakkale Boğazından geçildikten sonra denize dökülmesi koşuluyla küçük bir ücret ödemekle yetinmişti. Çürük karpuzlar denize dökülmüş, aksi bir rüzgârın etkisiyle Akçay iskelesine yığılmıştı!

NAYLON (HAYÂLİ) FATURALAR

Bir ülkenin sağlıklı bir ekonomik gelişme içinde kalkınmasını sağlayacak değişik yöntemler uygulanabilir. Liberal-kapitalist yöntem, sosyalist yöntem, ya da karma ekonomi dediğimiz ve bir yöntemden çok bir karmaşık uygulama biçimi olan yöntemlerin her biri, düşünsel açıdan savunulabilen görüşlerdir. Ne var ki bu görüşlerin düşünsel açıdan savunulan olumlu sonuçları verebilmeleri, uygulamada sapmalar olmamasına bağlıdır. Örneğin ülkemizde yıllardan beri özellikle dış ticarete özel sektörün girişim özgürlüğünden ve girişim yeteneğinden yararlanılması gerektiği ileri sürülerek dış ticaretin devletleştirilmesi görüşüne karşı çıkılır. Bu görüşün elbette savunulacak pek çok yanı vardır. Özel girişimcinin rekabet mekanizması yoluyla dışardan en iyi malı en ucuza getirebileceği, devletin ise tek ithalatçı olması halinde, bürokratik mekanizma nedeniyle böyle bir gayret içinde olmayacağından ithalatın hem kalite hem de fiyat yönünden ülke çıkarlarına uymayan biçimde yapılacağı savunulur. Burada bu iki görüşün tartışmasını yapacak değiliz. Ne var ki, yine yıllardır uygulama, birinci görüşün tam bir sapma içinde yürütüldüğünü ve devlet ithalatçılığı için ileri sürülen kusurların özel sektör ithalatçılığında fazlasıyla kendisini gösterdiğini kanıtlamaktadır. Çünkü, ithalatta uygulanan kota sistemi, ithalatçıları rekabet sisteminin uzaklaştırmakta, kısıtlı mal ithali iç piyasada ne getirilirse kaç olursa satma olanağı doğurduğundan, ithalatçılar, devlet için söylenen kusurları fazlasıyla uygulamaktadırlar.

Ekonominin kendine özgü yasalarından yapılan sapmalar ve alınan yapay önlemler ekonomik sıkıntı-

ların başlıca nedenleridir. Ülkemiz, bu türlü sapmaların ağır yükünü yıllardan beri çekmektedir.

Milli Korunma Yasası diye bilinen uygulama da bunlardan biridir. Mal bolluğu ve üretim sağlanmadan, mal ithal, ihraç ve ticaretinde ekonomik açıdan devletin etkinliği sağlanmadan yalnız polis önlemleriyle ekonomiyi sağlığa kavuşturmanın olanaksızlığını bu yasa uygulaması göstermiştir. Daha önce kısaca değindiğimiz «naylon faturacılar» bu dönemde ortaya çıkmış ve yapılan bütün incelemelere, koğuşturmalara karşın, karaborsacılık, istifçilik ve yapay fiyat artışları önlenememiştir.

Mülkiyede Ceza Hukuku dersinde hocamızın verdiği bir örneği anımsarım. Yasaların, hukuk demek olmadığını, bir yasanın uygulanabilir olabilmesi için, yaşam gerçeklerine ve kamu vicdanının onayını sağlayabilmesine bağlı olduğunu söyler ve örneğin, bir ülkede sigara içmenin cezası bir yasayla idamdır, denilse, bu kez yargıçlar bu yasayı uygulamamak için çeşitli bahaneler bulmak zorunda kalırlar, sigara içtiği öne sürülen sanığın, gerçekte sigara değil, kâğıda sarılı bir ot tüttürdüğünü ileri sürerek aklarlar, demişti. Gerçekten de, Sultan Murat gibi padişahların tütün içmevi en ağır biçimde cezalandırmalarına karşın, tütün alışkanlığını önlemeği başaramamaları bunun bir örneğidir. Günümüzde en sert önlemlere karşın uyuşturucu madde ticaretinin önlenememesi de, temelinde hem kazanç hırsı hem de sosyo-psişik nedenlerin var oluşudur.

Ülkemizde de ne zaman ekonomik sıkıntılar ortaya çıksa, döviz darlığı ortaya çıksa, akla hemen polisiye önlemler gelir. Bunların hiç bir zaman tek başına başarılı olamayacağı düşünülmez.

Milli Korunma yasası da, ticarete alım ve satım kâr düzeylerini saptıyordu. Bunun için de yapılan şey, tüccarların alış ve satış faturalarının denetlenmesiydi. Naylon faturacılık bunun üzerine ortaya çıktı. Bir kaç yıl hapis yatmayı göze alan bir kaç kişi, isteyene istemediği mal için istediği fiyattan fatura kesiyor, yine kendisine istenilen mal için istenilen fiyattan fatura ke-

silmesini kabul ediyorlardı.

Böylece, naylon fatura kesen, yüksek fiyatla fatura kesip, düşük fiyatla fatura alınca, bütün kârlar onda toplanmış oluyordu. Bir incelemede bu ortaya çıksa bile, naylon faturacıdan devlet vergi alacak bir şey bulamıyordu. Kaldı ki, daha sonra sistemi geliştirmişlerdi. Bütün alış satışlar aynı naylon faturacıda toplanmıyor, araya başka naylon faturacılar, dahası, uydurma isimli firmalar, ya da ölmüş kişiler, yurt dışına gitmiş kişiler adına faturalar bastırılıp zincirin arasına sokuluyordu. Gerçek tüccarlar ise, defterlerine işledikleri faturaları gösteriyorlardı incelemeye gelen Millî Korunma Denetçisi ya da Hesap Uzmanına. O faturanın naylon fatura olduğu söylendiği zaman, faturadaki malı piyasadaki bir komisyoncudan aldığını, faturanın naylon fatura olduğunu bilmediğini söyleyerek kurtuluyordu.

Milli Korunma yasasının uygulandığı dönemde yalnız İstanbul piyasasında yüz milyonlarca liralık naylon fatura kesildiği kanıtlarıyla ispatlanmıştır. Bunun iki anlamı vardır. Birincisi, Yasanın bütün ceza önlemlerine karşın yapay fiyat yükselmeleri önlenememiş, ithalatçı, toptancı ve tüccar tüketiciye istedikleri fiyattan mal satma olanağını bulmuşlardır. İkincisi, bunu yaparken kullandıkları naylon alış ve satış faturaları nedeniyle elde ettikleri çok yüksek kazançları hemen bütününü vergi dışı bırakabilmişlerdir.

O dönemde yaptığımız incelemelerde, İstanbulun en büyük, en tanınmış tüccarlarının bile bu sistemi uyguladıklarını saptamıştık. Örneğin bunlardan biri bir büyük ilaç fabrikasıydı ve o sıralarda piyasada bulunmayan ithal de edilmeyen bir ilaç etkin maddesini, ilacında kullanmadığı halde, bu kez de Sağlık müfettişlerinin denetiminden de kaçmak üzere, naylon fatura ile almış gibi defterlerine ve ilaç formül defterlerine işleyerek, etkisiz ilaçları piyasaya sürdüğü gibi, aynı biçimde vergi kaçakçılığı yapmağa da yeltenmişti.

Bu büyük sahtecilik işinin tümüyle ortaya çıkarılabildiği ve suçlularının yakalanıp cezalandırıldığını söylemek olanaksızdır. Yukarda kısaca anlatmağa çalıştı-

ğım mekanizma nedeniyle her olayda kanıtları tümüyle elde etmek olanağı bulunamadığı için, çok kişinin yaptığı sahtecilik yanına kâr kalmıştır. Çok kez de, önceden hesaplanmış olduğu gibi, bu işten asıl kazançlı olanlar değil, üç beş kuruş karşılığında onlara fatura sağlayan naylon faturacılar yakalanarak onlar ceza görmüşlerdir.

Naylon faturacılar olayının ortaya çıkması, yine bir rastlantıyla oldu. Kısa zamanda da akıl almaz ölçülerde genişledi, dal budak saldı. Bu gün de benzeri durumlarla karşılaşmakta olduğu için, bu olaylar üzerinde bir iki örnekle durmak istiyorum.

BİR GARİP FINDIK TİCARETİ

Olay, olağan bir vergi incelemesi sırasında ortaya çıktı.

İstanbul'da, Gürün Han'da bir büyük kumaş tüccarının hesaplarını inceliyordum. İncelemeye gittiğim gün, bana patronun odasını ayırdıklarını gördüm. Masanın camının altına, tam gözümün önüne gelecek biçimde İstanbul Defterdarlığının en çok vergi ödeyen tüccarlara yolladığı bir övgü ve özendirme yazısı konulmuştu. Gerçekten de defterler ve belgeler çok düzgün, mal hesabının kârı yüksek, buna karşılık giderler de oldukça düşüktü. İnceleme bitmek üzereydi. Üç bin liralık bir gider belgesinin iki kez yazılmış olmasından başka bir hata bulamamıştım. Bu kadar düzgün tutulan bir muhasebede üç bin liralık giderin iki kez yazılması da aslında bir yanlışlık değildi. Vergi incelemesine gelen memurlar için, ister müfettiş, uzman, isterse kontrol memuru olsun, «matrah farkı» denilen yani eksik bildirilmiş bir kazanç bulup ortaya çıkarmak bir başarı ölçüsü sayıldığı gibi, o memur için de övünme konusu olurdu. Bunu bilen tüccarlar, inceleme yapan memuru hoşnut etmek üzere, bu türlü küçük farkları bilerek açık bırakırlardı. İnceleme yapılır da bu fark ortaya çıkarsa, ortada kasıtlı bir vergi kaçakçılığı olmadığından az bir ceza ödemekle kurtuluyorlardı. Kaldı ki, inceleme yapılıncaya kadar geçecek süre içinde o parayı kullandıkları için bundan bir zararları da olmuyordu. İnceleme oranı yüzde 3'ü geçmediğinden farkı hiç ödemeleri olasılığı da faz'aydı. Üstelik, dediğim gibi, böyle bir fark ortaya çıkınca, inceleme elemanı hoşnut kalıyor, çok kez hesapları daha çok irdeleyip kendini yorma gereksinmesini de duymuyordu.

Ben de o üç bin liralık farkı bulunca herkes gibi önce sevindim. Kurulda yaptıkları incelemede fark bulamayan arkadaşlar alay konusu oluyordu. Böylesine yüksek kazanç bildirmiş bir yerde bile, az da olsa bir fark bulmuş olmak, onurumu kurtarıyordu. Yine de kuşkuya düştüm. Hesapları son bir kez gözden geçirdim. O zaman, şaşılacak bir durum çıktı karşıma.

İnceleme yaptığım yer, belirttiğim gibi toptan kumaş ticareti yapan bir tecimeviydi. Kumaş ticaretinden elde edilen kazanç, giderler indirildikten sonra milyon üstündeydi. Oysa, Vergi bildiriminde bildirilen kazanç, o döneme göre yine çok yüksek sayılmakla birlikte bu kazancın aşağı yukarı beş yüz bin lira kadar altındaydı. Yükümlüye bu farkın nereden ileri geldiğini sordum. Defterde, o güne kadar gözüme çarpmayan bir sayfayı gösterdiler. «Fındık Hesabı» başlığı taşıyan bu sayfanın giren ve çıkan bölümlerinde sadece iki satır yazılıydı. «Fındık alışı: 1 milyon, fındık satışı: 500.000,—; zarar, 500.000.—» Hepsi bu kadar.

Bir tek işlemle beş yüz bin lira zarar edilmişti. Bir kumaş tüccarının fındık alım satımıyla ne ilgisi olabilir-di? Yükümlü, boynunu bükerek, bir dostunun öğüdüne aldanıp fındık ihracatçılığına girişmeğe kalktığını, ancak aldığı bir parti fındığı ihraç edemediğini, elinde kaldığını ve böyle büyük bir zararla bu işten caydığını söyledi. Akıl almayacak bu işin üzerine düşmem doğaldı. Belgeleri istedim. Fındığı, Galatadaki bir firmadan almış görünüyorlardı. Alış faturası çok görkemliydi. Çok iyi kâğıda basılmıştı. Firmanın sermayesi bir milyon üstündeydi. -O güne göre yüksek bir sermaye- Bir kaç telefonu vardı. Avrupanın sayılı borsalarına kayıtlı olduğu belirtiliyordu faturanın üstünde. Teleksi, telgraf adresleri de vardı. Fındıkların satıldığı firma da, satış faturasındaki adrese göre, Fatih civarında bir toptancıydı. Ayrıca, fındık borsa malı olduğu için, borsa kayıtlarını da istedim. Gerek alış, gerekse satış, borsa-dan geçmişti. Borsa belgeleri de çok düzgündü.

Ük iş olarak Borsa bültenlerini inceledim. Fındıklar, o yıl içinde Fındığın en yüksek fiyatla satıldığı

gün alınmış ve yine o yıl fındığın en düşük fiyat üzerinden işlem gördüğü gün satılmıştı. O kadar ki, eğer bir gün önce alınıp örneğin bir gün sonra satılmış olsalar, zarar, beş yüz bin değil, belki ancak üç yüz bin lira olacaktı.

Sesimi çıkarmadım. Çantamı alıp çıktım. Önce, fındıkları inceleme yaptığım kumaşçıya satmış görünen Galatadaki firmada bir karşılıklı inceleme yapmayı düşünmüştüm. Faturadaki adres, Galatadaki Büyük Ömer Abid handaydı. Giriş kapısındaki kahveciye A.K. firmasını sordum. Kahveci bana, merdiven altındaki küçük bir yazıhaneyi gösterdi. Yazıhanenin üstünde, çok süslü bir levhada gerçekten de A.K. firması yazısı okunuyordu.

Bir kalemde bir milyon liralık -yineleyeyim ki 1956' larda bir milyon lira çok ama çok yüksek bir paraydı- fındık satan bu büyük tüccarın merdiven altındaki yedi sekiz metre karelik iş yerinde, bir küçük masa, iki telefon ve bir duvardaki camlı dolaba sıralanmış fatura ciltlerinden başka hiç bir şey yoktu. İri yarı, çok iyi giyimli ve gösterişli bir adam olan A.K. ya kendimi tanıttım. Şaşılacak bir uysallıkla:

«— Gelmenizi bekliyordum» dedi. «Bu işin er geç ortaya çıkacağı belliydi. Ne yaparsanız yapın. İşte fatura dip koçanlarının hepsi burada. Ben gerçek tüccar falan değilim. Sadece fatura keserim. Fatura başına bazen bin lira bazen beş yüz lira bazen yüzde bir komisyon alırım.»

Bu açık itiraf karşısında yapılacak şey yoktu. Hemen bir tutanak düzenleyerek defterlerine ve faturalara el koydum, sözlerini de tutanağa geçirdim, aldığım belgeleri bir taksiye koyarak büroya götürdüm.

Yapılacak ikinci iş, fındıkları yılın en düşük piyasa fiyatıyla kapatmış olan tüccarı bulup onun defter ve belgelerini incelemektir. Bu kez nasıl bir yerle karşılaşacağımı aşağı yukarı tahmin ediyordum. Gerçekten de yine bir kalemde beş yüz bin liralık fındık satınalmış görünen tüccar, Fatih'de, bir sokak arasındaki küçük bir mahalle terzisinden başka biri değildi.

Bir cep defteri büyüklüğündeki defterlerinde, sadece sözünü ettiğim fındık alış ve bir kalemde satışı yer alıyordu. Yalnız terzi, A.K. gibi kolayca teslim olmak istemedi. Fındıkları gerçekten alıp sattığını ileri sürdü.

«— Fındıkların bedeli olan beş yüz bin lirayı nereden buldunuz?» dedim.

«— Dedemden kalma altınlar vardı, onları sattım.»

«— Kime sattınız?»

«— Kuyumcuya sattım.»

«— Hangi kuyumcuya sattınız?»

O günkü fiyatlara göre beş yüz bin liralık altın satışı önemli bir işlemdi, çünkü.

«— Çeşitli kuyumculara tek tek sattım.»

O kadar altının tek tek satışı günlerce sürerdi.

«— Peki parayı nasıl ödediniz?»

«— Nakit olarak ödedim.»

«— Parayı neyle götürdünüz?»

Önce, «cüzdanımda» dedi ama beş yüz bin liranın cüzdana sığmayacağına akli kestiği için, bu kez «el çantasıyla» diye yanıtladı.

«— Peki, bu beş yüz bin liralık fındığı yine beş yüz bin liraya satmış görünüyorsunuz. Kime sattınız? Niye aynı fiyata sattınız?»

«— Perakende sattım. Mezecilere.»

O zamanki fiyatlarla beş yüz bin liralık fındık, İstanbul'daki mezecilerin bir kaç yıllık gereksinmesini karşılayabilirdi. Sonunda Terzi de savunmasının saçmalığını kabul etmek zorunda kaldı. Toptancı kumaş tüccarının bu iş için borsa simsarlığını yapan adam gelip Terziyi bulmuş, açıktan bin lira kazanmak isteyip istemediğini sormuş. O da razı olmuş.

Daha sonra Borsa kayıtlarını yaptıran adamı da buldum. O da açık kanıtlar karşısında durumu açıklamak zorunda kaldı. Ortada alınıp satılan fındık yoktu. Hepsi hayali işlemlerdi. Salt vergi kaçırmak için düzenlenmiş işlemlerdi.

Toptancı tüccar da sözlü olarak olayı böylece iti-

raf etmekle birlikte tutanağı imzalamadı. Tutanakda alıcı ve satıcıyı tanımadığını, bu tür ticari işlemlerin zaten kâğıt üzerinde olup bittiğini savundu. Ona da, bir milyon lirayı nakit olarak nasıl ödediğini sordum. O da Terzi gibi gülünç denebilecek savunmalarda bulundu.

Toptancı tüccarı, borsa memurunu, A.K. yı ve Terziyi hileli vergi suçu işledikleri için mahkemeye verdik. Tüccar için ayrıca vergi cezası salınması için rapor düzenledik.

Kısa bir süre sonra meslekî bilgi, görgü ve uzmanlığımın artırılması için staj yapmak üzere Avrupa'ya gönderildiğimden bu işin sonunun neye bağlandığını kesin olarak öğrenemedim. Şöylece duyduğuma göre, A.K. ile Terzi hapse hüküm giymiş, Toptancı tüccar ise vergi ve ceza ödeyerek kurtulmuş. A.K. nın yaptığı işler o kadar çok ve çeşitliydi ki kurtulması mucize olurdu.

Naylon faturacılarından daha pek çoğunu tanıdım, A.K. nın defterleri ve faturaları yoluyla. İçlerinde en akıllıları, bir eski Adliye Başkâtibiydi. O da hapiste ölmüş.

NASIL RÜŞVET İSTEDİK ?

Naylon faturacılığın ve bu arada daha önce sözünü ettiğim meslek çarpıklığı «déformation professionnelle» in bir başka ilginç örneğini daha vermek istiyorum.

Anısanacağı üzere, Başbakan Adnan Menderes, iktidarının son yıllarında İstanbulun imarına büyük önem vermişti. Yapılar yıkılıyor, alanlar, yollar açılıyor, hâzinenin durumu şimdikinden iyi olmadığı halde, bunlar için gerekli paralar, bir çeşit Ali Cengiz oyunuyla sağlanıyordu. Örneğin, o arada, yıkılan yerlerdeki, birtakım işe yaramaz arsalar, T.C. Emekli Sandığına zorla satılmış, sandığın parası böylece kullanılmıştı. İstanbulda, Mısır Çarşısı önünde, Vatan Caddesinde bu'unan birtakım arsalar bunların örneğidir. Bu arsalar, bugün kâğıt üzerinde milyonlar değerinde görünür ama, üzerlerine doğru dürüst b'na inşa etme olanağı da bulunmadığı için, Mısır Çarşısının önündeki arsa, oto parkı olarak kullanılır, Vatan Caddesindeki arsayı ise seyyar satıcılar ya da korsan barakacılar istila eder.

İşte o günlerde bir büyük yol inşaat firması da İstanbulun büyük yollarının yapımında görev almıştı. Naylon Faturacılar da yaptığımız aramalarda ele geçirdiğimiz naylon fatura dip koçanlarında bu firmanın da adına rastladık. Bu faturalar içinde, kum, çakıl, çimento satışları ve bir çok taşıma işleriyle ilgili faturalar vardı. Anımsanacağı üzere, Yahya Demirel olayında da Maliye Müfettişleri, mobilyaları taşıdığı iddia edilen kamyonların hayali olduğunu ya da hiç ilgisi olmayan kişilere ait kamyonlar için kesi'miş faturalar olduğunu saptamışlar, gazetelerde okuduğumuz doğruysa. Biz de yaptığımız ilk incelemede, faturalarda yazılı kamyonların ya hiç olmadığını ya da rastlantı olarak plaka nu-

marası tutanların da, taksi ya da dolmuş olduğunu gördük. Her olasılığa karşı, onların da bilgisine başvurduk. Hepsi de o işyeriyle çalışmadığını söyledi. Durum açıktı. Firma giderlerini yüksek göstererek devletten para çekmek için bu yolu seçmişti. Yapılacak şey gidip firmanın defterlerine el koymaktı. Bunun için bir arama kararı almak gerekiyordu. Yalnız iki husus bizi düşündürüyordu. Birincisi, firmanın bu sahte faturaları gerçekten kullanmış olup olmadığını bilmiyorduk. Yaptığımız başka incelemelerde kendilerine fatura kesilen bazı firmaların bunları defterlerine işlememiş oldukları ortaya çıkmıştı. Ya sonradan korkup caymışlar, ya da bunları sadece Milli Korunma denetlemeleri için kullanıp vergi hesaplarıyla ilgilendirmemişlerdi. Eğer bu firma da bu faturaları defterlerine işlememişse biz zor durumda kalabilirdik. Firmanın sahibi çok etkili bir kişiydi. İstanbulun imarına kendini adanmış gibi görünen zamanın Başbakanı ile şantiyelerde dolaşıyor, gazetelerde yanyana resimleri çıkıyordu. Bu bakımdan işimizi sıkı tutmalıydık. Kaldı ki, bizim istediğimiz firmanın resmi defterleriydi. Bunları almak için arama gerekmezdi. Yargıç bu açıdan arama isteğimizi kabul etmeyebilirdi. Ama, resmi defterleri almak için gittiğimizde, adamlar bize bunları vermeyebilirlerdi. Zor kullanamazdık. Kaldı ki, iş yerinde adamların feda'si durumunda bir yığın insan vardı. Sonradan yazıyla istesek, bu kez de defterlerinin yitirildiğini, ya da yandığını söyleyebilirlerdi. Bu kez, verginin re'sen takdir denilen yani tahmin yöntemine göre saptanması gerekiyordu ki, o zaman da elimizdeki belgelerin gerçekten kullanıldığını kanıtlayamazdık. Sonunda resmi defterleri kurnazca ele geçirmekten başka çıkar yol bulamadık. Ama nasıl yapacaktık bu işi?

Artık ben de uzman olmuştum. Yanımda aslında benden bir sınıf önde, ama uzmanlık sınavına askerliğini yaptıktan sonra girdiği için uzmanlıkta benden geride olan bir arkadaşı yardımcı olarak vermişlerdi. Aramızda bir senaryo hazırladık.

Bir sabah, üstümüze en eski giysilerimizi giydik,

traş da olmadık. Adamın iş yerine gidip malive memurları olduğumuzu, kendisiyle görüşmek istediğimizi söyledik. Bizi hemen yanına aldılar. Adam gazetedeki resimlerinden de genç görünüşlü, ama halinden tavrından yaman bir iş adamı olduğu anlaşılan bir mühendisti. Sıfırdan başlamış, yüksek yerdeki ilişkileri sayesinde büyük işler almış, kısa zamanda milyoner olmuştu. Bize yer gösterdikten sonra ne istediğimizi sordu. Hafifçe tedirgin olduğunu sezmiştim. Yüzüme alabildiğine masum ve çekingen bir anlam vermediği çalıştım:

«— Beyefendiciğim, biz vergi kontrol memurlarıyız. Bu arkadaş benim yardımcım. Sizin vergi hesaplarınızı inceleme görevi verildi bize. Sizin gibi sayın Başbakanımızın yakın arkadaşı böylesine büyük bir iş adamının hesaplarını incelemek bize düşmez ama, görev işte. Sizin ne kadar düzgün iş yaptığınızı herkes bilir. Biz, işte, âdet yerini bulsun» diye şöyle bir bakacağız defterlerinize.»

«— Buyrun bakın.»

Bize bir oda gösterdiler. Defterler geldi. Hevecanlanmadan şöyle bir gözattık ki bütün sahte faturalar işlenmiş. Şimdi bütün sorun defterleri buradan alıp büroya götürebilmekteydi. Alacağımızı söylesek bırakmayacaklarını biliyordum. Kapıda dev azmanı gibi adamlar vardı. Kolumuzdan tuttukları gibi atarlardı bizi dışarıya.

Ben yeniden adamı görmek istediğimi sövledim. Yeniden aldılar yanına. Bu kez yardımcımı sokmadım içeriye. Adam:

«— Buyrun» dedi, «bir istediğiniz mi var?»

Boynumu büktüm:

«— Beyefendiciğim, biz şöyle bir göz attık defterlerinize. Çok güzel, çok düzgün tutulmuş hesaplar. Oturup raporumu yazacağız, ama, eğer burada çalışırsak, gören bir şey var sanır, dedikodu ederler. İzniniz olursa, biz raporumuzu dairede yazalım.»

Kaş çatılır gibi oldu:

«— Burda yazsanız olmaz mı?»

«— Olur da, hani birisi bir dedikodu yaparsa,

amirlerimiz bize kızar. Sonra, biz, küçük maaşlı memurlarız. Geçim sıkıntısı, anlarsınız ya... Yarın, şöyle sizin şantiyeyi bir görsek diyordum. Anlarsınız ya, biraz ihtiyacımız var da...»

Kestirmeden sordu:

«— O yanındakine de verilecek mi?»

«— Yok canım, O daha yeni. Gerekirse ben idare ederim.»

«— Ne kadar?»

Yutkundum:

«— Beş bin!»

Elini hemen cüzdanına attı, elimi kaldırdım:

«— Yok, burada olmaz. Yarın şantiyeye gelirim, orda verirsiniz, ben de hem defterleri getiririm, hem de raporumu gösteririm size.»

«— Pekâlâ.»

Muhasebecisini çağırdı:

«— Ver defterleri bu adamlara.»

Ben, yerlere kadar eğilip, bin kez teşekkür ederek defterleri koluma sıkıştırdım, kapıdan çıktık. Büroya gidinceye kadar da, arkamızdan izlerler belki diye kendimizi tuttuk. Büroya gelince kahkahalarımızı tutamadık elbette.

Ertesi gün, bu kez telefon ettim adama. Kimliğimi belirttim ve büroya gelmesini söyledim. Sesimin sertliği onu çok şaşırtmış olmakla birlikte, durumu pek kavramamıştı. O gelinceye kadar biz de oyun sahnemizi hazırladık. Bir kaç arkadaş daha çağırdık. Bu kez masaya ben oturdum. Bir de daktilo çağırdık, tutanak tutması için. Adam içeri girip de ağır ceza yargıçları gibi oturmuş bizleri görünce sapsarı oldu. Durumu kavramıştı. Güçlkle oturdu kendisi için ayırdığımız iskemleye.

«— Oyun bitti,» dedim. «Her şey açığa çıktı. Bütün sahte belgelerinizi yakaladık. Şimdi şu tutanağı okuyun ve imzalayın. Söyleyeceğiniz bir şey varsa tutanağa ekleriz.»

Adam başını ellerinin arasına aldı:

«— Ben mahvoldum. Vergiyse vergisini veririm.

Ben bu işe sıfırdan başladım. Yine kazanırım, ama beni hapse attırmayın. Ne isterseniz vermeğe hazırım. Ne kadar olursa. İster burada, ister yurt dışında. Yalnız beni hapse attırmayın. Başbakan duymasın!»

«— Şimdi bir de rüşvet vermeğe kalkmaktan tutanak mı tutalım? Hesap Uzmanlarının rüşvet almadıklarını bilmeniz gerekirdi.»

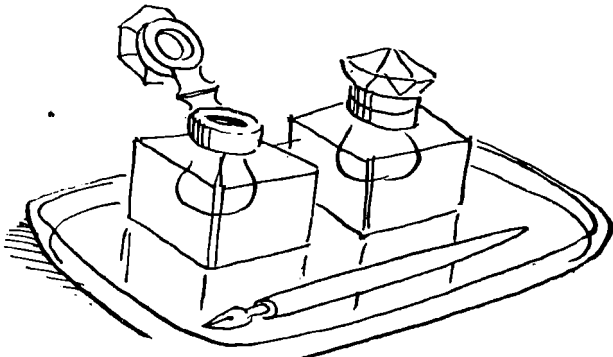
«— Ama hapse girersem yaşayamam ben. Şerefim mahvolur. Kendimi öldürürüm daha iyi.»

Olaya tanıklık etmesi için içeri aldığımız neşeli hesap uzmanı arkadaşlardan biri:

«— Bu sizin bileceğiniz iş. Bizim bakımımızdan bir sakınca yok» deyiverdi.

Adam, süklüm püklüm tutanağı imzalayarak çekip gitti.

Bir hayli vergi ve ceza ödediğini, ama, yine bir yolunu bulup hapis cezasından kurtulduğunu öğrendim yıllar sonra. Şimdi yine devletin yol işlerini yapan bir büyük işadamı.



PARAVAN FİRMALAR

Naylon faturacılığın daha bilinçli ve bilimsel biçimde örgütlenmiş paravan firmalardır. Naylon fatura kesenlerin genellikle işsiz güçsüz ve sabıkalı kişiler olması nedeniyle büyük döviz ve vergi kaçırmak isteyenler bunlara fazla güvenemezler. Bu bakımdan, güvendikleri kişilere paravan denilen ve tıpkı naylon faturacıların yaptığı gibi vergiyi üstlerinde toplayıp bunu ödeyecek varlıkları olmayan firmalar kurdururlar.

Bu uygulama, özellikle döviz kıtlığı nedeniyle ithalatın çok zorlaştığı, hükümetin gerçekçi bir para politikası uygulamaması nedeniyle ihracatın güçleştiği ve geçici, yapay önlemlerle durumu idareye çalıştığı dönemlerde geniş çapta ortaya çıkmıştır.

Demokrat Partinin 1951-1952 yıllarında uyguladığı liberasyon -istenildiği gibi ithalat yapma- döneminden sonra, döviz rezervleri tükenmiş, döviz ödeyemeyince de mal ithal edemez duruma düşmüştük. Bu dönemin önlemleri arasında daha önce sözünü ettiğim ithal hakkı doğuran ihracatın ne gibi oyunlara yol açtığının bir iki örneğini vermiştik. Yine bu dönemde takas yöntemi de yürürlüğe konulmuştu. Takas, bilindiği gibi malın malla değiş tokuş edilmesidir. Özellikle İkinci Dünya Savaşı içinde Almanya ile ticaretimiz bu biçimde yürütülmüştü. Ancak o zaman yarı yarıya devlet kurulu-

şu biçiminde olan bir Takas Limited şirketi bu işlemleri yürüttüğü için önemli sayılabilecek yolsuzluklara rastlanmamıştı. 1952'den sonra gitgide önemini artıran döviz yokluğu, hükümeti yeniden bu yolla ticarete yöneltti. Takas yönteminde genellikle ihracı daha doğrusu dövizle ihracı güç olan maddeler takas listelerine konuluyor, bu malları ihraç edenler döviz yerine ihraç bedeli kadar mal ithal edebiliyorlardı. İthalatçı ile ihracatçının aynı firma olması zorunlu değildi. İhracatçı ihraç ettiği mal karşılığını ithalatçıya devrediyor ve bunun karşılığında ithalatçıdan takas pirimi denilen bir para alıyordu. Bu takas pirimleri de mal ve döviz darlığı arttıkça çok yüksek miktarlara ulaşmıştı. Açık-tan sağlanan bu kazancı vergi dışı bırakmak için paravan firmalar kuruldu. İhracatçı, bu paravan firmaya ithal hakkını çok küçük bir takas pirimi alarak devrediyor, sonra paravan firma bu hakkı bu kez çok yüksek bir pirimle ithalatçıya devrediyordu. İhracatçı böylece fazla kazanmış görünmüyor, ithalatçı da yüksek pirim ödediği için fazla bir kâr sağlamamış gibi vergi beyan ediyordu. Bütün kâr paravan firmanın defterlerinde görünüyordu. Çok kez anonim ya da limited ortaklık biçiminde kurulan bu paravan şirketler hileli vergi suçu işleyip hapis cezasına çarptılmamak için bu yüksek kârları vergi bildirimlerinde de gösteriyorlardı. Ama, o vergiyi ödeyecek mal varlıkları bulunmadığı için Maliye vergi tahsil edemiyordu. Bu yöntemin kurucusu ve başlıca yöneticisinin o dönemde Milletvekili de seçilmiş bulunan bir eski müfettiş ya da hesap uzmanı olduğu söylentileri yaygındı. Gerçekten de yine bir vergi incelemesi sırasında bu kişiyle karşılaştım.

Beyoğlu'nun o zaman yeni yapılan çok görkemli bir işhanının bir katını boydan boya kiralamış bulunan bir Limited ortaklık, elli milyon kadar bir kazanç beyan etmişti. Bu ortaklığın hesaplarının incelemesini de bana vermişlerdi.

İşyeri son derecede pahalı eşyalarla döşenmişti. Defterler ve belgeler de çok düzgündü. Ancak bu kadar büyük iş yapan bir ortaklıkta çalışan personelin

sayısının son derecede az oluşu dikkatimi çekti. Asıl ortaklarsa ortalıkta görünmüyorlardı. İki kişiden oluşan ortaklığın sahipleri Avrupadaydılar. Bir muhasebeci, bir sekreter ve bir odacıdan başka kimse yoktu. Hesapları incelemeye başlayınca, yukarıda kısaca özetlediğim durumla karşılaştım. Bu bir paravan şirketti. İstanbulun tanınmış iki üç ihracatçısıyla iş yapıyor, onlardan düşük primlerle aldığı ithal haklarını, yine İstanbulun tanınmış bir kaç büyük ithalatçısına çok yüksek fiyatlarla devrediyordu. Ne var ki, limited ortaklığın bütün mal varlığı, gösterişli iş yerindeki mobilyalardan ibaretti. İki ortağın sorumlulukları ise ortaklığa sermaye olarak koydukları yirmişer bin lira ile sınırlıydı. Beyan ettikleri kazancın vergisini ödeyecek beş kuruşları bile yoktu.

Ben işi kurcalamağa başladım. Paravan firmayı kullanan gerçek ihracatçı ve ithalatçılarda incelemele-re başladım. O zaman karşıma sözünü ettiğim eski inceleme elemanı olan milletvekili, bu firmaların ortak danışmanı olarak çıktı. İşlemlerde bir yolsuzluk olmadığını savunmağa çalıştı. Paravan firmanın sözde kurucuları ile asıl ihracatçı ve ithalatçılar arasında birtakım ilişkiler olduğu ortaya çıkınca da kendisinin bundan bir bilgisi olmadığını ileri sürdü. Bana rüşvet teklif etmeyecek kadar akıllı olduğundan, beni çok beğendiğini, benimle çalışmak istediğini, danışmanlık bürosunda çalışmayı kabul edersem bana çok yüksek bir aylık ödeyebileceğini söyledi. Bu tür tekliflerle çok karşılaştığım için gülümsemekle yetindim.

Bu incelemenin sonucunun alınması yıllar sürdü. Paravan firma sahipleri hüküm giydiler. Asıl ithalatçı ve ihracatçılar ise yıllar sonra, enflasyon nedeniyle değerini iyice yitiren para üzerinden ödediler vergilerini. Vergi cezalarının bir kısmını Danıştay çok bularak kaldırdı, bir bölümünü de af yasaları sildi.

Danışman milletvekili ise 1957 seçimlerinde listeye giremediği için yeniden milletvekili olamadı. Ama bu nedenle Yassıadaya gitmekten de kurtuldu. Şimdilerde, o zaman kazandığı milyonları rahatça yediği söyleniyor.

BİR SÜLÜS YAZISI UZMANI

Paravan firmalar ve naylon faturacılar­dan söz ederken tanıdığım ilginç bir insandan da söz etmeden edemeyeceğim.

Naylon faturacıların genellikle işsiz güçsüz ve sabıkalı kişiler olduğundan söz etmiştim. Bir kısmı da, ya bunların baskısıyla, ya da açlık, hastalık gibi yoksulluk nedenleriyle bu işlere bulaşmış kişilerdi. Hele içlerinde biri vardı ki, hepimiz acımiştık. Beş altı çocuğu olan bu adam veremdi ve ölümü bekliyordu. Öteki naylon faturacılar, bu adama bir firma kurdurmuşlar ve onun adına sattıkları faturalarla bir hayli para kazandıkları halde buna zar zor geçinecek kadar bir para vermişlerdi. İnceleme sona ermeden adamcağız öldü.

Naylon faturacılar o kadar çok fatura kesiyorlardı ki, bu işten kazandıkları parayla zengin olmaları işten değildi. Ama, hepsi de günü gününe yaşıyorlar, aldıkları parayı, barlarda, eğlence yerlerinde, kumarda yiyip tüketiyorlardı.

Bunlar içinde bir tanesi ötekilerden hayli farklıydı. Adamı ilk gördüğümüzde naylon faturacı olabileceğine inanamamıştık. İnce yapılı, çok zevkli giyinen, çok güzel konuşan bir insan. Kullandığı faturalar da dikkat çekecek kadar güzel basılmış, içleri de ticari yöntemlere göre gayet düzgün biçimde doldurulmuştu. Faturaların baş tarafında firma amblemi olarak kullanılan yazı da ilginçti. Arap sülüs yazısıyla tuğra biçiminde yapılan bu süslü amblem, gerçekte latin harfleriyle firma sahibinin adını ve soyadını gösteriyordu.

Bir incelemede, daha önce sözünü ettiğim A.K. ile bir karşılıklı fatura alış verişi olduğundan kuşkulanan-

diğımız için çağırmıştık adamı. İlk görüşmede o kadar olumlu bir izlenim uyanmıştı ki üzerimizde, bu işe karışmış bile olsa, belki bir kez olmuştur diye düşünmüştük. Yine de iş yerinde bir arama yapmayı uygun bulduk.

Adamın işyeri olarak kullandığı büro da küçük olmakla birlikte zevkli döşenmişti. Defterleri de düzgündü. Kestiği ve üzerine kesilen faturaları, o sülüs harflerine benzeyen süslü el yazısıyla tek tek geçirmişti defterlerine. Naylon fatura ticaretini, gerçek bir ticaret gibi kabullenmiş, işini ciddiyetle yürütmüştü.

Sorguya çektiğimizde önce sorularımızı karşılıksız bırakmayı yeğledi. Önüne serdiğimiz kanıtlara karşın, açıklamada bulunmak istemedi. Bir çok kez çağırdık bilgisini almak için. Sinirlerinin zayıf olduğunu farke miştik. Yavaş yavaş, dostluğunu kazanacak biçimde konuşmağa başladık. Sonunda içini döktü.

İstanbulun tanınmış ve zengin ailelerindenmiş. Galatasaray Lisesini bitirmiş, mimar olmuş. Güney illerimizde bir devlet kuruluşunda önemli sayılabilecek bir işin başına getirilmiş. Orada bir bar kadınına tutulmuş. Çoluğundan çocuğundan ayrılmış. parasını yeyip bitirmiş. Adı bazı rüşvet olaylarına da karışınca işinden ayrılmak zorunda kalmış. Kadınla birlikte İstanbula gelmişler. Akrabalarının yardımıyla bir iş tutmuş. Başlangıçta ciddi bir firmaymış kurduğu firma. Ne var ki, bir süre sonra o işi de batırmış. Bunun üzerine kadın kendisini bırakmış. Bu da canına kıymağa karar vermiş, kendisini Kadıköy vapurundan denize atmış, kurtarmışlar. Daha sonra, A.K. ile tanışmış. Kendisine önce bir fatura kestirip yüklüce bir para vermişler. Açıktan para kazanmak hoşuna gitmiş olmalı ki sonra bu işi sürdürmüş.

Bize:

«— Beni polise, mahkemeye verirseniz kendimi öldürürüm» dedi.

Daha önce yine naylon faturacılar incelemesinde bir büyük yol yapımcısının benzer bir sözüne verdiği

karşılığı, neşeli arkadaşımız sülüs yazı uzmanına da vermekten geri durmadı:

«— Bizim bakımımızdan bir sakınca yok!»

Sülüs yazı uzmanı ağzı açık bakakaldı.

Önce anlattıklarını masal gibi dinlemiştik. Ama, söylediklerini birtakım belgelerle kanıtladı bize. Kadıköy vapurundan kendini denize atma öyküsünü de bir gazete küpüründen okuduk. Sorguları sırasında, sık sık konu dışına çıkar, genel politikadan, sanattan, edebiyattan sözederdi. Eskiden epeyce okumuş olduğu, oldukça geniş bir kültüre sahip olduğu belli oluyordu konuşmalarından. Öyle fazla ağlayıp sızlamadan kendisine acındırmasını bilirdi. O kadar ki, bir gün, daha önce sözünü ettiğim «boks» dediğimiz odacıkların birinde, naylon faturacıların en kabadayılarından birini, özellikle sülüs yazı uzmanının işleriyle ilgili olarak sorguya çektiğim sırada, adam cebinden kocaman bir tabanca çıkarıp masaya dayadı:

«— Bak abi, biz bu yolun yolcusuyuz. Bu işten olmasa, başka işten nasıl olsa atarlar bizi içeriye. Biz içeride de yolumuzu buluruz. Ama, bak o adam başkadır. Efendidir. Nasılsa düşmüş bu yola. Onun kılına dokunursanız, vururum hepinizi.»

Korkmadım, desem yalan olur. Ama öyle sıralarda insana bir garip soğukkanlılık geliyor:

«— Adam vurmak öyle kolay iş değil! Erkek olan yapamayacağı şeyi söylemez. Hadi, vur bakalım da görelim.»

Tabancayı cebine koydu:

«— Erkek adammışsın abi. Seni vurmak ne demek. Sen, düşmanın varsa söyle, senin için gözümü kırpmadan temizlerim.»

Sülüs yazı uzmanını mahkemeye verdik. Ama sanırım belgeli öyküsüyle yargıçları da kendisine acındırmış olacak ki çok küçük bir cezayla kurtuldu. Daha sonra çıkan af yasasıyla da hükümlülüğü büsbütün ortadan kalkmış olacak ki, yıllar sonra kendisine Ankara'da Özel sektörle ilgili bir kamu kuruluşunda rastladım. Orada, mesleğiyle ilgili önemlice bir işe girmiş.

Arada rastladığımda bana büyük saygı gösterir, beni tanıyan birine rastlayınca da, beni övermiş, nasıl tanıştığımızı anlatmamakla birlikte, benimle tanıştığı için övünürmüş.

BİR PARTİ LİDERİ VE KARDEŞLERİ

1957 seçimlerinden az önce Adapazarı turnesine gönderildim. Adapazarına gittiğimde üç beş günlük evliydim. Daha önce orada turne yapan arkadaşım Hesap Uzmanı N. nin yardımıyla güzel bir ev bulduk. Ev sahiplerimiz cana yakın kimselerdi. İki katlı evlerinin bir katını eşyasıyla birlikte bize verdiler. Adapazarı İstanbula çok yakın olduğu halde, İstanbula gitme gereksinmesini duymadık. Akrabalarımız bize konuk gelmeği yeğlediler. Kent o zaman henüz bugünkü kadar gelişmemişti. Ama, sevimli bir yerdi. Hacı Baba lokantasını, Çark Gazinosunu hiç unutmam. Ekibimizde bir balıkçılık meraklısı uzman vardı. O da Sapancada ev tutmuştu. Her gün üşenmeden Sapancaya gidip gelir, tatil günleri gölde balık tutmanın zevkinin bambaşka olduğunu söylerdi. O günlerde trafik de bugünkü gibi sıkışık değildi elbet.

İş çevresi henüz fazla gelişmiş olmadığı için, Adapazarında vergi incelemesi programına alacağımız yükümlüleri saptamakta güçlük çekiyorduk.

Bir gün kentin çarşısında dolaşırken gözüme büyükçe bir mağaza ilişti. Rastgele içeri girdim ve hesaplarını incelemeye geldiğimi söyledim. İçeri girerken işyerinin adına bile dikkat etmemiştim. Beni çok nezaketle ama belirli bir tedirginlikle karşıladı iş sahipleri. İncelemeye başladıktan sonra bile iş yerinin isminin özelliğine dikkatim çekilmedi her nedense. Buna karşılık, defterler, daha önce inceleme yaptığım Adapazarındaki öteki iş yerlerinin defterlerine oranla çok daha düzgündü. Bildirilen kazanç da iş hacmine göre oldukça yüksek sayılabilirdi.

İnceleme üç dört gün sürdü. Ancak, daha ilk gün

iş sahiplerinde sezdiğim tedirginliğim hiç azalmadığını farkediyor, bunu neye yoracağımı bilemiyordum. Aca-ba, büyük bir vergi kaçakçılığı söz konusuydu da ben mi atlıyordum? Sonunda sorun açığa çıktı. İnceleme-nin bittiğini ve inceleme sonuçlarını bir tutanakla sap-tayacağımı söylediğim muhasebeci, tutanağı imzalama-dan önce Ekrem beyin gelmesini beklememi rica etti.

«— Kim bu Ekrem Bey?»

Şaşkınca baktı yüzüme:

«— Kim olacak? Hürriyet Partisi Genel Başkanı Ekrem Alican.»

O zaman durumu kavradım. Ekrem Alican, eski bir Maliye Müfettişi idi. Politikaya atılmış, Demokrat Par-tiye girmiş, daha sonra Hürriyet Partisi kurucuları ara-sında yer almıştı. 1957 seçimlerinde de Partis'inden adaydı. Benim tam o sırada Adapazarına gelip, kardeş-leriyle ortaklaşa sahip olduğu şirketin hesaplarını in-celemeğe başlamamı, Hükümetin bir baskı girişimi ola-rak nitelendirmişti. Ankarada bulunan Alican incele-me bitinceye kadar görünmemeyi yeğlemiş, ancak, her-hangi bir oyuna gelmemek için, kendisi gelmeden tuta-nağın imzalanmamasını tembih etmişti kardeşlerine.

Tutanağı imzalamayı ertesi güne bıraktım. Ertesi sabah Ekrem Alican geldi. İlk karşılaşmamızda, benim hakkımda hiç de iyi düşünceleri olmadığını sezdim. Oysa, tutanağı daha görmemişti bile. Tutanağı görmüş olsaydı, vermiş oldukları beyannamelerin doğru olduğu sonucuna vardığını anlayacaktı. Eski bir Maliye mü-fettişi olduğu için, Hesap Uzmanları hakkında da pek olumlu kanı taşımadığı bu ilk konuşmamızda ortaya çıktı. Daha, mesleğe başladığım ilk günlerde başıma geldiği gibi, beni hükümetin oyuncağı olmakla suçla-yan sözlerini soğukkanlılıkla dinledim. Kendisine ya-nıldığını, bu incelemeye bir rastlantıyla başladığımı, kaldı ki böyle bir oyuna alet olacak karakterde bulun-madığımı söyledim. İnceleme sonucunu gösteren tuta-nağı incelerse zaten bunu kolayca anlayabileceğini be-lirttim. Tutanağı dikkatle okudu. Her satırda saklı bir anlam olup olmadığını araştırdı. Sonunda, söyledikleri-

min doğru olduğunu anlayınca bu kez mahcup oldu. Benden özür diledi. Kendisinden dostça ayrıldım.

Kendisiyle daha sonraki karşılaşmamız, 27 Mayıs 1960'tan hemen sonraki günlerde, Ankarada oldu. Devrim yapılmış, Milli Birlik Hükümeti kurulmuştu. Milli Birlik Komitesi, herhalde kendileriyle C.H.P. arasında bir ilişki olmadığını kanıtlamak için olacak, Bakanları daha çok eski D.P. lilerden ya da D.P. ile ilişkisi olmamakla birlikte C.H.P. yanlısı da olmayan kişilerden seçmişti. Bunun bir kaç istisnası vardı elbette.

Bu arada Alican da Maliye Bakanlığına atanmıştı. Kendisini kutlamak için makamına gittiğimizde beni gözü ısırdı. Ben o sırada Hazine Genel Müdür yardımcısıydım.

«— Sizi tanıyor gibiyim,» dedi.

«— Evet. 1957 yılında Adapazarında hesaplarınızı incelemiştim. Hesap Uzmanı olarak.»

O zaman anımsadı. Bana yakınlık gösterdi.

Onun Maliye Bakanlığı bana hep anlaşılmaz gelmiştir. Demokrat Partiden ayrılıp Hürriyet Partisine geçmiş olmakla birlikte, Demokrat Parti ileri gelenlerine karşı düşmanlık değil, dostluk beslediği her halinden belli oluyordu. O günlerde Milli Birlik Komitesinden hemen her gün eski Demokrat Partili Bakanlar ya da Parti ileri gelenleriyle ilgili soruşturma yazıları gelirdi. Bakan'ın bu yazılara sinirlendiğini çok kez gördüm. Yine o dönemde, eski Bakanlar için «sabık» ya da «eski» sözcüğü yerine, iskat edilmiş anlamına «Düşük» sözcüğü kullanılırdı. «Düşük Maliye Bakanı Polatkan» gibi. Bakan bu deyimde de çok sinirlenirdi. Kendisine imzaya çıkarılan yazılarda bu deyimden kullanılması kesin olarak istemezdi. Kendisinin gerçek bir Bakan olduğunu göstermeğe de çalışıyordu. Oysa o dönemde bütün yetkiler Komitenin elindeydi ve Bakanlar memurdan farklı değildiler. Sonunda Bakan'la Komite arasında çıkan bir uyuşmazlık, Alican'ın istifasıyla sonuçlandı. Gerçekte, eski Hürriyet Partisinin bir devamı niteliğinde ve eski Demokrat Partinin oylarını da toplayacağını umduğu Yeni Türkiye Partisinin kuruluş ha-

zırlıkları içindeydi. Bakanlıktan istifasını Partisinin Devrime karşı olduğunun bir kanıtı olarak kullanmasını bildi. Nitekim, Devrimden sonra yapılan ilk seçimlerde hayli de başarılı oldu.

Ekrem Alican'ı, bu iki bakanlık döneminden sonraki görüşüm, İsmet İnönü başkanlığındaki C.H.P. —Yeni Türkiye Partisi— Bağımsızlar koalisyonu sırasında oldu. Maliye Bakanı'nın yanında katıldığım bir Bakanlar Kurulu toplantısında İsmet İnönünün sağında oturuyordu. İsmet İnönü, Alican ve Bülent Ecevit dışındaki bakanlara isimleriyle değil, Bakanlıklarının adıyla sesleniyordu. «Maliye Bakanı ne diyorsun?» ya da «Ticaret Bakanı, sen ne düşünüyorsun?» gibi. Benim katıldığım toplantı Dış Ticaret Rejiminin saptanması toplantısıydı. Maliye Bakanı tartışmaya pek girmiyordu. Mülkiyede ekonomi hocam olan Ticaret Bakanıyla Maliyeyi temsilen ben karşı karşıya gelmiştik. Eşit olmayan bir tartışma sürüyordu. İnönü beni yanına çağırdı. Kulağını uzatarak, açıklamalarımı dinledi. «Anladım.» dedi. «Maliyeci arkadaşımız haklı!» E'imi okşayarak bana iltifatta bulundu. Tartışma bitti. İnönü'nün o toplantıda yalnız Başbakan Yardımcısı olan Yeni Türkiye Partisi Başkanına adivla seslendiğini, ya da yalnız Beyefendi diye hitap ettiğini, Çalışma Bakanı olan Bülent Ecevit'e ise, oğluyla konuşur gibi, «Bülent» diye seslendiğini farkettim. Bir ara, masanın en sonunda oturan Ecevit ile bir başka bakan, sanırım Operadaki bir temsilden söz ediyorlardı aralarında. Çok yavaş sesle konuşuyorlardı. İnönü, son derece ayrıntılı bir biçimde konuşulan Ticaret rejimi tartışmasını bir an keserek Ecevit'e seslendi: «Ne oynuyormuş? Güzel mi? Ben de gideyim!» dedi. İnönünün sağırlığından o anda ben de kuşkuya düştüm!

ZENGİNLERLE CÖMERTLER

Hesap Uzmanlığındaki son turnelerimden biri de İskenderun ile Gaziantep turnelerim oldu. İskenderun'a Aralık ayında gidiyordum. Hareketimden bir kaç gün önceki gazetelerde, İskenderun'da halkın denize girdiği yazılıyordu. Yolda da yataklı vagonda olacağımdan, annemin bütün direktmesine karşın yanıma bir palto almak gereksinimini duymadım. Bir ince yağmurlukla yetindim. Oysa İskenderun'a geldiğimde hava bir hayli soğuktu. Oteller, ilk turnemi yaptığım Adana'daki otellerden bile pahalıydı. Hesap Uzmanı iken istifa ederek İskenderun'a yerleşen ve bir büyük oteli işleten eski bir meslektaşımızın yardımıyla aylık olarak kiralandığım otel odasına normal ücretinin yarısından az verdiğim halde, gündeliğim buna bile zor yetiyordu.

Yılbaşını İskenderun'da geçirdim. Ay sonu olduğu için cebimde çok az bir para vardı. Gidecek yerim de yoktu. Akşam yemeğinden sonra şöylece bir Tüccar Kulübüne uğradım. Beni tanıdıkları için buyur ettiler. Ortaya kocaman bir bakara masası kurulmuştu. Masanın çevresinde, İskenderunlu, Adanalı, Mersinli büyük iş adamları, toprak ağaları ya da bunların oğulları toplanmıştı. Tek kağıt çekmek için o zamanın parasıyla elli lira gerekiyordu. Beni de oyuna buvur ettiler. Ama cebimde tek kâğıt çekecek para olmadığı için sevirici kalmayı yeğledim! O gece iki saat kadar seyrettiğim oyunda, bir genç toprak ağası, çiftliklerinden birini yitirdi. Ben ayrıldığım sırada, 1956'nın parasıyla banko yüz bin liranın üstündeydi.

İskenderun turnesinden belleğimde kalan bir anı da, habersiz olarak incelemeye gittiğim bir iş yerinde, işletme sahibinin beni birtakım koridorlardan geçirip,

kimsenin sesimizi duymayacağı bir odaya soktuktan sonra bana önce rüşvet teklif etmesi, benden sert bir yanıt alınca da, zövüp saymağa başlaması, dahası beni oracıkta adamlarına öldürtebileceğini söyleyerek tehdit etmesi oldu. Korkmadım desem yalan olur. Çünkü gerçekten de orada olduğumu bilen yoktu ve beni boğazlayacak olsalar kimsenin ruhu duymazdı. Hakaretlere ve tehditlere karşılık vermedim. Uysal davranarak kendimi dışarı zor attım. Ertesi gün, yargıçtan aldığım arama kararıyla aynı iş yerine gittiğimde adamın tavrı çok değişmişti. Bir rastlantı sonucu, bölgenin en büyük döviz ve vergi kaçakçısının üstüne düşmüştüm!

İskenderun'dan sonra Gaziantep'e gectim. Gaziantep de zengin bir kentti. Orası da pahalıydı ama İskenderun'dan çok farklıydı. Orada kaldığım kısa sürede, Antep'lielerin konukseverliklerinin bir folklor masalı olmadığını gözlerimle gördüm.

Gaziantep'e gittiğim ilk gün yolda bir eski okul arkadaşıma rastladım. Sarıldık, kucaklaştık. Beni yemeğe götürmek istedi. Akşam buluşmak üzere sözleştik. Beni Tüccar Kulübüne çağırdı. Akşam işim biraz erken bittiği için buluşma saatinden biraz önce gittim kulübe. Bir kösedeki küçük bir masaya oturdum. Ben arkadaşımı beklerken, ortava büyük bir zivafet masası kuruluyordu. En az kırk kişilik bir sofraya. İçimden, «herhalde ya bir Bakan, ya bir Parti büyüğü gelecek» diye geçirmiştim. Arkadaşım gelince, sofranın benim onuruma düzenlendiğini öğrendim. Gerçekten de, Vali yardımcısı, Emniyet Müdürü, diğer şube Müdürleri, Defterdar, Ağır Ceza Mahkemesi Başkanı, Savcı, Yargıçlar, Lise Müdürü, Oda Başkanı gibi kentin önde gelen memurları ve eşrafı vardı yemekte. Meğer, böyle benim gibi biri gelsin diye beklerlermiş. Evden, hanımdan izin koparıp felekten tatlı bir gece çalmak için. Koca koca bardaklarla su gibi rakı içildi. Acılı meze'ler yenildi. Gece yarısına doğru da saza gittik. Saz denilen yer büyükçe bir kahveydi. Sahnesi vardı. Sahnede, şarkıcılar şarkı söylüyordu. Ama, masalarda oturanların başla-

rını kaldırıp şarkıcı kadınlara bakmaları yasaktı. Bundan kavga, dahası kan çıkabilirdi. Şarkı söyleyen kadına, hayranları şişe şişe içki ısmarlıyorlar, bu şişeler, şarkıcının ayaklarının dibine sıralanıyordu. Kim daha çok şişe toplarsa o, o kadar tutulmuş oluyordu müşterilerce. Bir de, saz'a daha önce gelenler, daha sonra gelenlere garsonlar aracılığıyla ikramda bulunuyorlardı. Değişik oluyordu ikramlar. Bir paket sigaradan, bir kadeh rakıdan tutun da çeşit çeşit mezelere kadar. Bu ikramları geri çevirmek de hakaret sayıldığı için, kabul etmek zorundaydınız!

O gece o kadar çok içilmiş ki, gece otele döndüğümde bayağı hastaydım. İskenderun'a döndükten sonra da bir hafta yataktan çıkamadım. Daha sonra rastladığım Antep'lilere bu öyküyü anlatınca bana güldüler. Antep'liler için olağan şeymiş o kadar içmek. Bu yüzden onlar hiç ihtiyarlamazlarmış. Yani genç ölürlermiş!

O yıl Ankara'da da turne yapma sıram geldiği için, İskenderun ve Gaziantep turnem kısa sürdü. İki ay sonra Ankara'ya döndüm.

Ankara turneleri, Kurulun Merkezi Ankara'da olduğu için gündelik alınmadan yapılıyordu. Bu bakımdan sıraya konulmuştu ve iki aydan fazla sürmüyordu. Ancak Ankara büyük bir kent olduğundan bir de sürekli gurup kurulmuştu. Ancak Ankara gurubunda olanların iş merkezleri Ankara dışında gösteriliyor ve onların da bulundukları yerde gündelik almaları sağlanmış oluyordu. Bu, diğer bütün gezgin bürokratlar için de aynıydı, elbet. Neyse ki, ağabeyim Ankara'da oturuyordu da Ankara turnesinden parasal yıkıntıya uğramadan geçtim!

BİR ACIKLI ÖYKÜ

İki aylık Ankara turnemden bazı ilginç vergi incelemeleri anıları dışında, bir genç kızın acıklı öyküsü de yer alıyor.

Gurup Başkanı, okulda benden üst sınıfta olan bir arkadaşımızdı. Sessiz, yumuşak başlı, herkesin sevdiği, başarılı bir uzmandı. Gurup pek kalabalık değildi. Bu bakımdan bana da bir oda ayırdılar.

İşe başlamamın sanırım ya ikinci ya üçüncü günüydü. Gurupta yalnızdım. Öteki arkadaşlar dışarda incelemeye gitmişlerdi. Bir ara kapıma vuruldu. «Girin» dedim. İçeriye, Gurup Başkanının sekreterliğini yapan kızcağız girdi. Sekreterlik yanında, Guruptaki arkadaşların daktilo işlerini de bu kız yürütüyordu. Öyle pek güzel sayılmazdı ama, hüzünlü bakışlarının daha çok belirgin hale getirdiği, iri, siyah ceylan gözleri ilk günden dikkatimi çekmiş ve Gurup Başkanı olan arkadaş da takılmıştım, beğen'sinden ötürü. O da, kızın lise mezunu olduğunu, çok çalışkan ve terbiyeli bir kız olduğunu, evine yardım etmekten başka bir şey düşünmediğini söylemişti. O iki üç gün içinde benim de dikkatimi çekmişti. Hiç boş durmuyor, işi olmadığı zamanlarda da eline bir kitap alıyordu. Varlık Dergisinin çıkardığı kitaplardı elinde gördüklerim. O sırada Varlık yayınları belli düzeyde bir aydın kütlesine seslenebilen yayınlardı.

Kıza baktım, halinde bir tuhaflık var. Hasta gibi, ya da, çok üzücü bir haber almış gibi.

«— Buyrun» dedim. «Bir şey mi oldu? Rahatsız mısınız?»

«— Hayır. Sizinle özel konuşmak istiyordum da.»

«— Ne gibi?»

Bu tür özel konuşma isteklerinin arkasından çok kez insanı rahatsız eden şeyler çıktığını bildiğim için huylanmıştım.

«— Çok özel bir konuda. Sizin romancı olduğunuzu biliyorum. Romanlarınızı okudum. Siz insan ruhundan çok iyi anlıyorsunuz. Onun için sizinle konuşmak istedim.»

Bir yazar için bu tür övgülerin koltuk kabartıcı olduğu gizlenemez. Benim de direncim eridi. Meraklanmıştım da.

«— Buyrun, oturun» dedim. «Size nasıl yardımcı olabilirim?»

Oturdu. Başını önüne eğdi. Her zamanki gibi son derecede sade ve kapalı bir giyimi vardı. Hiç de boyanmamıştı. Yaşının yirmi civarında olduğunu tahmin ettim. Ellerini kucağında kenetleyerek parmaklarıyla oynamaya başladı.

«— Sizi dinliyorum.»

«— Söze nasıl başlayacağımı bilemiyorum. Anlatması o kadar zor ki...»

«— Madem bir kez gelmeğe karar verdiniz, sonunu getirin bari. Neymiş bu anlatılması zor olan şey?»

Yine bir süre sustu. Gözleri uzaklara daldı. Ağlamağa başlayacağından korktum. Sonra, beni korkutacak kadar ani bir biçimde ve yüksek sesle:

«— Biz H. ile birbirimizi seviyoruz» dedi.

Sözünü ettiği H., Gurup Başkanı olan arkadaşımdı. Bu söz beni öylesine şaşırttı ki, bu kez bir süre ben ne söyleyebileceğimi bilemedim. Gerçi H. ile öyle çok yakın bir arkadaşlığımız var denilemezdi ama, bildiğim, tanıdığım kadarıyla onun bu çeşit gönül işleriyle başını derde sokacak bir yaratılışı yoktu. Ama insanlar bilinir mi? İçimden, bir güzel sövdüm H. ye. Nedense, kızın söylediğinin doğruluğundan hiç kuşkulananmamıştım. Öylesine içten bir hali vardı. İçten ve zavallı. Bu masum kızıdan başkasını bulamamış mıydı H., gönül eğlendirecek? Hem de yanında çalışan bir kız. Yine tanıdığım, bildiğim kadarıyla H. nin evlenme niyeti de yoktu. Olsa bile bu kızla evlenmeyi düşünmezdi. Oysa,

bu kızın, öyle hoşça vakit geçirilebilecek bir kız hali yoktu. Bakışlarında, ucuz aşk romanlarındaki, aldatıldıklarını öğrenince kendilerini ırmağa atarak intihar eden kızları anımsatan bir anlatım okuyordu.

Sorunu anlamazdan geldim.

«— Demek öyle... H. çok iyi çocuktur. Çok severim. Kutlarım sizi. Mutlu olmanızı dilerim.»

Kaşlarını çattı:

«— Benimle alay ediyorsunuz. Söylediklerime inanmadınız değil mi? O beni sevdiğini söylediği zaman ben de inanmamıştım. Hep karşı koymuştum. Ama o direttili. Beni çok sevdiğini, bense yapamayacağını, benimle evlenmek istediğini söyledi. Sonunda ben de her şeye razı oldum.»

Bu «her şeye razı oldum» sözü tüylerimi diken diken etti. Donup kalmışım. As'ında, kız daha odaya girer girmez, bu türlü bir itirafla karşılaşacağımı sezmiştim, diyebilirim. Ama, söz konusu olanın Kuruldaki genç uzman yardımcılardan biri olabileceğini düşünmüştüm.

Eğer H. nin ciddi bir niyeti yok idiyse, durum çok kötü sonuçlar verirdi. İtiraf ederim ki o anda kızın haline acımdan çok arkadaşımın geleceğini düşünmüştüm. Böyle bir skandal, arkadaşımın meslek yaşamının sonu olurdu.

«— Nasıl her şeye?»

Yine de içimde gizli bir umut vardı. Daha mülkiyenin ilk sınıfındayken, Gazi Orman Çiftliğinde, ağaçlar arasında, bir öpüşmeden öte aramızda hiç bir yakınlık geçmemiş olan bir genç kızın, bir ay sonra gözleri iki çeşme, o gün gebe kaldığı savıyla bana gelişini anımsamıştım. Üstelik tıp fakültesi öğrencisi olan bu kızcağız, bir erkekle öpüşmenin gebe kalmağa yettiğini sanıyordu. Kendisini ikna etmek için havli ter dökmüş ve bu arada, bir başkasının suçunun üstüme atılabileceği kuşkusuyla hayli kaygılanmıştım. Bir kaç gün sonra yanılmış olduğu ortaya çıkmıştı da ben de derin bir soluk almıştım. Ama, bu kez durumun sandığım kadar masumca olmadığı anlaşılıyordu. Kız başını önüne eğerek:

«— İşte her şeye» diye yineledi. «Bir kaç kez evine götürdü beni. Sonra olan oldu. Şimdi galiba gebeyim.»

«— H. biliyor mu durumunuzu?»

«— Biliyor.»

«— Peki, ne diyor?»

«— Ona kalsa hemen evleneceğiz ama, annesi beni istemiyor. Burnu havada. Ben oğluna lâıyk değilmışım. H. beni istesin diye annesini bize yollamış. Ama, babamın itfaiyeci olduğunu öğrenince, kadın karşı çıkmış. Dünyada oğluma itfaiyeci kızı almam demiş. Oysa bizim neyimiz eksik? Ben liseyi bitirdim. Sonra birbirimizi seviyoruz. Çocuğumuz da olacak.»

Kızın anlattıkları beni o kadar şaşkına çevirmişti ki, ne diyeceğimi bilemiyordum.

«— Peki, benden ne istiyorsunuz? Ben ne yapabilirim?»

«— H. sizin arkadaşınız. Siz öteki uzmanlara benzemiyorsunuz. Ona durumu anlatabilirsiniz. Bir kez konuşun. Niyetini öğrenin. Şimdi çocuğumuz da olacağına göre... Benimle evlenmeyecekse açıkça söylesin... Böyle yaşamaktansa kendimi öldürürüm daha iyi...»

«— Yok canım, çocukluk etmeyin. Şimdi her şeyin çaresi var.»

Gözlerinde delice ışıklar parlayarak baktı yüzüme:

«— Ben namuslu bir kızım. Onu sevmek günahsa cezamı kendi elimle veririm. Bana böyle şeyler söylemeyin. Siz onunla konuşacak mısınız, konuşmayacak mısınız?»

Arkadaşımla böyle bir konuyu konuşmak düşüncesi bile ürkütüyordu beni. Ama hem kıza çok acımıştım, hem de arkadaşıma çok kızmıştım. İşi bu kadar ileri götürdüğüne göre, sonuna da katlanması gerekirdi. Hiç değilse ortalığı ayağa kaldırmadan sessiz sedasız temizlemeliydi yaptığı pisliği.

«— Olur» dedim. «Konuşacağım. Yalnız siz bana, ben onunla konuşup sonucu size söyleyene kadar bir şey yapmayacağınıza söz verin.»

«— Siz ne derseniz öyle yaparım ben.»

Sonra da, sanki o kadar önemli şeyler konuşmamı-

şız gibi teşekkür ederek, kalktı, gitti.

Yalnız kalınca, kötü kötü düşünmeğe başladım. Grup Başkanı, çok sevdiğim bir arkadaşı. Uysal, kendi halinde, hani karıncayı incitmek istemez denilen nite-likte bir çocuk. Nasıl yapmıştı bu işi? Kız da öyle baştan çıkarıcı görünüşte bir kız değildi. Ama, kim bilir, hep bir arada dura dura, şeytana uymuş olabilirlerdi. Kızın, «beni almayacaksa yaşamam daha iyi» derken gözlerinde parlayan ışıktan bayağı ürkmüştüm. Yapar mı yapardı.

Önce odasına gidip konuşmayı düşündüm arkadaşım-la, sonra bundan caydım. Her an yanına birisi gelebilirdi. Böylesine önemli bir sorunu burada konuşamazdık. İç telefonu açtım, «bugün öğle yemeğini beraber yiyelim,» dedim. «Olur» dedi.

Öğleyin birlikte çıktık. Bir lokantaya gittik. Lokantada konuyu açamadım. Sadece onu çözümlemeğe çalıştım. Bu kadar sâkin, bu kadar durgun, heyecansız görünen çocuğun, öyle bir kıza nasıl âşık olduğunu, işi kızı gebe bırakacak kadar nasıl ileri götürebildiğini anlamak çok zordu.

Yemekten sonra, büroya doğru yürümeğe başladık. İkınıp sıkındıktan sonra, konuyu açtım. Sözlerimi büyük bir şaşkınlıkla dinledi:

«— Delirmiş mi bu kız?» dedi. «Baştan başa uydurma söyledikleri.»

Onun her şeyi hemen doğrulayacağını beklemiyordum zaten.

«— Bak, ben senin arkadaşınım, dostunum. Seninle konuşmak isteyişim bir skandalı önlemek içindi. Kız üstelik gebeymiş. Benden saklamak bir şey değıştirmez. Bana anlattığı gibi, yarın başkalarına da anlatabilir. Kurul Başkanına, Bakana kadar gider bu iş. Birlikte düşünelim, ne yapılabileceğini kararlaştıralım.

Arkadaşım benim kadar ciddiye almıyordu işi:

«— Saçma. Elimi eline bile sürmedim. Sonra anemi yollamışım da... Benim annem on yıl önce öldü. Burada kimsem yok. Nereden uyduruyor bunları?»

Gerçekten de arkadaşımın annesinin ölmüş oldu-

ğunu anımsadım. Bir bit yeniği vardı bu işte.

«— Eğer böyleyse, iş iyice çatallaştı. Kız senin üstüne yıkılmak istiyor demek ki. Bir başkasıyla işi pişirdi, gebe kaldı, adam yüzüstü bırakınca, gözüne seni kestirdi. Bir şeyin olmasından, duyulması daha kötüdür derler. Beni inandırdığı gibi başkalarını da inandırabilir bu masala. Şimdi ne yapacağız?

Arkadaşımın hâlâ anlattıklarına inanmaz bir hâli vardı:

«— Yahu bu kız iki yıldır bizde çalışıyor. Ailesini de tanırım. Böyle işler yapacak kız değildir. Çok akli başında kızdır. İşinden başını kaldırmaz. Yapacak işi yoksa eline kitap alır, okur.»

Kızın, «romanlarınızı okudum» dediğini anımsadım.

«— İnsanlar belli olmaz, belki anlattıkları uydurmadır, belki sen farkında değilsin, ama, kız sana âşık olmuştur, senden yüz bulamayınca böyle bir oyun oynamayı düşünmüştür. Böyle sessiz duran insanların hayalleri geniş olur. Herhalde kızı çağırıp bir konuşmalısın.»

«— Ben konuşamam. Yüz göz olursak onu burada tutamam bir daha. Yine sen konuşur musun? İşin iç yüzünü anlamağa çalış.»

İster istemez kabul ettim. Bir kez girmiştim işin içine. Merak da etmiyor değildim, kıza söylediklerinin yalan olduğunu anladığımı söylediğim zaman nasıl davranacağını. Ancak, büroya döndüğümüzde baktım, kız yerinde yoktu. Saat üçe dörde kadar bir kaç aradım, gelmediğini söylediler. Saat dört sıralarında dış telefon çaldı, açtım, o.

«— Nerelerdesiniz,» dedim. «Konuştum arkadaşla.» Sinirli ve telaşlı bir sesle:

«— Onun ne söyleyeceği umurumda değil,» dedi. «Ben sizinle konuşmak istiyorum. Ben köşedeki pastaneden arıyorum sizi. Buraya gelebilir misiniz?»

Kuşkulandım ve öfkelen dim:

«— Benimle konuşmak istediğiniz bir şey varsa, buraya gelirsiniz, burada konuşuruz.»

Telefonu kapattım.

Kızın ne oyunlar çevirmek istediğini çok merak ediyordum doğrusu. Arkadaşımın ne söylediğini öğrenmek bile istememişti. Zaten bu kadar çabuk ortaya çıkacak bir yalanı neden söylediği de anlaşılacak bir şey değildi.

Saat beşe doğru birden kapım açıldı ve sekreter kız içeri girdi. Halinde o anda anlayamadığım bir tuhaflık, bakışlarında yabansıl bir pırıltı vardı. Benim bir şey söylememe vakit bırakmadan:

«— Gelmediniz» dedi. «Çünkü siz de anladınız değil mi?»

«— Neyi?»

«— Sizi sevdiğimi.»

Çok şaşırmıştım. Hiç beklemediğim bir gelişmeydi bu.

«— Saçmalamayın! Zaten bugünkü davranışlarınızdan bir şey anlayamadım. Ne gereği vardı o çirkin yalanların?»

«— Umurumda bile değil o. Ben sizi kıskandırmak istemiştim.»

Kızı tokatlamamak için güç tuttum kendimi. Bağırardım:

«— Çıkın dışarı! Bir daha da odama girdiğinizi görmeyeyim!»

Üç dört gün içinde gördüğüm, tanıdığım kıza hiç uymayan, yakışmayan şuhça bir tavırla saçlarını arkaya atarak ayağa kalktı:

«— Aşkımın değerini anlayacaksınız ama o zaman geç olacak» dedi ve dışarı çıktı.

Bayağı kızmıştım. Daha genç bir uzman yardımcısıyken bir ilçede başıma gelenin bir başka çeşidiydi bu. Ben de kalktım. Zaten saat beşten sonra Başkanın biraz daha genişçe odasında toplanıp sohbet etmek âdetimizdi. Başkanın odasına geçtim. Dışardaki incelemelerinden dönmüş olan bir kaç uzman daha vardı odada. Başkan, kaş göz işaretiyle, «görüştün mü?» dedi.

«— Kafadan çatlak bu kız» dedim.

«— Ne diyor?»

«— Yalan söylemiş.»

«— Niyeymiş?»

Öfkeyle:

«— Asıl bana âşıkmiş. Beni kıskandırmak istiyormuş.»

Başkan gülmeğe başladı:

«— Hadi, işin iş!»

«— Alayı bırak! Bu kızda bir acayiplik var. Hiç olağan değil davranışları.»

«— Sıcak başına vurmuştur. Senin gibi yakışıklı delikanlıyı da görünce...»

Ötekilerin gülüşmelerinden, Başkanın ağzını sıkı tutmayıp olayı ötekilere de anlatmış olduğunu anladım. Hep birden bana takılmağa başladılar. Ben onlarla başetmeğe çalışırken, Başkanın odası ardına kadar açıldı ve sekreter kız içeri girdi. Öyle bir duruşu vardı, gözleri öylesine çakmak çakmak parlıyordu ki, bu kez hiç kuşku kalmadı. Ruhsal bir bunalım geçiriyordu bu kız. Ama ben işe karışmağa vakit bulamadan, o başladı konuşmaya. Buna konuşma demek çok zordu. Tam anlamıyla saçmalıyordu. Sözleri kesin olarak anlamsız ve mantıksızdı ve bu arada açık saçık küfürler de savuruyordu. Ötekiler hâlâ durumun farkında değillerdi ve kızla alay etmeğe çalışıyorlardı. Başkana:

«— Bu kız delirdi» dedim. «Hemen ailesine haber gönder. Hastaneve kaldırılması gerek.»

Önce söylediklerime inanmaz gibi baktı yüzüme. Ama, sanırım ögle üzeri konuştuklarımızı anımsayarak o da anladı durumu. Kızı güclükle odadan çıkardık. Odacılarından birinin yardımıyla bir taksiye bindirip evine yolladık.

Ertesi gün, Gülhane hastanesinin akıl hastalıkları kliniğine kaldırıldığını öğrendim. Bir insanın gözüümün önünde çıldırışına ilk kez tanık oluyordum. Durumu baştan anlayamayan öteki arkadaşlar da çok üzüldüler. Konuşmalar arasında, kızcağızın daha önce de bu kadar şiddetli olmasa bile bazı bunalımlar geçirmiş olduğunu öğrendim.

Bir iki gün sonra, kliniğin hekimi bana telefon et-

ti. Kız durmadan benim ismimi sayıklıyormuş. Bu tür hastalarda olmadık hayaller görmek olağanmış ama, yine de bir kez bana sormak istemiş. Çünkü, bu gibi hastalıklar bazı hallerde bir şok sonucu da ortaya çıkabilirmiş. Kendisine kızla hiç bir ilişkim olmadığını söyledim ve olayı anlattım.

«— Zaten ben de anlamıştım. Sizden gebe olduğunu da söylüyor ki, böyle bir şey söz konusu değil. Üstelik hiç dokunulmamış bir kız. Bu gibi durumlar ağır cinsel baskı altında tutulnlarda sık görülür. Kusura bakmayın.»

İlgisi için ben teşekkür ettim.

Aradan bir kaç gün geçti. Bu kez elli yaşlarında kadar bir adam geldi beni görmeğe. Kızın dayısıymış. O da bin kez özür dileyerek, doktorun sorularını yineledi. Ona da durumu açıklamaya çalıştım. Bu kente ge'eli daha bir hafta ancak olduğunu, yeğenini daha önceden hiç görmediğimi, olayın bir hastalıktan başka bir şey olmadığını söyledim. İnandı mı, inanmadı mı, bilmiyorum. Kızın el değmemiş çıkmasından rahatlamışlardı ne de olsa. Kızın başından gerçekten bir iş geçmiş olsa hâlim ne olurdu diye düşünmüşümdür.

Ben Ankaradan ayrılana kadar kız hastaneden çıkmadı. Sonra iyileşmiş olduğunu duydum. Defterdarlıkta bir başka göreve vermişler. Bir kaç yıl sonra yolum yine Ankaradan geçti. Defterdarlığa uğramıştım. Koridorda karşılaştık. Beni ya gerçekten tanımadı, ya da tanımazdan geldi. Yalnız bakışlarındaki o yaralı ceylan pırıltısı yokolmuş, yerine anlamsız bir durgunluk, bir koyuluk yerleşmişti.

Gezgin bürokratların turnelerde başlarından geçen aşk öykü'leri dosyam hayli kabarık! Hepsi böyle acıklı değil elbet. Çoğu gülünçlüdür diyebilirim.

PARİS'TE BİR KIZ-ANNE

Ankara turnesinde başıma gelen olay, bana yıllar sonra Paris'te görevli bulunduğum sırada başıma gelen ve hiç değilse başlangıcı bakımından ilkiyle büyük benzerlik taşıyan bir başka olayı anımsattı. Gerçi, birincisine daha çok bir klinik olayı gözüyle bakılabilir-se de, nedenleri üzerine eğilindiğinde, kişisel etkenler yanında toplumsal etkenlerin de ağırlık taşıdığı anlaşılabilir. Bu açıdan birbirine benzeyen bu iki olayı, iki ayrı toplumun insanları arasında geçen bu iki olayı peşpeşine anlatmakta yarar görüyorum.

Yıl 1972. Paris'te OECD (Uluslararası Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü) nezdinde Türk Temsilciliği Başkan Yardımcılığı görevindeyim. Büyükelçinin odasıyla benim odam, delegasyonun birinci katında. Aramızda küçük bir oda var. Hem Başkana hem de bana sekreterlik yapan genç bir Fransız kızı bu ara odada oturuyor. Yüksek öğrenim yapmış, akıllı, mesleğine bağlı bir kız. Çok güzel değil, ama hayli sevimli. Göreve başladığından bir süre sonra, bazı özellikleri dikkatimi çekmişti. Boş zamanlarında durmadan okuyordu. Okuduğu kitaplar pek bilinen şeyler değildi ve çoğunlukla Doğu felsefesiyle ilgili araştırmalardı. En çok da Budizm üzerine yazılmış kitaplara merak sarmış olduğunu farkettim. Öğle tatillerinde de yemeğe çıkmıyor, Delegasyonda bir şeyler yiyordu. Daha çok meyva ve sebze cinsinden şeyler yediğini de görmüştüm ama, bunu da önce şişmanlama korkusuyla rejim yapışına bağlamıştım. Sonradan, bir sohbet sırasında, bana Budist olduğunu söyledi. Hristiyanlığı saçma buluyormuş. En akılcı din budizmmiş. O zaman neden yemeklerde meyva ve sebzeyi yeğlediğini anladım.

Budistlerin et yemeleri yasakmış.

Bir gün, odamda çalışırken kapıya vuruldu ve Mat-mazel Gisèle içeri girdi.

«— Sizinle özel konuşabilir miyim?»

Halinde o güne kadar hiç görmediğim bir şaşkınlık, bir bitkinlik vardı.

«— Buyrun» dedim. «Bir üzüntünüz mü var? İzin mi istiyorsunuz?»

«— Bir üzüntüm var, ama bu çok özel. Sizinle çok özel bir konuda konuşmak istiyorum. Fransızcaya çevrilen romanlarınızı okudum. Sizin bir psikolog ve bir ümanist olduğunuzu biliyorum. Bana yardımcı olabilirsiniz diye düşündüm.»

Aklıma ister istemez Ankara turnesindeki olay geldi. Kuşkulandım.

«— Benim için söylediklerinize teşekkür ederim. Ama bu niteliklerimle size nasıl yardımcı olabilirim?»

Büromun önündeki iskemleye çöker gibi oturdu. Gözleri ıslaktı:

«— Bu sabah büroya gelmeden önce laboratuvar-dan test sonucunu öğrendim. Gebeymişim.»

Başımdan aşağı kaynar sular döküldü. Böyleleri de hep bana rastlıyordu. Delegasyonda bir kaç tane genç ve bekâr hariciyeci ve maliyeci vardı. Kızın çevresinde dolastıklarını seziyordum. Acaba hangisi yapmıştı bu işi? Kız şimdi şantaj yapmağa kalkacaktı herhalde. Bir yabancı memlekette, bir diplomatik misvonda böyle bir skandal son derecede can sıkıcı bir şeydi.

Heyecanla:

«— Kimden?» diye sordum.

Başını salladı:

«— Tanımazsınız.»

«— Yani, delegasyondan biri değil?»

«— Hayır.»

Derin bir soluk aldım. Vatan kurtulmuştu. Ama, bana niye anlatıyordu bu işi? Fransada kürtaj yasaktı, o yüzden, belki, İsviçre ya da İngiltereye gitmek için izin istiyor olabilirdi.

«— Peki» dedim, «o halde, çocuğunuzun babası si-

zinle evlenmek istemiyor öyle mi? Bu konuda size yardımcı olabileceğimi sanmıyorum.»

«— Sorun o değil. Tam tersine. Michel evlenelim diye ısrar ediyor.»

Aklım iyice karışmıştı.

«— O halde, hiç bir sorun yok. Evlenirsiniz olur biter. Yoksa bu Michel'i sevmiyor musunuz? İsteğiniz dışında mı oldu bu iş?»

«— Hayır. Michel'i çok seviyorum. Çocuğu da ben istedim. Ama onunla evlenemem.»

«— Öy'eyse bu Michel evli biri?»

«— O da değil. Sadece, evlenme fikrine karşıvım da ondan. Evlilik kurumu dünyanın en aşağılık, en iğrenç kurumudur.»

Sabrım tükenmeğe başlamıştı:

«— Öyleyse, çocuğu aldırır, bu dertten kurtulursunuz.»

«— Ama ben cocuğum olmasını çok istiyorum. Onu mutlaka doğurmalıvım.»

Anlamadığım halde:

«— Anlıvorum» dedim. «Peki ama, bu kadar üzülmenizin nedeni nedir? Benden nasıl bir yardım istiyorsunuz?»

Dudak'larını ısırdı:

«— Siz Türklerin bu gibi konularda katı düşünceleriniz olduğunu söylediler bana. Durumumu Büyükelci öğrenirse işime son verir diye korkuyorum.»

Yeniden derin bir soluk aldım.

«— Bu sizin özel yaşamınızla ilgili bir konu. Büyükelcinin bunu bir sorun yapacağını sanmam. Yalnız, gebeliğiniz iler'ediği zaman, belki öteki sekreterlerin katına tasınmanız gerekebilir. O halde buradaki işleri iyi yürütemeveceğiniz için. Kendisiyle konuşurum. Kaldı ki evli olmadığınızı sövlememiz de gerekmez.»

«— Bir sorun da burada ya! Fransız Sosval Sigorta Kurumu, evli olmayan annelere özel bir vardım yapıyor. Bunun için de çalıştığım yerden bir belge götürmem gerek.»

Yavaş yavaş kızmağa başlamıştım.

«— Peki. Bunu da konuşurum Büyükelçiyle. Anlayışla karşılayacağını umarım.»

Kız teşekkür ederek çıkıp gitti. Ben de Büyükelçinin yanına gittim.

«— Üstad, ciddi bir sorun var» dedim.

«— Hayrola?»

«— Senin sekreter kız gebeymiş!»

Birden telaşlandığını farkettim. Benim gösterdiğim tepkiyi aynen göstererek:

«— Kimden?» dedi. «Bizim oğlanlardan biri mi?»

Gülerek yanıtladım sorusunu ve Matmazel Gisèle'in söylediklerini anlattım. Aklına gelen tehlikenin söz konusunun henüz Belcikada da inceleme safhasında olduğunu, elde bitmiş bir çalışma bulunmadığını, hatta bu konuda vararlanabileceğim bir kitap bile tavsiye edemeyeceklerini kendi uzmanlarının da konuyu Fransa'da incelediklerini bildirdi. Yani, Belcikaya boşuna gelmistik. Durumu hemen Ankara'ya bildirdim ve va Paris'e vullanmamı va da bana baska bir konu verilmesini istedim. Kurul Başkanlığı, bir iki kez tekit ettiğim bu yazıva bir karşılık vermek gereksinimini bile duymadı. Ben de, çoğu öteki arkadaşların vaptığı gibi kendi kendime birtakım incelemeler vaomağa çalıştım. Dönüste volladığım raporun da kimse tarafından okunmadığını bilivorum.

Daha sonraki yıllarda, bu kez sürekli görevli olarak bulunduğum yabancı ülkelerde, bu birimde gönderilen Türk uzmanlarının, o verin Malive Bakanlıklarında can sıkıcı durumlarla karşılastıklarına tanık oldum. İster müfettiş. ister uzman ister kontrolör. gelenlerin çoğu vabancı dil bilmivordu. Üstelik kendilerine verilen inceleme konuları hemen hemen hep birbirinin avnı konu'lardı. Fransız Maliye Bakanlığındaki bir yetkili bir gün bana bövle dert yanmıstı. «Biz elimizden geldiği kadar arkadaşlarınıza vardımcı olmağa çalışıvorum. Ama ya bunlar döndüklerinde burada yaptıkları incelemeleri yetkili mercilere vermivor, ya da mercileriniz bunlara göz atmıvorlar. Ya'nız Fransız Vergi Usul Yasasındaki ceza hükümlerini incelemek üzere şimdiye ka-

dar on beşten fazla elemanınız geldi!»

Brüksel'de bulunduğum sırada, dünya çapında «Brüksel Dünya Fuarı» da açılmış bulunuyordu. «Atomium» adı verilen dev bir atom çekirdeği ile simgelenen fuarda, hemen bütün dünya ülkelerinin pavyonları vardı. Amerikan ve Sovyet pavyonları. büyüklük ve gösterişte birbirleriyle rekabet halindeydiler. Uzaya ilk insan yapısı aygıtın atılışı da o günlere rastladı. «Sputnik» Sovyet pavyonunda en çok merakla izlenen gösteri oldu. Fuarda, ayrıca, uluslararası nitelikte çeşitli sanat gösterilerine de yer verilmişti. Özellikle, Dünya Film festivali ve bütün yılların en başarılı on filmi yarışmaları bunların başında yer alıyordu. Brüksele giderken, o sırada Vatan gazetesinde çalışan arkadaşlar, oradan, Fuar'la ilgili yazılar göndermemi istemişlerdi benden. Gazeteci olduğumu belirten bir de belge vermişlerdi bana. O belgeyle Fuar yönetimine başvurup, kavdımı yaptırmıştım. Fuar'a Türkiyeden pek çok gazeteci gelip gitti ama, Büroya sürekli kavdını yaptıran bir ben olduğum için. Fuardaki bütün gösterilere çağrıldım. Gördüklerimi, Vatan'a ve Varlık dergisine yazdım.

Savaştan sonra. Avrupada düzenlenen bu en görkemli fuara katılan ülkeler büyük hazırlıklar yapmışlardı. En çok Belçikalılar yer almışlardı pavyonda, ev sahibi devlet olarak. O sıralar Kongo henüz Belçika'nın sömürgesiydi, sivasal ve ekonomik anlamda. Belçika pavyonu dışında. yine görkemli bir Kongo pavyonu da vardı. Bu pavyonun en göze görünen yerine, camdan bir oda içine, Kongo'lu yerlilerin yaşamını gösteren bir canlı tablo yerleştirilmisti. Ottan, samandan yapılmış bir kulübe, yarı çıplak, gerçek Kongo'lu bir kadınla bir erkek. kucaklarında çocuklarıyla, bu kulübenin önünde oturup, Havvanat Bahçesi gezer gibi kendilerini seyreden Avrupalılara şaşkın şaşkın bakıyorlardı. Kulübenin vanındaki yine camdan bir odanın icine bir Kongolu zenci ressam oturtmuş'ardı. Zenci ressam, yine varı çıplak şövalesinin başında, kendisini camın dışında seyredenlerin gözüönünde «peyzaj» yapıyordu. Cam

odanın üstüne konulan levhada, «Biz Belçikalılara sömürücü deniyor, oysa biz bu vahşi adamları eğitiyo. onlardan ressam bile yetiştiriyoruz» yazılıydı. Yabancı basında çıkan çok sert eleştiriler üzerine bir kaç gün sonra iki cam odadakiler ortadan kaldırıldı, yerine Kongo elmas madenlerini gösteren panolar yerleştirildi!

Bu arada Vatan gazetesine yolladığım yazılar arasında, Fuar'daki Türk pavyonundan da söz etmiştim. Pavyonumuz, gerçekten zevkli bir biçimde yapılmıştı. Özellikle Bedri Rahmi Evüboğlu'nun bir büyük moza-nusu olmayışı onu öyle rahatlatmıştı ki, üzerinde durmadı bile.

AVRUPA TURNESİ

Gezgin Bürokratların hiç kuşkusuz en zevkli turneleri Avrupa Turneleridir. Maliye Müfettişleri, Uzmanlar, bir çok Bakanlıkların müfettişleri, Kontrolörler, mesleklerinde bir süre çalıştıktan sonra, bir yıl süreyle yurt dışına gönderilirler. Bilgi, görgü ve uzmanlıklarını artırmaları için bir çeşit staj yaparlar. Oturan bürokratlar da zaman zaman bu tür gezilere çıkarlar ama, onların öyküsünü, dizimizin öteki bölümlerinde anlatacağım. Özellikle 1960'tan önce ülkenin koşulları, yurt dışına çıkmayı çok güçleştiriyordu. Yalnız ekonomik koşullar, örneğin döviz kıtlığı değil, yöneticilerin bu konudaki tutumları da, yurt dışına çıkmayı çok kısıtlamıştı. Kaldı ki, ulaşım araçlarının bu günkü kadar gelişmemiş, yurt dışı yolculukların bu kadar kolaylaşmamış olması ve alışkanlıkların doğmaması da bunun nedenleri arasında sayılabilir. O zamana kadar «Avrupa görmüş» kişi parmakla gösterilecek kadar azdı, divebilirim. Bu yüzden de Avrupa ve Amerika, masal ülkeleri gibi anlatılırdı hep.

1960'lara yaklaşıldığı sırada ve özellikle 1958 yılında yapılan üç katlı devalüasvondan önce, resmi kurdan döviz alıp yurt dışına çıkmanın parasal açıdan da büyük avantajları vardı. Türkivede döviz kıtlığı nedeniyle özellikle lüks tüketim maddeleri hiç bulunmazken ya da çok pahalı iken, kurla döviz alıp dışarı çıkanlar kendilerini bir ucuzluk ve bolluk cennetine düşmüş sanıyorlardı. 6-7 Eylül olayları diye anılan ve İstanbulu bir anda yağma edilmiş bir kent bürünümüne sokan ayaklanma olayından sonra üstelik doğal olarak bulunabilen malların büyük bir bölümü de pıvasadan çekildiği için, o sırada dışarıya çıkanların şaşkınlığa uğra-

maması olanaksız gibiydi. 1957 Temmuzunda evlendiğim zaman, İstanbulda, hangi cinsten olursa olsun, gelinlik diktirecek kumaş bulamamıştık. 6-7 Eylül olayları sırasında yağmaya uğrayan, dükkânı yakılan bir tanıdık tüccardan yarısı yanmış ve ıslanmış bir top saten düşesten ancak kısa bir gelinlik çıkarabilmişti terzi.

Böyle bir yokluk ülkesinden, bolluk ve ucuzluk ülkesine gidenler, üstelik dönüşlerinde de, aylıklarının yeterli olmayışını gözönüne alarak, sanki ömürleri boyu yetecekmiş gibi bir mal alış verişine başlıyorlardı. En önemli konu da otomobildi. Bir yıl süreyle dışarıya gidenlerin dönüşte bir otomobil getirme hakları vardı. O sırada Türkiyede otomobil fiyatları akıl almaz düzeylerdeydi. Örneğin, normal bir amerikan arabası, 150-200 bin liraya rahatça müşteri buluyordu. O günlerde birinci sınıf bir devlet memurunun aylığının bin lira dolayında olduğunu, İstanbulun en gözde semtinde büyükçe bir apartman katının ise 100 bin liranın altında olduğunu düşünürseniz bunun ne demek olduğu anlaşılır. Oysa, o amerikan arabası en çok 2 bin dolara alınabiliyordu. Resmi kurdan hesaplarsanız, 5-6 bin lira arasında bir fiyat. Bunun gümrüğünü de katsanız, maliyeti 10 bin liradan biraz fazlaya geliyordu. Bu bakımdan herkesin akıllı fikri bir amerikan arabasına, hiç değilse bir arabaya sahip olmaktı. Bunun için bir yıl süreyle evinden dışarı adım atmayan, Türkiyeden getirttikleri bulgurla, kuru fasulveyle nefislerini körletenlere çok rastlamışızdır. Gerçi o günkü Bedelsiz İthal yöntemi bu şekilde getirilen arabaların en az iki yıl süreyle satışını yasaklıyordu ama, onun da kolayı bulunmuştu. Noter senediyle satış yapılıyor, trafiğe iki yıl sonra kavdediliyordu.

1958 yılı nisanında biz de Brüksele doğru yola çıktık.

Brüksel'e gidip bir ev tuttuktan sonra. önce Büyükelçiliğe uğradım. Oradan benim için randevu aldıkları Belçika Maliye Bakanlığına gittim. Belçikaya giderken, Kurul Başkanlığı, belli bir konuda incelemeler yapmamı ve inceleme sonuçlarını bir raporla bil-

dirmemi istemişti benden. Bunu anlattığım Belçika Maliye Bakanlığındaki yetkili kişi, güldü. Söylediğim kokik panosu, pavyonu gezenlerin dikkatini çekmekteydi. Ne var ki, oraya da bazı özelliklerimizi taşımadan edememiştik. Pavyonun helâları içine girilemeyecek kadar piş ve iğrenç bir görünümdeydi. Pavyon sorumlularını uyarmak istedim ama, aldırış bile etmediler. Vatan'da bu durumu belirttim. Bir de Türk kahvesi sorunu vardı. Yunan ve Yugoslav pavyonlarında, pavyonu gezenlere, hem de «Türk Kahvesi» diyerek, bizim cezvelerimize benzeven cezvelerde pişirilmiş, gerçek Türk kahvesine çok benzeyen bir kahve sunuluyordu. Kahvelerin verildiği fincanlar da bizim fincanlara benziyordu. Bizim pavyonda ise, değil parasız ikram edilmek, para karşılığında bile Türk kahvesi içme olanağı yoktu. Kafeterya bölümünde yalnız Fransız kahvesi vardı. Onlar da, bir şirketin reklâm için dağıttığı kaba saba fincanlarda veriliyordu. Oysa, Yunan ve Yugoslav pavyonlarında Türk kahvesi içenler, «aslı kimbilir nasıldır?» diyerek ve biraz da Avrupalı bedavacılığı alışkanlığıyla bizim pavyona geliyor, ters yüzü dönüyorlardı. Gazeteye yazdığım bir yazıda buna da değindim.

Dünva Fuarındaki Türk pavyonunun yöneticileri, Sergi komiserimiz olan Başbakanlık Müsteşarına beni şikâyet etmişler. Kendisi şair olan ve beni ilk gençlik şiirlerimden dolayı kendisi gibi bir şair sanan Müsteşar bu vazıları okuyunca bana çok kızmış. Ankarada bulunduğu bir sırada, gazeteci olan bir akrabama telefon etmiş, «söyleyin ona, böyle işler karıştırmasın. yoksa kulağından tuttuğumuz gibi geri çekeriz!» demiş. Gazeteci akrabam da, her dönemde dikbaşlılığıyla tanınmış vürekli bir insandır. «Ona söyleyeceğiniz bir şey varsa, kendiniz söyleyin, o benden de dik kafalıdır! Benim sözümü dinlemez, sizinkini dinleyeceğini de sanmam!» diye vanıtlamış bu uyarıyı.

Beni kulağımdan tutup çekmediler. O sıralarda, kendi başları çok dertteydi çünkü. Benimle uğraşacak vakitleri yoktu. Sadece, pavyonda, gazeteciler onuruna verilen bir kokteyle, herkes günlük kılığıyla gelmiş ol-

duğu halde. karımla beni, smoking ve tuvalet giymediğimiz için sokmamakla yetindiler!

Aslına bakılırsa, davetiyede, «siyah kravat» diye bir not vardı. ama. o zamanlar ben bunun «smoking giymek zorunludur» anlamına geldiğini bilmiyordum. O gün, davetiyedeki isteğe uyalım diye. bir mağazadan satınaldığım matem kravatı aklıma geldikçe gülerim!

Sergi komiserimiz olan şair-müsteşarımız, 27 Mayıs'ta gözden düştü. Ankarada, bir kokteylde, yanına kimse sokulmadığı halde, biz kendisiyle uzun uzun konuştuk. O zaman süngüsü düşmüştü. Sonra yıldızı vine parladı. Bir Büyükelçilik kaptı. Orada da öldü gitti.

Brüksel'de bulunduğumuz sürede, Türkiye'yi ilgilendiren önemli olaylar oldu. Menderes'in uçak kazası, Irak'taki ordu darbesi -ki Belçika gazeteleri o günlerde Türkiye'nin Irak'a müdahale edeceğini yazmışlardı, bu yüzden de Bankalar Türklere krediyi kesmişlerdi- ve büyük devalüasyonu bu arada sayabilirim. Devalüasyonun yapılmasından önceki av aylıklarımız da gelmemişti. O sırada eşim doğum yapıyordu. Hastane parasını, Elçilikteki sınıf arkadaşım olan bir hariciye memurundan almıştım.

İki ülke arasındaki bürokrasinin ilginç bir karşılaştırmasını da bu vesileyle yapma olanağını buldum. Brüksel'de bir gazete yayımlanırdı. Bu gazetede, doğum, evlenme ve ölüm ilanları ver alır, ilanlardan para da almazlardı. Buna karşılık, bebek eşvaları ve mama'ları, evlenenlerin gereksinimleri ve cenaze levazımatcılarının ilanlarıyla besleniyordu gazete. Bizim oğlumuz dünyaya geldiğinde klinikten adını almış'ar. Ertesi gün adresimize gönderilen gazetede oğlumuzun doğum haberi ver almıştı. Klinikten eve döndüğümüzün ertesi günü kapımız çalındı. Baktım üniformalı bir belediye memuru. Elinde bir mektup ve bir belge. Mektup Brüksel Belediye Başkanının imzasını taşıyordu ve bizi kutluyordu. Belge de kırmızı kurdeleye sarılı kimlik belgesiydi. Belçikada doğan erkek çocukları oranının vatandaşlık yasası Belçikalı saydığı için, hemen kimlik

belgesi düzenleyip vollamışlardı.

Türkiyeden nüfus cüzdanı için Konsolosluğumuz vasıtasıyla yaptığımız başvuruya ise tam altı ay sonra karşılık alabildik. Bu arada, çocuğumuza pasaport gerekip gerekmediğini de sormuştuk Konsolos'a. Bize gerekmediğini söyledi. Bizim de basımızdan böyle bir denetim geçmediği için üzerinde durmadık. O arada, Almanya ve Fransaya Hollandaya yaptığımız gezilerde de, sınırda kimse çocuğun pasaportunu sormadığı için, yeniden danışmaya gerek görmedik.

Dönüşü otomobille yapıyorduk. Belçikadan Fransava girerken bu kez. sınırda pasaportlarımızı incelemek gereksinmesini duydular. Oğlumuzun kaydı vaktü. Nevse ki, Belçikadan verilen kimlik belgesi iki devlet arasında pasaport verine kullanılabilirdi. Böylece oğlumuz Fransava Türk vatandaşı olarak değil, Belçika vatandaşı olarak girebildi. Fransadan İtalyaya geçerken de aynı yöntemi uygulamak istedik ama o tarihte henüz iki ülke arasında böyle bir anlaşma yokmuş. İtalyan polisi çocuğu önce bırakmak istemedi. Bu kez de Türkiyeden gelen nüfus kâğıdını gösterdik. Bunun çocuk pasaportu olduğunu savunduk. İnandılar mı, voksa inanmış mı göründüler, bilmiyorum, ama bizi bıraktılar.

Asıl büyük sorun, Cenova'da, İtalyan sınırından geçip, Türk gemisine binerken çıktı. Geminin polis'i, pasaportsuz yolcu alınamayacağını söyleyerek dokuz aylık çocuğumuzu gemiye bindirmemeğe kalkmıştı. Nüfus kâğıdını, Belçikalıların verdikleri kimlik belgesini gösterdik, yine diretti. İş Kaptana kadar duyuruldu. Kaptan sorumluluğu üzerine aldı da biz de çocuğumuzla birlikte gemiye binebildik. Gemide, gemi polisi, İstanbulla telsiz konuşması yapmış, gemide pasaportsuz yolcu olduğunu bildirmiş. Bereket ki, İstanbuldakilerden birinin yolcunun kaç yaşında olduğunu sormak aklına gelmiş. Yoksa, gemi İstanbul'a geldiğinde, polis gözetiminde karakola gitmek de vardı. Yolculuk sırasında erkek polisten gavri bir de kadın polis olduğunu öğrendik. İstanbul'a inince bize kolaylık gösterecekleri-

ni vadettiler. Yolculuk bitmek üzereyken, kadın polis, kocasına. erkek polis de karısına aldığı bazı armağanları bizim gümrükten geçirmemizi rica ettiler. Bu ricayı kabul etmemek elimizde miydi? Neyse ki, aldıkları armağanlar, bir iki ufak tefek giyim eşyası ve oyuncak gibi şeylerdi!

İstanbul'a yanaştığımızda, Yolcu salonunda, akrabalarımız karsılamağa gelmişlerdi bizi. Bizden çok da, «torun» merak ediliyordu. Kayınbiraderim, Yolcu Salonu müdüründen izin almış, biz işlemlerimizi yaptırırken yanımıza geldi, çocuğu kaptığı gibi. dışarı çıkardı. Bu kez de, içinde çocuk olmadığı için, çocuğun arabasını gümrükten geçirmek dert oldu! Oysa, o sırada, yanıma yaklaşan bir gümrük memuru, elindeki ses alma aygıtını göstererek, «ver bir vüz kâğıt geçireyim» demisti de. ben adamı terslemiştik! On beş gün sonra aynı aygıtı bin lira vergi ödeyip, gümrükten güçlükle çektiğim zaman da, bana alaylı alaylı bakmıştı!

Avrupa Turnemizin ilginç anılarından birini de dönüşümüze yakın yaşamıştım. Mart sonunda vürda dönmemiz gerekiyordu. Brüksel'deki arkadaşlarımızın hemen hepsi, alış verişlerini Almanvadan yapıyorlardı. Almanya, Belçikaya oranla daha ucuzdu, gidip gelmesi de kolavdı. Dönüşümüze yakın. bir parça paramızın arttığını görünce, ben de meraklı olduğum için, pikap, ses makinesi gibi bir iki müzik aygıtı almak istedim. Bunun için de Almanvaya gitmem gerekiyordu. Benim, dönüşümüze çok az kala Almanyaya gideceğimi öğrenen arkadaşlar ve özellikle arkadas hanımları, unuttukları öteberileri aldirmek için bir sipariş listesi hazırlamışlar. Bunların çoğunluğunu, Türkiye'ye armağan götürülecek kadın giysileri oluşturuyordu. Daha çok da iç giysileri! Değişik bedenlerde, renklerde, her çeşit iç çamasırı! Arkadaş hatırı. isteklerini geri çeviremedim. Gidiş dönüş tren bileti alarak Köln'e gittim. Önce, büyük mağazaların birinin kadın eşyaları satan bölümüne uğradım. Satıcılar almancadan başka dil bilmiyorlardı. Ben de almanca bilmediğim için işaretle anlaşma-

ya çalıştım. Benim çok çeşitli bedenlerde değişik kadın çamaşırları istediğimi görünce önce «tüccar mısınız» diye sordular. «Değilim» dedim. Hangi ulustan olduğumu merak ettiler. «Türküm» deyince, hep birden «Harem» diyerek gülüştüler!

Aldığım öteberiyi bir bavula koyup tekrar trene bindim. O ana kadar gümrükten geçeceğim hiç aklıma gelmemisti. Belçikalı gümrükçüler kompartımana girince fena halde telaşlandım. Bavulumu açıp da boy boy çeşit çeşit kadın çamaşırı görecekseler, benim gümrük kaçakçısı olmadığımı anlatmam çok zor olacaktı. Bereket versin bindiğim tren. son günlerde kaldırılan Orient Ekspres'ti. İstanbuldan geliyordu. Fransızca bilmiyormuş gibi davrandım. Gümrükçüler aralarında benimle biraz alay ettiler ama bavulumu açmadan çıktılar. Onlar çıktıktan sonra bir de baktım ki, yolda vakit geçirmek için aldığım fransızca kitap, kompartımanın masasının üstünde durmuyor mu? Kitabı görmüş olsalardı. herhalde çok daha güç durumda kalacaktım.

Türkiyeye dönüşümüzde, yukarda da değindiğim gibi, bürokrasinin ilk cilvesiyle poliste karşılaştık. Çocuğumuzu yurda zor soktuk. Arkasından kendi bütçemize göre aldığımız küçük otomobili gümrükten çekmek bir sorun oldu. Arabayı Karaköydeki rıhtıma bırakmıştık. Ben işlemleri tamamlamak üzereyken arabaların o akşam Salıpazarına taşınacağını söylediler. O gün öğleden sonra Kambiyodan belgemi getirebilirsem, arabam taşınmadan çekebilecektim. Kambiyo da Maliye demekti. Oradakilerin bana kolaylık gösterecekleri umuduyla öğleden sonra İstanbul Kambiyo Müdürünü ziyarete gittim. Müdürü görmek istedim. Kartımı içeri yolladım. Polatkanın dehşetli Kambiyo Müdürü beni havli beklettikten sonra kabul etti. Oturun bile demedi ve kasları çatık bir biçimde:

«— Kapıda, öğleden sonraları iş takip edilmez levhasını okumadınız mı?» dedi.

Kendisine durumu anlatmağa çalıştım, beni dinlemedi bile. Süklüm püklüm dışarı çıktım. Hesap Uz-

manları Kuruluna döndüm. Orada durumu arkadaşlara anlatıyordum, benden kıdemli uzmanlardan biri, Kambiyo Müdürünün yakın arkadaşıymış. «Dur ben ona gösteririm» dedi ve telefona sarıldı. Telefonda karşılıklı tatlı tatlı küfürleştiler. Müdür benim kendisine gelmemi sövlemiş. Tekrar yanına gittim. İşimi bir dakikada tamamlattı. ben de arabamı çektim.

Bu olaydan altı ay sonra, Hazine Genel Müdür Yardımcılığına atandım ve Kambiyo Kontrol Dairesini yönetmeğe başladım. Kendisiyle ilk karşılaşmamızda beni derhal tanıdı. Kendisini savunmak istedi. Ben, genel olarak uygulanan yöntemi beğenmemekle birlikte, bana karşı ilk davranışının savunulabilecek yanı olduğunu kabul ettiğimi, ancak kendisinin, daha sonra, araya bir arkadaşı girince, koyduğu yöntemi kolavca çiğnemesinin benim görev anlayışına ters düştüğünü söyledim. Ne var ki, o sırada henüz Polatkan Maliye Bakanıydı ve İstanbul Kambiyo Müdürü, değil benden emir almak, Hazine Genel Müdürüne bile aldırış etmiyor, doğal olarak bize göndermesi gereken yazıları, doğruca Bakana ve ismen vollamakta sakınca görmüyordu.

27 Mayıs devriminden sonra, devrilen politikacılarla yakın ilişkisi olan bir çok yüksek rütbeli bürokrat tutuklanmış ve Balmumcu kışlasına gönderilmişti. O sırada Bakanlıkta herkes, Kambiyo Müdürünün Balmumcuya gönderilecekler listesinin başlarında bulunduğunu kanıslındaydı. Ama o sessizce ortadan kayboldu. Bir süre sonra, Kıbrıs Türk Cemaatine Malive Danışmanı olduğunu öğrendim. Devrimin heyecanı yatıştıktan, seçim yapıp, eskisine benzer bir düzen verine geldikten sonra, yurda döndü. Kendi konusuyla ilgili olmayan bir Devlet Dairesinde önemli bir yere atandı. Oradan emekliye ayrıldı.

Hasan Polatkanla çok yakın kişisel ilişkileri dışında, işlemleri hakkında bir bilgi sahibi değilim. Kaldı ki, görevini yapış biçimi bir yana bırakılırsa, çok da sevimli bir insandı.

SON TURNE

İnsan, iyi şeylere kolay alışıyor. Belçika dönüşü, Türkiye koşullarına kendimizi veniden uydurmakta hayli zorluk çektiğimizi belirtmeliyim. En azından çocuğumuz için gereken mamayı bulamıyorduk. Dönüşümüzden bir kaç gün sonra Bevoğluna çıktığımızda, sokakları o kadar karanlık görmüştük ki, elektriklerde bir kesinti olduğunu sanmıştık. Bir anlamda, mesleğim de bana fazla tek düzeli görünmeğe başlamıştı. Yakın arkadaşlarımdan çoğu, benden bir süre sonra Yurt dışına gönderildiklerinden, Gurupta kendimi yalnız hissediyordum. O günlerde beni heveslendirecek büyük vergi incelemeleri de yapılmıyordu. Şimdi çocuğumuz da olduğu için, bizimkilerle birlikte oturduğumuz ev de dar gelmeğe başlamıştı. Arabamızı satsak belki kendimize bir daire alabilirdik. Ama, başkalarının saptığı dolaşık vollara sapmak istemiyordum. Baktığımız kiralık evlerin kiralari bütçemizin üstündeydi. Bütün yaz, böyle geçti. Eylül başında, Aydın'a turneye gönderildim. Mevsim uygundu. Çocuğumuz da henüz küçüktü. Bu bakımdan, turneye eşim ve çocuğumla birlikte çıkmakta bir sakınca görmedim. Arabamız da olduğu için, turnede fazla sıkılmayacağımızı düşünüyordum.

Yola çıktık.

İzmir yakınlarına geldiğimizde, trafik polisleri yolumuzu çevirdiler. Bir polis yaklaştı ve ehliyetimi görmek istedi. Brükselde aldığım ehliyeti henüz değiştirmemişim. Türkiye'de bir yıl geçerliydi. Ancak, ehliyeti cebimden çıkardığımda, süresinin geçmiş olduğunu farkettim. Ben ne bahane bulacağımı düşünürken, polis, belgeyi evirip çeviriyordu:

«— Bu ne?» diye sordu. Belge Fransızca ve Alman-

ca yazılı olduğu için bir şey anlamamıştı. Attım:

«— Uluslararası ehliyet belgesi.»

Polis, yeniden ve dikkatle inceledi belgeyi; sonra «z ötede duran Trafik arabasının başındaki komisere doğru koştu. Ben, bizi yoldan alakoyacaklarını düşünerek heyecanlanmışım. Üstelik yalan söylediğim de ortaya çıkacaktı. Polis, ehliyeti komisere uzattı:

«— Komiserim, bakın, uluslararası ehliyet buymuş!»

Komiser, gözücuyla baktı belgeye ve bilgiç bilgiç başını salladı. Derin bir soluk aldım. Aydın'a gider gitmez bu sorunu çözümlemeğe karar verdim.

Aydın, Başbakanın memleketi olmasına karşın, bir küçük kent görünümünden kurtulmuş değildi. Bağimsızlık Savaşının son günlerinde Yunanlıların baştan aşağı yakıp yıktıkları kent, yine başıboş bir biçimde kurulmuştu yeniden. Kurtuluştan hemen sonra Aydın'da bir Sanat Lisesi açmak üzere görevlendirilmiş bulunan babamdan dinlemiştim Aydın'ın öyküsünü. Yunanlılar çekilirken, kentteki rumlar, ermeniler ve öteki azınlıklar da kaçmışlardı. Bütün ticaret ve sanat işleri onların elinde olduğu için, uzun süre, kentte hiç bir iş yapılamaz olmuştu. Atları nallayacak nalbant bile bulunmuyordu. O günden beri, özellikle doğal zenginlikleri nedeniyle Aydın epeyce gelişmişti. Ama, dediğim gibi, bir büyük köv görüntüsünden sıvrılmamıştı.

İndiğimiz otel, o sırada Aydın'ın kalınabilecek en iyi otelivdi; ama, odaları o kadar küçük ve Eylül ayı olmasına karşın hava o kadar sıcaktı ki, bunalıyorduk. Öğle vemeği büyük bir sorun değildi. Ama, akşam yemeklerini nerede yiyeceğimizi bilemiyorduk. Akşamları bütün lokantalar meyhaneye dönüşüyordu. Özellikle küçük çocuğumuzun beslenmesi büyük bir sorun olmuştu. Nitekim, Aydın'a gelmemizden beş on gün sonra, şiddetli bir dizanteriye yakalandı. Hastaneye kaldırmak zorunda kaldık. Hekimlerin yakın ilgisiyle hayatı kurtarıldı ama, artık o otelde kalamayacağımızı anlamıştık. Bir raslantı sonucu, eski bir tanıdık çıktı karşımıza. Bize bir ev buldular. Evlerinden eşya getirdiler.

Aydın'da kaldığımız kısa sürede, bu evde, oldukça rahat ettiğimizi söyleyebilirim.

Aydın'da yaptığım vergi incelemelerinin bir özelliği yoktu. Aydın büyük ölçüde tarımsal kazanç sağlayan bir bölgeydi. Tarım kazançları vergi dışında bırakıldığı için, yapılacak vergi incelemeleri önem taşımıyordu. Mesleğimden soğumağa başladığımı Aydın'da iyice hissettim. Tek tek yapılacak vergi kontrollerinin etkin sonuçlar vermesi olanaksızdı. İnceleme yüzdesi zaten yüzde üçü geçmiyordu. Hızlı enflasyon nedeniyle, vergi kaçırmak ayrıca kârlı bir iş olmuştu. Vergi kaçırdığı saptananlarla ilgili işlemler yıllar sürüyordu. Sonunda kaçırılan vergi tahsil edilse bile, vergi kaçıran o süre boyunca parasını kullanıyor, yüksek faiz oranından yararlanıyor, ödeyeceği zamansa, para değerindeki düşüş nedeniyle, ödeyeceği ceza, aradaki düşüş farkını kapatmıyordu. Böyle bir durumda, soruna başka açıdan bakmak gerektiği ortadaydı. Bize, 1951'lerde büyük bir reform gibi görünen Gelir Vergisi düzeni, belli çıkar gruplarının istekleri doğrultusunda, büyük boşluklarla sakatlanmıştı. Bizim yaptığımız iş, görünüşü kurtarmaktan öteye gitmivordu. Akıntıya kürek çekiyorduk. O günlerde ülke büyük siyasal çalkantılar içindeydi. Yapılmış olan büyük devalüasyona karşın, ekonomik sıkıntı sürüp gidiyordu. Turne dönüşü, kendime yeni bir yol çizmeği düşünüyordum. Olaylar bu düşünceme yardımcı oldu.

Özel Sınav :

Aydın'a gelirken karşılaştığım ehliyet sorununu çözümlemek amacıyla, belirli protokol ziyaretlerinin arasına Emniyet Müdürünü de özellikle koymuştum. Müdüre durumu anlattığımda beni büyük bir anlayışla karşıladı. Hemen Trafik Büro Müdürüne telefon etti. Bana en yakın sınav günü için gün verdiler.

Sınav komisyonu, Trafik bürosundan iki memurla şoförler derneğinden iki üyeden oluşuyordu. Sınav sa-

lonuna girdiğimde, beni ayağa kalkarak karşıladılar. Amatör ehliyet almak için başvuran tek aday bendim. Öteki adaylar ki yirmi kişi kadar vardı, hepsi profesyonel ehliyet için başvurmuşlardı. Sınav salonunda uzunca bir masanın çevresine oturtulmuştu adaylar. Komisyon üyeleri, beni kendi masalarına oturtmak için ısrar ettiler. Sınav sırasında sigara içmek yasaktı, ama ben, sınav üyeleriyle birlikte hem kâğıtlarımı doldurdum, hem de ikram ettikleri çayla birlikte sigaramı tüttürdüm. Yasaların bana tanıdığı (!) bu eşitlikten hiç de şikâyetçi değildim!

Yazılı sınavı kazandığımı bildirildi. Direksiyon sınavı ise bir ay sonraydı. Bu arada arabayı kullanmağa devam ediyordum. Bütün trafik polisleri beni tanıyor, ehliyetim olmadığını biliyor, ama gördükleri yerde selâm duruyorlardı. Aydın'da o tarihte özel arabası olan tek memur galiba bendim. Bir kaç büyük toprak ağası dışında özel arabası olan da fazla değildi zaten.

Arabam Çalınıyor :

Bir hafta sonu, Efes'i ve Meryemana'yı gezmeğe niyetlenmiştik. Aydın il sınırı dışına çıkmadıkça tehlike yoktu. Sabah kalktığımızda, her zaman evimizin tam önüne, pencere dibine park ettiğim arabanın yerinde olmadığını farkettim. Arabanın çalınabileceği hiç aklıma gelmemişti o güne kadar. Önce, akşam gelirken yanlışlıkla başka yere park etmiş olabileceği düşündüm. Sokağa çıktım, bütün çevreyi dolaştım, arabadan eser yoktu. O zaman telaşlandım. Karakola giderek, oradan Emniyet müdürünü aradım. Arabamızın çalındığını haber verdim. Derhal ilgilendi. Trafik bürosuna emir verdi. İzmir'e çevre illere. ilçelere telsizle arabanın plâka numarası ve nitelikleri bildirildi.

Emniyet Müdürü ilk gün çok iyimserdi. Yirmi dört saate kadar arabanın bulunacağını söylüyordu. Hele depoda fazla benzin olmadığını söylediğim zaman, iyimserliği daha da arttı:

«— Hiç merak etmeyin. Bunlar biraz gezip eğlenmek isteyen serserilerdir. Benzini bitince arabayı olduğu yere bırakırlar. Allah vere de bir vere çarptırıp da arabaya zarar verdimiş olmasalar. Bakın, radyosu için söz veremem. Söküp götürmüş olabilirler!»

Biz, bir radvoyla kurtulmaya çoktan razıydık. Ne var ki, aradan bir hafta geçtiği halde, arabadan ses çıkmadı. Evde ağızımızı bıçak açmıyordu. Beni büroya yava giderken gören trafik polisleri de acıyarak bakıyorlardı halime. Kendi kendimi, herkesin yaptığı gibi arabayı noter senediyle satmadığım için suçluyordum. Araba bizim neyimizeydi. «Ayranın yok içmeğe..» diye sövüyordum kendime. Bütün polis örgütü peşine düştüğü halde bulunmadığına göre, artık umut kalmamış demektir. İşin kötüsü, Emniyet Müdürü de ilk günkü gibi iyimser değildi:

«— Korkarım, bu iş profesyonel işi. O zaman bulmamız zor olacak. Bunlar, arabayı alır, bir köşeye çeker, parça parça satarlar.»

Derken, hiç beklenmedik bir biçimde araba bulundu. Zaten, çok kişinin başına gelen bir basit hırsızlık olayını burada anlatmamın nedeni, çalınıştaki değil, bulunuşundaki özellikten ötürüdür.

Arabamızı Emniyet Müdürünün deyimiyle iki amatör hırsız çalmış. Gerçi, niyetleri biraz profesyonelceymiş. Parçalayıp satmayı düşünmemişler ama, İstanbul'a kadar götürebilirlerse, orada, çalınmış araba alan birilerini bulabileceklerini sanıyorlarmış. Düz kontak yaptırıp arabayı vürüttükten sonra İzmir'e doğru yola çıkmışlar. Ne var ki, depoda benzin az olduğundan, yolda benzin almaları gerekiyormuş. Oysa ceplerinde benzin parası bile yokmuş. Birisi, İzmir'e müşteri bulmayı düşünmüş. Müşteriden alacakları parayla depoyu doldurup devam edeceklermiş. Ancak, anayoldan müşteri alırlarsa dikkat çekeceğini düşünmüşler, yakın ilçelerden birine gidip, şanslarını orada denemeye karar vermişler. Aslında, bu bizim şansımız olmuş.

İş Bilenin, Kılıç Kuşananın!

Burada bir saplama yaparak, hırsızların yöneldikleri ilçeden söz etmek istiyorum. Şimdi Ege'nin zengin kentlerinden biri olan bu ilçe, o tarihlerde henüz ufak bir kasabaydı. Pamuk yetiştiricilerinin verleşme yeri olmasına karşın, büyükçe bir köyden farksızdı. Derken, ilçeye genç, çalışkan bir kaymakam atanmış. Tek kişinin bir şey yapamayacağı söylenir ama, bunun aksi de görülmüştür. Anadolu'da, adını damga gibi kentlere vurmuş idareciler görülmüştür. Antalya'ya, Bursa'ya, Kayseri'ye, hatta İstanbul'a böyle hizmet etmiş büyük valilerin adları unutulmaz. İşte bu küçük ilçe'nin kaymakamı da, onlar kadar değilse bile, kendi çapında, ilçenin köy olmaktan çıkması için hayli uğraşmış. Hükümetten beş kuruş vardım görmeden. Bir dernek kurmuş, kenti güzelleştirmek amacıyla. Zenginlerden para toplamış. Para veremeyecekleri çalıştırmış. Kente su getirmiş. Arabamız kente geldiği sırada, bütün vollar su borularının döşenmesi için kazılmış haldevmiş.

Kaymakam, kurduğu derneğe para toplamak için bulduğu çeşitli yollar arasında ilginç bir careye de başvurmuş. Küçük kent, Aydın, Muğla ve İzmir'e giden volların geçtiği bir yerde kurulduğu için, o tarihte bile trafiği hayli yoğundu. Kaymakam, Emniyet Amirini çağırarak, kentin içinden geçen bu yolların iki yanına bir sürü trafik işareti koydurtmuş.

«— Polislerin beçkilerin ellerine bizim derneğin yardım makbuzlarından verin. Bizde kimse trafik işaretine uymaz. Dikkat etsinler, özellikle yabancı plâkalı arabalara. Kim işarete uymazsa, çevirsinler. Karakola çağırınsınlar. Kimse karakola gitmek istemez. Yakalarını bırakmak için, yardım makbuzlarından veriniz! Arabasına göre. Özel arabalardan daha çok. Lüks arabalardan daha da çok!»

Bana bunu anlatan Emniyet Müdürü, «önce adama kızmıştım» dedi. «Çünkü, trafik ciddi iştir. Bunlar para

toplayacağız diye o kadar çok trafik işareti koymuşlar ki, ben bile oradan geçerken en az bir kez trafik suçu işlemiş oluvorum! Ama itiraf edeyim, derneklerine fazla yararı olmadıysa bile bunun trafiğe hayli yararı oldu. Bekcilere, kestikleri yardım makbuz'arı üzerinden bir miktar para yardımını da yapılırca, adamlar arabaların üstüne kurt gibi saldıрмаĐa başlamışlar. İnanın, kısa zamanda kaza sayısı varıya düştü orada!»

İşte, arabamızı aldıkları akşam, hırsızlar yolcu almak için bu ilçeye uğramışlar. Arabayı durdurdukları yerde. «durmak, duraklamak vasaktır» levhası varmış. Yolun kenarındaki kahvede tavla oynayan bekilerden biri, bizim arabayı görünce, vardım makbuzunu kap-tığı gibi yaklaşmış:

«— Hemşerim, sen okuma yazma bilmez misin? Bak, burda durmak yasak. Ver bakalım ehliyetini. Arabavı da karakolun önüne ek.»

Hırsızlar korkuya kapılmışlar. Bekin'in niyetini bilmedikleri için, yakalandıklarını sanmışlar. Gaza basıp oradan uzaklaşmak istemişler. Bu kez de, Kaymakamın su borusu dşetmek için kazdırdığı çukurlar işimize yaramış. Hırsızların girdikleri sokak, ortasından enine kazıldığı için, daha ileri gidememişler. Onların kamağa kalkışmasından öfkelenen bekçi, tabancasını çekerek gitmiş bu kez yanlarına, ikisini de yakalayıp karakola getirmiş. Orada, arabanın da çalınmış olduğu anlaşılmış. Ne var ki, plâkası İstanbul plâkası. Emnivet Amiri de. Aydın'dan gönderilen bildirgeleri okumadan masanın gözüne attığı için, araba sahibinin Aydın'da olabileceği akıllarına gelmemiş, İstanbul Emnivet Müdürlüğüne yazmışlar, sahibinin bulunup haber verilmesi için.

İstanbul Emnivet Müdürlüğünden ne zaman bir karşılık gelirdi, Tanrı bilir! Bir rastlantı sonucu, Aydın'lı bir taksi şoförü ilçeden geçerken karakolun önüne çekilen arabayı görüp tanımış da, bizim öyle haberimiz oldu arabamızın orada beklediğinden.

Bu vesileyle ilcenin genç kaymakamıyla da tanışmış olduk. Kendisini kutladım. Teşekkür ettim. Boş

söze aldırış edenlerden olmadığını gösterdi. Eline hemen bir makbuz aldı:

«— Arabanız, trafik işaretlerine uymadı. Kimin kullandığı beni ilgilendirmez. Hakkınızda tutanak tutturup Mahkemeve mi verdireyim, yoksa Derneğimize bir bağışta mı bulunursunuz?»

Hiç bir derneğe bu kadar sevinerek yardım etmemişimdir herhalde!

Bir Günde Ehliyet Verilir!

Aydın'daki sıkıntılı günlerimizin sona erdiğini düşündüğümüz sırada, İstanbul'dan bir yıldırım telgraf aldım. Annem. babama kanser teşhisi konulduğunu, durumunun ağır olduğunu, hemen gelmemizi istiyordu. İstanbuldaki evimizde telefon olmadığı için, ayrıntılı bilgi isteme olanağımız yoktu. Ben de derhal Ankara'ya, Kurul Başkanlığına yıldırım telgrafla başvurdum, durumu belirterek izin istedik. Aynı akşam, Kurul Başkanından izin geldi. Ertesi sabah, büroda dosyalarımı topladım. Valive, Defterdara ve Emniyet Müdürüne veda için uğradım. Emniyet Müdürü, gideceğimi öğrenince, «Peki ehliyetiniz ne olacak?» dedi. «Ya sizi yolda çevirirlerse?»

O şaşkınlık içinde bu hiç aklıma gelmemiştir.

«— Artık. bahtımıza,» dedim. «Çevirirlerse, arabayı bırakır, başka bir araçla yola devam ederiz.»

«— Öyle şey olur mu? Biz burda ne güne duruyoruz?»

Bir vandan bana kahve ısmarlarken, öte yandan telefonla Trafik Bürosunu aradı. Büro Amirine benim durumumu anlattıktan sonra:

«— Uzman beyi böyle gönderemeyiz. Sınav komisyonu hemen toplansın. Sınav vapılsın.»

Ben kahvem i icinceye kadar komisyonun toplandığı haberi geldi. Şurasını belirtmem gerekir ki, komisyonun toplanması ne kadar iltimaslı olduysa, sınav aksine o kadar ciddi geçti. Avrupa'da ve Türkiye'de iki yıl

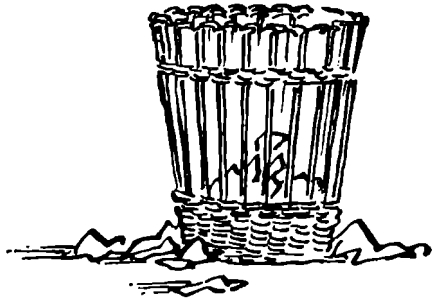
otomobil kullanmış olmama karşın, bu sınavda ter dök-
tüğümü söyleyebilirim. Sonunda iyi bir şoför olduğumu
söyleyerek beni kutladılar. Ehliyet belgesi için vesika-
lık fotoğrafa gerek vardı. O da yoktu yanımda. Dakika-
lık fotoğraf çeken biri bulundu. Gerçi, beni on dokuzun-
cu yüzyıl nihilistlerine benzeten bir resimdi ehliyetime
konulan ama, işimi görüyordu. O gün, öğleden sonra
saat üçte, bütün işlemler tamamlanmıştı. Hepsine teşekkür
ederek. hemen yola çıktık. Ertesi gün öğleye doğru
İstanbuldaydık.

İki Doktor :

Babamın hastalığı ciddi idi. İstanbul'un çok tanın-
mıs bir uzman'ı, bunun kanser olduğunu söylemişti çok
kesin bir dille. Gidiş kendisiyle konuştum. Aynı zaman-
da büyük bir hastanenin başhekimini de olan uzman'a va-
nılma olasılığı olup olmadığını, bir «parça» alma ge-
reksinmesi olup olmadığını sordum.

«— Bunca yıllık hekimim. Elimden buna benzer
vüzlerce olay geçti. Yanılmam söz konusu değil. Siz, bir
an önce ölmesi için dua edin. Yapacak hiç bir şey yok!»
dedi.

Gerçekten de babam çok acı çekiyordu. Uzman'ın
bu kadar kesin konuşmasına karşın, elimiz kolumuz
bağlı beklevemezdik. Babamı alıp, tanıdığım, o gün için
daha az bilinen, daha genç, daha çok okuyan başka bir
uzman'a götürdüm. Muayeneden sonra, kesin olarak
kanserin söz konusu olmadığını söyledi. Yalnız, derhal
amelivat edilmesi gerekiyordu. Ameliyat yapıldı ve ba-
bam kurtuldu.



GEZİCİ BÜROKRATLIĞIM SONA ERİYOR

Üstüste gelen bu olaylar, beni gezici bürokratlıktan iyice soğutmuştu. Tam o sırada Ankara'dan, Hazine Genel Müdürü'nün beni bir kaç kez telefonla aradığını haber verdi Kurul'daki arkadaşlar. Hazine Genel Müdürü, Malive Müfettişliğinden gelmişti o göreve. Beni Müfettiş yardımcılığımdan tanıyordu. Dahası, müfettiş yardımcılığı sınavına girmemden önce, hakkımda soruşturma yapmış olan da sanırım oydu. Tutuklanmam sırasında da, bu yüzden sıkıntıya düşmüş olması doğaldır. Buna karşın, benim birtakım yeteneklerim olduğuna inanıyordu ki, bana Bakanlıkta bir görev almayı kabul edip edemeyeceğimi sordu. Hazine Genel Müdür yardımcılığı teklif ediyordu. Koşulları bilmediğim için düşünmek üzere izin istedim.

«— Ankaraya gelin, görüşelim» dedi.

Kuruldaki arkadaşların hepsi bu fırsatı kaçırmamı öğütlediler. O günlerde bu tür görevlere sadece maliye müfettişleri atanırdı. Hesap Uzmanlarına üst yönetimde görev verilmesi olanaksız gibi bir şeydi. Evde, eşimle, annem ve babamla da görüştük. Koşulları öğrendikten sonra karar vermemin doğru olacağını düşündük. O akşamki trenle Ankara'ya hareket ettim.

Hazine Genel Müdürü beni, sonradan pek az gördüğüm güleç bir yüzle karşıladı. Meslek yaşamımı izlediğini, başarılarımı bildiğini belirttikten sonra, bu gö-

revi kabul edersem. gündeliğimin kesileceğini, ama, bunu başka yollarla karşılayabileceklerini söyledi. İki üst derece kadroya atanacaktım. Ek görev alacaktım. Saracoğlu mahallesinden ev verilecekti. Yılda en az bir ay Avrupa'ya görevli gidecektim.

Koşullar, her bakımdan duraksamamı gerektirmeyecek kadar çekici geldi bana. Fazla düşünmeden kabul ettim. Yalnız, görevimin ne olacağını sordum.

«— İki yer boş. Devlet Borçları Dairesi ile Kambiyo Kontrol Dairesi. Siz hangisini yeğlerseniz onu alırsınız.»

Devlet Borcu sözcüğü, bana hemen «Düyun-u Umumiye»yi anımsattığı için olacak, hiç üzerinde durmadım. Kambiyo daha ilginç geldi. Uzmanlığım sırasında, döviz kacakçılığı suçlarıyla havli uğraşmıştım. Konu yabancıym değildi.

«— Kambiyo'yu yeğlerim,» dedim.

Genel Müdür'ün bu seçmeden çok hoşnut kaldığını farkettim ama bunun nedenini daha sonra anladım. Hazinenin en dertli, en yorucu bölümlerinden biri olduğunu bilmiyorum Kambiyo'nun. Benden önce bu göreve getirilenler altı ay bile dayanamamışlar. Ben on yıl dayandım.

Böylece gezgin bürokratlık dönemim sona eriyordu.

O sırada Hesap Uzmanları Kurulu Başkanı olan ve hesap uzmanlığından gelen arkadaşımız, daha önce kendisine danışıp iznini almadığım için bu atamaya karşı çıkmak istedi, ama, Genel Müdür ağır bastı.

O tarihten 1975 yılı Mayısına kadar, on beş yılı aşkın bir süre, Türkiye'nin politik, ekonomik ve toplumsal açıdan en çalkantılı, en bunalımlı günlerinde, Maliye Bakanlığı'nın kilit görevlerinden birinde bulundum. «Oturan Bürokratlar, ya da «Kalemefendi'leri» diye adlandıracağım bu dönem öyküleri, dizimizin ikinci bölümünü oluşturacak.

Ankara, Aralık 1977

KİTABIN YAZARI

Erhan Bener, 1928 yılında, öğretmen olan babasının görevli olarak bulunduğu Kıbrısta doğmuş. Türkiyeye döndükten sonra da, bir yerde uzun süre oturmaktan sıkılan babasıyla birlikte, Anadolunun çeşitli il ve ilçelerini dolaşmış. Çocukluğunun ilk yılları Amasya ve Erzincanda geçmiş. İlkokula Bursada başlamış, Sivas, Zile ve Boluda okumuş. Ortaokulu Bergamada bitirmiş. Lise öğrenimine Balıkesirde başlayıp Kayseri lisesinden mezun olmuş. Ya Tıbbiyeye ya da Mülkiyeye girmek istiyormuş. Ama, Ankarada Mülkiye sınavlarına girdiği sırada, kendisinden deneyimli olduğunu sandığı bir arkadaşıyla ilk kez gittikleri bir barda, cebindeki bütün parasını yitirince, Tıbbiyenin İstanbuldaki sınavlarına girme olanağını bulamamış. Böylece Mülkiyeye girmiş. Orada da, önceleri kaymakam olmak isterken sonradan Maliyeci oluşunun öyküsünü, anılarında anlatıyor Bener. «İkinci Dünya Savaşı başladığında, Hitler'e hayrandım. Çınaraltı dergisi okuyor, bir gün tutsak Türkleri kurtarmak için Turan'a gitmek, Kızıllema'ya erişmek düşleri kuruyordum. Bir yandan da, doymak bilmez bir açlıkla okuyordum. Öyle ki, çok zayıf ve sık sık hastalanan bir çocuk olduğum için, babam, fazla okumamın sağlığıma zarar verdiğini düşünerek, okumamı yasaklamağa kalkmıştı. Oysa, bu yasak, okuma isteğimi daha da kamçıladı. Derken Hitler yenilmeğe başladı. Demokratik yönetim yurdumuzda o güne kadar bilmediğim birtakım gerçeklerin varlığını ortaya çıkardı. Tartışmaktan hoşlanan bir gençtim. O güne kadar değişmez, katı gerçekler olarak bize öğretilen-

lerden kuşkuya düşmüştüm. Mülkiyede, özellikle ekonomi derslerindeki sorularım, adımın solcuya çıkmasına neden oldu. Bu yüzden Maliye sınavında bütünlemeye bırakıldım. Yazın çok çalıştım. Maliyeyi iyi öğrenince de sevdim galiba!.. Mülkiyeyi bitirip Maliye Müfettişi yardımcısı olduğum sırada, adımın okulda solcuya çıkmasından yararlanan iki polis ajanının ihbarıyla tutuklandım. O zaman «Ankara Hilton» diye ad takılmış bulunan Ankara Tutukevinde üç ay kaldım. Sonunda aklandım.»

Bener, 1951-1959 arasında, bir yandan Maliye Hesap Uzmanı olarak, vergi ve döviz kaçakçılarıyla uğraşüyor, görevi gereği, Anadolu'nun çeşitli yörelerinde, örneğin, Adana, Mersin, İskenderun, Gaziantep, İzmir, Bergama, Adapazarı, Aydın, Kayseri gibi yerlerde dolaşıyor, bir yandan da, edebiyatla daha çocukluk döneminde başlayan ilişkisini sürdürüyordu. Önceleri şiir yazmağa heves etmişti, ama bundan çabuk caydı. 1952'de, ilk romanı «Acemiler» yayınlandı. 1954'de yazdığı «Gordium» adlı büyük romanının ancak birinci cildi yayınlanabildi. 1957 yılında evlendi. 1958 yılında Belçikada bir yıl mesleğiyle ilgili incelemeler yaparken Varlık dergisiyle Vatan gazetesinde Avrupa anıları ve sonradan romana dönüşecek öyküleri yayınlandı. 1959 yılında Varlık Yayınları arasında «Loş Ayna», 1961 yılında adını sonradan «Kedi ve Ölüm» olarak değiştirdiği «Ara Kapı» romanları yayınlandı. Bu son romanı Türk-Fransız Kültür Derneğinin ödülünü kazanarak Fransızcaya çevrildi, 1965 yılında Albin Michel yayınevinin «Büyük Çeviriler» dizisinde yayınlandı. Fransa, Belçika ve İsviçre radyo ve televizyonlarıyla gazete ve dergilerinde çok olumlu yankılar uyandırdı. Bu arada mesleğiyle ilgili çalışmalar da yapan Bener, 1963-1969 yılları arasında, Malî konularda, dokuz büyük cilt kitap yayınladı. 1963-1966 yılları arasında Paris Büyükelçiliğimiz Maliye Danışmanlığında bulundu. Bu arada yazdığı ve Milliyette tefrika edilmiş bulunan «Baharla Gelen» adlı romanı da Fransızcaya çevrilerek Albin Michel yayınevinde

yayınlandı. Ağaoğlu yayınevinde basılan bu romanından sonra Bener'in edebiyat çalışmalarına uzunca bir süre ara verdiğini görüyoruz. 1966-1969 yılları arasında Hazine Genel Müdürlüğünde bulunan Bener, 1969 ekimiyle 1973 ekimi arasında, yine Paris'te, OECD. nezdindeki Türk Temsilciliğinde Başkan Yardımcılığı yaptı. 1973 seçimleri öncesinde Türkiye'ye dönerek Bakanlık Danışmanlığına atandı. 1974 yılında Ecevit hükümeti döneminde T.C. Emekli Sandığı Genel Müdürü oldu. Bu görevden 1. MC hükümeti kurulur kurulmaz istifa etti ve emekliye ayrıldı. 46 yaşında emekli olan Bener, yeniden edebiyat çalışmalarına başladı. Bir buçuk yıl kadar Özgür İnsan dergisini yönetti. Bu arada, kendi deyimiyle «birazcık politikaya da burnunu soktu, dersini aldı» ve kendini yazılarına verdi. Bu arada, çok eskiden başladığı, ama bir türlü tamamlamadığı «Yalnızlar» romanını yeniden yazdı. 1977 yılında yayınlanan bu romanından sonra Bener, «anı-öykü» türü dediği bir türde memurluk dönemi öykülerini Milliyet için kaleme aldı. Bir yandan, mesleğiyle ilgili olarak özel danışmanlık yaparak yaşamını sürdüren Benerin iki çocuğu vardır. Boyu babasını hayli geçen oğlu, Bener'in vaktiyle bir bar serüveni yüzünden giremediği Tıbbiyede okuyor şimdi!

1950'den 1975'e kadar Hayvanlar Vergisi stajyer memurluğundan Emekli Sandığı Genel Müdürlüğüne, Maliye Hesap Uzmanlığından Hazine Genel Müdür Yardımcılığına kadar yurt içinde ve yurt dışında çeşitli görevlerde bulunan Erhan Bener'in bu kitabı, gördüklerini, bildiklerini, yaşadıklarını anlatan bir "Anılar - Öyküler" dizisidir. BÜROKRATLAR'da, çoğumuzun tanıdığı politikacıları, bakanları, müsteşarları, genel müdürleri bulacaksınız. Çok ünlü politikacıların, yüksek devlet memurlarının çeşitli olaylar karşısında ya da değişik yerlerdeki tutumlarını çoğu kez gülerек, ama hepsinde de düşünerek, ilgiyle okuyacaksınız...

